

שלום עליכם

מוטיל בן פייסי החזן

ספרית דביר לעם

שלום־עליכם / מוטיל בן פייסי החזן

שלום-עליכם

סיפורי
מוטיל בן פייסי החזן

תרגום י. ד. ברקוביץ

הוצאת דביר תל אביב

ספריית "דביר לעם"
נד־נה (סידרה ראשונה)

הדפסה א׳ : תשי"ח
הדפסה ב׳ : תשי"ט

הדפסה ג׳ : תשכ"א
דפוס „עתיד" תל־אביב

ספר ראשון

מכתריאליבקה עד לונדון

סיפור ראשון

הס, יום טוב הוא מלכּות!

א

חַיֵיכם, שלא היתה בריה בעולָם נהנית כל־כּךְ מזיו ראשית האָביב שאַחר הפסח, כּמוני, מוטיל בן פייסי החַזן, וכעֶגל שכננו, שקוראִים לו מֶני (אני הוא אשר קראתי אֶת שמו מני).

שנינו יחד הרגשנו בקרני השמש החַמה הראשונות ביום החַם הראשון שאַחַר הפסח, שנינו יחד הריחונו אֶת ריח הדשא הראשון, המנַצנץ ונובט מן האדמה שנחשפה זה־עתה. ושנינו יחד יצאנו מן המצר האָפל לקבל אֶת פני בוקר־האָביב הראשון, הנעים והבהיר והחַם. אני, מוטיל בּן פייסי החַזן, יצאתי מתּוֹךְ הזוהמה, ממַרתף קר ולח, שריח חימוץ וסַמי־רפואות נודף משם; ומני, עֶגלו של שכננו, יצא מתּוךְ עיפוש כּפול ומכופל: מתּוךְ מכלָא קטן ואפל, מטונף ומלוכלךְ, שכּתליו עקומים ומפורקים, פרוצים לשלג בחורף ולגשמים בקיץ.

כּינָן שיצאנו מאפלה לאור גָדול, התחַלנו שנינו, אני ומני, להביע אֶת שמחָתנו ולָתת שבח והודיה לבורא־עולָם. אני, בנו של פייסי החַזן, נשאתי שתי ידי למרום, פתחתי אֶת פי ושאָפתי לתוכי אֶת האַויר החַם והרענן בכל כּוחי. נדמה לי, שאני מתרומם ועולה למַעלה־למַעלה, עד לָרקיע, עד לכיפת־תּכלת זו, שעננים קלים כּעֵין העשן מרחפים בה וציפרים צחורות טובלות בתוכה, מתגלות ומתעלמות בציפצוף וּבִשריקה, — ושלא מדעתי מתפרץ מתּוךְ לבִּי המָלא קול

שירה נאדרה, שירה יפה גם מזו, שאני משורר עם אָבי ביום טוב, בעברו לפני התיבה, שירה בלא מלים ובלא טעמי־נגינה, מין געיה של פרץ־מים, מין שאָגה של משברי־ים, קול חדוָה עֶליונה הבוקע שחָקים: הוי, אָבינו מַלכנו! הוי, אָב החסד והרחמים! הוי, אלוהים חַיים, אלוהי השמַים והאָרץ!...

כך הביע בנו של פייסי החַזן אֶת שמחַת־לבו ביום־האביב הראשון. ומני, עֶגלו של שכננו, כיצד אָמר שירה?

מני, עֶגלו של שכננו, נעץ קודם כל אֶת לסתותיו הלבנות והלחות לתוך האַשפה, חיטט ברגלו הקדומה אַחַת ושתים בעפר האָרץ, הגביה זנבו, קפץ על אַרבעתיו והוציא מפיו געיה עמומה: „מֶה!" „מֶה" זו נראתה לי מגוּחכה כל־כך, שלא יכולתי להתאַפק ומיד חָזרתי גם אני מתוך קפיצה על אותה „מה". הדבר, כנראֶה, מצא חן בעֵיני מני, ותיכף ומיד חָזר עוד פעם על געיה זו, באותו הנוסח ומתוך אותה הקפיצה. ממילא מובן, שאַף אני לא התמַהמַהתי ושוב חָזרתי על הגעיה לכל דיקדוקיה. וכך היה הדבר חוזר חלילה: מה אני קפיצה, אַף העֵגל קפיצה; מה העֵגל „מה", אַף אני „מה". ומי יודע, עד כמה היה משחָק זה הולך ונמשך, לולא מַכה נמרצה מיד אָחי הגָדול אֶליהו, שירדה וניחתה על ערפי בכל חָמש אֶצבעותיה:

— שקוע תשקע באָרץ! בחור בן תשע שנים כמעט עומד ומרקד עם עֶגל!... לך הביתה, ריקן שכמותך! אָבא ישלם לך שכרך!...

ב

הבל וריק! אַבא לא „ישלם" לי כלום. אַבא חולה. אֵינו עובר עוד לפני התיבה מיום שמחַת־תורה. כל הלילות משתעל הוא. בביתנו יוצא ונכנס הדוקטור השחור, כרסתן, בעל שפָם שחור ועֵינַים שוחקות. דוקטור שמח וטוב־לב.

לי הוא קורא בשם קורקבן וסוטר לי באֶצבעו על כרסי. מַזהיר הוא אֶת אִמא מדי פעם בפעם, שלא תפטם אותי בתפוחי־אדמה, ולחולה לא תתן אֶלָא מרק וחָלָב, חָלָב ומרק. אִמא עומדת ושומַעת, וכשהוא יוצא מביתנו, היא כּובשת פניה בסינרה וכתפיה רועדות. אַחַר־כּךְ היא מוֹחָה אֶת דמעות עֵיניה, קוראת אֶת אָחי אֵליהו לקרן־זוית, ושניהם מתלחשים. מה הם מדברים שם — אֵיני יודע. ורק נראֶה לי, שהם מתקוטטים. אִמא שולחת אותו אֶל אַחַד המקומות, והוא אֵינוֹ רוצה לָלכת. אומר הוא לָה:

— נוֹחַ לי לָרדת שאולה מלבקש עֶזרתם! מוטב שאָמות בעֶצם היום הזה!...

— עפר לפיךָ, משומד שכּמותךָ! מה אַתה סח?

כּךְ משיבה לוֹ אִמא בלחש, מהדקת אֶת שיניה, מניפה כּנגדוֹ אֶת שתי ידיה, כּמזומנת לדרסוֹ. אבל מיד רוחָה מתישבת עליה, והיא אומרת לוֹ:

— מה אֶעשה, בני, ורחמי גדולים על אַבּא?... הלא חַייבים אָנוּ להציל אֶת נַפשוֹ!...

— אִם כּן, נמכּור אֶת אַחַד החפצים! — אומר אָחי אֵליהו ומעיף עֵינוֹ בארון־הזכוכית. אַף אִמא מַביטה על הארון, מקנחת עֵיניה ואומרת בלחש:

— מה אֶמכּור? אֶת נשמתי? אֵין מַה למכּור עוד. שמא אֶת הארון הריק?

— ולָמה לא? — אומר לָה אָחי אֵליהו.

— רוצח! — צוֹוַחַת אִמא ועֵיניה מתאַדמות. — מאַיִן באו לי בנים רוצחים כּאֵלה?!

אִמא כּוֹעֶסת ומתרגזת, מתמוגגת בדמעות, מקנחת אֶת עֵיניה ומתפייסת מיד. כּךְ אֵירע גם להספרים, גם לעטרת־הכּסף של הטלית, גם לשני הגביעים המוזהבים, גם לשמלת־המשי של אִמא, גם לשאָר החפצים, שכּוּלם נמכּרו מביתנו אֶחָד אֶחָד, ובכל פעם — לקונה אַחר.

אֶת הספרים קנה מאִתנו מיכל מוכר־ספרים, יהודי בעל זקן קטן ומדולדל, שהוא מגרדו תמיד. אָחי אֱליהו טרח והלך אֱליו שלוש פעמים, ולא נתקררה דעתו עד שהביאו לביתנו. אִמא נתמַלאָה שמחה, כשראתה אותו. עמדה ורמזה לו באֶצבעה, שידבר בלחש, כדי שלא יִשמַע אַבא. הבין מיכל את כוונתה, נשׂא עֵיניו אֶל המַדפים, התגרד מתחת לזקנו ואָמַר לָנו בלחש:

— ובכן, הראו־נא, מַה יֵּש לָכם שם?

אִמא רמזה לי, כי אֶעלה על השולחָן ואוריד אֶת הספרים. קפצתי לעשׂות רצונה בשׂמחָה רבה, ומתוך זריזות יתירה נפלתי ונשתטחתי על השולחָן מלוא קומתי. כעס עלי אָחי אֱליהו ועלה על השולחָן בעצמו, הוציא אֶת הספרים ומסרם לידיו של מיכל. הפך מיכל ביד אַחַת אֶת דפי הספרים, ובשניה גירד אֶת זקנו, וכך היה הולך ומונה אֶת מומיהם. אֵין ספר בלא מום. זה כריכתו פגומה, זה גבו מכורסם, וזה — הספר עצמו לא שמו ספר. ואַחרי שבדק יפה אֶת כל הספרים עם כל כריכותיהם ועם כל גביהם, התגרד בזקנו ואָמַר:

— אילו היו כאן סדרי משניות, ששה סדרים ביחד, אֶפשר שהיִיתי קונה אותם.

פני אִמא הלבינו כסיד, וכנגדם פניו של אָחי אֱליהו אָדמו כאֵש. אָחי אֱליהו התנַפל בחמתו על מוכר־הספרים ואָמַר:

— הלא מתחילה יכול היִית לאמור, שאַתה קונה רק סדרי משניות! ולָמה באת לבלבל מוחנו ולהטרידנו בדברים בטלים?

— הס! — מתחַננת אֵליו אִמא. והנה קול צרוד נשמע מן הקיטון השני, הוא חדר־משכבו של אַבּא:

— מי שם?

— אֵין אִיש! — עונה אִמא ושולחת אֶת אָחי אֱליהו אֶל החולה, והיא עצמה נושׂאָה ונותנת עם מיכל מוכר־

הספרים, עד שהיא מוכרת לו את הספרים, כנראה, בלא מחיר, בכסף מועט, כי בצאת אחי אליהו מקיטונו של אבא ובשאלו: „כמה?", היא דוחה אותו מעל פניה ואומרת: „לא ענינך הוא זה!"... ומיכל חוטף את הספרים בזריזות, כורכם בשק ונחפז לצאת מן הבית.

ג

מכל כלי ביתנו, אשר מכרנו לזרים, אף אחד לא גרם לי הנאה מרובה כל־כך, כארון־הזכוכית.

אמנם גדולה היתה גם הסרת העטרה מעל טליתו של אבא, שאף זו העסיקה בשעתה את לבי. קודם כל — העמידה על המקח עם יוסיל הצורף, יהודי חיור, שצלקת אדומה בפניו. שלוש פעמים יצא זה וחזר, עד שהעמיד את הדבר על דעתו. אחר־כך ישב אל החלון עם טליתו של אבא, הרכיב רגל על־גבי רגל, הוציא אולר קטן עם קת של קרן הצבי, כפף אצבע צרדה והתחיל לפרום את עטרת־הכסף מתפרה בחריצות נפלאה כל־כך, שאילו יכולתי אני לפרום עטרות כמוהו, הייתי המאושר על־פני הארץ! ואף־על־פי־כן, כדאי היה לכם לראות אותה שעה את אמא, כשהיא גועה בבכי! ואפילו אחי אליהו, שבחור מגודל הוא וכבר נעשה חתן, אף הוא הפך את ראשו אל הדלת, עשה עצמו כאילו הוא גורף את חוטמו באצבע אחת, עיקם את פניו, הוציא מגרונו מין צריחה משונה ומחה את עיניו בכנף בגדו.

— מה שם? — שואל אבא מחדר־משכבו.

— לא כלום! — עונה אמא ומקנחת את עיניה האדומות, ושפתה התחתונה עם מחצית פניה רועדת כל־כך, שאילמלא היתה זאת אמי, הייתי מתפקע מצחוק.

ואולם כל זה היה כאין וכאפס לעומת ארון־הזכוכית.

ראשית, כיצד יזיזו את הארון ממקומו? סבור הייתי תמיד, שארון־הזכוכית שלנו דבק בכותל, ואיככה יעקרוהו? שנית, היכן תצניע אמא את הלהם והחלה, את הקערות ואת הכפות והמזלגות של בדיל (שתי כפות־כסף ומזלג־כסף אחד היו לנו, ומכרה אותם אמא)? והיכן נניח את המצה בפסח? המחשבות האלה עלו על לבי בה בשעה, שנחמן הנגר עמד ומדד את הארון בציפורן הגדולה והאדומה של ידו המלוכלכת. נחמן זה הוכיח וחזר והוכיח לנו, כי הארון לא יצא דרך הפתח. וראיה לדבר: הרי לכם רחבו של הארון והרי הפתח. חס וחלילה! לא יצא!

— אם כן, איך נכנס? — שואלו אחי אליהו.

— שאל את הארון, ויגיד לך! — משיב לו נחמן בכעס. — וכי יודע אני? ביקשו ממנו, ונכנס!...

כמעט הייתי בכל רע. כלומר, חושש הייתי, שמא ישאר הארון בביתנו. אבל לא היו רגעים מועטים, עד שבא נחמן הנגר ועמו שני בניו, אף הם נגרים כמוהו, ואחזו בארון והעלוהו בסערה. נחמן הלך בראש, ושני בניו מאחריו, ומאחריהם הלכתי אני. נחמן היה מפקד: „קופיל, הצדה! מנדל, הימינה! קופיל, אחוז! מנדל, אל תנח!"... ואני מסייע ברקידה אחריהם. אמא ואחי אליהו לא רצו לעזור. שניהם עמדו, הביטו על הכותל הריק, המכוסה קורי־עכביש, הביטו ובכו. כמה משונים שני אלה — תמיד הם בוכים!... פתאום — פציץ! על יד עצם הפתח נתנפצה הזכוכית, והנגר ובניו התחילו מדיינים ומתקוטטים זה עם זה. כל אחד תולה את הקולר בצואר חברו: „זריזות של גולם!" „קל כדוב!" „אילה שלוחה!" „יקחך אופל!" „רצוץ את ראשך ורד לבאר שחת!"...

— מה שם? — נשמע קול צרוד מחדר החולה.

— לא כלום! — עונה אמי ומוחה את דמעות עיניה.

ד

ואולָם שִׂמחָתי עלתה למרום קצה, כשהגיעה שעתם של הדרגָש והמיטה — דרגָשו של אָחי אֶליהו ומיטתי הקטנה. הדרגָש הזה של אָחי אֶליהו שימש לפנים דרגָש למושב בני־אָדם. ורק מיום שנַעשׂה אָחי אֶליהו חָתן ועבר לישון על הדרגָש ואני ירשתי מקומו במיטה הקטנה, הפך הדרגָש והיה למשכב. לשעבר, בשנות הטובה, כשאַבּא היה בּריא והתפלל מוספים בבית־הכּנסת של הקצבים בלוית אַרבעה משוררים, הכיל הדרגָש בקרבו גם קפיצים. עכשיו עברו הקפיצים לרשותי. השתמַשתי בהם לכל מיני שעשועים שבעולָם: פצעתי בהם אֶת ידי, ניקרתי לי כמעט עין אַחַת, הרכּבתי אותם על צַוָארי והייתי קרוב רגע אֶחָד לחניקה. עד שעמד אָחי אֶליהו והעניק לי מַהלומות יפות כּגמולי, נטל ממני אֶת הקפיצים וזרק אותם לעלית־הגג והרחיק משם אֶת הסולָם.

אֶת הדרגָש ואֶת המיטה הקטנה קנתה מאִתנו חַנה היהודיה. קודם שגָמרה חַנה אֶת המקח והממכּר לא הניחה לָה אִמא להתבונן לפנַי ולפנים של כּלים אֵלו: „הנה זה לפנַיִך, קחי וקני. במופלָא ממך אַל תביטי!" אבל לאַחַר שקבעה חַנה אֶת מחירם ונתנה דמי־קדימה, נגשה אֶל הדרגָש ואֶל המיטה הקטנה, הרימה אֶת המַצעות, הציצה בחשאי אֶל כּל המקומות המוצנעים והתחילה יורקת על ימין ועל שׂמאל. אִמא התרעמה על היריקות האֵלה וביקשה להשיב לחַנה אֶת דמי־הקדימה, ועיכּב אותה אָחי אֶליהו:

— אֶת הנקנה אֵין להשיב!

הצענו לָנו משכּב אֶחָד על הקרקע, ושנינו, אני ואָחי אֶליהו, השׂתרענו להנאָתנו כּבני־מלכים, התכּסינו בשׂמיכה

אַחַת (אֶת השניה מכרו), ולשמחת־לבי שָׁמַעתי מפי אָחִי אֵליהו, כי השינה על הארץ אֵינה קשה כל־כך.

אני מַמתין עד אשר יִקרא קריאַת שמע ויֵרדם, ומיד אני מַתחיל להתגלגל על־פני הקרקע. המקום מרוּנח, ברוּך השם, שׂדה גָדול וּרחַב־ידים — כל החדר כגן־עֵדן לפני!...

ח

— מָה נַעֲשׂה עתה?

כּךְ אומרת אִמא לאָחִי אֵליהו בבוקר אֶחָד, כשהיא מקמטת מצחה וּמסתכלת בּאַרבּעת הכּתלים הריקים. אני וְאָחִי אֵליהו עוזרים על־ידה וּמסתכלים גם אָנו בּאַרבּעת הכּתלים. אָחִי אֵליהו מַבּיט אֵלַי בּדאָגה וּברחמים.

— צא החוצה! — אומר הוּא לי בקול מצווה. — צריכים אָנו לדבּר כּאן על ענין אֶחָד.

מקפּץ אני ויוצא מן הבית על רגל אַחַת. לאָן? ממילא מוּבן, אֶל עֶגלו של השכן.

בימים האַחרונים גָדל מני, השבּיח וְנַעשׂה יפה־תוֹאַר, בלא עֵין־הרע: לסתותיו הלבנות מלאות חן, עֵיניו העגוּלות מפיקות חָכמה וּבינה, כּעֵיניו של אָדם בּר־דעת, להבדיל, וְהוּא עומד וּמצפה, שיִתנו לוֹ דבר אֶל פּיו. וּכשמחַכּכים אותוֹ בשתי אֶצבּעות מתחת לצַוארו, הוּא נהנה הנאה מרוּבּה.

— שוּב? שוּב התחַבּרת עם העֵגל? אֵין אַתּה יכול להיפרד מהבּרךָ היקר!

כּךְ אומר לי אָחִי אֵליהו בּתוכחה רכּה, בלא תּוספת קללה, וְהוּא תּופס לי בּידי וּמודיע אותי, שהוּא מוליכני אֶל הרש־בּר החַזן. בּביתוֹ של הרש־בּר החַזן, הוּא אומר, יִיטב לי. ראשית, הוּא אומר, לא יֶחסַר לי מזון. בּביתנוּ, הוּא אומר, לא טוב. אַבּא, הוּא אומר, חולה הוּא וצריךְ להצילוֹ. אָנוּ עושׂים, הוּא אומר, להצלתוֹ עד כּמה שידנוּ

מגעת. ואחי אליהו מתיר את כפתורי קפוטתו ומראני את אפודתו.

— הנה היה לי שעון, מתנת מחותני, ומכרתיו. אילו ידע זאת המחותן, היה מרעיש שמים וארץ ומחזיר את העולם לתוהו ובוהו!...

מודה אני ומשבח לאלוהים, שהמחותן איננו יודע את דבר מכירת שעונו, והעולם אינו חוזר עדיין לתוהו ובוהו. הוי־הוי! אילו, חס ושלום, היה העולם חוזר לתוהו ובוהו — מה עלתה לו למני, לעגלו של שכננו? הלא עלוב־נפש זה בריה אילמת!...

— הנה באנו! — אומר לי אחי אליהו, מקרב דעתו אלי ומראה לי חיבה יתירה.

הרש־בר החזן הוא יהודי מ נ ג ן. כלומר, הוא עצמו אינו יכול לנגן. אין לו קול נגינה לעלוב זה. כך שמעתי מפי אבא. אבל כנגד זה מבין הוא בנגינה. ומשוררים יש לו כחמש עשרה נפש, והוא קפדן גדול מאין כמוהו! בוחן הוא אותי בנגינה. אני מזמר ומסלסל „מגן־אבות". והוא מלטף לחיי ואומר לאחי אליהו: הקול קול סופראנו. אחי אליהו אומר: לא סופראנו, אלא סופראנו שבסופראנו!... אחי אליהו נושא ונותן עמו, מקבל דמי־קדימה מידו ואומר לי, כי נשאר אני כאן, אצל רב הרש־בר החזן. מכאן ואילך, הוא אומר, חייב אני להישמע לו ולבלי התגעגע על בית־אבא.

נקל לו לאחי אליהו לבלי התגעגע! איך לא אתגעגע, והימים ימי קיץ? החמה לוהטת, השמים ממעל כמראה הספיר, הביצה מתחת יבשה עד היסוד. בחוץ אצל ביתנו מונחות קורות. לא שלנו הן. הקורות קורותיו של רב יוסי הנגיד. רב יוסי הנגיד מכין את עצמו לבנות לו בית וזימן קורות, ולא היה לו מקום להניחן, עמד והטילן ליד ביתנו. תבוא ברכה על רב יוסי הנגיד! הקורות הללו לא נבראו

אֶלָא בשבילי, שאעשה לי מ ב צ ר מהן. ולא עוד, אֶלָא שקורות אֵלוּ מַצמיחות מיני קוצים עם פקעים בראשם. הקוצים יפים לעקוץ בהם אֶת הבריות, וְאֶת הפקעים מְנַפחים וטופחים בהם על המצח, והם מתפקעים.

אַשרי, מַה טוב וּמָה נעים לי. מַה טוב ומה נעים גם למני, עֶגל שכננו. אני וּמני — שנינו בעלים יחידים כאן בחוּץ, בין החומות הלָלו, העשויות קורות. וְאֵיככה אוכל ולא אֶתגעגע על כל אֵלה?...

ז

כבר עברו שלושה שבועות מיום שבאתי לָשבת בביתו של הרש־בר החַזן, ועדיין לא פתחתי אֶת פי לזמר. יֵש לי עבודה אֲחרת. נושא אני על זרועותי אֶת בתו דובצי. דובצי היא ילדה גיבנת. עדיין לא מלאו לה שתי שנים. וַאַף־על־פי־כן כבדה היא, בלא עֵין־הרע, בגופה, כבדה גם ממני. אֶת כל כוחי אני מכלה, כשאני נושא אותה. דובצי אוהבת אותי. לופתת היא אֶת צַוָארי בידיה הכחושות ומתרפקת עלי בְאֶצבעותיה הדקות. קוראת היא לי ק י ק י. לָמה קראָה שמי קיקי — אֵיני יודע. דובצי אוהבת אותי. אֵינה מַניחָה לי לישון בלילות: „קיקי, קי!״ כלוֹמַר: נַענעֵני בעריסתי! דובצי אוהבת אותי. כשאני אוכל, היא חוטפת מפי: „קיקי, קי!״ כלוֹמַר: לי תתן!... יֶש לי געגועים על ביתי. גם האוכל כאן אֵינו מן המשובח ביותר. הנה התקדש החַג. ליל שבועות. כלתה נַפשי לָצאת החוצה, לראות בפתיחת שערי שמַים. דובצי אֵינה מַניחָה לי לָלכת. דובצי אוהבת אותי: „קיקי, קי!״ — נַענעֵני בעריסתי. אני מַנענע וּמְנַענע אותה ונרדם. והנה בא אֵלי אורח — מני, עֶגלו של שכננו. מַביט הוא אֵלי בעֵיניו כבר־דעת, מַביט ואומר: לכה ונלכה! וְאָנו יוצאים שנינו לָלכת

במורד ההר, אל הנהר. תוך כדי רגע אני מפשיל את מכנסי למעלה: קפץ! ואני בתוך הנהר. אני שוחה, ומני שוחה אחרי. בעבר הנהר השני עולם אחר, עולם שכולו טוב. אין חזן, אין דובצי, אין אב חולה... הקיצותי, והנה חלום. צריך אני לברוח! לברוח! איך אברח? לאן אברח? לבית־אבא! אבל הרש־בר החזן כבר קידמני והשכים לקום. קאמרטון גדול יש לו, והוא בודקו בשיניו ומגישו אל אזנו. מצווה הוא אותי להתלבש תיכף ומיד ולילך עמו לבית־הכנסת. היום ינגנו ניגון חדש בתפילת מוסף. בבית־הכנסת אני רואה את אחי אליהו. מה לו פה? הלא מתפלל הוא תמיד בבית־הכנסת של הקצבים, שאבי חזן שם! מה פירושו של זה?... אחרי „אקדמות" נכנס אחי אליהו בדברים עם הרש־בר החזן. דעתו של הרש־בר החזן אינה נוחה עליו. אומר הוא:

— זכור איפוא, למען השם, תיכף לאחר הסעודה!

— בוא ותראה את אבא! — כך אומר לי אחי אליהו, ואנו הולכים הביתה שנינו יחד. הוא הולך ואני מקפץ. אני רץ, אני טס.

— חכה כמעט רגע! למה אתה רץ כל־כך? — אומר לי אחי אליהו ועוצר אותי. נראה, שהוא מבקש לדבר עמי קצת.

— היודע אתה? אבא חולה, חולה מאוד מאוד! אלוהים יודע, מה יהיה בסופו. צריך להצילו, ואין במה להציל. אין איש רוצה לעזור. להוליכו אל ה ה ק ד ש אין אמא מניחה בשום אופן! נוח לה למות, היא אומרת, ולהקדש לא תמסרהו!... הס, הנה אמא באה.

ז

בזרועות פתוחות הולכת אמא לקראתנו, נופלת על צוארי, ואני מרגיש על לחיי דמעה שאינה שלי. אחי אליהו

הולך אל אבי החולה, ואני ואמא נשארים מבחוץ. הקיפונו מכל העברים: שכנתנו פסי העבה, ובתה מינדיל, וכלתה פריל, ועוד שתי נשים צעירות.

— אורח לך לחג השבועות? תחדי בשמחה את פניו!
אמא משפילה את עיניה הצבות.

— גם לזה יקרא אורח. ילד, בעוונותינו הרבים. בא לבקר את אביו החולה. געגועים תקפו עליו.

כך אומרת אמא לכל חבורת הנשים, ולשכנתנו פסי היא אומרת בלחש, שלא תשמענה שאר הנשים:

— עיר זו! אין רואה ואין מתבונן ואין שם אל לב... זו חזנות וזה שכרה!... עשרים ושלוש שנים התלבט לפני התיבה... את כל כוחו כילה... אולי עוד יש תקוה להצילו — אבל במה?... הכל, ברוך השם, כבר נמכר... את הכר האחרון הוצאתי... את הילד מסרתי לחזן... והכל בשבילו... הכל בשביל החולה...

כך קובלת אמא לפני שכנתנו פסי, כשאנו עומדים בחוץ. שכנתנו פסי שומעת ומנענעת את ראשה. אני הופך את ראשי ומתבונן לכל העברים.

— את מי אתה מבקש? — אומרת לי אמא.

— את מי יבקש נער שובב? ודאי את העגל!

כך אומרת שכנתנו פסי ופונה אלי בידידות יתירה:

— אי, נער! אין עוד עגל בעולם! לקצב מכרנו את העגל. וכי יש ברירה אחרת? קשים מזונותיה של בהמה אחת, ושל שתי בהמות על אחת כמה וכמה!...

ובכן, אף העגל הוא אצלה בכלל בהמה?...

כמה משונה פסי זו! אין לך דבר בעולם, שלא תכניס בו את חוטמה להריח. רוצה היא לדעת, אם יש לנו סעודת־חלב לחג?

— לענין מה את שואלת זאת? — אומרת לה אמא.

— סתם כך! — אומרת פסי, מרימה אֶת סודרה ותוקעת ליד אִמא קדירה מלאה מַעשה חָלב. אִמא דוחָה מעל פניה אֶת הקדירה בשתי ידיה.

— יִשמרנו אלוהים, פסי! מה אַת עושה לָנו! מי אָנו בעֵינַיִךְ? כלום אֵינךְ יודעת אותי?

— אֲדרבה, — מצטדקת פסי — דווקא בשביל שאני יודעת אותךְ... הפרה, אַל תשלט בה עֵין־הרע, השביחה בזמַן האַחרון. יֵש לָנו, ברוךְ השם, גבינה וחמאָה לָרוב. הריני מַשאִילָה לָךְ... תחזירי לי, אִם יִרצה השם...

ושכנתנו פסי מוסיפה לדבר ארוכּות עם אִמא, ואני כלתה נַפשי אֶל הקורות, אֶל העֵגל, אֶל העֵגל, אֶל העֵגל!...

אִילמלא בּושתי, היִיתי גועֶה בבכי.

— כי יִשאַל אַבּא לשלומךָ, תאמַר: ברוךְ השם!

כךְ מצווה אותי אִמא, ואָחי אֱליהו מַסביר לי אֶת דבריה בּיֶתר אריכות:

— אַל תתאונן, אַל תסַפר לו דברים בטלים על יום אתמול כי עבר. אַל תאמַר לו בלתי־אִם: ברוךְ השם. השומע אַתה מַה שמדברים אֵליךָ?

ואָחי אֱליהו מַכניסני לחדר החולה. השולחָן מכוסה כולו צלוחיות, פכים קטנים, קופסות של נייר, צינצנות. ריח של בית־מרקחת נודף. החַלון סגור. לכבוד שבועות קישטו אֶת החדר בירקות. ממַעל למיטת אַבּא, למראשותיו, תלו מגן דויד, העשוי ציצים ופרחים. מַעשה ידיו של אָחי אֱליהו הוא. על הקרקע שטוחים עשבים נותני־ריח. אַבּא רואֶה אותי ורומז לי בּאֶצבע ארוכּה וצנומה, שאֶקרב אֵליו. אָחי אֱליהו דוחפני מאחורי. אני נִגש אֶל אַבּא. כּמעט שלא הכרתיו. מַראֵה פניו כּטיט. שׂערותיו השׂבות מתנוצצות, סומרות כל אַחַת לבדה, כּשׂערות זרות, נעוצות. עֵיניו השחורות מַעמיקות בחוריהן, כּעֵינַיִם זרות, תקועות. שיניו נראות כּשינַיִם זרות, תותבות. צַנארו דק כל־כּךְ, שראשו

סמוּךְ עליו בנס. אֶת שפתיו הוּא מעקם עקימות משוּנות, כּאָדם הנוֹשף בשעת שחיה: מפפוּ!... מניח הוּא על פְּנֵי יד לוֹהטת עם אֶצבעות גרוּמות, וּפניו, פני מת, מתעוים בבת־צחוֹק עקוּמה:

— התדע, לכל הפחות, לאמור קדיש, הא?

אָחי אֱליהוּ כּוֹפף קוֹמתוֹ, עוֹשה אֶת עצמוֹ כּאִילוּ הוּא גוֹרף אֶת חוֹטמוֹ בּאֶצבּע אַחַת, וּפניו בּוֹכים.

בינתים נכנסה אִמא. אַחריה בּא הדוֹקטוֹר השחוֹר והעליז, בּעל השפם המגוּדל. מקבּל הוּא אֶת פְּנֵי כּפני מוֹדע ישן־נוֹשן. סוֹטר הוּא לי סטירה קלה על כּרסי ואוֹמר לאַבּא בּקוֹל עליז:

— אוֹרח לךָ לחַג השבוּעות? תחַדה בּשׂמחָה אֶת פּניו!

— תּוֹדה! — אוֹמרת אִמא ורוֹמזת לוֹ, שיִבדוֹק אֶת החוֹלה ויִרשום בּשבילוֹ אֶת צרכּוֹ. הדוֹקטוֹר השחוֹר פּוֹתח אֶת החַלוֹן בּרעש וגוֹעֵר בּאָחי אֱליהוּ על שמניחים אֶת החַלוֹן סגוּר.

— אֶלף פּעמים אָמַרתּי לָכם, כּי נוֹחַ לוֹ לחַלוֹן שיִהְיֶה פּתוּח!

אָחי אֱליהוּ מרמז לוֹ על אִמא, שהיא אשמה בּדבר: אינה מַניחה לפתּוֹח אֶת החַלוֹן. חוֹששת היא לאַבּא, שמא יִצטנן חָלילה. אִמא רוֹמזת להדוֹקטוֹר, שימַהר לבדוֹק אֶת החוֹלה ויִרשוֹם בּשבילוֹ אֶת צרכּוֹ. הדוֹקטוֹר השחוֹר מוֹציא אֶת השעוֹן, שעוֹן־הזהב הגָדוֹל אשר לוֹ. אָחי אֱליהוּ נוֹתן אֶת שתי עֵיניו בּשעוֹנוֹ של הדוֹקטוֹר. הדוֹקטוֹר מַרגיש בּזה.

— רצוֹנךָ לָדעת, מה השעה עתּה? עֶשׂר וחצי חָסר אַרבּעה רגָעים. ואֶצלךָ כּמה?

— שעוֹני נעצר, — אוֹמר לוֹ אָחי אֱליהוּ, וּפניו מַסמיקים כּוּלָם, למן קצה חוֹטמוֹ עד לְמַעלָה מאָזניו.

אִמא לא תנוּח ולא תשקוֹט. רוֹצה היא, שיִבדקוּ אֶת אַבּא ויִרשמוּ בּשבילוֹ אֶת צָרכּוֹ, אבל הדוֹקטוֹר אֵינוֹ מן

הזריזים. יש לו שהות. שואל הוא את אמא מיני דברים שלא מן חענין: מתי יהיה יום חתונתו של אחי? ומה דעתו של הרש־בר החזן על קולי? קולי, הוא אומר, ודאי קול יפה הוא. הקול עובר בירושה מאבות לבנים. נפשה של אמא כלה ויוצאת מקוצר־רוח! פתאום הופך הדוקטור על כיסאו לצד אבא החולה ואוחז בידו הלוהטת והיבשה.

— ובכן, חזן, כיצד מתפללים אצלנו בחג השבועות הזה?

— ברוך השם! — אומר לו אבא בבת־צחוק של מת.

— כלומר: השיעול נתמעט? השינה טובה? — שואל הדוקטור וגוחן אליו.

— לא... — אומר לו אבא ונושם בכבדות, כל עוד רוחו בו. — אדרבה... השיעול מרובה... השינה טרופה... אבל ברוך השם... חג שבועות לנו... יום אשר כזה... זמן מתן תורתנו... גם אורח בא... אורח לחג השבועות...

כל העינים נשואות אל האורח. והאורח משפיל עיניו לארץ, ולבו בחוץ, שם אצל הקורות, אצל הקוצים העוקצים, אצל הפקעים המתפקעים, אצל עגלו של השכן שנמכר לקצב, אצל הנהר המפכה והומה במורד ההר, או אפילו שם במרום, בכיפה הגבוהה, הרחבה והעמוקה, בכיפה כחולה זו שקוראים לה שמים.

ח

מעט מעשה החלב, אשר השאילה לנו שכנתנו פסי העבה, היה דבר בעתו. אני ואחי אליהו עשינו לנו סעודה של חלב כיד המלך. היינו עומדים ומטבילים שנינו בספל אחד חלה בשמנת ואוכלים לתיאבון.

— ורק חסרון יש בדבר, שמעט הוא, — מעיר אחי אליהו, שלבו טוב עליו אותה שעה, טוב כל־כך, עד כי

נעתר הוא לבקשתי, לבל אמהר לשוב אל בית הרש־בר החזן ואשחק עוד מעט בביתנו.

— הלא אורח לשבועות אתה בביתנו, — אומר הוא לי ומרשה אותי לשחק בחוץ על־גבי הקורות, ורק בתנאי, שלא אטפס יותר על המידה ולא אקרע חלילה את זוג המכנסים היחידים.

חה־חה־חה! רק צחוק עשה לי, שהזהירני על זוג המכנסים היחידים! כדאי היה לכם לראות זוג מכנסים אלו!... אבל מוטב שנניח את דבר המכנסים ונעבור אל הקורות של רב יוסי הנגיד. אך אלו קורות, קורות מאין כמוהן! רב יוסי הנגיד סבור, כי הקורות שלו הן. טעות היא בידו. הקורות ש ל י הן! אני עשיתי לי בתוכן ארמון וכרם. אני — בן־המלך. בן־המלך מטייל לרצונו ולהנאתו בכרמו, קוטף פקע אחד — וטופח על מצחו, עוד פקע אחד — וטופח על מצחו... כל הנערים מקנאים בי. אפילו הניך בנו של רב יוסי הנגיד, בעל העין הפוזלת, מתקנא בנכסי. עובר הוא על־פני במלבושו החדש והמבהיק, מראה לי על מכנסי וצוחק, פוזל עינו ואומר לי:

— היזהר־נא, לבל יאבד לך מכנס ממכנסיך!...

— מוטב שתלך מפה ברצונך הטוב! — אני אומר לו. — שאם לא כן, אקרא הנה את אחי אליהו!...

מפני אחי אליהו יראים כל הנערים יראה גדולה, והניך בעל־העין נושא רגליו ובורח. ושוב אני נשאר לבדי, שוב אני בן־המלך המטייל בכרמו. ורק צר לי, כי מני איננו פה עמי! עגלו של שכננו שוב איננו עגל, אלא ב ה מ ה (כך אומרת שכנתנו פסי). מה פירושה של ב ה מ ה ? ולמה מכרו את מני להקצב? האומנם לשחיטה? אם כן, למה נולד העגל — האומנם כדי שישחטו אותו אחר־כך? ואם העגל נולד לשחיטה, למה נולד האדם?...

פתאום אני שומע קול צוָחה משונה מן הבית וקול בכי. מַכּיר אני אֶת קול אִמא. אני נושׂא אֶת עֵינַי — בביתנו ריצה ובהלה. אנשים ונשים. זה נכנס וזה יוצא. אני רכוב על־גבי קורה ובטני לְמטה. מַה טוב ומַה נעים לי!...

הס, מַה זה? הנה הולך רב יוסי הנגיד. רב יוסי הנגיד הוא הגבאי בבית־הכּנסת של הקצבים, במקום שאַבּא משמש חַזן זה עֶשׂרים ושלוש שנים. רב יוסי עצמו היה אַף הוא קצב לפנים. עכשיו הוא סוחר בשׂוָרים ובעוֹרות. אִיש עשיר הוא, עשיר מופלָג! רב יוסי מַנעבע אֶת ידיו, גוֹעֵר באִמא ואומר:

— מַה פירוס? לָמה לא הגידו לי, כּי פייסי החַזן נחלס כּל־כּך! (אֵיננו יכול להגות אֶת השין). לָמה החרסתם?

— וכי צריכה הייתי לצעוק? — מצטדקת אִמא לפניו ומתמוגגת בדמעות. — כּל העיר ראתה אֶת עינויי נַפשי, כּי רוצה הייתי להצילו... וגם הוא עצמו התחַנן, כּי יצילוהו...

ואִמא אֵינה עוצרת כּוח לדבר עוד, פוכרת ידיה, מַפשילה ראשה לאחוריה. אָחי אֵליהו תומך בה:

— אִמא! לָמה תצטדקי לפניהם? אִמא! אַל תשכחי, אִמא, כּי חַג השבועות לָנו היום! יום טוב הוא מלבּכּות, אִמא!...

ורב יוסי הנגיד מתלהב והולך:

— מַה תסַפרו לי סיפורי־אַגדה על העיר? מי היא העיר? לי תגידו! למַען הסם, לי! הכּל על חסבּוני! חברא קדיסא, סַמסים, תכריכים — הכּל אני נוטל עלי, על חסבּוני!... וסמא יִס לעשׂות דבר לטובת היתומים, אֵלי תבואו, אַל תתבייסו כּלל!

אַך דברי רב יוסי הנגיד אֵינם מַניחים אֶת דעתה של אִמא. זו אֵינה פוסקת מקונן ומהתעלף על זרועותיו של אָחי אֵליהו. ואָחי אֵליהו, הבוכה אַף הוא, אֵינו פוסק

מהזכירה, כי „חַג השבועות לָנו היום, אִמא! יום טוב הוא מלבכּות, אִמא!"...

ופתאום הכל מתחַוור לי. ולבי נלחָץ בקרבי, ונַפשי מתעטפת, ואני מתאַוה לבכּות, ואֵיני יודע על מי. נכמרו רחמי על אִמא, ואֵיני יכול לראות אותה בגעותה בבכי, בהתעלפה, בפרפּרה על זרועות אָחי אֵליהו. ואני עוזב אֶת אַרמוני ואֶת כּרמי ואני נגָש אֵליה מאַחריה ואומר לָה בלשון זו עצמה של אָחי אֵליהו, ודמעות מטפטפות מעֵינַי:

— אִמא! חַג השבועות היום, אִמא! הסי, אִמא! יום טוב הוא מלבכּות, אִמא!...

סיפור שני

אַשרי, יתום אָני!

א

מיום שעמדתי על דעתי לא זכיתי לגדוּלָה כזו, שעליתי לָה עכשיו. וּמה היא גדוּלָתי? אָבי, פייסי החַזן, הלא ידעתם, מת ביום הראשון של חַג השבועות, ואני נשאַרתי יתום.

מיום הראשון אַחר השבועות התחַלנו אומרים קדיש — אני ואָחי אֶליהוּ. הוּא שלימדני לאמור קדיש.

אָחי אֶליהוּ הוּא אָח טוב ונאמן, אבל מלמד טוב איננוּ. קפּדן הוּא וּמַכּה בעֶברתו! פּתח אָחי אֶליהוּ אֶת סידור־התפילות וישב אֶצלי והתחיל ללמדני:

— יִתגדל וְיִתקדש שמיה רבּא...

רצונו, שאֵדע אֶת הקדיש בעל־פּה תיכף וּמיד. משנן הוּא לי אֶת הקדיש וחוזר וּמשנן מתחילָתו ועד סופו וּמצווה, כי מעתּה אוֹמַר לבדי. אני אומר לבדי, אבל אֵין הדבר עולה יפה.

עד ויצמח פּורקניה אני עובר בשלום. כיוָן שאני בא לויצמח פּורקניה, אני נכשל. כּוֹעֵס עלי אָחי אֶליהוּ, דוחפני בּמַרפקו ואומר לי, כי מסתמא לבי בחוּץ (חַיֵיכם, שכיוון אֶל האמת!), ואינו זז ממני עד שהוּא משנן לי אֶת הקדיש עוד פעם ועוד פעם. בעמל רב הגעתי עד לְעֵילָא מן כל ברכתא ושירתא תּוּשבּחָתא. מכּאן ואֵילך — אַף לא זיז כּל־שהוּא! אָחי אֶליהוּ תּופס לי באזני ואומר: אִילו קם אַבּא מקברו וראה בעֵיניו אֶת בּנו התכשיט...

— כי־עתה פטור הייתי מאמירת קדיש!...

כך אני אומר לאָחי אֵליהו ומקבל מַכּה נמרצה מידו השמאלית על לחיי הימנית. שמעה אִמא וגָערה בו בנזיפה, שלא יכּני, משום שיתום אָני.

— בשם אלוהי ישראֵל! מה אַתה עושה? אֶת מי אַתה מַכּה? כּלום שכחת, כי הילד יתום הוא?!

בלילה אני ישן עם אִמא במיטתו של אַבא עליו השלום — זה הכלי האֶחד, שנשאַר לָנו לפליטה מכל כלי־ביתנו. השמיכה, שאָנו מתכּסים בה, כּמעט כּוּלָה מסורה לרשותי.

— התכּסה, — אומרת היא לי — והירָדם, בני יתומי. לאכול אֵין אִתנו מה...

מתכּסה אני בשמיכה, אבל לישון אֵיני רוצה. חוזר אני על הקדיש על משכּבי. אֶל החדר אֵיני הולך. אֵיני לומד, אֵיני מתפלל, אֵיני משורר. חָפשי אני מכל המצוות. אַשרי, יתום אני!

כ

מַזל טוב! כּבר לָמַדתי אֶת הקדיש בעל־פּה, ואפילו ק ד י ש ד ר ב נ ן! בבית־הכּנסת אני עומד על סַפסל ואומר אֶת הקדיש כּזקן ורגיל. אַף קול נגינה לי, בירושה בא לי מאָבי, קול סופּראנוֹ כּהלכתו. כּל הנערים מַקיפים אותי ומקנאים בּי. הנשים בוכות. בעלי־הבתּים נותנים לי פּרוטה. הניך בן רב יוסי הנגיד, נַער שעֵינו הפּוזלת רעה בשל אחרים, שולח לָשון לעומתי, כּשאני מַגיע לקדיש דרבּנן. נכספה גם כּלתה נַפשו, כּי אֶמַלא פּי צחוק. על אַפּו ועל חמתו לא אֶצחָק! ראה אַהרון השמש, עמד ותפס לו באָזנו והגישו עד הדלת. כּך נאה לו! ומפּני שאומר אני קדיש בבוקר ובעֶרב, אֵיני הולך עוד אֶל הרש־בר החַזן ואֵיני נושא על זרועותי אֶת דובצי בתּו. בן־חורין אני. כּל

היום אני מטייל על שפת הנהר, שולה דגים או מתרחץ שם. לשלות דגים לָמַדתי מעצמי. אִם רצונכם בכךְ, אלמד גם אֶתכם. פושטים את הכותונת וקושרים אֶת פי השרוול ועוברים לאַט במים וחוצים עד צַוָאר. עֵת רבה אַתה צריךְ לילךְ במים. וכשאַתה מַרגיש, כי כבדה הכותונת, סימן הוא, שהיא מלאה, והרי אַתה מושה אֶת הכותונת מן המים, ממַהר ומַעלה אותה ליבשה ונוֹעֵר מתוכה אֶת כל העשבים והבוץ ומסתכל יפה בזה שלפניךְ. יֵש שאַתה מוצא בתוךְ תערובת העשבים וירוקת־המַיִם צפרדעים קטנות. קום והטל אותן בחזרה המַימה — משום צער בעלי־חַיִים. ויֵש אשר תפשפש ותמצא בביצה הקלושה גם עלוקה. ועלוקות ממון הן. בעד עֶשר עלוקות יִתנוּ לךְ שלוש פרוטות. ואַל יִהיוּ שלוש פרוטות קלות בעֵיניךְ! דגים אַל תבקש בנהר. לפנים היוּ דגים, עתה כלוּ הדגים ואֵינם. אני אֵיני רודף אַחַר הדגים. לוּא יִזדמנוּ עלוקות לידי — ומצא לי. לא בכל יום מזדמנות עלוקות. בקיץ זה לא היתה אפילוּ עלוקה אַחַת!

מי הגיד לוֹ לאָחי אֵליהוּ, שאני שולה דגים בנהר — אֵיני יודע. בשל דגים אֵלוּ כמעט עקר ממני אַחַת משתי אָזני. נס נַעשה לי, ששכנתנוּ פסי ראתה זאת וחָשה לעֶזרתי:

— וכי כךְ מַכים יתום?...

אָחי אֵליהוּ התבייש והרפה מאָזני. הכל מגינים עלי. הכל עומדים לימיני בעֵת צרתי. אַשרי, מה טוב חלקי, יתום אני!

ג

ונַפשה של שכנתנוּ פסי נקשרה בנַפשי. זו נטפלה לאִמא כסַפחת וּפצרה בה, כי תניחני לפי־שעה בביתה.

— מה אִיכפת לָךְ? — טענה לפניה. — שנים עשר אִיש הולכים אֶל שולחָני לסעודה — ויהי בנךְ השלושה עשר!

וכך הציקה לאמא בדבריה, עד כי נעתרה לה. שמע אחי אליהו ומיחה בידן:

— מי ישגיח עליו, שילך לאמור קדיש?

— אני אשגיח עליו, שילך לאמור קדיש. ובכן, שוב אין לכם עלי כלום?

שכנתנו פסי אינה עשירה. בעלה כורך־ספרים הוא ושמו משה. מפורסם הוא בעירנו כמומחה לדבר. אבל לא הפירסום עיקר, אלא המזל. כך אומרת פסי לאמא. אמא מסכימה לדבריה. אף היא אומרת: הכל תלוי במזל, ואפילו עלוב־המזל. ואני ראיה לדבר. אני, אף־על־פי שיתום אני, הכל קופצים עלי. יש בעלי־בתים, שרוצים לאספני אל תוך ביתם לעולם. אבל על אפם ועל חמתם של שונאיה לא תמסרני לידי זרים לעולם! כך אומרת אמא ובוכה. נמלכת היא באחי אליהו:

— מה דעתך? הישב לפי שעה בביתה של פסי?

אחי אליהו כבר גדול הוא. אילמלא כן, לא היו נמלכים בו. ממשש הוא בידיו את פניו החלקים, עושה את עצמו כאילו כבר צמח לו זקן ומדבר כגדול:

— לוא יהי כן, ובלבד שלא יהיה שובב.

נמנו וגמרו, שאשב לפי־שעה בבית שכנתנו פסי, ובלבד שלא אהיה שובב. איזהו שובב? הקושר דליל בזנבו של חתול, שיהא זה מסתובב במקום אחד, נקרא שובב. המקשקש במקל על פני סריגי הגדר של בית הכומר, שיזעקו ויצאו כל הכלבים, הרי זה נקרא שובב. המוציא את המגופה מחביתו של לייבקה השואב, שיצאו מתוכה המים עד למעלה ממחציתם, אף זה נקרא שובב!

— אשריך, שיתום אתה! — אומר לייבקה שואב־המים. — אילמלא כן, שובר הייתי את ידיך ואת רגליך! האמינה לי על דברתי!

מַאמין אני לו על דברתו. אבל יודע אני, כי עכשיו לא יִגע בִּי לרעה, משום שיתום אָני.

אַשרי, יתום אָני.

ד

שכנתנו פסי, בּמחילָה מכּבודה, אָמרה שקר. שנים עשׂר, אָמרה, הולכים אֶל שולחָנה לסעוד. לפי חשבּוני יעלה מספרנו לאַרבעה עשׂר. אֵין זאת כּי־אִם שכחה פסי לצרף למנין אֶת הדוד העיור ברוך. ואֶפשר שלא הביאה אותו בחשבּון האוכלים, מפני שזקן הוא ואֵין לו שינַיִם ללעוס. לא אַכניס אֶת ראשי בּדבר הזה. ללעוס אֵינו יכול, אבל כּנגד זה חוטף הוא ובולע כּאַנז. הכּל חוטפים פּה ואוכלים. מִידת החַטפנות שלא כּדרךְ הטבע היא פּאן. גם אני חוטף ואוכל. אני חוטף, והם בּועטים בּי. בּרגליהם תּחת השולחָן הם בּועטים בּי. ויותר מכּולָם בּועֵט בּי וַשתי. וַשתי הוא רוצח גָמור. שמו הרשל, ומכונה וַשתּי על שם החַבּורה שבּמצחו. כּל בּני פּסי יש לָהם כּינויים והוספות לשמותיהם: חָבית, חָתול, חרומַף, פֶּטֶלְי, הב־הב, בּעל־עטרה.

יהי־נא לבּכם סמוךְ ובטוחַ, כּי כּל שם ושם יֶש לו טעם ויסוד. פּיני נקרא חָבית, מפּני שהוא עבה ועגול כּחָבית. וולוול שחור הוא, לפיכךְ נקרא בּשם חָתול. למנדל חוטם מחודד, ומכונה חרומַף בּלשון סגי־נהור. פּטללי קראו לפייטיל על־שום שהוא מגמגם בּלשונו. בּריל נקרא הב־הב, להודיעךְ שרעבתן הוא. כּשנותנים לו פּת בּשומן, הוא אומר: „הב לי עוד". לזרח קראו בּשם־הכּבוד בּעל־עטרה, על־שם העטרה שעיטרה לו אִמו, כּשפרחה לו צרעת בּראשו. בּקיצור, אֵין אִיש בּבית הזה, שלא זכה לשם טוב. ולא עוד, אֶלָא גם החתולה, נפש אִילמת זו, תּמה ונקיה, אַף היא נקראת אֶצלם בּשם פּייגה־לאה הגבּאִית. יודעים אַתּם, על־שום מה?

עַל־שׁוּם שֶׁהִיא בַּעֲלַת־בָּשָׂר, וּפֵייגֶה־לֵאָה, אִשְׁתּוֹ שֶׁל נַחְמָן הַגַּבַּאי, אַף הִיא מְסוּרְבֶּלֶת בְּבָשָׂר. כַּמָּה מַכּוֹת־לֶחִי כְּבָר סָפְגוּ בָּנִים סוֹרְרִים אֵלּוּ, שֶׁלֹּא יוֹסִיפוּ לִקְרוֹא לַחֲתוּלָה בְּשֵׁם אָדָם, וְלֹא לָקְחוּ מוּסָר. הַלָּלוּ, כֵּיוָן שֶׁקָּרְאוּ שֵׁם לְמִי שֶׁהוּא, וְדָבַק בּוֹ לְעוֹלָמִים!

ח

וְיוֹדְעִים אַתֶּם, כֵּיצַד כִּינּוּ אוֹתִי? מוֹטִיל בַּעַל־הַשְּׁפַתּוֹתַיִם. כָּל־כָּךְ לָמָּה? הַשְּׂפָתַיִם שֶׁלִּי לֹא מָצְאוּ חֵן בְּעֵינֵיהֶם. אוֹמְרִים הֵם, כִּי מְנַעֲנֵעַ אֲנִי אֶת שְׂפָתַי בִּשְׁעַת אֲכִילָה. תְּמֵהֵנִי, אִם יֵשׁ בָּעוֹלָם בֶּן־אָדָם, שֶׁאוֹכֵל וְאֵינוֹ מְנַעֲנֵעַ אֶת שְׂפָתָיו! אֲנִי אֵינֶנִּי מִבַּעֲלֵי־גַאֲוָה, שֶׁאֵין לִפְגּוֹעַ בִּכְבוֹדָם. אֲבָל כִּינּוּי זֶה, אֵינֶנִּי יוֹדֵעַ לָמָּה, אֵינוֹ לְפִי רוּחִי. וּבִשְׁבִיל שֶׁאֵינוֹ לְפִי רוּחִי, הֵם מַקְנִיטִים אוֹתִי וְקוֹרְאִים לִי דַּוְקָא בְּשֵׁם זֶה לְהַרְעִימֵנִי. פִּגְעֵי רָעִים כְּמוֹתָם לֹא רָאָה אָדָם מִימָיו! מִתְּחִילָּה קָרְאוּ לִי: מוֹטִיל בַּעַל־הַשְּׁפַתּוֹתַיִם. אַחַר־כָּךְ: בַּעַל־הַשְּׁפַתּוֹתַיִם. אַחַר־כָּךְ: הַשְּׁפַתּוֹתַיִם. וּלְבַסּוֹף: שְׁפַתּוֹתַיִם.

— שְׁפַתּוֹתַיִם, הֵיכָן הֱיִיתֶן?

— שְׁפַתּוֹתַיִם, קַנְּחוּ אֶת חוֹטַמְכֶן!

הֵיטֵב חָרָה לִי, וַאֲנִי בּוֹכֶה. פַּעַם אַחַת רָאָה אָבִיהֶם, הוּא מֹשֶׁה הַכּוֹרֵךְ, שֶׁאֲנִי בּוֹכֶה. שָׁאַל אוֹתִי: לָמָּה אֲנִי בּוֹכֶה? אָמַרְתִּי לוֹ: אֵיךְ לֹא אֶבְכֶּה, אִם שְׁמִי הוּא מוֹטִיל, וְהֵם קוֹרְאִים לִי בְּשֵׁם שְׁפַתּוֹתַיִם? אָמַר לִי: מִי? אָמַרְתִּי לוֹ: נַשְׁתִּי. בִּיקֵּשׁ מֹשֶׁה הַכּוֹרֵךְ לְהַכּוֹת אֶת נַשְׁתִּי. עָנָה נַשְׁתִּי וְאָמַר: לֹא אֲנִי הוּא, אֶלָּא חָבִית. בִּיקֵּשׁ לְהַכּוֹת אֶת חָבִית. אָמַר חָבִית: לֹא אֲנִי הוּא, אֶלָּא חָתוּל.

הָאֶחָד אוֹמֵר עַל הַשֵּׁנִי, הַשֵּׁנִי עַל הַשְּׁלִישִׁי, וְאֵין לְדָבָר סוֹף! מָה עָשָׂה אָבִיהֶם, הוּא מֹשֶׁה הַכּוֹרֵךְ? עָמַד וּמִתְחַם

אחַד אחַד על הסַפסל והלקה את כולָם בטבלה של קרבן־מנחה ואמַר להם:

— ממַזרים! הנה אלמדכם, כיצד מלעיבים ביתום! יכנס הרוּחַ בעפר אביכם!...

כך נאה. הכל תובעים עלבוני. הכל עומדים לימיני להגן עלי.

אשרי, יתום אני.

סיפור שלישי

מה יהא בסופי?

א

מי מכם חכם ויודע, היכן מקומו של גן־עדן? חַיֵיכם, איש מכם אינו יודע. ויודעים אַתם, משום מה? משום שבדבר זה נחלקו הדעות. למשל, אמא אומרת, כי מקומו של גן־עדן אינו אלא שם, במקום שנמצא עכשיו אבי עליו השלום, פייסי החזן. שם, היא אומרת, מצאו להן מנוחה נכונה נשמותיהם של כל הצדיקים, התמימים והישרים, שהתענו ביסורים בעולם הזה. מאַחר שלא ניתן להם העולם הזה, דין הוא, שיקבלו את חלקם בעולם הבא. הדבר נכון כנכון היום. ואבי יוכיח. כי איפה יבוא אבי על שכרו, אם לא בעולם הבא? וכי מעט נשא וסבל בעולם הזה?... כך אומרת אמא ומוחה בשעת מעשה את עיניה, כדרכה תמיד מדי דברה על אבי. אך שאלו־נא את חברי, ויספרו לכם סיפורי־מעשיות, כי מקומו של גן־עדן הוא בראש הר שכולו בדולח, התומך בגבהו את רקיע השמים. תינוקות של בית־רבם מתרוצצים שם חפשים ועזובים לנפשם, אינם לומדים ואינם עושים כלום, אלא טובלים כל ימיהם בחלב, רודים ואוכלים דבש מלוא חפניהם. אם כן, כבר נחה דעתכם? והנה בא יהודי כורך־ספרים ומגיד דברו, כי גן־עדן האמתי מקומו דווקא בבית־המרחץ בערב שבת. אשמע כל טוב, אם לא באזני שמעתי את הדברים האלה מפי משה הכורך, הוא בעלה של שכנתנו פסי! ואולם אם את פי תשאלו, ואומר לכם, כי גן־עדן אני יודע.

גן־עֶדן — זה הגן של מנַשה הרופא. מימיכם לא ראִיתם גן כזה. יחיד ומיוחָד הוּא. ולא בעירנו בלבד אֵין דומה לו — חושׁשני, שאֵין דוגמתו בכל העולָם כולו. כמוהו לא היה ואַחריו לא יהֶיֶה!... אֶת מי אֵיפוא אצייר לָכם תחילה? אֶת מנַשה הרופא עם אִשתו מנַשאִית הרופאָנית, או אֶת גן־העֶדן, כלומַר, אֶת הגן שלהם? סבור אני, שמנַשה ומנַשאִית קודמים. הלא בעלי הגן הם וראויים לכבוד תחילה.

ב

מנַשה הרופא יוצא בין בקיץ ובין בחורף בכתפיה על שכמו. מחַקה הוא אֶת הדוקטור השחור. עֵינו האַחַת קטנה ופיו, לא עלי ולא עליכם, מעוקם קצת לצד אֶחָד. כלומַר, לא קצת, אֶלָא הרבה. עקמומית זו באה לו מרוח שאֵינה מצויה. כך אומר מנַשה הרופא בעצמו. אֵיני יודע, מה ענין רוחַ שאֵינה מצויה לעקימת־פה? כמה רוחות, מצויות ושאֵינן מצויות, כבר עברו עלי בחַיי, ואַף־על־פי־כן לא הזיזו אֶת פי ממקומו. לדעתי, אֵין זה אֶלָא הרגל שנַעשה טבע. הנה, למשל, חָבר יֶש לי וברל שמו, שדרכו לעפעף בעֵיניו. ועוד חָבר יֶש לי, וולוול שמו, הממַהר לדבר ונראֶה בשעת דיבורו כגומע אִיטריאוֹת ברותחים. אמור מעתה: אֵין זה אֶלָא הרגל. ואַף־על־פי שמנַשה הרופא נענש בעקימת־פה, מַצליח הוא במלאכתו יותר מכל הרופאִים. ראשית, אֵינו נוהג יהירות בעצמו כשאָר הרופאִים. כשקוראים לו, הוא ממַהר ובא, דחוף ומזיע. ושנית, אֵין דרכו לרשום רפואות. נותן הוא סַממנים משלו. ומה הם סַממניו? מין עפרורית שחוקה לבנה, עשויה בידי עצמו, שקוראִים לה א ב ק ה. אבקה זו יפה לכל מיני מַכות ומַכאובים. היה מַעשה ואחזתני צינה ורעדה עם מַכאובים בצלעי (כנראֶה,

מרוב שהייה בנהר), והבהילה אִמא להביא אֶת מְנַשה הרופא. עמד ובדק בי ואָמַר לאִמא בפיו המעוקם:

— אַל תִּראִי ואַל תִּפחֲדִי. דבר של מַה־בּכך: רק ריאָתוֹ של הפּוֹחז נצטננה.

ותוך כּדי דיבור הוּא מוֹציא מכּיסוֹ צלוֹחית כּחוּלה ושוֹפך מתוֹכה אֶת העפרוּרית הלבנה לתוך שש פּיסות נייר. מצוּוה הוּא אותי לבלוע אבקה אַחַת תיכף וּמיד, וּמן השאָר — אבקה לשעתיִם. אני משתמט וּמתהפּך לכל צד. לבּי אומר לי, כּי האבקה מרה ממות. וכך היה: אֵין כּמוֹה למרירוּת! הטעמתּם מימיכם קליפּה ירוּקה של עֲצים רכּים? כּזה היה טעמה של אותה אבקה. מה אֶעשׂה אֵיפוֹא? אֵיך אַציל אֶת נַפשי מפּוּרענוּת זוֹ? ברגע שיצאה אִמא מן הבית, מיהרתי ושפכתי אֶת כּל חָמש האבקוֹת הנשאָרוֹת לתוך עביט השופכים ואֶת פּיסוֹת הנייר מילאתי קמח. מלָאכה קלה קיבּלה אִמא על עצמה בּיום ההוּא: בּכל שעתים היתה רצה לבית שכנתנוּ פּסי להציץ בשעוֹן, שלא אַחמיץ חָלילה אֶת זמַן נטילת האבקוֹת. אַחרי כּל אבקה ואבקה השגיחה בּי וראתה, כּי הולך אני וּמַבריא. וּאַחרי האבקה הששית קמתי ממשכּבי והייתי כּאַחַד האָדם.

— גָדוֹל מנַשה הרוֹפא מכּל הרוֹפאִים, כּה יִתן לוֹ אלוֹהים בּריאוּת־הגוּף ואריכוּת־ימים! האבקוֹת שלוֹ מחַיוֹת מתים מַמש!

כּך סיפּרה אִמא אַחַר־כּך בּשבחוֹ של מנַשה לפני כּל העוֹלָם, וּבשעת מַעשׂה מחתה אֶת עֵיניה, כּדרכּה.

עד כּאן מנַשה הרוֹפא. מכּאן ואילך — מנַשאִית הרוֹפאָנית.

ג

מנַשאִית הרוֹפאָנית, שנקראָה כּך על שם בּעלה מנַשה הרוֹפא, היא אִשה ארוּרה וּמרשעת. כּך אוֹמרים עליה כּל

יודעיה. פניה פני גבר, קולה קול גבר, ומנעליה אף הם מנעלי גבר. כשהיא מדברת, נדמה לך, כאילו היא נוזפת. שם טוב יצא לה בעולם. מימיה לא טעם עני פת־לחם בביתה. וביתה מלא כל טוב. מוצא אתה בביתה כל מיני מרקחת, בני שנה, בני שנתים וגם בני עשר שנים. למה לה מיני מרקחת הרבה אלו? שאלו את פיה, ולא תדע אף היא לענות דבר. כשמגיעים ימי הקיץ, אינה פוסקת מטגן מיני מרקחת. מטגנת היא את המרקחת בחוץ, לפני ביתה. ומתוך שהיא חסה על העצים ועל הפחם, אינה משמשת אלא בקוצים ודרדרים. ממלאה היא את הרחוב עשן רב כל־כך, עד כדי חניקה. אם תזדמנו למקומנו בימי הקיץ ותראו עמוד עשן עולה ומתפשט במלוא רוחב העיר — אל יפול לבבכם. אין זו דליקה חלילה. העשן הוא עשנה של מנשאית הרופאנית, העושה מעשה מרקחת מפרי גנה.

ועכשיו אנו מגיעים לגן־עדן עצמו, הוא הגן האמור למעלה.

ד

בגן זה אתם מוצאים כל מיני פירות שבעולם: תפוחים ואגסים, דובדבנים ושזיפים, חזרזרים ואפרסקים, דומדמניות ותותים, וכל אשר תאוה נפשכם! רצונכם לברך ברכת שהחינו בערב ראש־השנה על הענבים — לכו אצלה, אצל מנשאית הרופאנית. אמת, כשתאכלו מן הענבים האלה, תטעמו אחד מששים בגיהינום. כל־כך חמוצים הם! ואף־על־פי־כן לוקחת היא במחירם ממון רב. מכל דבר ודבר מאספת היא ממון, ואפילו מן החמניות. ישמרכם אלוהים מעקור מתוך גנה חמנית אחת! נוח לה שתעקרו שן מפיה. ותפוח או אגס לא כל־שכן. את נפשכם אתם קובעים! חייכם אינם חיים!

נהירים לי שבילי הגן הזה כשבילי רחובנו. יודע אני מקומו של כל שיח ומה גדל בו, ואם שנת־ברכה היא השנה הזאת או לא. כל זה מנין לי? כסבורים אתם, שהייתי בתוך הגן וחקרתיו? חס ושלום! איך אוכל לבוא לתוכו, והוא מוקף משוכה גבוהה של קוצים ממאירים? ואם לא די לכם זה, הנה גם כלב יש בתוכו. לא כלב, אלא זאב טורף! קשור הוא לחבל ארוך, כלב שבכלבים זה. ינסה־נא מי מכם לעבור על־פני הגן, או לוא ידמה הכלב, כי מי־שהוא עובר על פניו, מיד יתר ממקומו ויקפוץ וינבח בחימה שפוכה כל־כך, כאילו רוח רעה אחזתו. תאמרו: אם כן, איך באתי אל הגן? שמעו איפוא ואספר לכם.

ה

את מנדל השוחט ידעתם? אם לא ידעתם את מנדל השוחט, ודאי שאין אתם מכירים גם את דירתו. דירתו של מנדל השוחט היא הדירה השניה לדירתו של מנשה הרופא ונשקפת אל גנו. אדם שישב על גג ביתו של מנדל השוחט, על־כרחו הוא רואה את כל הנעשה בתוך גנו של מנשה הרופא. עיקר הקושי הוא, כיצד מטפסים ועולים על גגו של מנדל? לי כאין וכאפס הדבר הזה. יודעים אתם, מפני מה? מפני שדירתו של מנדל סמוכה לדירתנו ונמוכה הרבה ממנה. אדם שטיפס ועלה לעלית ביתנו (אני עושה זאת בלא סולם) והוציא את רגלו מן האשנב הקטן, מיד הוא עומד על גגו של מנדל השוחט. עמד על גגו של מנדל השוחט, הרי הוא שוכב לו שם כרצונו: או פניו למעלה, או פניו למטה. אם כך ואם כך, חייב הוא לשכב, שאם לא כן, יהיה נראה לעוברים ושבים. יאמרו: מה לו לזה על גגו של מנדל השוחט? אני בחרתי לי תמיד שעה לפנות ערב, בין מנחה למעריב, כשהייתי הולך לבית־הכנסת לאמור

קדיש. שעה זו, שאֵינה לא יום ולא לילה, טובה ביותר. משם הייתי מַשקיף אֶל תּוֹךְ הגן ורוֹאה גן־עֵדן לפני.

בראשית ימי הקיץ, כשהאִילָנות מלבלבים וּמתכּסים נוצות לבנות, תקוה נשקפת לָכם בכל יום, כּי עוד מעט יתגלו על השיחים הנמוּכים והעוקצים חזרזרים ירוקים. זהו הפרי הראשון, שאַתּם מתאַוים לטעום ממנו. ראִיתי בני־אָדם, שדרכּם להמתּין עד שיאדימו החזרזרים. שוטים שכּמוֹתם! וכי אֵין טעמם יפה כּשהם ירוקים? תּאמרו: חמוצים הם והשינַיִם תקהינה? אֵין בּכך כּלום. מַאכל חָמיץ משיב נפש, ושינַיִם קהוֹת יש לָהן תּקנה. מַה תּקנתן? מלח. נותנים מלח על השינַיִם ופותחים אֶת הפּה כּדי חצי שעה, ואָז אֶפשר לחזור ולאכול שוּב חזרזרים. אַחרי החזרזרים מתגלות הדוּמדמניוֹת. אדמדמוֹת הן, פּיוֹתיהן שחוֹרים וחַרצניהן צהוּבּים, ועשרוֹת־עשרות תלוּיוֹת בּאֶשכּול אֶחָד. אֶשכּול אֶחָד קטן כּי העברתּם בּין שפתיכם, מיד יִמלא פּיכם דוּמדמניוֹת ערבוֹת, ריחָניוֹת, משיבוֹת נפש. כּשהן מתבּשלוֹת, קונה לי אִמא בּפרוּטה אגוּדת דוּמדמניוֹת לברכת שהחיינו, ואני אוכלָן בּלחם. בּגנה של מַנשאִית הרוֹפאָנית ראִיתי שתּי שוּרוֹת של שיחים קטנים, סמוּכים לָארץ, מלֵאִים דוּמדמניוֹת. כּנגד החַמה הן דולקוֹת וּמַבהיקוֹת, ונַפשי תּכלה, תּצא אַחריהן: מי יִתּן לי לוּא אֶשכּול אֶחָד, לוּא דוּמדמניה אַחַת, וקטפתּי בּשתּי אֶצבּעוֹת, קטוֹף והטל לתוֹךְ הפּה! התאמינו לי? כּי שם דוּמדמניוֹת אֶקרא, מיד תּקהינה שיני. מוּטב שנדבּר בּדוּבדבנים. הדוּבדבנים אֵינם בּוֹסר זמַן הרבּה. הדוּבדבנים מתבּשלים מהרה. אֶראֶה בּנחָמה, אִם לא בּעֵיני ראִיתי, כּשהָייתי שוֹכב על גגו של מגדל השוֹחט, כּמה דוּבדבנים, שבּבּוֹקר היו ירוּקים כּעֵשב, בּצהרים כּוּסוּ אַדמימוּת קלה וּבאוֹתו יום בּעֶרב האדימו כּוּלם כּאֵש! גם דוּבדבנים היתה אִמא מביאה לי לברכּת שהחיינו. אבל כּמה דוּבדבנים הביאה לי? חמשה בּחוּט אֶחָד. מַה יעשה

אָדם בחמשה דובדבנים? משתעשע הוא בהם זמן רב, עד שהם פוחתים והולכים ולא נודע מקומם.

ו

היֵש מספר לכוכבים אשר בשמַים? כך יֵש מספר לדובדבנים אשר בגן מנַשה הרופא. הגע בעצמך: פעם אחַת חָשקה נַפשי לעמוד על מספר הדובדבנים, התלוּיים בשרביט קטן אֶחָד, — והייתי הולך ומונה וחוזר ומונה, ועד סוף מספרם לא הגעתי. דרכם של הדובדבנים, שהם מחוברים יפה לשרביטיהם. אֵין דובדבן נושר אֶלָא אִם כן נַעשה בשל ומבושל, שחור כשזיף. מַה שאֵין כן אפרסקים. אפרסקים שהצהיבו, נושרים מיד. הוֹי אפרסקים, אפרסקים! חביבים עלי אפרסקים מכל הפירות כּוּלָם. אפרסק אֶחָד טעמתי בחַיי — ועדיין טעמו עומד בפי. לפני כמה שנים היה הדבר. אני לא הגעתי עדיִן לחָמש. אָבי עליו השלום עוד היה חַי, ובביתנו היה הכל על מקומו: ארון־הזכוכית, הדרגש, הספרים, הכרים והכסתות. בא אָבי פעם אַחַת מבית־הכנסת, תקע ידו לתוך הכיס שמאחורי בגדו, מקום שמטפחת־האַף מונחת שם, פנה אֵלי ואֶל אָחי אֵליהו ואָמַר:

— ילָדים, היש אֶת נַפשכם לאכול אפרסקים? הנה הבאתי לָכם אפרסקים. שני אפרסקים.

והוא מוציא אֶת ידו מתוך הכיס שמאחורי בגדו, מקום שמטפחת־האַף מונחת שם, ומַגיש אֵלינו, אֵלי ואֶל אָחי אֵליהו, שני פירות גדולים, צהובים, סגלגלים וריחָניים. אָחי אֵליהו אֵין לו פנאי. מזדרז הוא ומברך בקול רם „בורא פרי העֵץ" ונותן אֶת כל הפרי לתוך פיו, חוטף ואוכלו בבת אַחַת. אני אֵינני לָהוט כמוהו. תחילה אָזון בפרי אֶת עֵינַי, אָריח בו, אשחק בו, ואַחַר־כך אוכל אותו. ואכילה

כיצד? לא כולו בבת אַחַת, אֶלָּא קימעה־קימעה, ועל הפת. האפרסקים יפים לאכילה בפת. מן היום ההוא לא בא עוד אפרסק אֶל פי, אבל אֶת טעמו של האפרסק הראשון לא אֶשכח עד עולָם! ועתה עומד לפנֵי אִילָן מלא אפרסקים, ואני שוכב על גגו של מגדל השוחט, מַביט ורוֹאֶה אותם, כשהם נושרים בזה אַחַר זה, אפרסק אַחַר אפרסק. אֶחָד מהם, צהוב ביותר, כמעט אדמדם, נפל ונתפקע. הגרעין הכרסתני מציץ מתוך מעיו. מָה תעשׂה הרופאָנית באפרסקים מרובים כל־כך? וַדאי תלקטם ותטגן מהם מיני מרקחת. אֶת המרקחת תטמין בפי תנור־החורף. בימי החורף תוריד אותה למַרתף, ושם תנוח עד שתחמיץ ותתעפש.

אַחרי האפרסקים מתבשלים השזיפים. לא כל השזיפים שוים. יֶש לי בגנו של מנַשה הרופא שני מיני שזיפים. אִילָן אֶחָד של שירקינים הוּא. שזיפים מיוּחָדים במינם הם: עגולים, מתוקים, קשים ושחורים. והאִילָן השני של שזיפים פשוטים הוּא. קוראִים לָהם שזיפי־אֵיפה, מפני שהם נמכרים באֵיפה. קרום דק להם, והם מתמזמזים בין האֶצבעות וטעמם מימי. ואַף־על־פי־כן אֵינם פסולים לאכילה מכל מקוֹם. הלוַאי ונתנו לי אֶת אֵלה! ואוּלָם מי יִתן לי? מנַשאִית הרופאָנית אֵינה מן הפזרניות. בוחרת היא לעשות מהן שלק לימי החורף. מי יֹאכל אֶצלה שלק הרבה כל־כך?

ז

פוטר אני אֶת הדובדבנים ואֶת השזיפים ומַגיע לפרשת תפוחים. תפוחים, עליכם לָדעת, אֵינם אַגָסים. אַגָסים, ואפילוּ המשובחים שבהם, ואפילוּ ברגמתות, כל זמַן שאֵינם בשלים כל־צרכם לא יִצלחו למַאכל. האוכל אותם דומה כאִילוּ כוסס עֵצים. לא כן תפוחים. הללוּ, אפילוּ כשהם ירוקים ביותר וגרעיניהם לבנים ביותר, טעם תפוחים להם. כשאַתה

נוֹעֵץ שיניךָ בתפּוּחַ ירוֹק, מיד יִתמַלא פּיךָ קהיה. שמעוּ לי ואוֹמַר לָכם: אני לא אַחליף ולא אָמיר חצי תּפּוּחַ ירוֹק בּשנַיִם בּשלים. להבשלים אַתּה צריךְ להמתּין עד עֵת־קֵץ, ואילוּ הירוּקים בּא זמַנם תיכף לליבלוּבוֹ של האִילָן. ואֵין בּין תּפּוּחַ ירוֹק לתפּוּחַ בּשל אֶלָא שיעוּר הגוֹדל בּלבד. התּפּוּחַ משוּל לאָדם: כּל מַה שהוּא גָדל והוֹלךְ, שיעוּרוֹ גָדוֹל. כּסבוּרים אַתּם, תּפּוּחַ הגָדוֹל מחברוֹ הרי זה משוּבּח? לאו דווקא. ראִ־יתי תּפּוּחַ קטן והוּא יפה מן הגדוֹלים שבּתפּוּחים. נקח, למשל, תּפּוּחי אֶרֶץ־יִשׂרָאֵל. יְיָניים הם וערבים. אוֹ נקח, לדוּגמה, אֶת תּפּוּחי־הכּבש — כּלוּם טעמם גָרוּע? בּשנה זוֹ רבתה הבּרכה בּהם. בּעגָלוֹת יוֹליכוּ אוֹתם. כּךְ שמַעתּי מִפּי מנַשאִית הרוֹפאָנית. דבר זה אָמרה לראוּבן אִיש־התּפּוּחים, בּשעה שהאִילָנוֹת עמדוּ עדיין בּליבלוּבם. ראוּבן אִיש־התּפּוּחים בּא לראוֹת אֶת הגן. בּיקש לקנוֹת ממנה אֶת התּפּוּחים והאַגָסים כּשהם מחוּבּרים לאִילָנוֹת. אֵין מוּמחה כּראוּבן לתפּוּחים ואַגָסים. כּשהוּא נוֹתן עין אַחַת בּאִילָן, מיד יִשעֵר לָכם, כּמה רֶיוַח יביאוּ לוֹ פּירוֹתיו. מעוֹלָם לא טעה אפילוּ בּמַשהוּ. וּבלבד שלא יבוֹאוּ רוּחוֹת־סערה וישירוּ אֶת התּפּוּחים קוֹדם זמַנם, אוֹ שלא יעלוּ האִילָנוֹת תּוֹלָעים וחיפּוּשיוֹת. כּנגד רוּחוֹת רעוֹת ותוֹלָעים אֵין עֵצה ואֵין תּבוּנה. הדברים האֵלה לא בּידי אָדם הם, אֶלָא בּידי שמַיִם. ראוּבן אוֹמר, כּי אֵין הוּא מבקש מאֵת הקדוֹש־בּרוּךְ־הוּא אֶלָא פּת־לחם בּלבד. אִשה וילָדים, הוּא אוֹמר, יֵש לוֹ, וּבשבילם הוּא מבקש פּת־לחם. עמדה מנַשאִית והבטיחַתּוּ, כּי לא לחם לבד יִמצא פּה, אֶלָא לחם וגם בּשׂר. הלְוַאי, היא אוֹמרת, כּךְ יִהיֶה מַזָלוֹ נאה, כּשם שהיא נוֹתנת לוֹ אִילָנוֹת נאִים. כּלוּם אִילָנוֹת הם אֵלוּ? זהב הם, ולא אִילָנוֹת!

— הלא יוֹדע אַתּה, שאֵינני דוֹרשת חָלילה אֶת רעתךָ, — אוֹמרת לוֹ מנַשאִית. — יבוֹא עָלי מַה שבּלבּי עליךָ,

— אָמן! — עונה אַחריה ראובן, ובת־צחוק קלה מאִירה אֶת פניו הטובים והאַדמונים, המתקלפים מפני החַמה. — קבלי עליךְ אֶת האַחריות מפני רוחות ותולָעים וחיפושיות, ואֶתן לָךְ כפלים ככל אשר תדרשי.

מְנַשאִית מציצה בו בעֵיניה הזועמות מלמַטה למַעלה ואומרת לו בקולה, קול־הגבר:

— ואַתה קבל עליךְ אַחריות, שביציאָתךְ מכאן לא תיכשל בעֶצם היום הזה על אֶם־הדרךְ ואַחַת מרגליךְ לא תישָבֵר.

— ממכשול בדרךְ ומשבירת רגל אֵין שום אָדם בטוחַ! — אומר ראובן ומַביט בה בעֵיניו השוחקות. — אבל תקלה כזו יותר שהיא ראויה לעני, ראויה היא לעשיר, מפני שעשיר כוחו יפה לחלות.

— אֵין יהודי חָכם כמוךְ! — משיבה לו מְנַשאִית בחמתה. — אבל עד שאָדם מתפלל על חברו, כי תישבר רגלו, אֶפשר שֶעָנה הוא תחילה ולשונו תיבש?

— ולָמה לא? — אומר ראובן מתוךְ אותה בת־צחוק. — בשעת הדחַק תיבש גם הלָשון. ובלבד שלָשון זו לא תהיֶה חָלילה לשונו של העני!...

ח

חבל, שלא עבר הגן לרשותו של ראובן אִיש־התפוחים. נוחַ היה לי יותר משיעמוד ברשות המכשפה. ארורה כמותה לא ראִיתם מימיכם. תפוח קטן כי יִפול מאִילָן, תפוח מֻתליע וצומק כגרוגרת, מיד היא באה ושוחָה ומַגביהה ונותנת אותו בסינר ונושאתו משם. לאָן היא נושאת אֶת כל אֵלה? כפי הנראֶה, לעלית־הגג. ואֶפשר לתוךְ המרתף? משום ששמַעתי מסַפרים, כי בשנה שעברה הרקיב אֶצלה מַרתף מלא תפוחים. אִמרו מעתה: וכי לא מן היושר הוא לקטוף תפוחים מגנה?

אבל כיצד קוטפים? להתגנב לתוך הגן בלילה, בשעה שהכל ישנים, ולמַלא אֶת הכיסים תפוחים? עֵצה זו בוַדאי מחוכמת היא. אבל מַה יאֹמַר הכלב? וכמו להכעיסני, נַעשׂו התפוחים בקיץ הזה יפים וגדולים מאוד. מתחַננים הם ומבקשים רחמים: „בוא וקטפנו!" מה אֶעשׂה? אִילו הייתי בקי בלחָשים או במַעשׂה־כשפים, הייתי מַשביע אֶת התפוחים, שיעזבו אֶת האִילָנות ויבואו אֵלַי. ביקשתי הרבה תחבולות, עד שמצאתי: אֵין קוטפים לא על־ידי לחש ולא על־ידי כשפים, אֶלָא על־ידי מַקל אָרוך ומַסמר בראשו. כיוָן שפגע המַסמר בעוקצו של תפוח ונאחז בו, מיד משכו וקחו — התפוח שלָכם הוא! אֵין לָכם אֶלָא להיזהר, שתהא החזרת המַקל למקומכם נַעשׂית כהלכה, שלא יִפול חָלילה התפוח הקטוף אַרצה. וגם אִם נפל התפוח אַרצה, אֵין רע. תאמַר: הרוחַ הפילו. אני לא הפלתי אפילו תפוח אֶחָד. ענין זה של החזרת המַקל ידוע לי על־בוריו. העיקר, הוו מתונים! יֵש לָכם שהות! תפוח שבא לְיֶדכם, אִכלוהו בהשאי, נוחו מעט ושובו לעבודתכם לקטוף עוד. מובטח לָכם, כי לא יִוָדע הדבר לשום נפש חַיה!

ט

מי נביא ויחוש עתידות, כי אותה המכשפה תדע אֶת חשבון התפוחים בעודם באִילָן! אֵין זאת כי־אִם מנתה אותם יום אֶחָד ולמחר הרגישה בחסרונם, והתחַבאה בעלית־גגה והתחילה אורבת לי. כך אני משַעֵר. שאִם לא כן, זו מנַיִן לָה, שאני שוכב על גגו של מנדל השוחט ועובד במַקלי? אִילו, לכל הפחות, נתפסתי בלא עֵדים, כי־עתה לא גָדלה הרעה כל־כך. אֶפשר שהייתי מתחַנן לפניה ומפייסה. אַף־על־פי־כן יתום אני וראוּי לרחמים. אבל זו הקדימה והלכה אֶל אִמא ואֶל שכנתנו פסי ואֶל אֵשת השוחט והעלתה

אֶת שלְשתּן לעלית גג ביתנוּ, וּמשם, בעד האֶשנב הקטן, ראוּ אוֹתי בקלקלתי.

— נוּ, הרוֹאָה אַת אֵיפוֹא אֶת מַעשה התכשיט שלךָ? עכשיו תאמיני לי?

הדברים האֵלה יצאוּ מפי הרוֹפאָנית. הכּרתי אֶת קוֹלָה, קוֹל־הגבר. הפכתי ראשי לאחוֹרי וראִיתי אֶת אַרבע הנשים. אֶת המַקל עם התפוּח לא הפּלתי מידי. הלָלוּ נפלוּ מאליהם. כּמעט שנפלתי גם אני עמהם מגוֹדל הבּוּשה. לא יכוֹלתי להרים ראשי. אִילמלא הכּלב הרוֹבץ בגן, היִיתי נוֹפל מעל הגג אֶל תוֹךְ הגן וּממית עצמי מחמת בזיוֹן. בּיִחוּד קשוֹת היוּ לי דמעוֹתיה של אִמא. זוֹ לא חָדלה לבכּוֹת וּלקוֹנן עלי:

— אוֹי לי ואבוֹי לנַפשי, שראִיתיךָ בּכךְ! ראֵה, מה עוֹללת לי! אָמוֹר אָמַרתי, כּי היתוֹם שלי הוֹלךְ לבית־הכּנסת ואוֹמר קדיש אַחרי אָביו, וּלבסוֹף, אוֹי ואבוֹי לשנוֹתי, הרי הוּא שוֹכב על הגג וקוֹטף תפוּחים מגן זרים!...

והמכשפה עוֹמדת עליה וּמוֹסיפה בּקוֹלָה, קוֹל־הגבר, נוֹפךְ משלָה:

— חָבוֹט יֵחָבט, משוּמד שכּמוֹתוֹ! לָקֹה יִלקה! בּרצוּעה וּבמַקל! עד שפךְ־דם! יֵדע־נא נַער כּמוֹתוֹ, כּי אָסוּר להיוֹת גַ...

אִמא אֵינה מַניחָה לָה להוֹציא אֶת השם המפוֹרש ג נ ב.

— הלא יתוֹם הוּא, יתוֹם עלוּב־נפש! — טוֹעֶנת אִמא לפני הרוֹפאָנית, מבקשת עלי רחמים וּמתחַננת אֵליה, שתמחַל לי, ולא אָשוּב ואֶחטא עוֹד. נשבעת היא כּל מיני שבוּעוֹת, שזאת לי הפּעם האַחרוֹנה בּכךְ, ואִם לא — יהי רצוֹן שתמוּת היא עצמה, אוֹ שתקבּוֹר חָלילה אוֹתי!...

— יִשָבע־נא, כּי מהיוֹם והלאה לא יִתן אפילוּ אֶת עֵינוֹ בּגני! — גוֹזרת עלי הרוֹפאָנית בּקוֹלה, קוֹל־הגבר.

— תמַקנה עֵינַי, תיבשנה ידי! — נשבּע אני, ואני יוֹרד עם אִמא מעל העליה ושוֹמע אֶת מוּסרה ואֶת בּכיה וגוֹעֶה בּבכי גם אָני.

— שואלת אני אותך רק אַחַת: מַה יהא בסופך? — אומרת אִמא, כשהיא בוכה וקובלת עלי לפני אָחי אֵליהו. שמע אָחי אֵליהו אֶת דבר התפוחים, והלבינו פניו. כנראֶה, מתוך כעס. ראתה אִמא אֶת אָחי אֵליהו בכעסו וחששה, שמא יכני. נחנה ולחשה על אָזנו, שלא יגע בי, משום שיתום אָני.

— מי נוגע בו? אֵין אני מתאַוה לָדעת אֶלָא דבר אֶחָד: מַה יהא בסופו? מַה יהא בסופו?!

כך אומר אָחי אֵליהו וחורק שיניו. מַביט הוא בי וממתין, כי אומַר לו, מַה יהא בסופי? מנַיִן לי לָדעת, מַה יהא בסופי? שמא יודעים אַתם, מַה יהא בסופי?

סִיפּוּר רביעי

יוֹם חתוּנתוֹ של אָחי אֱליהוּ

א

מַזל טוב. היודעים אַתם, בשל מה? אָחי אֱליהוּ נכנס לחוּפּה וקידוּשין.

הוֹי־הוֹי, מה רבּה התכוּנה! כּל העיר כּוּלָה כּמרקחה. נוֹע תנוּע הארץ! כּךְ אוֹמרת שכנתנוּ, פּסי העבה. אוֹמרת היא, כּי החתוּנה תהיֶה מפוֹאָרה בּיוֹתר. חתוּנה כּזאת, היא אוֹמרת, לא נראתה בּעירנוּ זה עידן ועידנים!

כּל זה משוּם מה? משוּם רַחמנוּת בּלבד. משוּם שאִמא אַלמנה ואָחי יתוֹם. ואפשר שגם זכוּת אָבוֹת מסַייעתנוּ, זכוּתוֹ של אָבי ושמוֹ הטוֹב. אָבי עליו השלוֹם קנה לוֹ שם טוֹב אַחרי מוֹתוֹ. בּחַייו לא שמַענוּ, שיהא אָדם מקלסוֹ וּמסַפּר בּשבחוֹ. עכשיו שמת, נתעלה פּייסי החַזן למַעלה־למַעלה, והכּל מפארים וּמַעריצים שמוֹ. שוֹמע אני בּכל יוֹם מַה שבּני־אָדם מדבּרים בּאָזני אִמא. אוֹמרים הם לה, כּי כּדאי לוֹ להמחוּתן, שיסַפּק אֶת כּל הוֹצאוֹת החתוּנה. ולא עוֹד, אֶלָא שחַייב הוּא לגרוֹם טוֹבת־הנאה גם לאֵם החָתן. אַל־נא ישכּח, אוֹמרים הם, כּי לוֹקח הוּא חָתן לביתוֹ אֶת בּנוֹ של פּייסי החַזן! אָחי אֱליהוּ עוֹמד ושוֹמע. מתאַדם הוּא וּמַחליק על חתימַת־זקנוֹ, כּזקן ורגיל, כּגבר גָמוּר. אָחי אֱליהוּ כּבר גָדל וּכגבר הוּא לכל דבר. בּזמן האַחרוֹן התחילה חתימַת־זקן מבצבּצת לוֹ מסַנטרוֹ. וַדאי לי, כּי עישוּן הסיגָריוֹת גָרם לוֹ לכךְ. מיוֹם שנפטר אַבּא, התחיל מעשן סיגָריוֹת. מתּחילה עלה לוֹ העישוּן בּעינוּיים. שיעוּל היה תוֹקפוֹ,

עכשיו כבר לָמד לבלוע אֶת העשן, בולעו ופולטו דרך האַף. גם זו גבורה! כסבורים אַתם, שאני אֵין כוחי יפה לכך? יפה כוחי מכוחו! ורק זו רעה חולָה, שאֵין לי טאבאק. ולפיכך אני מעשן נייר, מעשן תבן, מעשן כל דבר־פיגול הבא לידי. ראה אָחי אֵליהו, עמד וחָלק לי מנה יפה כגמולי. מַה שמותר לו אָסור לי! בשלמה כל הסַער הזה? באשר לא מלאו לי עדיִין תשע שנים. ובכן, מַה פשעי ומה חַטאתי? עמַדתי והבטחתי לו בהן־צדקי, נשבעתי לו בנקיטת חומש, כי זו לי הפעם האַחרונה. מכאן ולהבא אַזיר אֶת עצמי מן העישון. כסבורים אַתם, שעמַדתי בדיבורי? הגידו־נא לי, בבקשה מכם: וכי ראִיתם אָדם, שלא יעשן בימינו אֵלה?

ב

אֵין זאת כי־אִם סדרי בראשית עומדים להשתנות עלינו! כך אומרת פסי שכנתנו. חָזרה פסי מבית המחותן כולָה כועֶסת וסוּעֶרה. הענין ענין רע מאוד. הגיעה השמועה לאָזני המחותן, כי החָתן (אָחי אֵליהו) קיפח אֶת שעונו. השעון שעון טוב היה, כולו עשוי כסף טהור. המחותן קנה לו אֶת זה במַתנה. לאָן נעלם השעון? לא במשׂחַק־הקלָפים הפסידו חָלילה. מכור מכר אותו ואֶת דמיו הוציא לרופאִים ולרפואות. רצה להציל אֶת חַיי אָביו — מַה פשעו? כך טענה פסי שכנתנו. אֶלָא שהמחותן יהודי גס הוא מטבע בריאָתו. שואֵל הוא: מַה לאָב זר ולשעונו? אֵיננו מצווה, הוא אומר, לפרנס בשעוניו אֶת כל האָבות שבעולָם. משעון אֶחָד יצאו לו שעונים הרבה, ומאָב אֶחָד — כל האָבות שבעולָם!... פסי אומרת, כי מזנבו של חזיר אֵין עושׂים מצנפת לכבוד שבת. רמז הוא כלפי המחותן שלָנו. רוּחַ נמוכה לו ונפש גסה. אומנותו אומָנות אופה ושמו יונה

האופה. אופה הוא עוגות וכעכים. יהודי עשיר הוא, מחותן זה שלנו. פסי מוכיחה באותות ובמופתים, כי לא עשיר הוא, אלא אדיר! אומרת היא לו בפניו: אילו היה לה רק החצי מעשרו, פי־עתה לא התחתנה אתו. שונאת היא את החזיר. תועבה הוא לה. המחותן שומע חרפתו ושותק בעל־כרחו. כי מה יעשה לה? אוי לו לאדם, שפגעה בו לשונה של פסי. מוחל הוא להחתן על שעונו, ובלבד שיבוא הדבר לידי גמר. ואולם פסי לא כן תחשוב. פסי אומרת, כי היא אינה מוחלת לו. אינה מוחלת לו, עד שילך ויקנה להחתן שעון חדש. אין זו מידת דרך־ארץ, היא אומרת, שיהא חתן נכנס לחופתו בלא שעון. אמר לה: מה ענינה אצל חתנו? מה לה ולו? אמרה לו: ואף־על־פי־כן ענינה הוא זה. לפי שהחתן, היא אומרת, הוא בנו של פייסי החזן, והוא, יונה האופה, שתי מעלות טובות לו: גם עשיר הוא וגם חזיר. נתמלא המחותן חימה, יצא והכה בדלת ואמר: תפצה האדמה את פיה ותבלע את הכל! אמרה לו פסי: אם תפצה האדמה את פיה, מובטח לך, שאתה תרד תחילה. חייך וחיי אחרים — חייך קודמים!...

אמא חוששת, שמא יתקצף המחותן ויחזיר חלילה את התנאים. אמרה לה פסי: תנוח דעתך. אין מחזירים תנאים ליתום. כסבורים אתם, יד מי היתה על העליונה? ידה של פסי! המחותן קנה להחתן (לאחי אליהו) שעון חדש, אף הוא עשוי כסף טהור. ולא עוד, אלא שכמה וכמה מעלות טובות להשעון החדש על הישן. המחותן בכבודו ובעצמו הביאו לביתנו. הוי, אילו רצה הקדוש־ברוך־הוא לזכות גם אותי בשעון כזה! כסבורים אתם, מה אעשה אז? קודם כל אוציא את כל בני־מעיו החוצה ואהיה מפשפש בהם ומוצא את סיבת הגלגלים בלכתם. ואחר־כך? אחר־כך אדע, מה עלי לעשות. אמא מברכת אותו, את המחותן, שיזכה לקנות לחתנו שעון של זהב. והמחותן אף

הוא מברך אותה, שתזכה ותאריך ימים עד חתונתו של בן־הזקונים אשר לה. בי הכתוב מדבר. אני, כשאני לעצמי, הנני מוכן ומזומן גם היום, ובלבד שיתנו לי שעון. אמא מלטפת אותי, מלטפת ואומרת, כי מַים רבים יעברו על ראשנו עד שאכּנס לחופה. ובשעת מעשה עיניה דומעות. אני אינני מבין, לָמה יעברו מַים רבים על ראשנו עד שאכּנס לחופה? ולָמה הבכי הזה? הבכי דבר רגיל הוא אצלה. מעשה בכל יום הוא. חובה הוא לָה, כחובת התפילה ליהודי מדי יום ביומו, או כחובת האכילה אצלכם. החַייט הביא להחָתן את הבגָדים החדשים, שזימן לו המחותן, — הרי היא עומדת ובוכה. פסי אפתה עוגות־דבש לכבוד החתונה — היא פורשת ובוכה. מחר, אם ירצה השם, תכניס את בנה לחופה — שוב היא בוכה! אין אני מבין כל־עיקר, מאַין ישאבו בני־אדם דמעות הרבה כל־כך?...

ג

אין לך ימים נאים כימי אלול הבהירים. תשש כּוֹחַ החַמה ואינה מלהטת עוד כּאֵש הכבשן ואינה מַשרה זיעה עליך. מחַממת היא בחומה הנעים ומגפפת אותך ומַשפיעה עליך רוך ועִדנה, כיד אֵם חַמה ורחמניה. השמַים בהירים וצחים, כאשר יהיו בימי השבת עם צהרי־קיץ. כל היקום כּאִילו לָבש גיל ביום חתונתו וביום שמחת־לבו של אחי אליהו. בעוד הבוקר הוכן יריד בשוק. וכינן שהוכן יריד בשוק, שוב אין אני בן־חורין למנוע את עצמי ממנו. אוהב אני את היריד אַהבת־נפש. שם יהודים מתרוצצים אנה נאָנה, דחופים ובהולים, מזיעים, רועשים וצועקים בקולי־קולות, זריזים ומַקדימים זה את זה, תופסים את האיכּרים בכנפות בגדיהם ומושכים אותם זה לכאן וזה לכאן, ונפשם תכלה להשתּפר אל פת־לחם — מַראה נהדר

מאוד! והאִיכּרים מתוּנים הם מטבעם. מתנהגים בכבדות, פּוֹסעים פּסיעוֹת קטנוֹת, כּשכּוֹבעֵיהם מוּרמים לָהם לְמעלָה. מתבּוֹננים, מפשפּשים, מתגָרדים בּמַפרקתָם, עוֹמדים על המקח, מתאַוים לקנוֹת כּל דבר בּזוֹל גָמוּר. וּנשי האִיכּרים עוֹטפוֹת צעיפים משוּנים לראשיהן וּפי־כּוּתנתן פּתוּח בּמקוֹם החָזה. פּעמים הן חוֹטפוֹת וּמַכניסוֹת לפי־כּוּתנתן זה בּאֵין רוֹאים סחוֹרה שנתעלמה מן העין. סוֹד זה גָלוּי להיהוּדים, והרי הם מַבּיטים וּמַשגיחים אליהן בּשבע עֵינַים. אִשה מנשי האִיכּרים כּי תִיתָפס בּיד, ועמדוּ וּבדקוּ לָה בּכוּתנתה וטילטלוּה לכאן וּלכאן, והיתה השמחה גדוֹלה. פּעמים יִקרה, כּי אַחַת האִיכּרוֹת תקנה לָה נר להדליק בּקוֹדש ותצניע אוֹתוֹ בּתוֹךְ צעיפה. אָז יִתגנבוּ אֵליה האַברכים וּפרחי החנוָנים, שלבּם פּנוּי להוֹללוּת וּשמחה, ועמדוּ מֵאַחריה והדליקוּ אֶת הנר בּחשאי. הכּל מַבּיטים על האִיכּרה וּממַלאים צחוֹק פּיהם. האִיכּרה אֵינה יוֹדעת, לָמה היהוּדים הללוּ צוֹחקים. והרי היא עוֹמדת בּיניהם וּמקללת אֶת כּל היהוּדים קללוֹת נמרצוֹת. אָז יִגדל הצחוֹק עוֹד יוֹתר. ויֵש אשר יגיע הדבר לידי מַחלוֹקת וּמלחמת־אֶגרוֹפים בּין היהוּדים והנכרים. מי שלא ראה מחזה כּזה, לא ראה מַחזה נאֶה מימיו!...
ואוּלָם נאֶה מכּל אֵלה הוּא שוּק־הסוּסים. שוּק־הסוּסים מהוּ? שם קוֹנים וּמוֹכרים סוּסים. שם אַתה רוֹאֶה סוּסים, צוֹענים, שוֹטים וּמַגלְבים, יהוּדים, אִיכּרים וּפריצים. המהוּמה והרעש עוֹלים עד לב השמַיִם. כּל אוֹזן תחרש משמוֹע. הצוֹענים נשבּעים, היהוּדים תוֹקעים כּף, הפּריצים מַצליפים בּמַגלביהם, והסוּסים רצים בּמרוּצה, טסים אֵילךְ ואֵילךְ כּחץ מקשת. אוֹהב אני לעמוֹד וּלהסתכּל בּסוּסים, כּשהם רצים. כּל־שכּן — בּסייחים קטנים! חיבּה יתירה נוֹדעת ממני לסייחים קטנים — נַפשי תצא אַחריהם. ולא סייחים קטנים בּלבד אני אוֹהב — כּל חַיה קטנה אוֹהב אני: כּלבים קטנים, חתוּלים קטנים, ולא חַיוֹת בּלבד — אפילוּ קישוּאִים קטנים, תפּוּחי־

אדמה רכים, שום ובצלים בעודם באִבּם — כל דבר קטן חָביב עלי, חוץ מחזירים. את החזירים אני מתעָב אפילו כשהם קטנים... ואולָם נַחזור להסוסים. הסוסים רצים. הסייחים רצים אַחרי הסוסים. ואני מרים רגלי ורץ אַחרי הסייחים. וכךְ אָנוּ רצים כולָנו בחבורה. אין כמוני מהיר לריצה. קל־הרגלים אני. ומלבד זאת, אני הולךְ יחף ומַלבושי קל מאוד: כותונת אַחַת לעורי, מכנסַיִם קרועים ואַרבע כנפות על גביהם. כשאני רץ ממַעלה ההר אֶל המורד, ורוּחַ קלה מנַשבת בי, וציציותי באות וטופחות לי על פנַי, — נדמה לי, כאִילו צמחו לי כנפַיִם ואני פורח באַויר.

— מוטיל, בשם אלוהי ישראל! עמוד רגע!

כךְ צווח אֵלי בעלה של פסי, משה הכורךְ. נחפז הוא לָשוב לביתו מן היריד ובידו חבילה של נייר. חוששני, שמא יסַפּר את הדבר לאִמא, ואָז אקבל את ענשי מידי אָחי אֵליהו. אני עוצר מרוצתי, הולךְ וקרב לאַט אֶל בעלה של שכנתנו ועֵינַי כבושות בקרקע. זה מַניח מידו את חבילת הנייר, מוחה זיעתו בכנף בגדו ומַשמיעֵני דברי־כיבושים:

— אֵיךְ לא יֵבוֹש ולא יִכלם נַער יתום כמוךָ לשוטט בשנקים בין צוענים ולָרוץ כמטורף עם כל הסוסים! ואימתי? ביום אשר כזה, ביום חתונתו של אָחיךָ. הלא עוד מעט תגיע שעת החופה — היודע אַתה את זה? לכה ונלכה הביתה!

ד

— אֵיפה היִית? רעם הממני!

כךְ אומרת לי אִמא, סופקת כפיה ומסתכלת במכנסַי הקרועים, ברגלי הפצועות ובפנַי הנלהבים והמזיעים. תבוא בּרכה על משה הכורךְ, שחָמַל עלי ושמר לשונו. אַף הגה לא הוציא מפיו. אִמא רוחצת אֶת פנַי, מַלבישה אותי

מכנסַיִם חדשים וכובע חָדש לכבוד החתונה. המכנסַיִם הַלָלוּ עשׂוּיִים מין בד, שאֵיני יודע אֶת טיבו: כּשמַעמידים אותם, הם עומדים. וכשאני הולךְ, הם צועקים. מכנסַיִם משונים!

— אִם תקרע אֶת המכנסַיִם האֵלה, יחזור העוֹלָם לתוהו נבוהו!

כּךְ אומרת אִמא, ואַף אני סבור כּךְ. מכנסַיִם כּעַין אֵלוּ לא יִקָרעוּ לעוֹלָם, אֶלָא אִם כּן יִשברוּ אותם. הכּובע אַף הוּא מן הכּובעים המּצוּינים, וגפו שחור וּמַבריק. גף זה, כּשיוּעם ברקו, יורקים עליו פעם ושתים — ושוב הוּא מַבריק. אִמא מַביטה עלי וּמקבלת נַחַת, ודמעות מתגלגלות בין קמטי לחָיֶיה. נכספת היא מאוד, כּי אֶמצא חן בעֵיני בני־אָדם בשעת החתונה. אומרת היא להחָתן:

— אֵליהוּ! מַה דעתךְ? האִם לא אֶבוּשׁ ממנוּ? לָבוּשׁ הוּא, בלא עַין־הרע, כּבן־רוזנים.

אחי אֵליהוּ מתבונן בי, מַחליק אֶת זקנו וּמַביט על רגלי. יודע אני פירוּשה של הבטה זו. מַביט הוּא, שרגליו של בן־הרוזנים יחפות הן... אַף אִמא מבינה אֶת כּוונתו, אֶלָא שהיא מַעלימה עין מזה. היא עצמה לָבשה מין מַלבּוּש צהוב וּמשונה, שמעוֹלָם לא ראִיתיו עליה. המַלבּוּש הזה רחב ממידתה. נכון אני להישבע, כּי ראִיתיו פעם אַחַת על שכנתנוּ פסי. אבל כּנגד זה שׂמה על ראשה מטפחת־משי, שכּוּלה חדשה וכל קמטיה עדַיִן בּולטים לעין. אֶת צבעה של מטפחת זו קשה לתאֵר בדברים. אֶפשר שלָבן הוּא, אֶפשר שצהוֹב הוּא, ואֶפשר שנָרוד הוּא — הכל לפי חליפות הזמן. ביום צבעה נָרוד־בהיר, לפנות עֶרב הריהוּ נראֶה לעֵיניךְ כּצהבהב, בלילה כּוּלו כּלָבן, בבּוקר יֵהפךְ לירקרק, ואִם תסתכּל בה יפה, תֵירָאֶה לךְ המטפחת הזאת מתּוֹךְ צבע משונה וּמוּפלָא, שאֵין דוּגמתו במציאוּת כּלָל, היינוּ: ירקרק־כּהה־אדמדם־חיוּר־לבנבן־כּחול. לָתת דוֹפי במטפחת זו אִי־אֶפשר, לפי שמטפַּחת נפלאה היא מאֵין

כמוה. אלא שעל ראש אמא היא נראית כזרה, זרה מאוד. המטפחת הזאת ופני אמא — זיווגם אינו עולה יפה. המטפחת היא דבר בפני עצמו, ופני אמא — בפני עצמם. מטפחת של אשה למה היא משולה? לכובע של גבר, להבדיל. הכובע והפנים — שניהם צריכים להזדווג יחד ולהיות לגוף אחד. הנה, למשל, אחי אליהו לפניכם. כובע חבוש לראשו — כאילו נוצר בשבילו מששת ימי בראשית. את פאותיו גזזו לו עד היסוד. ולא גזזו בלבד, אלא גילחו אותן. לבוש הוא כותונת לבנה וצנארון קשה, שקצותיו כפולים. ועניבה לבנה קנה לעצמו, כולה זרועה נקודות כחולות וירוקות. עניבה נהדרה! ונעליו אשר ברגליו מבהיקות ושורקות בלכתו, ועקבים גבוהים עשויים להן — כדי שתגבה קומתו מעט. ואולם לשוא טרחתו: קטן־קומה הוא מאוד. הוא קומתו קטנה, והיא קומתה גדולה, כקומת גבר, ופניה אדומים ומגושמים וקולה גס, כקול הגבר. בכלתו הכתוב מדבר, בבתו של יונה האופה. ברכה שמה. אשרי עין ראתה את הזוג הנחמד הזה, כשנכנס לחופה! אני אין שעתי פנויה להביט אל החתן והכלה. עסוק אני ביותר. צריך אני להשגיח על המנגנים. ולא על המנגנים עצמם, אלא על כליהם, על כלי־הזמר שלהם. יותר מכולם לקחו את לבי הפנדורה והתוף. שני כלים נאים! כיון שנגעת בהם באצבע קטנה, מיד עומדים בעליהם וסוטרים על ידך ותולשים לך את אזנך. הכלים הללו קודש הם להם. אין לך רשות לנגוע בהם, אלא לראותם בלבד! הוי, אילו היתה אמא אם טובה, כי־עתה עשאתני מנגן. ואולם יודע אני, כי לא תסכים לזה. לא מפני רוע־לבה, אלא מפני אימת הציבור. הקהל לא ירשה, כי בן פייסי החזן יעשה מנגן. לא מנגן ולא בעל־מלאכה. כבר דיברו בענין זה כמה וכמה פעמים ודאגו לתכליתי. הכל דואגים לתכליתי. אמא, אחי אליהו, שכנתנו פסי ובעלה משה הכורך. משה

הכּוֹרֵךְ מבקש ללמדני אומנותו, אומנות הכּוֹרכים. ורק פסי מעכּבת. אומרת היא, כּי לא לכבודו של פייסי החַזן הוא, שיהְיֶה בנו בעל־מלאכה... ואולם הרביתי שיחָה והסַחתי דעתי מן החתונה. כּבר תּם סדר החופּה. כּבר ערכוּ את השולחָן. נשים ובתולות יוצאות במחולות־המחַנַיִם. אני מתלבט ביניהן במכנסי־הצֶץ שלי. הללוּ, שעוֹמדים וצוֹפים במחולות, דוחפים אותי זה לזה וזורקים אותי כּכדור. „מי הוא פגע זה?" — אומר האֶחָד. „סַפּחת!" — אומר השני. „משלחת מַלאכי־רעים!" — אומר השלישי. ראתה שכנתּנוּ פסי, עמדה והרימה קול־זְנָעוֹת (גרונה כּבר ניחר מרוב צעקה):

— וכי משוּגָעים אַתּם, אוֹ חַסרי־דעה, אוֹ רוּחַ שטוּת נכנסה בכם, אוֹ שמא נטרפה דעתּכם עליכם בעֶצם היום הזה? הלא זהוּ אָחיו הקטן של החָתן!!!...

אָהא! נכנסוּ הדברים אֶל לבם! מיד לקחוּני והוֹשיבוּני אַחַר כִּבוֹד עם בּאֵי צד הכּלה. היודעים אַתּם, ליד מי הוֹשיבוּני? גם כּי תחקרוּ יום ולילה אֶחָד, לא תמצאוּ. ליד אחותה של הכּלה. ליד בתּוֹ הקטנה של יוֹנה האופה. אַלטה שמה. גדולה היא ממני רק בשנה אַחַת. שערוֹתיה עשוּיות שתי צמות, הקשורות יחד בלוּלָאָה ונראות כּמין כּעךְ מַעשה־מקלעת. אני ואַלטה — שנינוּ אוֹכלים מקערה אַחַת ויושבים סמוךְ להחָתן והכּלה. החָתן, אָחי אֵליהוּ, מַשגיח עלי, שאֵשב בנימוּס ודרךְ־אֶרץ ואֶשתּמש במַזלג ואֶהְיֶה זהיר בחוטמי, כּאָדם מן הישוּב. הבה אומַר לָכם את האמת: אֵין אני נהנה מסעוּדה זו. דעתּי אֵינה נוֹחָה בשעה שמַשגיחים עלי בשבע עֵינַיִם. ואִם מעט לי זה — הנה הביא הרוּחַ בכנפיו גם אֶת שכנתּנוּ פסי.

— ברוּכה תּהיי בעדי! — צוֹוַחַת היא לאִמא. — הביטי נא לכאן ותראִי. וכי לא זיווּג נָאֶה הוא זה? זיווּג מן השמַיִם!

לקול גרונה הניחַר בא המחותן, יונה האופה, כשהוא לָבוּש בגדי־שבת. הכל נדברים אִיש אֶל רֵעֵהוּ, כי אני ואַלטה חָתן וכלה אנחנו. יונה האופה שומע ופיו חציו צוחק. כלומַר: שפתו העֶליונה צוחקת, והתחתונה בוכה. כל הקהל מֵביט אֶלינו. ואנחנו, אני ואַלטה, כובשים פנינו תחת השולחָן ונחנקים מתוֹך צחוק. כדי שלא יִפרוֹץ הצחוק בכל תקפו, אני אוטם אֶת חוטמי ומתנַפח כולי כשלפוחית. עוד רגע והשלפוחית תתפקע והחרפה תהיֶה גדולה. לאַשרי פותחים המנַגנים בניגון יפה. כל הקהל משתתק, עומד ומַקשיב ונופל לתוֹך עצבות. אני מרים אֶת ראשי ורואֶה אֶת אִמא במַלבושה הזר ובמטפחתה הצהובה. עושה היא אֶת שלָה: בוכה! האִם אֵינכם יודעים, אֵימתי תחדל לבכּוֹת?...

סיפור חמישי

בור שומן

א

כל נחמתה של אִמא בעניה, הנותנת לָה כוחַ ואון לעמוד על רגליה, היא זו, שאָחי אֵליהו כבר בא, ברוך השם, אֶל המנוחָה ואֶל הנַחלה. חבל בנעימים נפל לו. לבור שומן ירד. כך אומרת אִמא, ומרוב נַחת היא מוֹחָה דמעה מֵעיניה, כדרכה תמיד. מובטח לָה, היא אומרת, שתהא פרנסתו מצויה לעולָמים. אָמנם כלָתה, היא אומרת, אֵינה מן הכלות המעולות (אַף אני סבור כן!). אבל כנגד זה זימן לו הקדוש־ברוך־הוא חותן עשיר. אופה הוא. יונה שמו. יונה האופה. אופה הוא עוגות וכעכים. כלומַר: הוא עצמו אֵינו אופה כלום. אָפה יאפו אחרים. מלאכתו היא רק לקנות קמח ולמכור לחם. לחַג הפסח הוא אופה מַצות לכל העיר. מומחה הוא לענין האפיה מאֵין כמוהו. ומלבד זאת יהודי קפדן הוא מטבע בריאָתו ופגיעתו רעה — סַכנה לעמוד בארבע אַמותיו! יכול אני להעיד עליו, כי רוצח הוא. משום מַעשה שהיה. פעם אַחַת מצאַני, כשנכנסתי אֵצל אָחי אֵליהו לבקרו וכיבדוני שם בעוגת־ביצים. אותה העוגָה עוגָה חַמה היתה, זה־עתה הוצאָה מן התנור. והביא הרוחַ בכנפיו אֶת יונה האופה. כדאי היה לָכם לראות אֶת פניו ואֶת עֵיניו של זה בשעת כעסו! אֵש הרציחה בערה בהן! מאותו יום ואֵילך אֵין אני הולך עוד לשם. כף־רגלי לא תדרוך עוד על סַף ביתו, לוא גם יתנו לי מלוא חָפנַי כסף וזהב! וכי ראִיתם מימיכם יהודי מנוּלָל כמותו, שסורו רע? עמד

ותפס לי בערפי והשליכני אל אחורי הדלת והמזוזה. ולא עוד, אלא שהוסיף לי מַכּה גדולה אַחַת ודחיפות נמרצות שתים בצד ובכתף! באתי וסיפרתי את הדבר לאִמא. מיד נזדרזה אִמא ורצה לבית מחותנה. מתכוונת היתה להשיב לו כגמולו ולשפוך עביט של רותחים על ראשו — ועיכב אותה אָחי אֵליהו. אָחי אֵליהו נתן צדק לְמַעשה חותנו. הוכיח לאִמא, כי מתבזה הוא על־ידי. חרפּה אני מַעטה עליו. בכל פעם שאני בא אֶצלו, הוא אומר, אני אוכל עוגות. מוטב, הוא אומר, שיִתן לי פרוטה, ואֵלך לקנות לי עוגה במקום אַחר. אָמרה לו אִמא, כי אֵין בלבו רחמים עלי. אֵין הוא חושש כלל להילד, שיתום הוא. אָמַר לָה אָחי אֵליהו, כי אֶפשר לו להילד להיות יתום, ואַף־על־פי־כן אַל יִשלח את ידו לחטוף עוגות מתנור זרים. אָמרה לו אִמא, כי ישפיל את קולו מעט. אָמַר לָה אָחי אֵליהו, כי ירים דווקא את קולו ויִצעק, לְמַען יֵדעו כל בָּאֵי הבית, כי גנב אני. מלת גנב זו אֵין אִמא יכולה לשמוע. פניה מתכרכמים, מַלבינים ומַאדימים, והיא אומרת לאָחי אֵליהו: זכור ואַל תשכח, כי יֵש אלוהים שופטים באָרץ. באלוהים אָסור להתגָרוּת. אלוהים לא יחריש ולא יִתאַפּק. אבי יתומים הוא. אלוהים יעמוד לימין היתום. אֵל גָדול הוא, קנא ונוקם. כול־יכול הוא. אִם יעלה רצון לפני אלוהים, לא תישאֵר ליונה האופה פּחות משוה עוגה!... כּךְ אומרת אִמא לאָחי אֵליהו. אוחזת היא בידי, מַכּה בדלת בחָזקה, ואָנו הולכים שנינו הביתה.

ב

השומעים אַתם? אָכן אָסור לו לאָדם להתגָרוּת באלוהים. אִילו ידעתם, מָה מרה היתה אַחריתו של יונה האופה! כּבר אָמַרתי לָכם תחילָה, כי הוא עצמו אֵינו אופה כלום. אָפה יאפו אחרים. אופים אֶצלו שני יהודים שחורים ושלוש

נשים זרות, כולן לבושות קרעים ועוטפות לראשיהן מטפחות אדומות וחמות (אף־על־פי שהחום בחרן גדול מנשוא!). ופעם אחת היה מעשה. ולא פעם אחת, אלא כמה וכמה פעמים. הברה נפלה בעיר, כי בכל יום מוצאים בעוגותיו של יונה האופה מיני חוטים, ודלילים, ופישפשים, ומכיתת זכוכית. נוצרי אחד הביא בידו לבית האופה קווצת שערות שחורות. מפני נוצרי נבהל גם יונה האופה, ובפרט שהנוצרי איים עליו, כי יביא את הדבר עד המשטרה. עמדו לבדוק באופים ולהבחין בין שערותיהם. הגברים הטילו את הקולר על הנשים. והנשים סילקו ידיהן והאשימו את הגברים. הנשים עמדו וטענו, כי שערות כולן צהובות הן. והגברים אף הם עמדו וטענו: וכי ראיתם מימיכם גבר, ששערותיו ארוכות כל־כך? והיו מדיינים ומתנגחים אלו עם אלו, עד שנפלה מריבה בין הנשים. משנפלה מריבה בין הנשים, נתגלו כמה וכמה דברים שבצינעה: אחת מהן הפילה לתוך העריבה את שרוך־פוזמקה. חברתה שכנגדה לשה בתוך הבצק את תחבושת אצבעה הכואבת. השלישית היתה מניחה למראשותיה בכל לילה את העיסה התופחת. אמנם זו נשבעה כל מיני שבועות שבעולם, כי שקר טפלו עליה: רק פעם אחת קרה אותה מקרה כזה, לכל היותר — שתי פעמים. ולא אשמתה היא זאת: לא היה לה כר להניח את ראשה עליו.

כל העיר היתה כמרקחה. יונה האופה התרוצץ כמשוגע. לא הועילה לו ריצתו. איש לא שלח את ידו אל עוגותיו ואיש לא רצה גם לנגוע בהן. אין להן תקנה אלא להשליכן לפני הכלבים! כך נאה וכך יאה לו!

ג

ואולם יונה האופה יודע את אשר לפניו. עשוי הוא לבלי־חת. עמד וגירש מביתו את האופים, את הגברים עם

הנשים, ולקח לו אופים אחרים במקומם. ביום השבת צינה להכריז בכל בתי־הכנסיות ובתי־המדרשות, כי מכאן ולהבא ישגיח בעצמו על הנקיון. מתחייב הוא לשלם קנס כדי עשרה קרבונים לכל אשר ימצא במאפה־תנורו אפילו שערה אחת. מאותו יום ואילך נתרבו קוניו של יונה האופה. כל בני העיר חיפשו שערות בעוגותיו, חיפשו ולא מצאו. ואם מצא אדם שערה אחת והביאה לפני יונה האופה, עמד זה וגירש אותו מביתו. וטעם נתן למעשהו, כי הניחו את השערה בכוונה תחילה, כדי לקבל מידו את עשרת הקרבונים אשר הבטיח. מבין הוא מיני ערמומית אלו!... אכן בן־חיל הוא יונה האופה ואין דבר נבצר ממנו! אלא שרצה הקדוש־ברוך־הוא ליסרו והביא עליו צרה אחרת. פעם אחת בבוקר קמו כל האופים אשר לו, לקחו את תרמיליהם על שכמם והלכו מביתו. נמנו וגמרו, שלא יאפו עוד אצלו בעד כל הון, אלא אם יוסיף להם על שכרם שקל אחד לשבוע ויתן להם רשות לילך לביתם לישון בלילה ולא ישלח עוד את ידו אל שיניהם להכותן. טבע הוא זה ליונה האופה: דבר כי נעשה ולא רוחו, מיד הוא שולח את ידו אל שיני פועליו. יונה האופה התקצף וחמתו בערה בו. הנשמע כדבר הזה? הרי הוא בעל־הבית זה ימים ושנים, ועדיין לא אירע לו, כי בעל־מלאכה ישמיעהו את דעתו וילמדהו פרק בהכאת־שינים! על הוספת שכר הפועלים לא יאבה לשמוע כל־עיקר. לכשירצה, ימצא לו אופים אחרים נאים מהם. וכי מעטים הם בני־אדם בעיר, הגוועים ברעב? הלך לבקש אופים. אין איש רוצה ללכת אליו. מה טעם? כל האופים עשו כולם אגודה אחת. לא ילכו אליו עד שיחזיר את כל האופים הקודמים ועד שיקיים את כל שלושת התנאים הללו: א) שקל לשבוע. ב) שינה בלילה בביתם. ג) לא לשלוח את ידיו אל שיניהם. אשרי עין ראתה את יונה האופה בשעת כעסו,

כשהיה רותח ומתמַרמר ומַעלה קצף על שׂפתיו, דופק בידיו על השולחָן ומקלל קללות נמרצות. כמה שׂמַחתי לאֵידו! אבל כל זה אֵינו ולא כלום. עיקר המַעשׂה יבוא להלן.

ד

יום־קיץ חָם. זה־עתה בשלו אבטיחים ודלָעות. התקופה הזאת היא הטובה בכל תקופות השנה. אַחריה יבואו הימים הנוראים, ימי בכי ודמעות. אַל יחשוב לי אלוהים לעוון — אֵין אני אוהב אֶת ימי הבכי והדמעות. אוהב אני אֶת ימי השמחה. וכלום יֶש לך ימי־שׂמחה טובים מאֵלה, עֵת השוק מתמַלא אבטיחים ודלָעות? הדלָעות צהובות הן וריח להן כאֶתרוגים. האבטיחים אדומים כאֵש (מבפנים), וחַרצנים להם שחורים, ומתוקים הם מדבש. אִמא אֵינה מַחשיבה אֶת האבטיחים. נותנת היא אֶת משפט הבכורה לדלָעות. אומרת היא, כי הדלָעות יֵש בהן כדי שׂביעה. כשהיא קונה דלעת, היא אומרת, הרי זו מַספיקה לשנינו לסעודת שני ימים, לפת שחרית, לפת צהרים ולפת ערבית. מַה שאֵין כן אבטיח. האבטיח, היא אומרת, אֵינו ענין אֶלא ללקקנים. ממַלא הוא אֶת כרסך מַים, ושׂכרך יוצא בהפסדך. סבורני, שטעות היא בידה. אִילו הָייתי בן־מלכים, הייתי אוכל כל השנה כולָה רק לחם עם אבטיחים בלבד. אֵין בכך כלום, שמלאים הם חַרצנים הרבה. אבטיח הגון, כשתנַענע אותו אֵילך ואֵילך — מיד נופלים מתוכו כל החַרצנים בבת אַחַת, ואַתה קום ואכול ממנו ככל אשר תאַוה נַפשך! ואולָם ראו־נא גם ראו: הרביתי שׂיחה באבטיחים והסַחתי אֶת דעתי מעיקר המַעשׂה. פתחתי בחותנו של אָחי אֱליהו, ביונה האופה. חמַת־אלוהים ניתכה עליו. אִיש לא פילל, כי אַחריתו תהיֶה מרה כל־כך. וכך היה מַעשׂה: יושבים אָנו שנינו, אני ואִמא, ואוכלים פת שחרית, לחם עם דלעת. והנה נפתחה הדלת

ונכנס אָחי אֵליהו ובידו חומש, החומש של אַבּא. אחריו נגררת בּרכה אִשתו. בּידה האַחַת אוחזת היא צנארון של עור־שועלים וזנבות לו, ובידה השניה — משַמרת של פּח. משַמרת מהי? מין כלי, שמוציא את המרק וקולט את האִיטריות. פּני אָחי אֵליהו חיורים כּפני מת. פּני גיסתי בּרכה אדומים כּאֵש.

— חותנתי, בּאנו אֵליךְ לגור בּביתךְ, — אומרת גיסתי בּרכה.

— אִמא, יצאנו נקִיים מנכסינו, — אומר אָחי אֵליהו.

שניהם יושבים ובוכים, ואִמא עוזרת על־ידם. מַה קרם? האִם בּיתם עלה על המוקד? או גֵרש גירשום משולחַן אביהם? לא זה, אַף לא זה. חותנו של אָחי אֵליהו, יונה האופה, עמד פּתאום. כּלומַר, פּשט את הרגל. וּבאו הנושים ולָקחו את כּל אשר לו והציגוהו ערום כּביום הינלדו. מחוט ועד שרוךְ־נַעל לקחו הנושים, את כּל הבּית פּינו, וגם את הבּית עצמו החרימו. ולא עוד, אֶלָא ששילחוהו משם בּכבוד. כּלומַר, נטלוהו, אותו ואֶת אִשתו וּבניו, והשליכוהו לאחורי הדלת והמזוזה.

— אויה לי! — אומרת אִמא וסופקת כּפּיה. — לאָן נסתלק כּספּו? הלא עשיר היה!

ענה אָחי אֵליהו ואָמַר, כּי, ראשית, לא היה עשיר כּלל. ושנית... ואולָם כּאן נכנסת גיסתי בּרכה בּדבריו ואומרת, כּי אָביה היה דווקא עשיר גָדול, הלְוַאי ועלה בּחלקה רק החצי מכּל הונו, ומצא לָה. אֶלָא מה? חתונתה אָכלה את כּל כּספּו. חתונתה עלתה לו בּאוצרות זהב! אוהבת היא לדבּר על חתונתה. בּכל פּעם, כּשהיא בּאה לביתנו, אֵינךְ שומע מפּיה אֶלָא על חתונתה בּלבד. חתונה כּחתונתה, היא אומרת, לא היתה בּכל העולָם! אותם מיני המַאפה, שהכינו ליום חתונתה, ואותו הבּשר הצלוי, שאָכלו בּיום חתונתה, ואותם הרקיקים והעוגות והדובשניות והפשטידות והלחמניות

וכל מיני המרקחת — עין לא ראתה!... לפי־שעה נשארה ככלי ריק, אין לה בלתי־אם הצנארון עם הזנבות והמשמרת אשר בידיה. כסף הנדוניה, שהבטיח אביה, ודאי שהלך לאיבוד. אחי אליהו עוד הוסיף עליו נופך משלו: את כל בגדי־השבת לקחו ממנו, ואת הטלית, ואת הכרים והכסתות, וגם את השעון בתוכם. עכשיו נקי הוא, אין לו כל. אמא הרעישה עולמות. הוי, כי גדול אסונה מנשוא! מי מילל לה לעת כזאת? הלא עד עכשיו קינאו בה כל אנשי העיר, שזכתה לשידוך אשר כזה! אין זאת כי־אם עין רעה פגעה בה, או היא עצמה לא נזהרה אז בלשונה והביאה קללה על ראשו!... אם כך ואם כך, היא אומרת, והרעה הזאת נגעה בנפשה יותר מבכולם. לבור שומן התאותה!

— השומן נזל והלך, והבור נשאר ריק כשהיה. לעת־עתה, בני, שב בביתי, עד שיראה אלוהים בעניינו וירחמנו...

כך אומרת אמא ומפנה לכלתה את מיטתה — את הכלי האחד, אשר נשאר לנו לפליטה מכל כלי־ביתנו.

סיפור ששי

המשקה של אָחי אֱליהוּ

א

„בעד רובל אֶחָד — מאָה רובל! מאָה רובל לחודש ויותר יוכל להשתכר כל אֶחָד, אשר יִלמַד לקח בספרנו, שמחירו מצער: רובל אֶחָד עם המשלוח. עושו־חושו! אוצו־רוצו! משכו וקנו! כל הקודם זכה!"

מודעה זו קרא אָחי אֱליהוּ מעל העיתונים תיכף כשכלו לו מזונותיו בבית חותנו. ומזונותיו של אָחי אֱליהו כלו לו בבית חותנו לא משום שכבר עבר זמַנם. אַדרבה. קצוב קצבו לו מזונות לשלוש שנים, ולא עמד בהם אפילו שלושה רבעֵי שנה. משום מַעשה שהיה. תקלה אֵירעה לחותנו העשיר. יונה האופה פשט אֶת הרגל ויצא נקי מנכסיו. מאַין באה לו כל הרעה הזאת — כבר סיפרתי לָכם תחילה. עכשיו אֵין לי פנאי לָשוב ולסַפר לָכם אֶת כל המַעשׂה מראשיתו. עכשיו עסוק אני מאוד. ידי מלאות מלָאכה. טרוד אני ומשתכר כסף. נושא אני בעיר מין מַשקה, אשר אָחי אֱליהו עושה אותו בעֶצם ידיו. אֶת עשית המַשקה לָמַד על־פי אותו הספר, שמחירו רובל אֶחָד ועל־ידיו אֶפשר להשתכר מאָה רובל לחודש ויותר. כינן שקרא אָחי אֱליהו מעל העיתונים, כי יש ספר כזה בעולָם, מיד הלךְ לבית־הדואַר ושלח רובל אֶחָד (הרובל האַחרון) ושב וביׂשר בשורה אֶת אִמא, שלא תתעצב עוד ולא תדאַג.

— אִמא! ברוךְ אֵל עֶליון, נושענו! צינור של פרנסה נפתח לָנו, שיהיֶה שופע ושופע עד כאן! (רמַז בידו על צַוארו).

— וכי מַה קרה? — שואֶלת אִמא. — מצאת לךָ משׂרה?

— דבר נאֶה ממשׂרה! — עונה אותה אָחי אֵליהו ועֵיניו מאִירות. כּנראֶה, מתּוךְ רוֹב שׂמחה. אומר הוא לָה, שתּשב ותמתּין רק ימים אחָדים, עד בּוֹא הספר לידו.

— אֵיזה ספר? — שואֶלת אותו אִמא.

— ספר יחיד וּמיוּחָד! — אומר לה אָחי אֵליהו ושוֹאלה, אִם תּסתּפק בּמאָה רוּבּל לחודש. צחקה אִמא לדבריו ואָמרה לוֹ, כּי תּסתּפק גם בּמאָה רוּבּל לשנה, וּבלבד שיִהיוּ קבוּעים וקיימים. ענה אָחי אֵליהו ואָמַר לָה, כּי מוּעטים צרכיה מאוד והשׂגתה קצרה. ויצא לָלכת לבית־הדוֹאַר. בּכל יוֹם וָיוֹם הוּא הולךְ לבית־הדוֹאַר ושוֹאֵל לבוֹא הספר. כּבר עבר שבוּע מיוֹם ששלח אֶת הרוּבּל, והספר אֵיננוּ! לפי־שעה אָנוּ חַיִים וּזקוּקים למזונות. „אֵין אָדם פּולט אֶת נשמתוֹ בּעל־כּרחה". כּךְ אומרת אִמא. אני אֵינני מבין, כּיצד אֶפשר לוֹ לאָדם לפלוט אֶת נשמתוֹ?

ב

ברוּךְ שהחינוּ: הספר אִתּנוּ הוּא! כּיוָן שהגיע הספר לידינוּ, מיד ישב אָחי אֵליהו לקרוֹא בּוֹ. הוֹי־הוֹי, כּמה נפלָאים הדברים אשר קרא בּוֹ! כּמה מרוּבּות הסגוּלוֹת, שעל־ידיהן אֶפשר להשׂתּכּר מעות הרבּה! סגוּלָה בּדוּקה וּמנוּסה להשׂתּכּר מאָה רוּבּל לחודש על־ידי עשׂית כּל מיני דיוֹ משוּבּחים. סגוּלָה בּדוּקה וּמנוּסה להשׂתּכּר מאָה רוּבּל לחודש על־ידי עשׂית משחָה טובה וּשחוֹרה לנעלים. סגוּלָה בּדוּקה וּמנוּסה להשׂתּכּר מאָה רוּבּל לחודש על־ידי הברחת עכבּרים, פּישפּשים, מַקקים וּשאָר מיני שרצים וּרמשׂים. סגוּלָה בּדוּקה וּמנוּסה להשׂתּכּר מאָה רוּבּל לחודש ויותר על־ידי עשׂית כּל מיני ליקרים, יֵינות מתוּקים, לימוֹנַאדה, מי־סוֹדה, קבס ועוֹד כּמה וכמה מַשקאוֹת טובים וערבים, שנמכּרים בּזוֹל.

אחי אליהו הניח את כל הסגולות הרבות ובחר מכולן את האחרונה. טעמו ונימוקו עמו. ראשית, משום שאפשר להשתכר על־ידיה יותר ממאה רובל לחודש. הלא כך כתוב ומפורש בספר. ושנית, משום שמלאכה נקיה וקלה היא, ואינך צריך ללכלך ידיך בדיו ובמשחת־נעלים ולטמא את נפשך בעכברים, בפישפשים, במקקים ובשאר שרצים ורמשים. אלא מה? צריכים אנו לברר תחילה: באיזה משקה מן המשקאות נבחר? ליקרים ויינות מתוקים טעונים אוצרות רוטשילד. לימונאדה ומי־סודה אף הם אינם נעשים בידים, אלא במכונה, במין אבן, שעולה בדמים מרובים. לא נשאר לפנינו אלא דבר אחד: קְבַס! קבס זה מין משקה הוא, שעולה בזול ורוב הציבור יכול לעמוד בו. הכל צריכים לקבס. ובפרט בימות החמה הללו. על־ידי קבס — דבר זה גלוי לרבים — נתעשר בעירנו ברוך הקבסוני עושר גדול. מוכר הוא את קבסו בבקבוקים, וכבר יצאו לו מוניטין בכל העולם. מעלה יתירה נודעת לקבסו של ברוך, שיורה הוא מן הבקבוק כחץ. מה פשר יריה זו ומה סיבתה — אין שום בריה יודעת. סוד זה גלוי לברוך הקבסוני בלבד. משערים, כי מניח הוא לתוכו מין דבר, שדרכו לירות. יש אומרים: צימוק. ואחרים אומרים: כישות. אם כך ואם כך — הכל מודים, שחמדה גנוזה היא לברוך הקבסוני. כיון שימות החמה מגיעים, אין גבול לפדיונו. מאסף הוא ממון כחול הים!

הקבס שלנו, שאחי אליהו עושה על־פי הספר, אינו דומה לקבסו של ברוך ואינו יורה כמוהו. הקבס שלנו משקה אחר הוא. כיצד הוא נעשה — לא אוכל לפרש לכם. אחי אליהו אינו מניח לאיש לגשת אליו בשעת עשיתו. כי יוצק הוא מים לתוכו — דבר זה אנו רואים בעינינו. ורק כשהוא מגיע לעצם עשיתו, הריהו מתיחד עמו בקיטונה האפל של אמא ונועל את הדלת אחריו. לא אני, לא אמא ולא

גיסתי ברכה — אף אחד מאתנו לא זכה עדיין לראותו בשעת מעשה. ואולם אם תבטיחוני בהן־צדקכם, כי סוד כמוס יהיה עמכם, אגלה לכם בלחישה, מה טיבו של משקה זה ומה צפון בתוכו. הלא יודע אני מה הוא מכין תחילה. במשקה זה אתם מוצאים קליפה של לימון, נופת־צופים, מין דבר שקוראים קרימורטארטארום וטעמו כטעם חומץ, והשאר — מים. המים מרובים בו יותר משאר המינים. כלל גדול הוא: מרבה מים, מרבה קבס. את כל המינים הללו בוחשים יפה במקל פשוט העשוי לכך, והמשקה יוצא מאליו. אחר־כך יוצקים את הקבס לתוך כד גדול ומטילים לתוכו חתיכת קרח. הקרח עיקר הוא כאן. באין קרח לא יצלח כל המשקה למאומה. דבר זה אני אומר לכם לא מפי הספר, אלא מפי הנסיון. פעם אחת טעמתי מעט קבס בלא קרח, והייתי כטועם אחד משש‏ים בגיהינום. כסבור הייתי, כי בא קצי!

ג

כשהוכנה חבית הקבס הראשונה, נמנו וגמרו, כי אני אשא את הקבס בחוץ למכירה. שאם לא אני, מי ישאהו? אחי אליהו לא יטפל במלאכה זו — לא לפי כבודו היא. הלא בעל־אשה הוא. ואמא — לא כל־שכן. הן לא נעשה את אמנו כתגרנית, שתהא עוברת ברחובה של עיר, אוחזת כד בידה ומכרזת: „קבס, קבס! יהודים, קנו קבס!" הוה אומר, כי המלאכה הזאת לא נוצרה אלא בשבילי. כששמעתי בשורה זו, חיתה רוחי. אחי אליהו התחיל ללמדני פרק במכירת קבס. בידי האחת אני צריך לאחוז את הכד בחבל הקשור בו, ובידי השניה אשא את הכוס. וכדי שירגישו בי עוברים ושבים, אני צריך להרים את קולי בזמרה ולהכריז ברחוב את הדברים האלה:

מַשְׁקֶה קַר, יְהוּדִים!
כָּל כּוֹס וְכוֹס בִּפְרוּטָה!
רְפָאוּת יִהְיֶה לִלְבַבְכֶם
וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֵיכֶם!

כבר אָמַרתי לָכם פעם אַחַת, כי קולי קול נאֶה, קול סופּראנו, שבא לי בירושה מאֵת אבי עליו השלום. הרימותי את קולי בזמר נעים, ומתוך שקידתי היתירה סירסתי את הפסוקים, המסורים לי מפי אָחי אֵליהו, והפכתים ראשם לְמַטה וסופם לְמַעלה:

יְהוּדִי קַר בִּפְרוּטָה!
כָּל כּוֹס וְכוֹס רְפוּאָה!
מַשְׁקֶה יִהְיֶה לִלְבַבְכֶם
וְקֶשׁוּי לְגַרְגְרוֹתֵיכֶם!...

אֵינני יודע: אִם זמרתי נעמה כל־כך לאָזני הבריות, אוֹ שהמַשקה עצמו היה טוב ונעים, או אֶפשר חום היום גדול היה מנשוא — ואולם את הכד הראשון מכרתי במשך חצי שעה, וכשחָזרתי לביתנו, הבאתי בידי כמעט חמשה זהובים. אָחי אֵליהו מסר את המעות לידי אִמא, ולי מזג תיכף כד שני. אָחי אֵליהו אָמַר, כי אִם אַספּיק לילך וְלָשוב במשך היום חָמש או שש פעמים, נשׂתכּר לחודש מאָה רובל בדיוק. עכשיו טלו אַרבע שבתות מימי החודש — וידעתם, כמה אנו מוציאים על המַשקה הזה וכמה אָנו מַרויחים. המַשקה הזה כמעט כולו ריוַח. עולה הוא לָנו בזול גדול, כמעט בלא־כלום. מוציאים אָנו כסף רק על הקרח בלבד. לפיכך חַייבים אנחנו לַמַהר ולמכּור אֶת כד הקבס כל עוד לא יִמַס הקרח, כדי שהחתיכה האַחַת תשמש גם להכד השני, וגם להשלישי, וגומר. ומטעם זה אני צריך להיות זריז בהליכתי, בשׂאתי אֶת הכד בידי, היינו: צריך אני לָרוץ. ברוצי —

רצים אַחרי המון נערים ושקצים, כוּלָם בחבורה. אני רץ והם רצים. אני שר והם סונטים בי ושרים עמי. אבל אֵין אני חושש להם ולשירתם. מתכּוון אני למַהר ולמכּור אֶת כּדי ולָרוץ הביתה ולמַלאוֹ שוּב. כּמה מעוֹת הכנַסתי ביום הראשון — אֵין אני יודע. יודע אני רק אֶת זה, כּי אָחי אֵליהו וגיסתי ברכה ואִמא הפליגו בשבחי מאוד. לפת ערבית נתנו לי חתיכת דלעת וחתיכת אבטיח ושני שזיפים על־גביהן. ואֵין צורך לאמור קבס. אֶת הקבס אָנו שותים כּולָנו כּמַיִם. לפני שנתי מַציעה לי אִמא אֶת משכבי על הקרקע ושוֹאֶלת אותי, אִם חָש אני ברגלי חָלילה? אָחי אֵליהו צוחק לָה. אומר הוא עלי, כּי נַעַר כּמוני לא יחוּש ברגליו לעולָם.

— בּוַדאי! — אומר אָני. — וראיה לדבר: אִם רצונכם בכך, אֶטול תיכף אֶת הכּד ואֵלך בחצי הלילה.

כּוּלָם ממַלאים צחוק פיהם לשמע גבורתי. ורק בעֵיניה של אִמא אני רוֹאֶה דמעות מתנוצצות. ואוּלָם כּלל זה הלא ידוּע הוּא מכּבר: דרכּה של אֵם להוריד דמעות. הגידו־נא לי, בבקשה מכּם: כּל האִמות אַף הן בוכות תמיד כּאִמי?

ד

ההצלָחָה מאִירה לָנו פניה מכּל העברים! כּל יום ויום חַמתו מרובּה משל חברו. אֵש לוהטת באֲויר העולָם. בני־אָדם גוועים בחום. תינוקות מתעלפים בראש כּל חוצות. אִילמלא מעט הקבס, היו כּוּלָם נשׂרפים בהבל החום. חוזר אני עם הכּד לביתנו עֶשׂר פעמים ביום, בלא גוזמה! אָחי אֵליהו מציץ בעין אַחַת לתוך החָבית ואומר, כּי כּבר הגיע זמַן קריאַת שמע של שחרית. כּוונתו, כּי המַשקה פוחת והולך. נמלך אָחי אֵליהו ומצא עֵצה. עמד ויצק לתוך החָבית עוֹד כּמה דליים של מַיִם. בעֵצה זו כּבר קידמתיו אָני.

אֶת חטאַי אני מַזכּיר היום: הרבּה פּעמים כּבר עשׂיתי מַעשׂה. בּכל יום ויום אני סר בּדרךְ־הילוּכי לבית שכנתנוּ פּסי ונוֹתן לה לטעוֹם כּוֹס אַחַת מן המַשקה שלָנוּ. לבעלה, למשה הכּוֹרךְ, אני נוֹתן שתי כּוֹסוֹת. אִיש טוֹב הוּא. וגם להילָדים אני נוֹתן קבס — כּוֹס לכל אֶחָד. יֵדעוּ־נא גם הם אֶת טיבוֹ של המַשקה, אשר אָנוּ עוֹשׂים בּידינוּ. וגם להדוד העיור אני מַשקה כּוֹס קבס. משום רחמנוּת: עלוּב זה בּעל־מוּם הוּא. אֶת כּל מַכּירי וּמיוּדעי אני מהנה בּקבס. חינם אֵין כּסף. וּכדי שלא אָבוֹא לידי הפסד, אני ממַלא אֶת החָסר בּמַיִם. בּמקוֹם כּוֹס אַחַת של קבס, שאני נוֹתן חינם, יוֹצק אני לתוֹךְ הכּד שתי כּוֹסוֹת מַיִם. ואַף בּביתנוּ נוֹהגים לעשׂוֹת כּךְ. למשל: אָחי אֱליהוּ שתה כּוֹס קבס, מיד הוּא יוֹצק מַיִם תחתיה. והצדק עמוֹ. אָדם חָס על ממוֹנוֹ, ואפילוּ על פּרוּטה אֶחָת. גיסתי בּרכה שתתה כּוֹסוֹת אחָדוֹת של קבס (אוֹהבת היא אֶת הקבס של אָחי אֱליהוּ בּכל לבבה וּבכל נַפשה!), מיד היא יוֹצקת מַיִם תחתיהן. אִמא טוֹעֶמת לפעמים כּוֹס קבס (אֶת אִמא צריכים לשדל עד שתטעם), מיד יוֹצקים מַיִם תחתיה. בּקיצוּר, אפילוּ טיפּה אַחַת של קבס אֵין אָנוּ מוֹציאִים לבטלה, ואָנוּ משתכּרים, בּרוּךְ השם, ממוֹן הרבּה. אִמא התחילה מסַלקת אֶת חוֹבוֹתיה. פּדתה כּמה וכמה כּלי־בית, שהיוּ נתוּנים בּמַשכּוֹן. בּביתנוּ נראוּ כּיסא ושוּלחָן. בּימי השבּת מוּכנים לָנוּ בּשׂר ודגים וחַלת־סוֹלת. לי הבטיחוּ לקנוֹת, אִם יִרצה השם, נעלים חדשוֹת ליוֹם טוֹב. כּסבוּר אני, כּי אֵין אָדם מאוּשר בּאָרץ כּמוֹני!

ח

מי נביא ויחוּש עתידוֹת, כּי תּאָרע לָנוּ תּקלה נוֹראה והמַשקה שלָנוּ יִפּסל לשתיה ולא תּהיֶה לוֹ תּקנה אֶלָא לשפכוֹ אֶל הבּיבים! ולא עוֹד, אֶלָא שחַיָב אני לברךְ על

הנס, שלא נתפסתי על־ידיו למלכות! ומעשה שהיה כך היה. פעם אַחַת נכנסתי עם כדי, כמנהגי תמיד, לבית שכנתנו פסי. כל בני־החבורה שתו מן הקבס איש כוסו, וגם אני שתיתי עמהם. אחרי שחישבתי וראיתי, כי חָסור תחסרנה לי בערך שתים עשרה כוסות משקה, יצאתי אל הפרוזדור, במקום שחבית המַים עומדת שם. כפי הנראה, טעיתי בחשכה ונתקלתי בעריבת הכביסה, שבה מכבסת שכנתנו פסי את בגדי־הלבן, ושאבתי מתוכה כדי חמש עשרה או עשרים כוסות ומילאתי את הכד ויצאתי לרחובה של עיר והרימותי את קולי בזמר חדש, אשר אני עצמי חיברתיו:

הוֹי כָּל־צָמֵא, לְכוּ לַקְּבַס —
מַה־קַּר וְטוֹב הַמַּשְׁקֶה!
יִשְׁתֶּה אָב, גַּם בֵּן וָבַת,
וְגַם לַנָּשִׁים אַשְׁקֶה!...

עמד לידי אֶחד היהודים, שילם לי את פרוטתו וצינה אותי למזוג לו כוס קבס. שתה היהודי את הכוס עד תומה ועיקם את פניו.

— ילד! מה טיבו של משקה זה אשר בכדך?

אני אֵיני חושש לדבריו ואֵיני פונה אליו. אין לי פנאי. על ידי עומדים עוד שני יהודים וממתינים, שאמזוג להם את כוסם. האחד גומע חצי הכוס, השני גומע רק את השלישית. שניהם משלמים, עומדים ויורקים ופונים והולכים לדרכם. השלישי מגיש את הכוס אל שפתיו, טועם ואומר לי, כי ריח של סַבון נודף מן המשקה, וטעמו, כמדומה לו, מלוח. הרביעי מציץ על הכוס ומחזירה לידי ושואלני:

— מה זה בכדך?

— מין משקה, — אני אומר. — משקה קר.

— משקה קר? — אומר הוא לי. — לא משקה ק ר, אלא משקה מ ר!

עוֹד אֶחָד נִגַּשׁ אֵלַי, טוֹעֵם מְעַט וְשׁוֹפֵךְ אֶת כָּל הַכּוֹס אֶל פָּנַי. עוֹד רֶגַע — וּסְבִיבִי מִתְאַסְּפִים הֲמוֹנֵי יְהוּדִים, אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וָטַף. כּוּלָּם עוֹמְדִים בַּחֲבוּרָה, מְדַבְּרִים, מְנַעְנְעִים יְדֵיהֶם וְרוֹגְשִׁים. רָאָה הַשּׁוֹטֵר, כִּי יְהוּדִים נֶאֱסָפִים, מִיָּד קָרַב אַף הוּא וְשָׁאַל: מַה קָּרָה פֹּה? סִיפְּרוּ לוֹ אֶת הַמַּעֲשֶׂה. עָמַד וְהֵצִיץ לְתוֹךְ כַּדִּי וְצִיוָּה אוֹתִי, כִּי אֶמְזוֹג לוֹ כּוֹס אַחַת. מָזַגְתִּי לוֹ כּוֹס קְבָס. גָּמַע מִמֶּנָּה הַשּׁוֹטֵר וְיָרַק וְנִתְמַלֵּא חֵימָה.

— הֵיכָן לָקַחְתָּ מֵי־שׁוֹפְכִים אֵלוּ? — הוּא שׁוֹאֵל אוֹתִי.

— כָּל זֶה מִפִּי הַסֵּפֶר הוּא, — אֲנִי אוֹמֵר לוֹ. — מַעֲשֵׂה יְדֵי אָחִי. אָחִי עַצְמוֹ עוֹשֶׂה אֶת זֶה.

— מִי הוּא אָחִיךָ? — הוּא שׁוֹאֵל אוֹתִי.

— אָחִי אֵלִיָּהוּ, — אֲנִי אוֹמֵר לוֹ.

— מִי הוּא זֶה וְאֵי־זֶה הוּא אֵלִיָּהוּ? — הוּא שׁוֹאֵל אוֹתִי.

— אַל תִּלְעַז, יָקְטָן שֶׁכְּמוֹתְךָ, עַל הָאָח שֶׁלְּךָ! — אוֹמְרִים לִי כַּמָּה וְכַמָּה יְהוּדִים בְּבַת אַחַת. קָם שָׁאוֹן בָּרְחוֹב וְהָיְתָה מְהוּמָה. בְּכָל רֶגַע וָרֶגַע בָּאוֹת פָּנִים חֲדָשׁוֹת. הַשּׁוֹטֵר אוֹחֲזֵנִי בְּיָדִי וּמִתְכַּוֵּן לְהוֹלִיךְ אוֹתָנוּ (אוֹתִי וְאֶת הַכַּד) לְבֵית הַמִּשְׁטָרָה. הַשָּׁאוֹן גָּדַל עוֹד יוֹתֵר. „יָתוֹם הוּא זֶה, יָתוֹם עָלוּב!" — שׁוֹמֵעַ אֲנִי קוֹלוֹת מְדַבְּרִים מִכָּל הָעֲבָרִים. לִבִּי חָשׁ לִי, כִּי נָפַלְתִּי בַּפַּח. מַבִּיט אֲנִי עַל הַקָּהָל הָעוֹמֵד סְבִיבִי, כְּאָדָם הָאוֹמֵר: „יְהוּדִים, רַחֲמוּ עָלַי!"... הַלָּלוּ רוֹצִים לִתְקוֹעַ מַטְבֵּעַ לְתוֹךְ יַד הַשּׁוֹטֵר. הַשּׁוֹטֵר אֵינוֹ מְקַבֵּל. עָמַד כְּנֶגְדִּי יְהוּדִי זָקֵן, שֶׁעֵינָיו עֵינֵי־גַנָּב, וְאָמַר לִי בִּלְשׁוֹן־הַקּוֹדֶשׁ:

— מוֹטִיל! קַח אֶת הַיָּד מִן הַיָּוֹן וְשָׂא אֶת הָרַגְלַיִם וּבְרַח!

שׁוֹמֵט אֲנִי אֶת יָדִי, נוֹשֵׂא אֶת רַגְלַי וְנִמְלָט עַל נַפְשִׁי. אֲנִי פּוֹרֵץ לְבֵיתֵנוּ כָּל עוֹד נִשְׁמָתִי בִּי.

— אַיֵּה הַכַּד? — שׁוֹאֲלֵנִי אָחִי אֵלִיָּהוּ.

— בַּמִּשְׁטָרָה! — אֲנִי עוֹנֶה וְנוֹפֵל אֶל אִמָּא בְּבִכְיֵי תַּמְרוּרִים.

סיפור שביעי

מבול של דיו

א

חַיֵיכם, שהייתי שוטה מאֵין כמוני! כסבור הייתי, כי בשביל שמכרתי קבס שאֵינו מהוגן, כבר חייבתי אֶת ראשי למַלכות! לא היה ולא כלום. פחד־שוא פחדתי. וכי יָנטה זו, שעברה עבירה בפרהסיה ומכרה חֲלֵב במקום שומן של אַנזים, הותרה לָה? או גדליה הקצב עצמו כלום לא האכיל אֶת העיר בשר־טריפה כל השנה כולָה? כך אומרת שכנתנו פסי ומַטיפה נטפי תנחומים על לב אִמא. נפלָאִים בעֵינַי דרכי אִמא! על כל דבר קל שבקלים היא מצטעֶרת. ולפיכך חיבה יתירה נודעת ממני לאָחי אֵליהו. אָחי אֵליהו עשוי תמיד לבלי־חָת. רוחו לא נפלה בקרבו גם אַחרי שנכשלנו בקבס. ספר יֶש לו — וטוב לו. ספר קנה לעצמו ושילם רובל במחירו. שם הספר: „בעד רובל אֶחָד — מאָה רובל". כל הימים הוא יושב ומעיין בו ולומדו בעל־פה. בספר זה אַתה מוצא הרבה סגולות לאֵין מספר, שעל־ידיהן אֶפשר להשתכר כסף. אָחי אֵליהו כבר לָמַד אֶת כולָן. יודע הוא, כיצד עושים דיו, כיצד עושים משחָה לנעלים, כיצד מַבריחים עכברים, פישפשים, מַקקים ושאָר מיני שרצים ורמשים. אומר הוא לָגשת תחילה לעשית דיו. דיו, הוא אומר, מין משובח הוא, שמַתן־שכרו בצדו. הכל צריכים לדיו. הכל מלמדים ידיהם לכתוב. וכבר ניסה לשאול אֶת יודיל הכותבן, כמה כסף הוא מוציא על דיו? אָמַר לו: הון עצום! יודיל זה אומנותו בכך. יֶש לו בוַדאי ששים

נערות, שהוא מלמדן את תורת הכתיבה. נערים אינם לומדים אצלו. מתיראים הם מפניו. מַכה הוא בשעת הלימוד. דרכו להכות בסַרגל על ידיהם של תלמידיו. את הנערות אין נוהגים להכות. ואין צורך לאמור — להלקות. צר לי מאוד, שֶלא נולדתי נערה. משום כמה טעמים. ראשית, הייתי פטור מאמירת קדיש אַחרי אבי עליו השלום. קדיש זה כבר יצא מאַפי והיה לי לזרא. בכל יום ויום אני חוזר על דבר אֶחָד. ומלבד זאת, אִילו הייתי נערה, הייתי חָפשי מתלמוד־תורה. עכשיו אני שוהה בתלמוד־תורה כחצי היום. תורה מלמדים לי שם מעט מאוד, בקצה המַזלג. וכנגד זה חולקים לי מַכות־לחי בעין יפה. כסבורים אַתם, שמַכות־לחי אֵלו אני מקבל מידי הרבי? דווקא מידי הרבנית. פסול מצאה בי, שאני מטפל תמיד בחתולה! כדאי היה לָכם לראות את חתולְתה של זו — בריה עלובה. כל הימים רעֵבה היא. מיללת היא בחשאי, בקול־בוכים, כאָדם להבדיל. יללתה וקול־בכיה עד הנפש יגיעו! והללו — אין כל רחמים בלבם. מה עוול ראו בה? כיון שהיא מתקרבת אליהם להריח בהם, מיד הם נותנים עליה בקול: כלך! — עד שזו נמלטת כל־עוד נפשה בה. הללו אינם נותנים אותה להרים ראש בפניהם. לפני ימים מועטים היה מַעשה והחתולה נתעלמה פתאום מן העין ולא נראתה עוד. כסבור הייתי, כי נפחה נפשה חָלילה. לבסוף נתגלה הדבר, כי המליטה חתולים קטנים. ואולָם חוזר אני למַעשה הדיו של אחי אליהו.

ב

אחי אליהו אומר, כי עכשיו נשתנו סדרי עולם ואינם כמו שהיו לפנים. לפנים, הוא אומר, כשהיו עושים דיו, היו קונים עפצים, מנַפצים אותם לרסיסים, מבשלים אותם על האָש ומטילים קנקנתום לתוכם. וכדי שתהא הדיו מַברקת,

הוסיפו עליה גם חתיכת סוכר. והיתה התכונה רבה מאוד. מַה שאֵין כֵּן עכשיו. עכשיו, הוא אומר, הוקלה המלָאכה מאוד. נכנס אני, הוא אומר, לבית־המרקחת וקונה לי שם בקבוק גליצרין ומיני סַממנים העשויים לדבר, מערבב אותם בְּמַיִם, מַרתיחָם על האֵש — והדיו יוצאת מאֵליה. כּךְ אומר אָחי אליהו. ומיד הלךְ לבית־המרקחת והביא משם מלוא חָפניו סַממנים ובקבוק מלא גליצרין. אַחַר־כּךְ נכנַס לקיטונה האָפל של אִמא, סגר אַחריו אֶת הדלת ועשה שם את מַעשהו בצינעה. מה עשה שם — אֵיני יודע. סוד כּמוס הוא זה. כּל מַעשיו של אָחי אליהו נַעשים בצינעה וכל דבר סוד כּמוס הוא לו. למשל: כּשהוא צריךְ לאמור לאִמא, כּי תתן לו את העלי מן המַכתש, הריהו קורא אותה לקרן־זוית ואומר לָה שם בלחש: „אִמא, את העלי מן המַכתש!”... את הסַממנים והגליצרין בּחַש יחד בסיר גָדול (סיר חָדש קנה). את הסיר שָפת בּתנור ואָמַר לאִמא בלחש, כּי תרתק את דלת הבית. כּולָנו סבורים הָיִינו, כּי דבר היוצא מגדר הרגיל עומד להתרחש בבית. אִמא הציצה בכל רגע על התנור. חוששת היתה, כּפי הנראֶה, שמא יִפּול התנור תחתיו. אַחַר־כּךְ גילגלו לתוךְ הבית את החָבית, שנתרוקנה מן הקבס. אַחַר־כּךְ הוציאו בחשאי את הסיר מתוךְ התנור ויצקו בחשאי את כּל התערובת אל תוךְ החָבית. אַחַר־כּךְ התחילו יוצקים מַיִם אל תוךְ החָבית. כּשמלאה החָבית עד חציה, אָמַר אָחי אליהו: „די!” והלךְ לעיין בספר. עִיֵין בספר ופקד בלחש, כּי יביאו לו עֵט חָדש וגליון נייר לָבן. „גלָיון העשוי לכתיבת בקשות”, — לָחַש לאִמא על אזנה. הביאו לו עֵט ונייר. טבל את העֵט בחָבית וכתב על הנייר הלָבן כּתיבה יפה ומסולסלת, שזנב משתלשל בסופה. הגיש את הכּתוב תּחילה לאִמא, אַחַר־כּךְ לגיסתי ברכה. הציצו שתיהן על הנייר ואָמרו פּה אֶחָד:

— הרי זה כּותב!

תיכף לזה חָזרוּ שוּב אֶל המלָאכה הקוֹדמת. אַחרי שיצקוּ עוֹד כּמה דליים של מַיִם, הרים אָחי אֵליהוּ אֶת ידוֹ למַעלָה ואָמַר: „די!" ושוּב טבל אֶת העֵט בחָבית, ושוּב כּתב כּתיבה יפה וּמסוּלסלת על הנייר הלָבן, ושוּב הגיש אֶת הכּתוּב תחילה לאִמא ואַחַר־כּךְ לגיסתי בּרכה. ושוּב הציצוּ שתיהן על הנייר ואָמרוּ פּה אֶחָד:

— הרי זה כּוֹתב!

וכךְ חָזרוּ חלילה, עד שנתמַלאה החָבית כּוּלָה, ולא היה בה עוֹד מקוֹם לָצקת מַיִם. הרים אָחִי אֵליהוּ את ידוֹ למַעלָה ואָמַר: „די!" וכוּלָנוּ ישבנוּ אֶל השוּלחָן לסעוֹד פּת שחרית.

ג

כּשגָמַרנוּ סעוּדתנוּ, עמַדנוּ כּוּלָנוּ לָצקת אֶת הדיוֹ אֶל תוֹךְ הבקבּוּקים. שפעת בקבּוּקים הביא אָחי אֵליהוּ מן השוּק, בקבּוּקים שוֹנים למיניהם. בקבּוּקים גדוֹלים וּבקבּוּקים קטנים. בקבּוּקים שנתרוֹקנוּ מיין, בקבּוּקים שנתרוֹקנוּ משכר, בקבּוּקים שנתרוֹקנוּ מקבס וּבקבּוּקים סתם. וגם פּקקים קנה, פּקקים ישנים שנמכּרים בזוֹל. וּמַשפּךְ הביא וּנַטלָה חדשה לשאוֹב בה אֶת הדיוֹ מן החָבית ולָצקת מתּוֹכה אֶל הבקבּוּקים. כּאן לָחַש שוּב על אוֹזן אִמא, כּי תרתק אֶת הדלת. וכוּלָנוּ קרבנוּ אֶל המלָאכה. מלָאכה זוֹ עשׂינוּ אַרבעתנוּ בסדר נאֶה, אִיש במקצוֹעוֹ המיוּחָד לוֹ. גיסתי בּרכה הדיחה אֶת הבקבּוּקים במַיִם וּמסרה אוֹתם לידי אִמא. אִמא הציצה לתוֹךְ כּל בקבּוּק וּבקבּוּק וּמסרה אוֹתוֹ לידי. אני הייתי מצוּוה ועוֹמד לתקוֹע אֶת המַשפּךְ לתוֹךְ פּי הבקבּוּק, לאחוֹז אֶת המַשפּךְ בידי האַחַת ואֶת הבקבּוּק בידי השניה. ואָחי אֵליהוּ בּחר לוֹ אֶת עֶצם המלָאכה: לשאוֹב בנַטלָה מתּוֹךְ החָבית ולָצקת אֶת הדיוֹ אֶל הבקבּוּק דרךְ המַשפּךְ. מלָאכה נחמדה מאוֹד, נעימה וקלה. ורק חסרוֹן אֶחָד בה: אֵינה נקיה ביוֹתר.

מטפל אַתה בדיו ואַתה מלכלך בה את אֶצבעותיך, את ידיך, אֶת חוטמך, אֶת כל פניך. שנינו, אני ואחי אֱליהו, פנינו השחירו כל־כך, עד כי נדמינו לשדים העולים משחת. זו לי הפעם הראשונה, שאני רואֶה את אִמא צוחקת. ואין צורך לאמור גיסתי ברכה — זו כמעט נתפקעה מצחוק. דעתו של אָחי אֱליהו אֵינה נוחָה מזה, שצוחקים עליו. גָער בנזיפה בגיסתי ברכה ושאֲלָה: לצחוק מַה זה עושה? צחקה עוד יותר. כעס אָחי אֱליהו וחמתו בערה בו. עמדה גיסתי ברכה כנגדו וצחקה בקול רם. בכל רגע ורגע היא מתפתלת כולָה והשבץ אוחזה מרוב צחוק. עד שהתערבה אִמא בדבר וביקשה ממנה, כי תחדל לצחוק, ולָנו אָמרה, כי נרחַץ פנינו במַיִם. ואולָם אָחי אֱליהו אֵין שעתו פנויה לרחיצה. כולו נתון לבקבוקים. כבר אָפסו כל הבקבוקים. אֵין בקבוקים! אֵיפה יקח עוד בקבוקים? קורא הוא את גיסתי ברכה לקרן־זוית, נותן מעות לידה ולוחש לָה על אָזנה, כי תלך ותקנה עוד בקבוקים. שמעה גיסתי ברכה את דבריו, הציצה אֶל פניו — ונתנה קולה בצחוק. כעס אָחי אֱליהו וקרא לאִמא ולָחַש גם לָה את הסוד. הלכה אִמא לקנות בקבוקים, ואנחנו עמַדנו שוב לָצקת מַיִם אֶל תוך החָבית. דבר המובן מאֵליו, שאָנו יוצקים מַיִם לא בבת אַחַת, אֶלָא קימעה־קימעה. אַחרי כל דלי של מַיִם, שאָנו יוצקים אֶל תוך החָבית, מרים אָחי אֱליהו את ידו למַעלָה ואומר לעצמו: „די!" אַחַר־כך הוא טובל את העֵט בחָבית וכותב כתיבה יפה ומסולסלת על הנייר הלָבן ואומר לעצמו:

— הרי זה כותב!

וכך אָנו חוזרים חלילה, עד שאִמא באה מן השוק, כולָה עמוסה בקבוקים. ושוב אָנו נגָשים אֶל המלָאכה: יוצקים דיו מן החָבית אֶל תוך הבקבוקים. וכך היינו עומדים ויוצקים, עד שתמו כל הבקבוקים.

— שמא תאמר די? — שואֶלת גיסתי ברכה.

— בלא עֵין־הרע! — אומרת אִמא. ואָחי אֵליהו מציץ על זוגתו בעֵיני־זעם, כאָדם האומר:

— אָמנם אִשתי אַת, ואַף־על־פי־כן אֵין בינךְ לבהמה אֶלָא שינוי השם בלבד...

ד

כמה דיו יֵש לָנו — לא אוכל להגיד לָכם. חוששני, שיֶש לָנו בביתנו כדי אֶלף בקבוקים! אבל מַה יתנו ומַה יוסיפו לָנו אֵלה, אִם אֵין דורש לָהם? אָחי אֵליהו כבר היה בכל המקומות, שמוכרים שם דיו. למכּור אֶת הדיו לאחֵדים לא כדאי. כךְ אומר אָחי אֵליהו לבעלה של שכנתנו פסי, למשה הכורךְ. כשנכנַס זה לביתנו וראָה אֶת הבקבוקים המרובים הלָלו, בלא עֵין־הרע, נבהל ונרתע לאחוריו. ראה אָחי אֵליהו וקרב אֵליו. ואָז נדברו שניהם אִיש אֶל רעֵהו. מוסר אני בזה אֶת שיחָתם כמות שהיא, מלה במלה, אַף אַחַת מהן לא נעדרה:

אָחי אֵליהו: לָמה נבהלת כל־כךְ?

משה הכורךְ: מַה־זה בבקבוקים?

אָחי אֵליהו: מַה בבקבוקים? יין!

משה הכורךְ: אֵיזה יין? הלא דיו היא זו!

אָחי אֵליהו: אִם כן, לָמה תשאָל?

משה הכורךְ: מַה תעשה בדיו הרבה כל־כךְ?

אָחי אֵליהו: אִשתה.

משה הכורךְ: לא, אֵין כוונתי לליצנות. היֵש בדעתךְ למכּור אֶת הדיו גם לאחֵדים?

אָחי אֵליהו: וכי משוגָע אני בעֵיניךְ? אִם למכירה — לא אֶמכּור אֶלָא עשרה בקבוקים, עֶשׂרים בקבוקים, חמשים בקבוקים בבת אַחַת. לסיטונות אֶמכּור. היודע אַתה פירושם של סיטונות?

משה הכורך: יודע אני פירושם של סיטונות. למי איפוא אתה אומר למכור?

אחי אליהו: למי? להרב!

ואחי אליהו יצא לשאול בחנונים. בא אל אחד הסיטונות הגדולים, אמר לו זה, כי יביא לו בקבוק לנסיון. הביא לו בקבוק לנסיון. הציץ החנוני על הבקבוק ולא רצה לקבלו. מה טעם? אין פתקה עליו. כל בקבוק, הוא אומר, זקוק לפתקה מצוירת בציור יפה. אמר לו אחי אליהו: אין אני עושה ציורים; דיו אני עושה. אמר לו החנוני: אם כן, לך נעשה, והקדוש־ברוך־הוא ישלח ברכה והצלחה במעשי ידיך. יצא מעמו אחי אליהו ושם את פניו ליודיל הכותבן. השמיעו יודיל הכותבן דבר מגונה מאוד. יש לו, הוא אומר, דיו מן המוכן, שתספיק לו לכל ימי הקיץ. אמר לו אחי אליהו: כמה בקבוקים הכינות לך? אמר לו יודיל הכותבן: בקבוקים? חס ושלום! קניתי לי בקבוק אחד, שיהיה שופע ושופע לאורך ימים. וכשתכלה הדיו מן הבקבוק הזה, אקנה לי עוד בקבוק אחד... הראיתם מימיכם כותבן מנוול כמותו? קודם התפאר, כי מוציא הוא על דיו הון עצום. ועכשיו הוא קונה בקבוק אחד, שיהיה שופע ושופע לאורך ימים!... פני אחי אליהו נפלו מאוד ונפשו מרה עליו. מתחילה אמר, כי לאחדים לא ימכור את הדיו, אלא לסיטונות בלבד. עכשיו הרך את לבו. עכשיו, הוא אומר, הריהו מוכן ומזומן למכור גם לאחדים. חשקה נפשי לדעת, מהו פירושם של אחדים?

וזה פירושם של אחדים. הטו אוזן ותשמעו.

ה

אחי אליהו הביא גליון־נייר גדול. ישב וכתב עליו באותיות גדולות, מאירות עינים, את הדברים האלה:

כַּאן מוֹכְרִים דְיוֹ מְשֻׁבַּחַת
לְסִיטוֹנוֹת וְלַאֲחָדִים
בַּמֶקַח הַשָּׁוֶה.

המלות לאחָדים ובמקח השוה היו גדולות כל־כך, שתפסו כמעט אֶת כל הגלָיון כולו. כשיבש הכתב, עמד אָחי אֱליהו ותלה אֶת הגלָיון על דלת ביתנו מבחוץ. אנשים רבים עברו לפני הבית ועמדו להביט. ראִיתי אותם בעד החַלון. אָחי אֱליהו אַף הוא עומד ומציץ מן החַלון ומפרק אֶצבעותיו בכל רגע. סימן הוא לו, שנרגָש הוא ביותר. אומר הוא לי:

— היודע אַתה? צא ועמוד ליד הדלת ושמַע, מַה הלָלו מדברים.

אני אֵין דרכי לסרב. יצאתי ועמַדתי ליד הדלת ושמתי אָזני כאפרכסת לשמוע אֶל דברי העוברים והשבים. אַחרי שעמַדתי כחצי שעה, נכנַסתי הביתה. נגש אֵלי אָחי אֱליהו ושאָלני בלחש:

— נו?

— מַה נו?

— מה אָמרו?

— מי?

— האנשים, העוברים והשבים?

— אָמרו, כי הכתב יפה מאוד.

— ולא יותר?

— ולא יותר.

אָחי אֱליהו באנת. לָמה הוא נאנח? גם אִמא שואֶלת אותו לפשר אַנחָתו. אומרת היא לו:

— על מה אַתה נאנח, בני? חַכה כמעט רגע. וכי אומר אַתה למכור אֶת סחורתךָ כולָה ביום אֶחָד?

— לוא רק התחָלָה תהיֶה! — אומר אָחי אֱליהו, ודמעות עומדות בגרונו.

— אִי, שוֹטה אַתה, אני אומרת לךָ. חַכּה, בני, גם התחָלָה תהְיֶה לךָ, אִם ירצה השם. כל התחָלות קשות...

כּךְ אומרת לו אִמא ועורכת אֶת השולחָן. נוטלים אָנוּ אֶת ידינוּ ויושבים לסעוד פת שחרית. דוחקים אָנוּ אֶת עצמנוּ למקום אֶחָד ויושבים צפופים כּוּלָנוּ יחד. מפּני הבקבוּקים צר לָנוּ המקום בביתנוּ. עוד הפּרוּסה הראשונה בּפינוּ, והנה פּרץ בּחוּר אֶל הבית. בּחוּר מוּפלָא. מַכּיר אני אותו. כּבר נַעשה חָתן. קוּפּיל שמו. אָביו חַייט. חַייט של נשים.

— כּאן מוֹכרים דיוֹ לאחֵדים?

— כּאן. וכי מַה לָךְ?

— חָפצתי מעט דיוֹ.

— לכמה דיוֹ אַתה צריךְ?

— תנוּ לי דיוֹ בפרוּטה.

אָחי אֵליהוּ עומד נדהם וּפניו מתכּרכּמים. לוּלא בּוּש מפּני אִמא, כּי־עַתה חָלק לחָתן זה מנה אַחַת אַפּיִם והשליךְ אותו וְאֶת פּרוּטתו החוּצה. ואוּלָם מַבליג הוּא על כּעסו ויוצק לקוּפּיל מעט דיוֹ בפרוּטה. לא היוּ רגָעים מוּעטים עד שנכנסה נַערה לביתנוּ. אֶת הנַערה אֵינני מַכּיר. חוטטת היא בּאֶצבּעה בּתוךְ חוטמה וּמדבּרת אֶל אִמא:

— כּאן עוֹשים דיוֹ?

— כּאן. וכי מַה לָךְ?

— אחוֹתי ביקשה, אוּלי יֵש בּיֶדכם להשאִיל לָה מעט דיוֹ? צריכה היא לכתוֹב מכתב לאַמריקה, אֶל חתנה.

— וּמי היא אחוֹתךְ?

— בּתיה התוֹפרת.

— אָה? ראוּ־נא אֶת זו, כּמה גָדלה, בּלא עֵין־הרע! ואני כּמעט לא הכּרתיךְ. היֵש לָךְ דיוֹתה?

— מַנַיִן לָנוּ דיוֹתה? אחוֹתי בּיקשה, שמא יֵש לָכם גם עט. לאַחַר שתכתוֹב אֶת המכתב לאַמריקה, תחזיר לָכם גם אֶת הדיוֹ וגם אֶת העֵט.

אחי אֱליהו חָמַק מן השולחָן ונעלם. מתחַבא הוא בקיטונה האפל של אִמא. פוסע הוא שם בחשאי אֵילך ואֵילך, כובש פניו בקרקע ונושך את ציפרניו.

ו

— לָמה הכינות לך הרבה דיו כל־כך? וכי אָמרת לסַפק דיו לכל העולם כולו? או כלום חושש היית, שמא תהיֶה השנה הזאת שנַת־בצורת ובני־אָדם יִרעבו לדיו?

כך אָמַר בעלה של שכנתנו פסי, משה הכורך, לאָחי אֱליהו. כמה משונה יהודי זה! דרכו תמיד לזרות מלח על פצעֵי חברו. דומה, אָדם טוב הוא למַראית־עין ומזגו מזג רך, ואף־על־פי־כן יהודי טרחן הוא ומציק לאָדם בשעת דחקו. אבל גם אָחי אֱליהו לא טמן ידו בצלחת והשיב לו כגמולו. אָחי אֱליהו השמיע אותו דברים כדרבונות: מוטב לו, הוא אומר, שיפשפש במַעשי עצמו, ואַל יכניס את חוטמו במַעשי אחרים. מוטב לו, הוא אומר, שידקדק במלאכתו ולא יבוא לידי עירוב־פרשיות ולא יהיֶה כורך הגָדה וסליחה ביחד. משה הכורך הבין, עד היכן הרמזים מַגיעים. משום מַעשה שהיה. מַעשה ביהודי בעל־עגָלה, שהביא למשה הכורך הגָדה של פסח לכריכה. נתגלגלה לו תקלה למשה הכורך על־ידי אותה הגָדה: לא נזהר וכרך בתוכה על־פי טעות דף אֶחָד מסליחות של ימים נוראים. לא הרגיש בטעות זו גם אותו בעל־עגָלה, וכשהגיע לפסוק: שפוך חמתך על הגוֹיִם — עמד על רגליו וקרא בקול־בוכים: הנשמה לך והגוף פעלך!... שמעו השכנים, היושבים עמו בבית אֶחָד, ומילאו שחוק פיהם. למחר בא בעל־העגָלה אל שכננו הכורך וביקש לקרוֹע אותו כדג.

— גזלן! רוצח־היער! מה עוללת לי? לָמה הרכבת בתוך ההגדה של פסח שלי סליחה של חָמץ? את כל בני־מעיך אַשפוך החוצה!...

לא היו לי ימים טובים כימי הפסח ההם! השמחה היתה גדולה מאוד!

ואולָם סלחו־נא לי, כי נטיתי מעט מדרכי וסיפרתי לָכם דבר שלא מן הענין. חוזר אני תיכף ומיד אֶל גוּף המַעשה אשר לפנינו, אֶל עֵסק הדיו של אָחי אֵליהו.

ז

אָחי אֵליהו מתהלך קודר וּמַשמים. מַה לעשות בדיו?

— שוב דיו? — אומרת לו אִמא.

— אֵין אני מדבר עוד על הדיו! — משיב לָה אָחי אֵליהו. — תלך הדיו לאבדון! מדבר אני על הבקבוקים. הון עצום שקוע בבקבוקים. חַייבים אנחנו להריק אֶת הבקבוקים ולהציל כסף מהם!

מכל דבר הוא מַציל כסף! ובכן, נמנוּ וְגמרוּ, כי אֵין לָנוּ תקנה אֶלָא לשפוך אֶת הדיו לכל הרוחות שבעולָם! ורק זו רעה חולָה: לאָן נשפוך דיו הרבה כל־כך? הלא נהיֶה ללעג ולקלס!

— אֵין עֵצה אַחרת! — אומר אָחי אֵליהו. — עלינוּ לָשבת ולחַכות עד בוא הלילה. בלילה נֵעשה בּמחשך מַעשינוּ, וְאִיש לא יִראֵנוּ.

ישבנו וחיכינוּ בכליון־עֵינַיִם עד בוא הלילה. על אַפּו ועל חמתו של אָחי אֵליהו נתגלתה הלבנה בּמילוּאה והאִירה אֶת כל הרחוב באור בהיר וזך. כמה משונה לבנה זו! כשיש צורך בה, היא מתעלמת. ועכשיו, שעשויה היא להזיק, הרי היא כאן, כאִילו שלחו שליח מיוּחָד להביאה!... כך אומר אָחי אֵליהו, ואָנו נושאִים שנינו אֶת הבקבוקים מן

הבית ושופכים את הדיו החוצה. אבל גם שפיכת דיו תורה היא וללמוד אָנו צריכים. אִם נאמַר לשפוך את כל הדיו למקום אֶחָד, תיקָרה ותהיֶה לנַחַל שחור. ולפיכך אנחנו חַייבים לבקש מדי פעם בפעַם מקום חָדש למלאכתנו. כך אומר לי אָחי אֵלידהו, ואני שומע לו ועושה אֶת כל חפצו. מדי פעם בפעם אני מבקש לי מקום חָדש. כל בקבוק מוצא את תיקונו במקום אַחר. כתלי ביתה של שכנתנו — שפָך! גדר גנה של שכנתנו — שפָך! שתי עזים רובצות לָבטח בחוץ ומַעלות גרה כנגד הלבנה — שפָך!

— בפעם הזאת נאמַר די! — אומר לי אָחי אֵליהו, ואָנו נכנסים לביתנו ועולים על משכבנו לישון. דממה ואפלה. קול הצרצר נשמע בצרצרו. מבין התנור והכירים מַגיעה נהימת החתול. עצל הוא חתולנו ואוהב תנומות. כל הימים וכל הלילות מתחַמם הוא ומנַמנם להנאתו. בפרוזדור הבית, מאחורי הדלת, נשמע קול פסיעות חשאיות. אֶפשר לץ הוא זה מכת־ליצנים?... אִמא אֵינה ישנה עדיין. דומה, כי אִמא אֵינה ישנה בלילות כלל. שומע אני תמיד מתוך החשכה, כי מפרקת היא את אצבעותיה לאַט, גונַחת ונאנַחת ומדברת אֶל עצמה. טבעה בכך. בכל לילה ולילה היא מדברת בלחש וטוענת לעצמה. מתַנה היא אֶת צרות נַפשה הגדולות. אֶל מי היא מדברת שם? אל האלוהים?... מדי פעם בפעם היא מסַיימת את שיחתה באנחה:

— הוי, ריבונו של עולָם, אָב רחום וחַנון!...

ח

עוד אני מוטל על הקרקע והוזה על משכבי מתוך שנתי, והנה קול המולָה עולה לאָזני. קולות רבים בוקעים באַויר ומתערבים זה בזה. פוקח אני את עינַי לאַט־לאַט — כבר האיר היום. זהרי חַמה פורצים בעד החַלון, מרמזים לי

וקוֹראִים אותי החוצה. משפשף אני אֶת עֵינַי וּמתאַמץ לזכור אֶת הדבר אשר היה אֶתמול — נזכרתי: דיו!... מזדרז אני ולובש אֶת בגָדי בחפזון. פּוֹנה אני כה וָכה להתבונן בבית. אִמא בּוֹכה (וכי ראִיתם אֶת אִמא, שלא תבכּה?). גיסתי בּרכה כּוֹעֶסת (וכי ראִיתם אֶת גיסתי בּרכה, שלא תכעס?). ואָחי אֵליהוּ עוֹמד מבוּיש בּתוֹךְ הבית, כּוֹבש פּניו בקרקע, כּתינוֹק שסרח. מָה קרה? מקרה לא־טהור קרה. עכור עכרתנוּ הדיוֹ. שכנינוּ השכּימוּ בּבוֹקר, ראוּ אֶת כּל הנַעשׂה — והרימוּ קוֹל־זְעָקוֹת: כּלָיה הבאנוּ עליהם! לאֶחָד שטפנוּ בּדיוֹ אֶת כּל כּוֹתל ביתוֹ. לשני ליכלכנוּ אֶת גדרוֹ, אֶת גדר־גנוֹ החדשה. השלישי שתי עזים היוּ לוֹ, שתי עזים לבנוֹת, — עמדנוּ ועשׂינוּ אותן שחוֹרוֹת, עד כּי אֵין להכּירן שוּב. אבל כּל זה כּאַיִן וּכאֶפס הוּא לעוּמַת פּוּזמקאוֹתיה של אֵשת השוֹחט. זוּג פּוּזמקאוֹת חדשים, פּוּזמקאוֹת לבנים, תלתה אֵשת השוֹחט על גדר גנה של שכנתנוּ — וקיפּחנוּ אותם בּלילה אֶחָד. כּאִילוּ בּיקשוּ מידה, כּי תתלה אֶת פּוּזמקאוֹתיה על גדר זרים! אִמא התחַננה לפניה והבטיחה אותה, כּי תקנה לָה פּוּזמקאוֹת אחרים, וּבלבד שלא תשמיע אֶת קוֹלָהּ בּחוּץ. אִם כּן, מָה נַעשׂה לכוֹתל שכננוּ? והגָדר מָה תהא עליה? נמנוּ וגָמרוּ, כּי אִמא וגיסתי בּרכה תצאנה, בּמחילה מכּבוֹדן, ותעמוֹדנה לשפשף אֶת הכּוֹתל ואֶת הגָדר בּמברשוֹת ולָטוּח טִיחַ לָבן על כּתמי הדיוֹ.

— אַשריכם, שפּגעתם בּשכנים מהוּגנים. אִילוּ נתקלתם, חַס ושלוֹם, בּגדר גנוֹ של מנַשה הרוֹפא, וידעתם, כּי יֵש אלוֹהים שוֹפטים בּאָרץ!

כּךְ אוֹמרת שכנתנוּ פּסי לאִמא.

— אָמנם כּדבריִךְ כּן הוּא. הקדוֹש־בּרוּךְ־הוּא מַקדים תמיד אֶת הרפוּאָה למַכּה, — עוֹנה אותה אִמא וּמַביטה בּעֵיניה עלי.

שֶׁמָּא יוֹדעים אַתּם, מֶה כּוּונתה בּדברים אֵלוּ?...

ט

— עתה חָכמתי גם אני! — אומר לי אָחי אֵליהו. — יבוא־נא הלילה, אָז נשׂא אֶת הבַקבוקים אֶל הנהר.

אָכן צדק אָחי אֵליהו. אֵין עֵצה טובה ומחוכּמת מזו. הנהר הזה אשר בעירנו עומד מששת ימי בראשית לקבל אֶל תוכו כּל דבר־פיגול. שם כּובסות הנשים אֶת בּגדי־הלָבן. שם רוחצים בעלי־העגָלות אֶת סוסיהם. שם רובצים חזירי העיר להנאָתם. אני — נהירים לי שבילי הנהר הזה כּשבילי עירנו. אָדם קרוב אני אֶצלו. כּבר סיפּרתי לָכם תחילה, כּיצד אני שולה דגים מן הנהר. ולפיכך תבינו מאליכם, מָה קצרה רוחי ומָה כּלתה נַפשי, כּי יבוא הלילה. כּיוָן שבּא הלילה, מיד העמַסנו על עצמנו סַלים מלאים בקבוקים ויצאנו אֶל הנהר. שפכנו אֶת הדיו, הבאנו אֶת הבקבוקים הריקים לביתנו ושוב מילאנו אֶת הסַלים בקבוקים מלאים. וכך היִינו שוקדים על מלאכתנו כּל אותו הלילה. ליל־שימורים היה לי, ליל עונג ושמחה, אשר כּמוהו לא היה ואַחריו לא יִהיֶה! הגיעו בעצמכם: העיר ישנה כּולָה. השמַיִם זרועים כּוכבים. הלבנה מאִירה במילוּאָה ונוסכת אֶת זהרה הרך על פני הנהר. דממה והס מסביב. הנהר נהר שוטף הוא בשאָר ימות השנה. כּשימי הפסח מַגיעים והקרח נמס והולך, יגאו מימיו וישטפו במרוצה וימַלאוהו על כּל גדותיו. ורק אַחַר הפסח, כּעבור ימי הספירה, הולכים המַים הלוך וחָסור, הלוך וחָסור, עד כּי בתקופת תמוז ייבש הנהר וישתתק כּולו. תרדמה נופלת עליו. בביצת תחתיתו שורצים כּל מיני שרצים ובבילבול מבלבלים: ביל־בול! ביל־בול! והצפרדעים אשר שם אַף הן עונות כּנגדם ואומרות שירה: קרוּ־אָה! קרוּ־אָה! בימים האֵלה אני עובר אֶת כּל הנהר, מִקצהו ועד קצהו, ברגלי, בלי להתפשט אֶת בגָדי,

על־ידי שפע הדיו, שהשפענו כל אותו הלילה, גדלו מי הנהר מעט. וכי קלה זו בעיניכם — כדי אלף בקבוקים הריקונו אל תוכו! כשחזרנו לביתנו, היינו עיפים ומיוגעים מעמל הדיו, ומיד עלינו על משכבנו וישנו שנת גיבורים, השבים ממערכות המלחמה. ממחרת הלילה העירנו קולה של אמא, קול בכי ויללה:

— אוי לי ואבוי לנפשי, כי חשך עולמי בעדי! מה עוללתם לנהר?...

נתגלה, כי הבאנו אסון על כל אנשי העיר: הנשים הכובסות אינן יכולות עוד לכבוס בנהר את בגדי־הלבן. בעלי־העגלות אינם יכולים עוד לרחוץ בנהר את סוסיהם. ושואבי־המים... עוד מעט יתאספו שואבי־המים כולם יחד ויבואו אלינו לעשות בנו שפטים. כך מבשרת אותנו אמא. ואולם אין אנו רוצים כלל לישב בבית ולחכות עד אשר יבואו אלינו שואבי־המים לעשות בנו שפטים. אני ואחי אליהו משוים רגלינו כאילות ונמלטים על נפשנו אל חברנו פיני.

— שם יחפשו אותנו, אם דבר להם אלינו!...

כך אומר לי אחי אליהו, אוחז אותי בידי, ואנו נחפזים שנינו ורצים במורד ההר אל חברנו פיני.

כשתהיה השעה ראויה לכך, אספר לכם, מי הוא חברנו פיני ומה טיבו. כדאי לכם לדעת את האיש הזה ואת הליכותיו. אף הוא איש־מזימות ומחשבות טובות צפונות בלבו.

סיפור שמיני

כיצד מבריחים עכברים

א

היודעים אַתם, באֵיזו פרשה אָנו עוֹמדים עכשיו? בפרשת עכברים. אָחי אֱליהוּ ישב כל השבוע ועיֵין בספר „בעד רובל אֶחָד — מאָה רובל", שעל־ידיו אֶפשר להשתכר כסף. כבר לָמַד, הוא אומר, להבריח עכברים, פישפשים, מַקקים ושאָר מיני שרצים וּרמשים. ואַף עכברים גסים בכלל. לוּא יתנוּהוּ לָבוֹא אֶל אַחַד הבתים עם הסַממנים אשר בידוֹ, לא ישאֵר שם אפילוּ עכבר אֶחָד. רבים יברחוּ. רבים ימוּתוּ. יתמוּ עכברים ואֵינם! כיצד הוּא עוֹשׂה זאת — אֵיני יודע. אֵין אִ־יש יודע. סוד כמוס הוּא. סוד זה גָלוּי וידוּע רק לוֹ וּלהספר בלבד. הסֵפר מוּנח תמיד בכיס־חָזהוּ. הסַממן צפוּן בתוֹך נייר. הסַממן הזה מַראֵהוּ אדמדם, והוּא שחוּק וּמוּדק היטב, כאֲבקת טאבאק. קוֹראִים לוֹ: יחנוּנה.

— מַה פירוּשה של יחנוּנה?

— פילפלת טוּרקית.

— מַה פירוּשה של פילפלת טוּרקית?

— עוֹד מעט אֲראֲךָ אֶת נַחַת זרוֹעי, וידעת פירוּשה של פילפלת טוּרקית!

כּךְ אוֹמר לי אָחי אֵליהוּ. דעתוֹ אֵינה נוֹחָה, שמקפחים אוֹתוֹ בשאֵלוֹת וּמציקים לוֹ בשעת עבוֹדתוֹ. אני מַביט ושוֹתק. רוֹאה אני, כי מלבד אוֹתוֹ הסַממן האדמדם, עוֹד סַממן שני יֵש לוֹ. אַף הוּא יפה לעכברים. אֶלָא שחַייבים אנחנוּ להיזהר בוֹ.

— סַם־המות! — אומר אָחי אֵליהו וּמַתרה מאה פעמים ואַחַת בּאִמא, בּגיסתי בּרכה וּבי. בּיִחוּד בּי, שלא אֶגע בּוֹ חָלילה. סַם־המות הוּא.

אֶת הנסיון הראשון עשׂינוּ בּעכבּריה של שכנתנוּ פּסי. בּביתה שורצים העכבּרים לְאֵין מספּר. הלא יודעים אַתם, כּי בּעלה של שכנתנוּ כּורךְ־ספרים הוּא. משה שמוֹ. משה הכּורךְ. בּיתוֹ מלא ספרים תּמיד. הספרים מַאכל־תּאֲוָה הם לעכבּרים. ולא הספרים עצמם, אֶלָא הקוֹלָן של ספרים. קוֹלָן מין דבק הוּא, העשׂוּי להדבּיק בּוֹ אֶת הספרים. בּזכוּתוֹ של הקוֹלָן אוכלים העכבּרים גם אֶת הספרים. גורמים הם לשכננוּ נזק רב. לפני ימים מוּעטים היה מַעשׂה וחָררוּ לוֹ חור בּמַחזור של ימים נוראִים. מַחזור חָדש היה. עמדוּ העכבּרים וכירסמוּ בּשיניהם בּוֹ בּמקום, אשר שם נדפּס בּאותיות גדולות: המלךְ. נפלוּ על המלךְ וכילוּ חמתם בּוֹ ולא השאִירוּ לוֹ אֶלָא קוֹצה של לָמד בּלבד.

— הכניסוּני ללילה אֶחָד! — מתחַנן אָחי אֵליהוּ לפני שכננוּ הכּורךְ. שכננוּ הכּורךְ אֵינוֹ רוֹצה. אומר הוּא:

— חוששני, שמא תּשחית לי אֶת הספרים.

— בּמה אַשחית לךָ אֶת הספרים? — שוֹאֵל אָחי אֵליהוּ.

— גם אני לא אֵדע, בּמה. ורק חוֹשש אָני. אַשרי אָדם מפחד תּמיד. הספרים ספרים זרים הם.

צא ודבּר עם כּורךְ טיפּש שכּמוֹתוֹ! בּעמל רב פּיתּינוּ אוֹתוֹ, עד שנפתּה לָנוּ להכניסנוּ אֶל בּיתוֹ ללילה אֶחָד.

ב

הלילה הראשון לא עלה יפה בּידינוּ. אַף עכבּר אֶחָד לא לָכדנוּ. אָחי אֵליהוּ מוכיחַ לָנוּ, כּי סימן טוב הוּא זה. העכבּרים, הוּא אומר, הריחוּ ריחוֹ של הסַמּמן וּברחוּ. משה הכּוֹרךְ מְנַענע ראשוֹ וּמגחךְ בּשׂפתוֹ האַחַת. ניכּר, שאֵינוֹ

מַאמין. ואף־על־פי־כן יצא קול בעיר, כי מַבריחים אנחנו עכברים. שכנתנו פסי היא שגָרמה לכך. השכימה שכנתנו פסי בבוקר ויצאה לשוק והפיצה שמועה בכל העיר, כי אֵין כמונו מַבריחי עכברים בכל האָרץ. שם גָדול עשתה לָנו. מתחילה פירסמה ברבים אֶת הקבס אשר עשינו. אַחַר־כּךְ תקעה והריעה בכל העיר, כי עושים אנחנו מין דיו משובחת, שאֵין דוגמתה במציאות כלל. אבל מה הועילה בפירסומיה, אִם אֵין אִיש צריך לדיו? מַה שאֵין כּן בעכברים. העכברים מצוּיים בכל מקום. אֵין בית אשר אֵין שם עכברים. אָמנם מי שיֵש לו עכברים יֵש לו חָתול כנגדם. אבל מַה יעשה חָתול אֶחָד לעכברים הרבה? ובפרט, לעכברים גסים! העכברים הגסים אֵינם מַשגיחים בחָתול ואֵינם נשמעים לו כלל. יש רגלים לדבר, כי מפני עכברים גסים מתירא גם החָתול עצמו. כּךְ אומר בֶּרִי הסַנדלָר. מסַפּר הוא על העכברים הגסים סיפורים נוראִים כל־כּךְ, עד כי תחרד כל נפש לשמוע! אָמנם ברי הסַנדלָר כבר הוחזק בדאי. אבל לוא יֵאָמנו דבריו רק לשליש ולרביע, ומצא לָנו! אומר הוא, כי העכברים הגסים אָכלו בביתו זוג מַגָפַים חדשים, ולא נודע כי באו אֶל קרבם! עומד הוא ונשבע כל מיני שבועות, עד כי בעל־כרחך תאמין לו. אומר הוא, כי בעצמו ראה, אֵיךְ שני עכברים גסים יצאו מחוריהם ואָכלו לעֵיניו זוג מַגָפַים עד תומם. בלילה היה מַעשה. לָגשת אליהם לא ההין — שני עכברים מגודלים, כמַראֵה עגָלים מַראֵיהם! ולפיכךְ עמד מרחוק, גָער בהם, ציפצף לָהם בשפתיו, רקע ברגליו לעומתם, קרא לָהם: קיש־קיש־קיש! אֶלָא כל זה היה ללא הועיל. עמד והשליךְ עליהם פרסת־ברזל. הציצו עליו העכברים בעין אַחַת והוסיפו לעשות אֶת שלָהם. השליךְ חָתול אֶל פניהם — נפלו העכברים על החָתול ואָכלו גם אותו. אִיש לא אָבה להאמין לו. אבל הלא אָדם עומד ונשבע!

— הכניסני ללילה אחד, — אומר לו אחי אליהו. — את כל עכבריך אבריח!

— אנא, בכל הדרת הכבוד! — עונה אותו ברי הסנדלר. — עוד אחזיק לך טובה!...

ג

כל הלילה כולו ישבנו בביתו של ברי הסנדלר. גם ברי עצמו ישב אתנו. הוי, כמה נחמדים סיפוריו, שהרבה לספר לנו כל אותו הלילה! מספר הוא במלחמת טורקיה (ברי הסנדלר היה חייל בשעתו). בימי המלחמה הרחיק לכת והגיע למקום אחד ששמו פ ל ֶ ב נ ה. וירו שם בכלי־תותח. היודעים אתם שיעור גדלו של כלי־תותח? שערו־נא לעצמכם, כי כדור אחד של כלי־תותח גדול מכל הבית כולו, וברגע אחד יירו מתוכו כדי אלף כדורים בבת אחת. כדור זה, כשהוא עף, דרכו לצעוק בקולי־קולות, עד כי תחרש כל אוזן משמוע. פעם אחת עמד על המשמר, — כך מספר ברי הסנדלר. פתאום שמע קול יריה, ועוד הוא פונה כה נכה, והנה הוא נישא ועף באויר, מתרומם למעלה־למעלה, עד עבי־שחקים הגיע. ושם, במרום הרקיע, התפוצץ הכדור לאלפי רסיסים. נס נעשה לו, כי בנפלו — נפל על מקום רך. אילמלא כן, הוא אומר, מובטח לו, שהיה מנפץ את ראשו. אחי אליהו יושב ומקשיב אל סיפור־המעשה וגבות־עיניו מגחכות. כלומר, הוא עצמו אינו שוחק, ורק גבות־עיניו שוחקות. שחוק משונה. ברי הסנדלר אינו משגיח בזה. מוסיף הוא לספר לנו את סיפוריו הנפלאים, כל סיפור איום ונורא מחברו. כך ישבנו עד אור הבוקר. והעכברים? אפילו עכבר אחד לא נגלה אלינו!

— אכן מכשף אתה! — אומר ברי הסנדלר לאחי אליהו. והוא יוצא לשוק ומספר ליושבי־קרנות נסים ונפלאות,

כי על־ידי לחש הברחנו מביתו בלילה אֶחָד אֶת כל העכברים כוּלָם. עומד הוא ונשבע, כי בעֵינָיו ראה אֶת אָחִי אֱליהוּ לוחש מין לחש בשפתיו — והגיחו כל העכברים מחוריהם וקמו וברחו מביתו ורצו במורד ההר, עד הגיעם אֶל הנהר. ושם שחו ועברו אֶת הנהר ונעלמו מאַחריו בחשכת הלילה. לאָן נעלמו — אֵינֶנוּ יודע.

ד

— כאן מַבריחים עכברים? — בשאֵלה זו באִים בני העיר לביתנו וקוראִים לָנו מדי פעם בפעם, כי נטריח אֶת עצמנו ונלך להבריח עכברים על־ידי לחש.

ואולָם אָחִי אֱליהוּ אִישׁ־אמת הוא. שקר שנאה נַפשו. אומר הוא, כי מַבריחים אנחנו עכברים לא על־ידי לחש, אֶלָּא על־ידי סַממנים. מין סַממן יֶש לו, שכֵּיוָן שמריחים בו העכברים, מיד הם בורחים.

— לוּא יהֶיֶה סַממן, לוּא יהֶיֶה רוּחַ, לוּא יהֶיֶה שד משחת, ובלבד שתבריחו מביתי אֶת העכברים!... בכמה תעלה לי הברחה זו?

אָחִי אֱליהוּ אִישׁ־צדק הוּא. אֵינוֹ אָץ להעשיר. אומר הוּא, כי בעד הסַממנים מַגיע לו כך וכך, ובעד טרחָתו — כך וכך. ממילא מוּבן, כי מדי פעם בפעם הוּא מַעלה אֶת השער. כלומַר, לא הוּא מַעלה אֶת השער, אֶלָּא גיסתי ברכה מַעלָה אותו.

— מַה־נַּפשך, היא אומרת, מכֵּיוָן שאַתה אוכל חזיר. יהי השומן נוזל על זקנך. אִם הגעת לכך ונַעשית מַבריח־עכברים בישראֵל, עליך, לכל הפחות, למַלא חָפניך כסף!

— ואַיֵּה יושר? ואלוהים אַיֵּהוּ? — מתערבת אִמא ושוֹאֶלת. וגיסתי ברכה משיבה לָה ואומרת:

— יושר? הנה פה יושר! (רומזת בידה על התנור). אלוהים? הנה פה אלוהים! (טופחת בידה על כיסה).

— ברכה! בשם אלוהי ישראל! השומעות אזניך מה שפיך מדבר ?!...

כך צועקת אמא וסופקת את כפיה.

— למה תשחתי את דבריך על אוזן בהמה?! — אומר לה אחי אליהו, כשהוא מתהלך בבית אחת הנה ואחת הנה ומורט את זקנו. זקן הגון כבר צמח לו. גדל הוא אצלו בנסים. הוא מורטו, והזקן הולך וגדל. גידולו של זקן זה גידול משונה. על צנארו גדל הוא. פניו של אחי אליהו חלקים, ורק צנארו כולו מכוסה זקן. הראיתם מימיכם זקן אשר כזה?

בזמן אחר היתה גיסתי ברכה יורדת לחייו של אחי אליהו בשביל מלת בהמה זו והיתה נוקמת ממנו שבעתים. עכשיו שמעה חרפתה והחרישה, לפי שהוא משתכר כסף. כשאחי אליהו משתכר כסף, היא נוהגת בו כבוד. אף אני מתעלה בעיניה, מפני שגם אני עוזר על־יד אחי אליהו להשתכר כסף. בשאר ימות השנה היא מכנה אותי בכל מיני שמות של גנאי, כגון: הלעיטני־נא, מלחך־פנכה, גרגרת רחבה. עכשיו היא נוהגת בי סילסול. קוראת היא לי דווקא בשם מוטילי.

— מוטילי! הגישה לי את נעלי.

— מוטילי! הביאה לי נטלה מים.

— מוטילי! הוציאה־נא את גל האשפה החוצה.

היזהרו בבני־אדם שמשתכרים כסף!

ח

חסרון אחד אתם מוצאים באחי אליהו: תופס הוא תמיד את המרובה. קבס — חבית שלמה. דיו — אלף בקבוקים. סם־עכברים — שק מלא. הלא שכננו הכורך כבר

שאל אותו: „לָמה אַתה מַרבה כל־כך?״ — וכעס עליו אָחי אֵליהו וחָלק לו מנה אַחַת אַפַּיִם. לוא סגרוּ, לכל הפחות, אֶת השׂק בּאָרון, ולא ידעתי רע. והנה קמוּ כּוּלם והלכוּ, ואותי עזבוּ יחידי בּבית, רק השׂק עמי. מָה פּשעי וּמָה חַטאתי, כּי עליתי לרכּוֹב עליו רגע? יהי רצון, כּאִילוּ סוּס הוּא זה! וכי נביא אני ואֵדע, כּי השׂק יִתפּקע פּתאוֹם וּמין סַממן צהבהב יִשפֵּךְ מתּוֹכוֹ על הקרקע? הלא זה אותוֹ הסַממן עצמוֹ, שאָחי אֵליהוּ מַבריח עכבּרים על־ידיו. ריחוֹ חָריף כּל־כּךְ, שאֵין אָדם יכוֹל לעמוֹד מפּניו. גוֹחן אני אֶל הקרקע וּמתכּוֹנן לאסוֹף בּידי אֶת הסַממן הנשפּךְ. כּיוָן שנִגְחַנתי, מיד אחזתני עטישה. אִילוּ שאַפתי אֶל אַפּי קוּפסה מלאה אַבקת טאבּאק, לא הָייתי מתעטש כּל־כּךְ. מתעטש אני וחוֹזר וּמתעטש, עד שאני מְמַהר להימלט החוּצה, שמא אחדל שם להתעטש. לשוא! בּאה אִמא וראַתני כּשאני מתעטש. שאלה אוֹתי: מה זה היה לי? לא יכוֹלתי לענוֹת אוֹתה דבר, אֶלָא: עטשי! עטשי! ושוּב עטשי!

— אוֹיה לי, מאַיִן בּאה לךְ נַזלת זוֹ? — אוֹמרת לי אִמא וסוֹפקת אֶת כּפּיה. אני אֵיני פּוֹסק מהתעטש ורוֹמז לה בּידי לשם, לתוֹךְ הבּית. נכנסה אִמא לתוֹךְ הבּית וּמיד פּרצה משם מתּוֹךְ עטישה רבּה. בּא אָחי אֵליהוּ וראה אוֹתנוּ, כּשאָנוּ מתעטשים שנינוּ. עמד ושאל: מָה זאת? רמזה לוֹ אִמא בּידה לשם, לתוֹךְ הבּית. מיהר לתוֹךְ הבּית וחָזר וּפרץ משם בּקוֹל־זְנָעוֹת:

— מי זה שָׂפַ... עטשי! עטשי! עטשי!

מימי לא ראִיתי אֶת אָחי אֵליהוּ כּוֹעס כּל־כּךְ. מזנק הוּא אֵלי בּשתּי ידיו, כּוּלוֹ מוּכן לדרסני. אִילמלא העטישה שעיכּבה אוֹתוֹ, היה עוֹשׂני גל של עצמוֹת. בּאה גיסתי בּרכה וּמצאה אוֹתנוּ, כּשאָנוּ עוֹמדים שלָשתּנוּ בּחוּץ, רוֹקדים זה כּנגד זה וּמתעטשים.

— מָה זה היה לָכם? לָמה אַתּם מתעטשים פּתאוֹם?

מָה נאמר ומָה נדבר אֵליה? וכי יכולים אנו להוציא הגה מפינו? כּוּלָנו רומזים לָה בידינו לשם, לתוך הבית. נזדרזה גיסתי ברכה ונכנסה לתוך הבית, ומיד פרצה משם, כּוּלָה אדומה כּאֵש, והתנפלה על אָחי אֵליהו:

— וכי לא אָמַרתי לךָ, כּי השָ... עטשי! עטשי! עטשי!

באה שכנתנו פסי. פונה היא אֵלינו בדברים, אַך אֵין אִיש מאִתנו יכול לענות אותה. כּוּלָנו רומזים לָה בידינו לשם, לתוך הבית. נכנסה שכנתנו פסי לתוך הבית ותיכף חָזרה משם:

— מה הדבר אשר ראִי... עטשי! עטשי! עטשי!

שכנתנו פסי מִנעַנעַת ידיה בשעת עטישה. יצא בעלה הכּוֹרך מביתו. עמד והציץ עלינו וצחק.

— לָמה אָחַז את כּוּלכם בוּלמוּס של עטישה?

— הטרח־נא את עצמך לשָ... עטשי! עטשי! עטשי! — אנו אומרים ורומזים לו בידינו לשם, לתוך הבית. נכנס הכּוֹרך לתוך ביתנו וחָזר וקפץ משם מתּוֹך צחוק:

— עתּה יודע אני, מָה טיבו של זה! הריחותי בו! הלא זה יחנו... עטשי! עטשי! עטשי!

והוא תּוֹמך את ידיו במתניו ומתעטש לתיאָבון. אחרי כּל עטישה ועטישה הוא קופץ קפיצה קלה, עוֹמד על ראשי אֶצבעות ומתעטש שנית. ושוב קפיצה, ושוב עטישה — וכך חוזר חלילה. לא היו רגעים מועטים עד שנקהלו סביבנו כּל שכנינו והתעטשו כּוּלָם, הם ונשיהם ובניהם ודודיהם וקרוביהם — כּל הרחוב, מן הקצה אל הקצה, היה לחרדה: הכּל מתעטשים!

ז

לָמה נבהל אָחי אֵליהו כּל־כּך? חושש הוא, כּפי הנראֶה, שמָא יכלו אֲנשי הרחוב אֶת כָּל חמתם בנֵו עַל עֲטִישָׁה זו,

שהשפענו עליהם? אוחז הוא בידי, ואנו הולכים שנינו, הולכים ומתעטשים, וממהרים במורד ההר אל חברו פיני. שעה ארוכה עברה עלינו עד שהיה כוח בנו לפצות פה ולדבר כבני־אדם. אחי אליהו סיפר לחברו פיני את כל המוצאות אותנו. חברו פיני ישב והקשיב לדבריו בכוונה עצומה, כרופא המקשיב לחולה. כשגמר אחי אליהו את סיפורו, ענה חברו פיני ואמר:

— הראה־נא את הספר!

אחי אליהו מוציא את הספר מכיס־חזהו ומוסרו לידי חברו פיני. חברו פיני קורא את הדברים, הכתובים על־גבי השער: „בעד רובל אחד — מאה רובל! ספר של סגולות בדוקות ומנוסות, המלמד לאדם דעת להשתכר מאה רובל לחודש ועוד יותר על־ידי מלאכות נקיות וקלות"... והוא קם, מרים את הספר בידו, בלי דבר דבר, ומשליכו אל האש אשר בתוך התנור. אחי אליהו מזנק ממקומו ופורש את ידיו אל האש. חברו פיני עוצר בעדו.

— לאט לך, אל תשלח את ידך!

עוד רגעים אחדים — וספרו של אחי אליהו, המלמד לאדם דעת להשתכר מאה רובל לחודש ועוד יותר, נהפך והיה לגל אפר תפוח. מתוך הגל הקטן הזה ביצבץ ונראה לעין פס־נייר לבן, שניצל מן האש. אחרי עיון רב אפשר היה לקרוא מעליו מלה אחת בודדה, שנשארה לפליטה: י־ת־נ־ו־נ־ה...

סיפור תשיעי

חברנו פיני

א

הזוכרים אתם, כי פעם אחת הבטחתי לספר לכם על חברנו פיני, מי הוא ומה טיבו? הבטחתי לספר לכם עליו, מפני שאיש־מזימות הוא ומחשבות טובות צפונות לו בלבו. ואולם קודם שאתחיל בפיני, חייב אני לספר לכם על אביו־זקנו, ואחר־כך על אביו, ואחר־כך על דודו, עד שנגיע לפיני עצמו.

אל תיראו ואל תפחדו. דברי יהיו מעטים. מתחיל אני באביו־זקנו.

את שם רב השי הזגג שמעתם בימיכם? אביו־זקנו של פיני הוא. עוסק הוא בכמה וכמה מלאכות: זגג הוא, ועושה־אספקלריות, וצבע, ומומחה לטחינת טאבאק. עכשיו הניח את כל המלאכות ואינו עוסק אלא בטחינת טאבאק בלבד. אדם, הוא אומר, כל זמן שהנשמה בקרבו, חייב לעבוד ואל יצטרך לבריות. קומתו של רב השי קומה זקופה וצנומה, עיניו אדומות וחוטמו מגודל ביותר, שלא כדרך הטבע: רחב מלמטה ושקוע מלמעלה ומעוקם כעין שופר. חוששני, שחוטם משונה זה בא לו מחמת הרחת טאבאק. זקן מופלג הוא, כבר הגיע למאה שנה, ודעתו עדיין מיושבת עליו. יש רגלים לדבר, שיפה כוחו של רב השי הזקן מכוחם של שני בניו: הרש־לייב האומן ושניאור השען. הרש־לייב האומן אביו של פיני הוא. הרש־לייב האומן אף הוא גבוה וצנום כרב השי הזקן. ואף חוטמו חוטם מגודל. אלא שאינו מריח עדיין טאבאק. אפשר,

שבקרב הימים יריח גם הוא. לפי שעה אין דרכו בכך. אומן של תנורים הוא. עושה הוא תנורים. הכל אומרים עליו, כי בעל־מוח הוא. ואמנם מצחו מצח גדול. אילו, הוא אומר, לימדוהו מלאכה מנעוריו, היה יחיד בדורו. אין לך דבר בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא, שלא ישיגהו הרש־לייב האומן בשכלו. כך מעיד הוא על עצמו. טביעות־עין יש לו. את מלאכת התנורים למד מאליו. פעם אחת ראה את איוואן פיצקור בעשותו תנור, והתפתל מתוך צחוק. אמר, כי גוי זה אינו יודע בין ימינו לשמאלו ואינו מבין כלל בטיבו של תנור. מה עשה? בא לביתו וסתר את תנורו והקים תנור אחר במקומו. בימים הראשונים היה אותו תנור עשן כולו, עד כי לא יכול אדם לעמוד מפני עשנו. עמד הרש־לייב וסתר שוב את התנור והקים תנור חדש. וכך היה חוזר ושוקד על תקנת תנורו, עד שיצאו לו מוניטין בעיר ונתמחה אומן מובהק. בכוח חקירתו המציא מין תנור נפלא, שאינו טעון הסקה אלא פעם אחת לשבוע. ורק זו רעה חולה, הוא אומר, שעדיין אין לו אותן הלבינים, היפות לכך. אילו, הוא אומר, הספיקו רעפים בידו, כי־עתה הקים לעיניכם מין תנור, שכמוהו לא היה ואחריו לא יהיה! אומר הוא, כי תורת התנור עמוקה מתורת השעון. כלפי אחיו שניאור נאמרו דברים אלו. אחיו שניאור צעיר ממנו וגבוה ממנו, ואף חוטמו ארוך, ומלאכתו מלאכת שען. מתחילה חשו לו עתידות, כי יהיה מורה־הוראה בישראל, או שוחט, או מלמד. על־שום חריפות מוחו. חריפות מוחו שלא כדרך הטבע היתה. אלא שחשקה נפשו במלאכת השענים. כיצד הגיע למלאכה זו של שענים? הטו אוזן ותשמעו.

בעודנו נער את נערי החדר, כך מספר שניאור בעצמו, נשאו מוחו לגדולות. למשל: מתאוה היה להגיע עד פשר סיבתו של מנעול. מנעול זה, כשאתה מסבבו

לצד ימין, אַתה פותחו, וכשאַתה מסַבבו לצד שׂמאל, אַתה סוגרו — מָה טעמו של דבר? או מַה טיבו של שעוֹן ומַה סיבת גלגליו בלכתם? מַדוע יִפעם דווקא בו ברגע, כשאֶצבעו הגדולה מַגיעה לשתים עֶשׂרה? כשראה, הוא אומר, בפעם הראשונה מין שעון, שציפור בתוכו, כמעט נטרפה דעתו עליו. אותו שעון בעל הציפור נפל לו לרב השי הזקן במַתנה מאֵת אֶחד מפקידי הצבא, שהיה מסַפק לו עבודה. בכל שעה, כשהשעון היה עומד לפעום, היה פישפש נפתח בו וציפור מזנקת מתוכו, מזנקת וקוראת: קו־קו! הציפור ציפור מַמש היתה, כחַיה לכל דבר. והגיע הדבר לידי כך, שגם החָתול טעה בה. בכל פעם, כשהציפור היתה יוצאת בציפצופה, היה החָתול מסַמר שׂערותיו ומתכוון לטרפה. גָמַר שניאור בלבו, כי לא ינוח ולא יִשקוט עד אִם חָקר אֶת דבר הציפור. מה עשׂה? פעם אַחַת, כשנשאַר יחידי בבית, עמד והוריד אֶת השעון מעל הכותל, הפריד בין גלגליו והוציא אֶת כל בני־מעיו החוצה. בא אָביו מן השוק וראה אֶת השעון בקלקלתו, עמד והכהו כל־כך, עד כי אָמרו כבר נואָש לחַייו. ואולָם שניאור הגיע למַטרתו: זכה ונַעשׂה שען. אֵיני יודע, אִם מן השענים המעולים הוא, ורק מידה נאָה אַחַת אַתם מוצאִים בו: טורח הרבה ומקבל מעט. אָחי אֵליהו מסר לו כמה פעמים אֶת שעונו לתיקון. בכל שבוע ושבוע מתקן לו שניאור אֶת שעונו. כמה משונה שעון זה של אָחי אֵליהו: פעמים הוא טס במהירות הברק, ופעמים הוא מתנַהג בכִבדות ומאַחר בכל יום כדי אַרבע שעות בבת אַחת! ביקש אָחי אֵליהו למסרו לשען אַחר, ועיכבו חברו פיני. חברו פיני אומר, כי לא בדודו שניאור האָשם, אֶלא בשעון עצמו. והדין נותן: אִם השעון שעון הגון הוא, הלא יוכל כל שען לתקנו. אֶלא מה? השעון עצמו אֵינו שעון — אִם כן, מַה יועיל השען בתקנתו?

אָמרו מעתה: וכי לא צדק פיני?

ב

פיני, חברו של אחי אֵליהו, אַף הוא בעל־מום, כּאָביו הרש־לייב האומן וכדודו שניאור השען. ואַף חוטמו אָרוך כחוטמם. כּוּלָם חוטמנים הם. החוטם — סימָן־משפחה הוּא לָהם. דודה יש להם וקריינה שמה, ולדודה בת ושמה מַלכה, וזימן לָה הקדוש־בּרוּך־הוּא מין חוטם, שעין לא ראתה דוגמתו. ולא הרי החוטם כּהרי הפּנים. פּניה של זו אֵינם פּני אָדם כּלל. נראִים הם כּפני ציפּור, אוֹ כּפני חַיה. מתביישת היא לָצאת מפּתח ביתה החוצה. עלובת־נפש היא, מן השמַיִם ירחמוּ עליה! קלסתר־פּניו של פּיני דומה כּמעט לקלסתר־פּניה של מַלכּה. אֶלָא שגבר הוּא, ואֵין בּודקים בּגברים ליופי. אָמנם מַראֵהוּ משונה בּיותר. כּשאַתה מסתכּל בּפניו, על־כּרחךָ אַתה ממַלא שחוק פּיךָ. המעט ממנוּ כּי צנוּם הוּא וגָבוה, הנה גם שתי אָזנַיִם ארוּכּות לוֹ, ואַף צַוָארוֹ אָרוךְ, כּצואר האַוָז, וראִיתוֹ קצרה. בּכל פּינה שהוּא פּונה הריהוּ נפגע בּמצח חברו. וּבכל מקום שהוּא עומד הריהוּ פּוסע על רגל חברו. אֶחָד ממכנסיו מופשל לוֹ כּל ימיו למַעלָה. אֶחָד מפּוּזמקאותיו משולשל לוֹ כּל ימיו למַטה. פּי חלוּקוֹ פּתוּח תּמיד. עניבת צוארונוֹ שמוּטה לאחוריו. כּשהוּא מדבּר, קול נִחרה יוצא מגרונוֹ, וחיבּה יתירה נודעת ממנוּ למיני מתיקה. כּל פּעם, שאַתּה נפגש עמו, סוּכּריה נתוּנה בּפיו, והוּא מוצץ אותה בּשפתיו. ואַף־על־פּי־כן, בּמקום שאַתּה מוצא גנוּתוֹ של חברנוּ פּיני, שם אַתּה מוצא גם אֶת שבחוֹ. קנקן מלא וגָדוש הוּא. תּורה מפוֹאָרת בּכלי מכוער. אֵין לךָ דבר בּעוֹלָמוֹ של הקדוש־בּרוּךְ־הוּא, שלא יֵדעהוּ פּיני. אֵין דבר נעלָם ממנוּ. אָמרוּ עליו על פּיני, שיפה כּוחו בּתורה מכּוח הרב. והוּא הדין בּכתב וּלשון. אִם יהיו כּל המלוּמדים בּכף מאזנַיִם וּפיני בּכף שניה —

פיני מַכריע אֶת כּוּלָם. מלבד שהוא מַפליא לכתּוֹב בּכתב נאֶה וּמסוּלסל, מוּמחה הוּא גם לחרוּזים. כּל דבר שפיני כּוֹתב, אֵינוֹ כּוֹתבוֹ אֶלָא בּחרוּזים. וּכבר כּתב פלסתּר על כּל בּני העיר: על הרב, על השוחט, על הגבּאִים, על האִיטליז, על קרוֹביו וּבני־משפחתּוֹ — אִיש לא ניקה מחרוּזיו. והיה מַעשׂה וַחרוּזיו של פיני נתפרסמוּ בּעיר והיוּ נמסרים מפּה לפה וּמעוֹררים צחוֹק גָדוֹל בּין הבּריוֹת. ויֵש אשר לָמדוּ אוֹתם בּעל־פּה. מקצתם של אוֹתם החרוּזים אני זוֹכר גם עתּה, ואֵלוּ הם:

רֹאש־הַקָּהָל רַב שְׁמוּאֵל־אַבָּא
צַדִּיק הוּא בְּדוֹרוֹ;
אֵין כָּמוֹהוּ גַּבְרָא רַבָּה,
עַד נֶצַח יָהֵל אוֹרוֹ!

הוּא הַמַּנְהִיג אֶת הַקְּהִלָּה,
גּוֹזֵז כִּבְשׂוֹת רָשִׁים:
הֵן לֹא־אַחַת הָיְתָה מְעִילָה
בְּכֶסֶף־הַקֳּדָשִׁים.

לֹא לְחִנָּם שָׁמַן שֵׁתוֹ,
רְחָבָה קַפּוֹטָתוֹ:
גְּזֵלַת עָנִי הִיא בְּבֵיתוֹ
וּבְפָּזְמָק שֶׁל זוּגָתוֹ.

וּבְמוֹתוֹ נִשָּׂא קִינָה,
נְסַפֵּר אַחֲרֵי הַמִּטָּה:
„אוֹי וַאֲבוֹי לְאוֹתָהּ סְפִינָה,
שֶׁאָבַד קַבַּרְנִיטָהּ!"...

כל העיר היתה כמרקחה לשמע החרוזים האֵלה. אֶחד מליצני הדור חיבר ניגון להרוזים, והיו נקראִים כעֵין זמירות. ימים רבים היה זמר זה נישא על כל לָשון, עד שנתגלגל והגיע לאָזני רב שמואֶל־אַבא וזוגָתו. שלחו וקראו לאָביו של פיני, להרש־לייב האומן, ובכו לפניו ושאלוהו: מַה פסול מצא בהם פיני בנו?... חָזר הרש־לייב האומן לביתו, קרא אֶת פיני אֶל חַדרו, סגר אֶת הדלת על מַסגר, מתח אותו על הסַפסל והלקהו כל־כּךְ, עד שקפץ פיני ונשבע לו בתקיעת־כף, כּי לא יוסיף עוד לכתוב חרוזים עד עולָם!

ג

מאותו יום ואֵילךְ חָדל פיני לכתוֹב חרוזים. אֵין לבּו הולךְ עוד אַחַר החרוזים. ריחַיִם על צוָארו וצרותיו מרובּות. כּךְ אומר פיני על עצמו. רוּחַ שטות נכנסה בּו, ונשא אִשה. כלומַר, לא בּו נכנסה רוחַ שטות, אלָא באָביו. ביקש הרש־לייב האומן, כּי ישא פיני אשה ויהיֶה אִ י שׁ. פיני נשא אֶת בּתו של אַחַד הטוחנים. הטוחן פתח לו חָנות של קמח. אָחי אֱליהו מקנא בּו, שיֵש לו עֵסק. פיני צוחק עליו. אומר הוא, כּי לא לפי עֶרכּו העֵסק הזה. וכי לכךְ נוצר, הוא אומר, שיהא מטפל בקמח? קמח, הוא אומר, אֵינו ענין אֶלָא לעם־האָרץ, לגס־רוח, לטוחן! מַה פשעו, הוא אומר, ומה חַטאתו, כּי לא יוכל לָשבת בּחָנות? גם כשירצה, הוא אומר, אֵינו יכול. מוחו ישאֶהו אֶל־על. מוחו יעוף על כנפי־רוחַ. כל בּני־משפחתו, הוא אומר, בּעלי־כנף הם.

כּךְ אומר חברנו פיני ואֵינו רוצה לילךְ לחָנות. מוטב לו, הוא אומר, לישב בּבית ולעיין בּספר, ותהיֶה הנאָתו מרובּה יותר. חותנו הטוחן רואה כּל זאת ומתרעֵם עליו. ואַף־על־פי־כן מַחריש הוא. בּעל־כּרחו יחריש. מתירא הוא

מפניו, שמא יכתוב עליו פלסתר. ומלבד זאת, חָס הוא על בתו. בת יחידה היא לו. טייביל שמה. פוזלת היא בעין אחַת. ורק טובת־לב היא מאוד. אִמא מסַפרת בשבחה ואומרת עליה, כי אֵין לָה מרה. אני אֵינני מבין, מַדוע אֵין לָה מרה? לאָן נסתלקה מרתה?... כל הימים יושבת היא בחָנות, ופיני יושב בבית. אני ואָחי אֵליהו נכנסים אצלו כמעט בכל יום. משיחַ הוא לפנינו אֶת צרות־נַפשו. בכל פעם שאָנו באִים אֵליו נאנק הוא ונאנח וקובל על מַזלו הקשה. צר לו פה המקום, הוא אומר, וידיו אסורות. מַרגיש הוא בעצמו, הוא אומר, כי נחנק הוא פה באֵין אַויר לנשימה. אִילו, הוא אומר, קבע ישיבתו בעיר אַחרת, כי־עתה רוַח לו. אִילו הניחו לו, הוא אומר, לָצאת מכאן למשך שנה אַחת, כי־עתה החזיר אֶת העולָם לתוהו נָבוהו! כך הוא אומר לאָחי אֵליהו. אֵין אִיש באָרץ אשר יאמין בו פיני, כאשר יאמין באָחי אֵליהו. מַראה הוא אותו אֶת המכתבים, המונחים בקופסתו למשמרת. מכתבים אֵלו ידי אנשים גדולים כתבו אותם. האנשים הגדולים כותבים אֵליו, כי אֵיזה דבר צפון בקרבו. פיני אומר, שאַף הוא עצמו חָש, כי אֵיזה דבר צפון בקרבו. אני מסתכל בו ומהרהר בלבי: ריבונו של עולָם! מַה טיבו של אותו דבר, הצפון בקרבו?...

ד

פעם אַחת נכנַס פיני לביתנו וקרא אֶת אָחי אֵליהו החוצה להמתיק עמו סוד. כינן שמַמתיקים סוד, חַייב אני לדעתו. תאֵב אני לָדעת אֶת כל הסודות. אני הולך מאַחריהם, מַקשיב לשיחָתם וקולט דבריהם מן האַויר. חברנו פיני מדבר, ואָחי אֵליהו עונהו. מוסר אני בזה אֶת דברי שניהם:

חברנו פיני: על מה אנחנו יושבים פה?

אָחִי אֶלִיָהוּ: אַף אני אומר כךְ.

חברנו פיני: הנה קראתי, כי אָדם אֶחָד נסע לשם ערום כביום־הִיָלדו. כחצי שנה היה לָן בחוץ ומְנַקה ביבים להשתכר אל פת־לֶחם.

אָחִי אֶלִיָהוּ: ועכשיו?

חברנו פיני: יְהִי חלקי וחלקךָ עמו.

אָחִי אֶלִיָהוּ: האומנם?

חברנו פיני: רוטשילד כאֶביון הוא בפניו.

אָחִי אֶלִיָהוּ: האומנם?

חברנו פיני: אָמנם! אָמנם! וכי סבור אַתה, שמשטה אני בךְ? כבר דיברתי עם טייביל שלי.

אָחִי אֶלִיָהוּ: ומה ענתה אותךְ?

חברנו פיני: מה ענתה? נוֹסַעַת היא.

אָחִי אֶלִיָהוּ: נוֹסַעַת היא? וחותנךְ מַה יֹאמַר?

חברנו פיני: מי יִשמַע אֵליו? ואִם אֶסַע אני לבדי, כלום יִיטב לו? הלא רוֹאֶה הוא עין בעין, כי מוחי יִשאֵני אֶל־על, ואִי־אֶפשר לי לישב כאן!

אָחִי אֶלִיָהוּ: ואני? כסבור אַתה, שיכול אני לישב כאן?

חברנו פיני: אִם כן, נקום ונסע.

אָחִי אֶלִיָהוּ: נקוּם ונסע? במה?

חברנו פיני: שוטה שכמוֹתךָ, הלא כרטיסי־אניה יִתנוּ לָנוּ חינם.

אָחִי אֶלִיָהוּ: כיצד חינם?

חברנו פיני: על־מנת לסַלק קימעה־קימעה. אַחַר־כךְ נסַלק. לפי־שעה אָנוּ מקבלים אותם חינם.

אָחִי אֶלִיָהוּ: ועד שנַגיע לָאניה? והוצאות־הדרךְ? וכרטיסים? ומסילת־הברזל?

חברנו פיני: שוטה שכמוֹתךָ, לכמה כרטיסים אָנוּ צריכים?

אָחִי אֱלִיהוּ: אַדְרַבָּה, אֱמוֹר אַתָּה, לְכַמָּה כַּרְטִיסִים אָנוּ צְרִיכִים?

חַבְרְנוּ פִּינִי: צֵא וַחֲשׁוֹב: אֲנִי וְטֵייבִּיל שֶׁלִּי — שְׁנַיִם. אַתָּה וּבְרָכָה שֶׁלְּךָ — שְׁנַיִם. הֲרֵי אַרְבָּעָה.

אָחִי אֱלִיהוּ: וְאִמִּי — הֲרֵי חֲמִשָּׁה.

חַבְרְנוּ פִּינִי: הֲרֵי חֲמִשָּׁה.

אָחִי אֱלִיהוּ: וּמוֹטִיל מָה תְּהֵא עָלָיו?

חַבְרְנוּ פִּינִי: לְמוֹטִיל יַסְפִּיק גַּם חֲצִי הַכַּרְטִיס. וְאֶפְשָׁר שֶׁאֵין לוֹ צוֹרֶךְ גַּם בְּחֶצְיוֹ. נֹאמַר, כִּי לֹא הִגִּיעַ עֲדַיִן לִשְׁלוֹשׁ שָׁנִים.

אָחִי אֱלִיהוּ: וְכִי מְשׁוּגָּע אַתָּה?...

ח

מָה אֶעֱשֶׂה? אֵינִי יָכוֹל לְהִתְאַפֵּק עוֹד. מִתּוֹךְ רוֹב שִׂמְחָה אֲנִי מוֹצִיא מִין שְׁרִיקָה מְשׁוּנָּה מִגְּרוֹנִי. שְׁנֵיהֶם הוֹפְכִים אֶת רָאשֵׁיהֶם אֵלַי.

— כָּלָךְ לְךָ, נַעַר שׁוֹבָב שֶׁכְּמוֹתְךָ! אֵיךְ מְלָאֲךָ לִבְּךָ לְהִתְחַבֵּא מֵאַחֲרֵי גְדוֹלִים וְלִשְׁמוֹעַ אֶת דִּבְרֵיהֶם?

אֲנִי נוֹשֵׂא אֶת רַגְלַי וּבוֹרֵחַ מִפְּנֵיהֶם, קוֹפֵץ בִּרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר וְטוֹפֵחַ בִּשְׁתֵּי יָדַי עַל שׁוֹקַי. וְכִי קַלָּה זוֹ בְּעֵינֵיכֶם — נוֹסֵעַ אֲנִי!... אֳנִיָּה... מְסִילַּת־בַּרְזֶל... כַּרְטִיס... חֲצִי כַּרְטִיס... שֶׁמָּא תִּשְׁאָלוּנִי: לְאָן אֲנַחְנוּ נוֹסְעִים? לָמָּה לִי לָדַעַת זֹאת? דַּי לִי בִּנְסִיעָה עַצְמָהּ! כִּי הָבָה אֲסַפֵּר לָכֶם אֶת הָאֱמֶת: הֲלֹא מִיָּמַי לֹא נָסַעְתִּי אֲפִילוּ נְסִיעָה כָּל־שֶׁהִיא! אָמְנָם טַעֲמָהּ שֶׁל נְסִיעָה טָעַמְתִּי מְעַט. פַּעַם אַחַת נָסַעְתִּי רָכוּב עַל־גַּבֵּי עִזּוֹ שֶׁל שְׁכֵנֵנוּ. אַךְ אוֹתָהּ נְסִיעָה עָלְתָה לִי בִּמְחִיר רַב. לֹא דַּי שֶׁנָּפַלְתִּי לָאָרֶץ וּפָצַעְתִּי אֶת חוֹטְמִי, אֶלָּא שֶׁקִּיבַּלְתִּי מַכּוֹת־לֶחִי יָפוֹת וְנֶאֱמָנוֹת. וּלְפִיכָךְ אֵין הַנְּסִיעָה הַהִיא נֶחְשֶׁבֶת אֶצְלִי בִּכְלַל נְסִיעָה.

כל היום אני מתהלך כמטורף. התיאָבון ניטל ממני. בלילה אני רואֶה בחלומי, והנה נוסע אָני. ולא נוסע אני, אֶלָא עף. כנפים צמחו לי ככנפי יונה, ואני עף. תבוא ברכה על חברנו פיני! חנו גָדל עתה בעֵיני שבעתַים. אִילמלא בושתי, הייתי נופל על צַוָארו ומחַבקו ומנַשקו. אָדם יקר הוא פיני זה!

אִמרו מעתה: וכי לא אמת דיברתי, כי מחשבות טובות צפונות לו בלבו?

סיפור עשירי

אָנוּ נוֹסעים לאַמריקה

א

ובכן, אָנוּ נוֹסעים לאַמריקה. היכן היא אַמריקה? אֵיני יוֹדע. ורק יוֹדע אני, כי רחוֹקה היא, רחוֹקה מאוֹד. כל הנוֹסע לאַמריקה נוֹסע ימים רבים ועוֹבר מדינוֹת רבּוֹת, עד שהוּא מַגיע אֵליה. הגיע אֵליה, עוֹמדים וּפוֹתחים לפניו אֶת השער וּמַכניסים אוֹתוֹ למקוֹם, ששמוֹ „קסטל־גארטל". נכנַס לשם. מיד מַפשיטים אוֹתוֹ אֶת בּגָדיו, מַציגים אוֹתוֹ ערוֹם כּביוֹם הינלדוֹ וּבוֹדקים לוֹ בּעֵיניו. אִם עֵיניו בּריאוֹת, מוּטב. ואִם לא, אוֹמרים לוֹ: טוֹל בּגָדיךָ וַחזוֹר למקוֹמךָ, אשר יצאת משם! כּמדוּמה לי, כּי עֵינַי בּריאוֹת. רק פּעם אַחַת הייתי חָש בּעֵינַי. משוּם מַעשׂה שהיה. מַעשׂה בּנערים מנַערי בּית־הספר, שתפסוּ בּי והשכּיבוּני על האָרץ ושפכוּ לי אֲבקת טאבּאק לתוֹךְ עֵינַי. הוֹי, מה הפליא אָחי אֵליהוּ להכּוֹתם לחי! עכשיו עֵינַי צלוּלוֹת. טהוֹרוֹת הן כּעֵין הבּדוֹלח לטוֹהר. וּכנגד זה עֵיניה של אִמא אֵינן כּתיקוּנן. כּךְ אוֹמר אָחי אֵליהוּ. אִמא עצמה אשמה בּדבר. כּל הימים וכל הלילוֹת בּוֹכה היא. מיוֹם שנפטר אָבי עליו השלוֹם נפתח מַעין דמעוֹתיה, והוּא מתגבּר והוֹלךְ.

— בּשם אלוֹהי ישׂרָאֵל! הלא אֵין רחמים בּלבּךְ עלינוּ! בּגלָלךְ נתחַייב כּוּלָנוּ לנסוֹע חָלילה בּחזרה!

כּךְ טוֹעֵן לפניה אָחי אֵליהוּ. ואִמא משיבה לוֹ:

— תינוֹק טיפּש שכּמוֹתךָ! וכי אני בּוֹכה? העֵינַיִם זוֹלגוֹת דמעוֹת מאליהן, בּלעדי...

כָּךְ אומרת אִמא. מוֹחָה דמעות עֵיניה בסינרה ונגשת אֶל המלָאכה — לנַעֵר אֶת הכרים ולחַדש אֶת חיפּוּיֵיהם. צריכים אנחנו לנַעֵר אֶת כל הכרים. אֲמריקה מדינה מצוינת היא, שאֵין כרים בה. הכל יֵש בה, חוץ מכּרים. כּיצד ישנים שם בני־אָדם — אֵינני מבין. בוַדאי יִקשה לָהם למראשותיהם! גיסתי בּרכה עוזרת על־יד אִמא לנַעֵר אֶת הכרים. יֵש לָנו, בּרוּךְ השם, כרים הרבּה. שלוש כּסתות גדולות וששה כּרים גדולים ואַרבּעה קטנים. הקטנים נקראִים מַמזורים, לשם חיבּה. אֶת כל אַרבּעת המַמזורים הקטנים מזווגת אִמא יחד ועושה אותם כּר אֶחָד גָדול. חבל. אוהב אני אֶת המַמזורים הקטנים הלָלוּ יוֹתר מן הגדולים. שעשועים הם לי בּכל בּוקר. פּעמים אני עושה אותם כּעֵין אָזני־המן, וּפעמים אני חובשם לראשי כּעֵין מצנפת של שבּת.

— כּשנַגיע, אם ירצה השם, אֶל המקום, נפרידם שוּב ונַעשה אותם מַמזורים קטנים, כּמו שהיוּ.

כּךְ אומרת אִמא לי וּלגיסתי בּרכה וּמשמיעה אותה, כּי תעשה אַף היא כּמַעשׂיה. גיסתי בּרכה שוֹמַעת ועושה אַף היא כּמַעשׂיה, אַף־על־פּי שאֵין דעתה נוֹחָה מנסיעה זו. קשה עליה פּרידתה מאָביה ואִמה. אִילוּ אָמַר לָה אָדם לפני שנה, היא אומרת, כּי סופה לנסוֹע לאַמריקה, היתה יורקת לוֹ לָזה בּפניו.

— אִילוּ אָמַר לי אָדם לפני שנה, כּי סופי להיות אַלמָנה...

כּךְ אומרת אִמא וּמַתחילה לבכּוֹת. ראָה אָחי אֶליהוּ והרים קול־זְוָעוֹת:

— שוּב אַתּ בּוכיה? וכי רצוֹנךְ להמיט אָסון על כּוּלָנו?!...

ב

המעט ממנו כּל זה, והנה הביא הרוּח בּכנפיו אֶת שכנתנו פּסי. ראתה שכנתנוּ פּסי, שאָנו מנַערים אֶת הכּרים, עמדה לנַחמנו וּלהפיס דעתנוּ:

— ובכן, אָמנם נוסעים אַתם לאַמריקה? הלוַאי יצליח הקדוש־ברוך־הוא אֶת דרכּכם, אשר אַתם הולכים בה, ותהי צאתכם לשלום ובואכם לשלום. הלא הכּל בידי שמַיִם. הנה קרובה יֶש לי וריביל שמה, ונסעה לשם לפני שנה, היא ובעלה הילי. והרי הם כּותבים במכתביהם, כּי מתענגים הם ועושׂים שם חַיִים. כּמה פּעמים התחַננתי לפניהם, כּי יכתבו לי דברים כּהוָיתם, כּדרך שבּני־אָדם מן היִשוב כּותבים: מַה ואֵיך ואֵימתי? והשיבו לי: אָמריקה היא מדינה השוה לכל נפש — כּל אֶחָד מתענה שם ועושה חַיִים... וכי לא די לכם בזה? אַדרבּה, בּואו ונַחזיק טובה לָהם, שהם כּותבים מכתבים אֵלינו. מתחילָה לא כּתבו כּל־עיקר. שכחונו והסיחו אותנו מלבּם. וכבר חוששים היִינו, שמא טבעו חָלילה בּים. ורק כּעבוֹר ימים רבּים, לאַחר יֵאוש, הגיעה לָנו ידיעה, כּי כּבר באו, בּרוך השם, לאַמריקה. מתענגים הם שם ועושׂים חַיִים!... אָכן כּדאי לָהם לבני־אָדם, אומרת אני לָכם, להפקיר אֶת עצמם בּשביל אַמריקה זו, להקים שאון ורעש, לנַער כּרים וכסתות, להפליג בּים ולהעמיד אֶת חַיֵיהם בּסַכּנה!

— בּבקשה ממך, אֵימתי תחדלי לעשׂות מספּד?

כּך מתעורר אָחי אֵליהו ומתמַרמר אֶל שכנתנו פּסי. ומיד הוא מקבּל אֶת גמולו מידה.

— לעשׂות מספּד? בּואו וראו אֶפרוחַ זה, שיצא מבּיצתו ללמד אֶת התרנגולת בּינה! נוסע הוא לאַמריקה להתענות שם ולעשׂות חַיִים! וכי רחוקים הימים, עֵת היִיתי מטפּלת בּך ונושׂאת אותך על זרועותי, כּאשר תשׂא האומנת אֶת היונק? שאַל אֶת אִמך ותסַפּר לך אֶת דבר העֶצם, שנתקעה בּגרונך בּימי ילדותך, בּסעודת ליל שבּת, בּזמן אכילת דגים. לולא אני, שקמתי ומיהרתי לטפּוחַ לך על ערפּך אַחַת ושתים, מובטח לך, שלא היִית נוסע עכשיו לאַמריקה להתענות שם ולעשׂות חַיִים!...

שכנתנו פסי נתכוונה להאריך את דיבורה. ורק נס נַעשה לָנו, שאִמא עצרה בעד שטף לשונה והתחילה מפייסת אותה בדברים רכים:

— בבקשה ממך, פסיניו יקירתי, נשמתי, חמדתי, יונתי, לוא תחיי ותאריכי ימים!...

ויותר אֵין אִמא יכולה לדבר. מקור דמעות שם מַחנק לגרונה. ראָה אָחי אֵליהו, כי בוכה היא, ונתמַלא חימה. השליך מידו את מלאכתו, יצא בחמתו את הבית והכה בדלת:

— תפצה האדמה את פיה ותבלע את הכל!

ג

ביתנו כבר נתרוקן כולו, ומַראֵהו כחורבה שוממה. קיטונה האָפל של אִמא מלא מפה אֶל פה חבילות וכרים וכסתות. הכרים והכסתות כמעט עד התקרה יגיעו. כשאֵין איש בבית, אני מטפס ועולה על הכרים, צונח ומתגלגל מלמַעלָה למַטה, כמתגלגל מראש ההר. כמדומה לי, כי מימַי לא שׂבעתי עונג רב כל־כך, כמו בימים האֵלה. ולא עוד, אֶלָא שכבר חָדלו לאפות ולבשל בביתנו. אָחי אֵליהו מביא דג צמוק מן השוק, ואנו כותכים דג ובצל ואוכלים אותם יחד. וכלום יֶש לך מַאכל טוב מדג ובצל הנאכלים יחד? חברנו פיני אַף הוא אוכל לחם אִתנו. הלא מבולבל הוא כל ימיו. ראשו סובב־הולך תמיד, כגלגל לפני רוּחַ. ואולָם מיום שגמַרנו לנסוע לאֲמריקה, נטרפה עליו דעתו כליל. כך אומרת אִמא. אֶחָד ממכנסיו מופשל לו למַעלָה. אֶחָד מפוזמקאותיו משולשל לו למַטה. עניבת צוארונו שמוטה לאחוריו. וכשהוא נכנס לביתנו, על־כרחו הוא נתקל במַשקוף הדלת. מדי פעם בפעם באה עליו אִמא בטענה:

— הלא עֵיניך הרואות, כי גבוֹהה קומתך מאוד, ולָמה לא תרכין את ראשך בכניסתך?

— אִמא, ראִיתוֹ קצרה!

כך אומר אחי אֱליהו וּמלמד עליו זכות, וּשניהם יוֹצאִים לעיר להביא לידי גמר אֶת מכירת ביתנוּ. צריכים אָנוּ לכתוב אֶת שטר־המקנה. אֶת ביתנוּ מכרנוּ זה כבר. קנה אותוֹ זילי החַייט. כסבוּרים אַתם, כי ביום אחָד יקנה חַייט בית לעצמוֹ? אִם כך אַתם סבוּרים, אֵינכם יודעים טבעם של חַייטים. זילי החַייט טרחן וקבסתן הוּא מאֵין כמוהוּ. עשׂרה נסיוֹנוֹת ניסה אותנוּ! מתחילה היה בא לבדוֹ שלוֹש פעמים ביום לראות אֶת ביתנוּ. היה מריח אֶת ריח הכּתלים, מפשפש בארוּבּת־העשן, מטפס ועולה על העליה, מסתכל בגג. אַחַר־כך הביא אֶת אִשתוֹ. מני שמה. מדי אַביט אֶל פניה, על־כרחי אֶצחָק. עֶגלוֹ של שכננוּ אַף שמוֹ נקרא מני. ואָמנם קלסתר־פניה של מני אֵשת החַייט דומה לקלסתר־פניו של מני העֵגל. מַה מני העֵגל לסתוֹתיו לבנות ועיניו עגוּלות, אַף מני אֵשת החַייט כך. אַחַר־כך התחיל זילי החַייט להביא אֶל ביתנוּ מבינים ויוֹדעֵי־דבר. רוּבּם חַייטים. כל אֶחָד בדק וּמצא בביתנוּ פסוּל חָדש, שנעלם מעֵיני חברוֹ הקודם. עד שנמנוּ וגָמרוּ לקרוֹא לאָביו של פיני, להרש־לייב האוּמן. הרש־לייב האוּמן מוּמחה לבתים. אָדם מהימן הוּא. אֶפשר לסמוֹך עליו. הרש־לייב האוּמן אֵינוֹ מסרב לקוראָיו. עומד הוּא וּמתבונן אֶל ביתנוּ מכל צדדיו, זוקף אֶת ראשוֹ עד היכן שקומתוֹ מַגעת, מַפשיל אֶת כובעוֹ לאחוריו, מגָרד צַוארוֹ באֶצבע צרדה, מגָרד ואוֹמר:

— הבית הזה יעמוד על מכוֹנוֹ, בלא גוּזמה, בעֶרכּך מאָה שנה, ואוּלי עוד יותר.

יצא בן־אָדם מתוֹך החבוּרה, חַייט מן החַייטים המבינים, אשר הביא זילי אֶל ביתנוּ, קפץ ואָמַר:

— בוַדאי! אָמנם כן הוּא! לוּא רק יחַזקוּ אֶת בדק הבית בּלבנים שׂרוּפות, ויתמכוּהוּ בכלוֹנסאוֹת חזקים, ויצרפוּ

לוֹ אַרבעה כתלים חדשים, ויחבשו לו גג של פחים צבועים, — מובטח לו, כי יעמוד, אִם יִרצה השם, עד שיבוא משיח צדקנו!

אִילוּ, למשל, נוֹעז אִיש לקלל אֶת הרש־לייב האומן באבותיו, או אִילו שפכו על ראשו קיתון של רותחים, לא היה כעסו גָדול כל־כך. הרש־לייב האומן אָמר, כי מתאוה הוּא לָדעת רק אַחַת: כיצד מעיז אֶת פניו יהודי מנוּל כמותו, חַייט כמותו, גנב כמותו, נבזה וחדל־אִישים כמותו, לדבר אֵליו, אֶל הרש־לייב האומן, גסות אֵלו ולהטיח כנגדו דברים אֵלוּ בלָשון זו ובנוסח זה?! לשוא היתה שִׂמְחָתִי: כסבור הייתי, כי כפשׂע ביניהם ובין מַכּות־לחי. והנה נכנסו רודפי־שלום בעבי המַחלוקת והפרידו בין המתקוטטים ועָשו שלום ביניהם, והביאו אֶת מכירת הבית לידי גמר, וקבעו אֶת השער, ושלחו לקנות יין, וישבו לשתות ובירכו זה אֶת זה על הכוס. ברך בירכו אותנו, כי תהי דרכנו צלחה, ונבוא אֶל המקום בשלום, ונַרויח ממון רב, ונשוב משם במהרה בימינו, אָמן...

— לאַט לָכם! כל באֵי אַמריקה לא במהרה ישובו! — אומר אָחי אֵליהו, וכל המסובים נדברים אִיש אֶל רֵעֵהו על אַמריקה ועל טיבה. הרש־לייב האומן אומר: אֶראֶה בנחמה, אִם לא כּולָם ישובו משם כל־עוּמַת שיצאו. אִילמלא חובת הצבא, הוא אומר, לא היה נותן אֶת פיני בנו להרחיק נדוד לאַמריקה. אַמריקה, הוא אומר, מדינה פחותה היא. אָמַר לו זילי החַייט: ילמדנו רב הרש־לייב, במחילה מכבודו, במה פחותה אַמריקה? אָמַר לו הרש־לייב: מפני שמדינה בזויה היא. אָמַר לו זילי החַייט: ילמדנו רב הרש־לייב, במחילה מכבודו, מנַיִן לו זו, שמדינה בזויה היא? אָמַר לו הרש־לייב: מפני שהשׂכל מחַייב כך. אָמַר לו זילי החַייט: לָמה מחַייב השׂכל כך? התחיל הרש־לייב מגמגם בלשונו, ממַלמל מִיבי דברים וּמתכוון לבאֵר אֶת הדבַר על־פי

שכל, אֶלָא שלשונו אינה נשמַעת לו עוד ודבריו לָעִים, משום שטעם מן היין ונתבסם. הכל טעמו מן היין ונתבסמו. הכל שמחים ולבם טוב עליהם. גם אני שמח וטוב־לב. ורק אמא פרשה לקרן־זוית, מכסה פניה בסינרה ומוחָה את דמעות עֵיניה. אָחי אֵליהו מַביט אֵליה ואומר לָה בלחש:

— אַכזרית! אֵין רחמים בלבך על עֵינַיִך! שחוט תשחטי את כולָנו ביום אחד!...

ד

עכשיו הגיע לָנו תור הפרידה. הולכים אנחנו מבית אל בית לָקחת ברכת הפרידה. כבר הַיִינו אֵצל כל קרובינו, שכנינו ומודעֵינו. בבית מחותננו יונה האופה שהינו יום תמים. מחותנינו ערכו סעודה לכבודנו, קראו לכל בני־משפחתם וכיבדו אֶת הקרואים בשכר. אותי הושיבו ליד אחות גיסתי הקטנה. אַלטה שמה. כבר סיפרתי לָכם עליה. גדולָה היא ממני בשנה אחת. שערותיה עשויות שתי צמות, הקשורות יחד כלולָאה ונראות כעֵין כעך מַעשה־מקלעת. לשעבר שידכו אותה לי. מאָז, כשרואים אֶת שנינו בכפיפה אַחַת, קוראים אותנו בשם „חָתן וכלה". ואַף־על־פי־כן אֵין אָנו מתבוששים לדבר זה אֶל זה. שואלת היא אותי, אִם אֶתגעגע עליה? בוַדאי אֶתגעגע עליה! ושוב היא שואלת אותי, אִם אֶכתוב לָה מכתבים מאַמריקה? בוַדאי אֶכתוב לָה מכתבים מאַמריקה!

— כיצד תכתוב? וכי יודע אַתה לכתוב?

— תורה נפלאה! באַמריקה אֶלמַד אֶת כל התורה הזאת על רגל אַחַת! — אני אומר לה, כשידי נתונות בכיסי מכנסַי. אַלטה מַביטה אֵלי ומגחכת. יודע אני טעמו של גיחוך זה. כסות־עֵינַיִם הוא לה. מקנאָה היא בי, שאני נוסע, ולא היא. הכל מקנאִים בי, ואפילו הניך בן רב יוסי

הנגיד אַף הוא עֵינו הפוזלת נִמקה מקנאה. פעם אַחַת עצרני ברחובה של עיר ואָמַד לי, כשהוא קורץ לי בעֵינו העקומה:

— שמַע־נא, נוסע אַתּה לאַמריקה?

— כן, נוסע אני לאַמריקה.

— מַה תעשׂה שם? וכי אומר אַתּה להחזיר שם על הפתחים?

נס נַעשׂה לוֹ, שאָחי אֱליהו לא היה באותו מַעמד, שאִילמלא כן, היה מַראֵהוּ אֶת נַחַת־זרועו, למַען יֵדע, כיצד מַחזירים על הפתחים!... אני אֵיני רוצה להתגָרות בוֹ, בפּוחז זה. שולח אני לָשון לעומתו ורץ אֶל בית שכנתנו פסי להיפרד מבני חבורתה. חבורה הגונה היא זו. כבר סיפּרתי לָכם פעם אַחַת עליהם ועל טיבם. שמונה מספרם. כּוּלָם מַקיפים אותי בשאֵלות. אֶחָד מהם שוֹאֵל אותי, אִם דעתי נוֹחָה מנסיעה זוֹ, שאני נוסע לאַמריקה? שאֵלת חָכָם! אָכן רוֹאֶה אני עין בעין, כי גדוֹלָה קנאתם בי. ויותר מכּוּלָם מקנא בי הרשל, הוא הרשל, שקוראים לוֹ נָשתי, על־שם החַבּוּרה שבמצחו. הלָה אֵינוֹ גורע עין ממני. נאנח הוא ואומר לי: „ראה תראֶה בעֵיניךָ עוֹלָם וּמלוֹאוֹ!"

אָמנם כן. ראה אֶראֶה בעֵינַי עוֹלָם וּמלוֹאוֹ! אִילוּ כבר זכיתי לכךְ!...

ה

כבר בא לייזר העגלון עם סוסיו. שלושה סוסים אַבּירים! קשה לָהם, לסוסים אֵלוּ, לעמוד במקום אֶחָד. שועטים הם ברגליהם, מנַחרים בנחיריהם וּמַצליפים אֶת רירם על פּנַי. אֵינני יודע, מַה אֶעשׂה תחילה: האִם אַבּיט אֶל הסוסים, או אֶעזור על־יד הגדולים לָשׂאת אֶת החבילות והכּרים אֶל העגָלה? מוטב שאֶעשׂה שתי מלָאכות אֵלוּ בבת אַחַת: עומד אני ליד הסוסים וּמַשגיח על בני־הבית,

הנושאים את החבילות והכרים. תלי־תלים של כרים וכסתות. כבר הגיעה השעה לישב בעגלה ולנסוע. דרך של אַרבעים וחָמש פרסאות לפנינו עד שנַגיע אֶל מסילת־הברזל. הכל כבר נאספו כאן: אני, אָחי אֶליהו, גיסתי ברכה, חברנו פיני, אִשתו טייביל וכל בני־משפחתם: אָביו של פיני הרש־לייב האומן, דודו שניאור השען, חותנו וחותנתו, הטוחן והטוחנת, בת־דודתו קריינה, שפניה פני ציפור, ואפילו אֲביו־זקנו, הישיש רב השי, אַף הוא בא בין הבאים לצוות את פיני וללמדו את המַעשה אשר יעשׂה באַמריקה. מבני־משפחתנו באו רק המחותנים בלבד, יונה האופה עם אִשתו ובניו. חבל, שלא סיפרתי לָכם עד עכשיו, מַה טיבה של אִשתו ומַה טיבם של בנים אֵלו. עכשיו אֵין שעתי פנויה לכך. עכשיו נוסעים אנחנו לאַמריקה. הכל מחַזרים עלינו, מַקיפים אותנו, מתבוננים אֵלינו, מַשיאים עֵצות לָנו, כי ניזהר מפני הגנבים.

— באַמריקה אֵין גנבים.

כך אומר אָחי אֶליהו וממַשמש בכיסו, אשר תפרה לו אִמא במקום צנוע, ששום גנב לא יעלה על דעתו, כי שם מקום הכיס. בכיס זה אָצור כל הכסף, אשר קיבלנו במחיר ביתנו. ניכר, שמַטבע הגונה שמורה שם, לפי שהכל שואלים אותו, אִם טמן את הכסף כראוי?

— טמַנתי, טמַנתי! אַל יִפּול לבבכם! — אומר אָחי אֶליהו. כבר קצה נַפשו לענות את כל אֶחד ואֶחד וליתן דין וחשבון לפני כולָם על הכסף. הנאספים מַתחילים לדבר, כי כבר באה השעה להיפרד. הכל מכינים את עצמם לפרידה. פונים אָנו כה וָכה — והנה אִמא אֵיננה. אַיֵה אִמא? אֵין אִיש יודע, לאָן נעלמה אִמא! אָחי אֶליהו נסער. חברנו פיני השמיט את עניבת צווארונו לאָרץ. לייזר ודְגלון מאִיץ בנו. אומר הוא, כי נאַחר לָבוא למסילת־הברזל. הס, הנה הולכת אִמא. פניה אדומים. עֵיניה צבות. אָחי אֶליהו ממַהר אֵליה.

— מַה זֶה וְיָה לְךָ? אֵיפֹה הָיִית?

— בִּשְׂדֵה־הַקְּבָרוֹת. נִפְרַדְתִּי מֵאַבָּא...

אָחִי אֱלִיָּהוּ הוֹפֵךְ אֶת רֹאשׁוֹ וּפוֹנֶה הַצִּדָּה. הַכֹּל מִשְׁתַּתְּקִים, עוֹמְדִים בְּאֵין אוֹמֵר וּדְבָרִים. זוֹ לִי הַפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, מִיּוֹם שֶׁגָּמַרְנוּ לִנְסֹעַ לַאֲמֶרִיקָה, שֶׁזֵּכֶר אַבָּא בָּא לְפָנַי. מְהַרְהֵר אֲנִי בְּלִבִּי: „כֻּלָּנוּ נוֹסְעִים לַאֲמֶרִיקָה, וְאַבָּא יִשָּׁאֵר פֹּה, עָזוּב וּבוֹדֵד בִּשְׂדֵה־הַקְּבָרוֹת"... וְאוּלָם הַשָּׁעָה הַזֹּאת לֹא שְׁעַת הַהִרְהוּרִים הִיא. אוֹחֲזִים בִּי וּמְצַוִּים אוֹתִי לְטַפֵּס וְלַעֲלוֹת עַל הָעֲגָלָה. כֵּיצַד אֲטַפֵּס וְאֶעֱלֶה עַל עֲגָלָה גְּבוֹהָה זוֹ, שֶׁתִּלֵּי כָּרִים וּכְסָתוֹת מִתְנוֹסְסִים עָלֶיהָ? יֵשׁ עֵצָה: לֵייזֶר הָעֶגְלוֹן מַרְכִּין אֵלַי אֶת כְּתֵפָיו הָרְחָבוֹת. פִּתְאוֹם נִשְׁמָע קוֹל נְשִׁיקוֹת וּבְכִי וִילָלָה. בְּכִית תִּשְׁעָה בְּאָב מַמָּשׁ. הַכֹּל בּוֹכִים. וְיוֹתֵר מִכֻּלָּם בּוֹכָה אִמָּא. נוֹפֶלֶת הִיא עַל צַוָּארֵי שְׁכֶנְתֵּנוּ פֶּסִי וְאוֹמֶרֶת: „כְּאָחוֹת הָיִית לִי, טוֹבָה וִיקָרָה מֵאָחוֹת!"... שְׁכֶנְתֵּנוּ פֶּסִי אֵינָהּ בּוֹכָה. רַק פִּימָתָהּ הָעָבָה מְזֻדַּעַזַעַת, וּדְמָעוֹת גְּדוֹלוֹת מְטַפְטְפוֹת וְיוֹרְדוֹת עַל לֶחָיֶיהָ הַשְּׁמֵנוֹת וְהַמַּבְהִיקוֹת. הַכֹּל כְּבָר נָשְׁקוּ זֶה לָזֶה. רַק פִּינִי הוּא הָאַחֲרוֹן לִנְשִׁיקוֹת. מִי שֶׁלֹּא רָאָה אֶת פִּינִי בִּשְׁעַת נִישּׁוּק, לֹא רָאָה מַחֲזֶה יָפֶה מֵעוֹלָם. מִפְּנֵי שֶׁרְאִיָּתוֹ קְצָרָה, אֵינוֹ מוֹצֵא אֶת הַמָּקוֹם הַמְּכֻוָּן. נוֹשֵׁק הוּא אֶת זְקַן חֲבֵרוֹ, אוֹ אֶת קְצֵה חָטְמוֹ, וּפְעָמִים הוּא פּוֹגֵעַ אַגַּב נְשִׁיקָה גַּם בְּמִצְחוֹ שֶׁל זֶה. וּמִלְּבַד זֹאת, כְּשֶׁהוּא הוֹלֵךְ, דַּרְכּוֹ לִקְפֹּץ וּלְהִתָּקֵל בְּרַגְלֵי עַצְמוֹ. תּוֹדָה לָאֵל עֶלְיוֹן! כְּבָר עָלִינוּ עַל הָעֲגָלָה. כְּלוֹמַר, לֹא עָ ל ִ י נ וּ עַל הָעֲגָלָה, אֶלָּא שָׁ ק ַ ע ְ נ וּ בְּתוֹךְ הָעֲגָלָה. בְּרֹאשׁ הָעֲגָלָה, בֵּין הַכָּרִים וְעַל־גַּבֵּיהֶם, יוֹשְׁבִים: אִמָּא, בְּרָכָה וְטַייבִּיל; מִמּוּלָם — אָחִי אֱלִיָּהוּ וַחֲבֵרֵנוּ פִּינִי; וַאֲנִי וְלֵייזֶר עָלֵינוּ לַדּוּכָן. בִּקְּשָׁה אִמָּא, שֶׁאֵשֵׁב לִמְרַגְּלוֹתֶיהָ, וְעִכֵּב אָחִי אֱלִיָּהוּ. אָחִי אֱלִיָּהוּ אוֹמֵר, כִּי יְשִׁיבָתִי עַל הַדּוּכָן תִּנְעַם לִי יוֹתֵר. בְּוַדַּאי תִּנְעַם לִי יוֹתֵר יְשִׁיבָתִי עַל הַדּוּכָן! בִּישִׁיבָתִי עַל הַדּוּכָן אֲנִי רוֹאֶה לְפָנַי אֶת כָּל הָעוֹלָם, וְכָל הָעוֹלָם רוֹאֶה אוֹתִי. לֵייזֶר נוֹטֵל

אֶת השוט בידו. הנאספים עדיין שולחים לָנוּ אֶת ברכותיהם. הנשים בוכות.

— היו שלום!

— צאתכם לשלום!

— כתבו לָנוּ מכתבים!

— תהי דרככם צלחה!

— אַל תשכחונו!

— כתבו בכל שבוע! לְמַעַן השם, מדי שבוע בשבוע תכתבו מכתב!

— פרשו בשלום משה, ובתיה, ומאיר, וזלאטה, וחנה־פריל, ושרה־רחל, ובניהם ובנותיהם!

— בשלום כולָם! היו שלום! היו שלום!

כך אָנוּ קוראִים מעל העגלה. והנה כבר זזה העגלה ממקומה, ואנחנו נוסעים! לייזר הצליף בשוטו על סוסיו. האופנים מתגלגלים. אנחנו מזדעזעים ונרתעים לאחורינו. אני קפצתי קפיצה קלה מעל הדוכן וכמעט נפלתי לארץ מתוך רוב שמחה. דעתי זחוחה ועליצות נפשי אין לָה גבול. אני מתאַוה להרים קול ולָשיר. נוסעים אָנוּ, נוסעים אָנוּ לאמריקה!

סיפור אַחַד עשׂר

אָנוּ מתגנבים לעבור אֶת הגבול

א

כל הנוסע ברכבת של מסילת־הברזל טוֹעם טעם גן־עֵדן! אָמנם טוב לאָדם גם כי יִסַּע בעגָלה. אֶלָּא שהעגָלה דרכּה לטלטל ולזעזע אֶת נוסעֶיה עד כדי ריסוק אברים. ואַף־על־פּי שסוּסי לייזר העֶגלון טסים כּנשרים, התנַהגנו בכבדוּת ועינינו בדרך כּוחנו כּל אותו היום, עד שהגענו אֶל התחנה. כּשהגענוּ אֶל התחנה, לא יכולנוּ לָצאת מתּוך העגָלה. רק אני לבדי יצאתי בשלום. וכל זה משום שישבתי עם לייזר על הדוכן. אָמנם קשה היתה ישיבתי שם ועצמותי כּאבו מאוד. אבל בשׂכר זה קפצתי לאָרץ תּוך כּדי רגע. הם לא יכלו עוד לקפּוץ. הלא ידעתם, מי הם: אָחי אֶליהו וגיסתי בּרכה, חברנו פיני ואִשתּו טייביל, וגם אִמא. בּיחוּד רע היה להנשים. הלָלו התכּנסוּ לתוך הכּרים והכּסתות ושקעו בּהם עד צנאר. לפיכך צריכים היִינו לפרוק תּחילה מעל העגָלה אֶת כּל החבילות ואֶת כּל הכּרים והכּסתות, ואַחַר־כּך — לטלטל ולהוציא אֶת הנשים אַחַת אֶחָת. וכל זה עשׂה לייזר העֶגלון. לייזר זה יהודי רגזן הוּא מטבע בּריאָתוֹ וּפיו מלא קלָלָה. ואַף־על־פּי־כן אִיש ישר הוּא וּבעל־עגָלה נאמן במלאכתּו. חבל, שעזב אותנו לנַפשנו עם החבילות ועם הכּרים והכּסתות בּתחנת מסילת־הבּרזל, והוּא עצמו הלך לבקש נוסעים לחזרה. כּשהלך מאִתּנו, נשאַרנו עזוּבים וּבודדים, כּאניה בּלב ים. וּמלבד זה הציק לָנו הגוֹי הממוּנה על מסילת־הבּרזל. הלָה התאַבּה לָנו בּגלל החבילות. ולא כּל־כּך בּגלל

החבילות, אֶלָא בגלל הכרים והכסתות. דעתו אינה נוֹחָה מן הכרים והכסתות המרובים, שאָנו מטלטלים בדרך. אִמא מפייסת אותו ומדברת אֵליו רכות. אומרת היא לו, כי נוסעים אנחנו לאַמריקה. שמע הגוי ונתמַלא חימה ואָמַר לָנו, כי נסע למין מקום משונה, שחרפה היא לי לפרש אֶת שמו.

— צריך לפצות אֶת הערל, לעוור אֶת עֵיניו במַטבע...

כך אומר אָחי אֵליהו לחברנו פיני. חברנו פיני ראש הוא לָנו. הוא מַנהיגנו. יודע הוא לדבר רוסית על טהרת הלָשון. ורק חסרון אֶחָד אַתה מוצא בו, שרתחן הוא ביותר. אָחי אֵליהו אַף הוא נוֹחַ לכעוס, אֶלָא שכובש הוא אֶת יִצרו ואֵינו רותח כפיני. פיני זה, כינָן שפגעת בו, מיד הוא מתמַלא חימה ואֵש תבער באַפו. נגַש הוא אֶל הגוי ומדבר אֵליו בלָשון רוסית. מוסר אני לָכם אֶת דבריו ומתרגם אותם ללשוננו:

— שמַע־נא, בן־אָדם! השד לא יקחך, אִם מוליכים אנחנו לאַמריקה הרבה כרים גדולים וקטנים, ובעבור זה תקבל כוס ייש ותיאָלם דום, חזיר!

ממילא מובן, שהגוי לא טמן אַף הוא אֶת ידו בצלחת. מיד עמד והשיב לו בחרפות וקרא לו בשמות של גנאי: „יהודי מצורע”, „ראש־כלב”, „אוזן־חזיר”, „אמונה מגונה”, וכיוצא באֵלו. חוששים היינו, שמא תקום מהומה ואַחריתנו תהיֶה מרה. אִמא ספקה כפיה ובכתה לפני פיני:

— מי ביקש מידך, כי תשלח לשונך להראות, במה כוחך גָדול?

— אַל יִפול רוחכם. הערל יִקח מַחצית השקל ויִתפַיֵס.

וכן היה. שניהם נתפייסו זה לָזה ועשו שלום ביניהם. פיני לא פסק מדבר רוסית. הערל לא חָדל מקלל קלָלות נמרצות וטילטל אֶת כל החבילות ואֶת כל הכרים והכסתות אֶל תוך בית גָדול, עם חַלונות גבוהים, המכונה בית־נתיבות. ביקשנו לישב כאן בשלוה — קפץ עלינו שוב רוגזו של הערל. מַה לו עוד? אומר הוא, כי לא יניחו

לָנוּ להיכּנס לתוֹך המרכּבה, כּשאָנוּ טעוּנים כּרים הרבּה כּל־כּךְ וּסמַרטוּטים אֵלוּ (רמֶז על השׂמיכוֹת: מרפדן של שׂמיכוֹת אֵלוּ נקרע קצת והמוֹךְ ביצבּץ כּלפּי חוּץ — והרי הן בּעֵיניו כּסמַרטוּטים!). נמנוּ וגָמרוּ לילךְ אֶל פּקיד־התחנה. מי נִמי ההוֹלכים? הוה אוֹמר: פּיני! פּיני הוֹלךְ עם הערל אֶל פּקיד־התחנה, ואני הוֹלךְ אַחריהם. אֶל פּקיד־התחנה מדבּר פּיני לָשׁוֹן אַחרת וּדברים אחרים. אֵינוֹ מתרגז ואֵינוֹ רוֹתח כּל־כּךְ, אֶלָא מדבּר בּנַחת וּמנַענע ידיו בּשׁעת מַעשׂה. מַשׁמיע הוּא אוֹתוֹ מיני מלים משׁוּנוֹת, אשר לא שׁמַעתּי כּמוֹתן מעוֹלָם: קוֹלוּמבּוּס... ציוויליזאציה... אַלכּסַנדר פוֹן הוּמבּוֹלד... סלוֹנימסקי... חָכמַת המַאתימַאטיקה... אֶת שׁאָר המלים כּבר שׁכחתּי. פּקיד־התחנה הקשׁיב לדבריו בּכוונה רבּה, הציץ עליו בּעֵיניו ולא ענה אוֹתוֹ דבר. ניכּר, כּי דברי פּיני נגעוּ עד לבּוֹ. ואַף־על־פּי־כן לא הוֹעיל פּיני בּחָכמתוֹ. על־כּרחנוּ עמַדנוּ ונָתַנוּ אֶת כּל הכּרים והכּסתוֹת לתוֹךְ קרוֹן־המַשׂא וקיבּלנוּ פּתקה. אִמא הצטערה מאוֹד: על מה נישׁן?

ב

לשׁוא הצטערה אִמא: על מה נישׁן? מוּתּר אני לָכם על השׁינה. שׂמח הייתי בּחלקי, אילוּ מצאנוּ מקוֹם לָשׁבת. לדאבוֹננוּ, צר לָנוּ המקוֹם בּקרוֹן כּל־כּךְ, שׁכּוּלָנוּ נחנקים בּה. זוּלָתנוּ נוֹסעים בּקרוֹן עוֹד המוֹן בּני־אָדם, יהוּדים ונוֹצרים, וכוּלָם מתנַגחים זה עם זה בּגלל המקוֹמוֹת. בּשׁל הכּרים והכּסתוֹת אֵיחַרנוּ לָבוֹא ולא מצאנוּ אפילוּ מקוֹם פּנוּי אֶחָד. בּעמל רב הוֹשׁבנוּ אֶת הנשׁים עם החבילוֹת על הקרקע. אִמא יוֹשׁבת בּעֵבר הקרוֹן מזה, וּברכה וטייבּיל יוֹשׁבוֹת בּעֵבר הקרוֹן מזה. כּשׁהן רוֹצוֹת לדבּר בּיניהן, מוּכרחוֹת הן לצווֹחַ בּקוֹל על־פּני כּל הקרוֹן. הן צוֹוחוֹת, והקהל צוֹחק

לעומתן. אחי אֱליהו וחברנו פיני תלויים ועומדים באויר, בלי לָזוז לכאן ולכאן. פיני, שעיור הוא, נפגע במצחו בכל רגע. ואני? לי אַל תדאגו. נוחַ וטוב לי. אָמנם הכל לוחצים והודפים אותי בצד ובכתף. אֶלא בשׂכר זה אני עומד ליד החַלון. עֵינַי רואות מַראות נפלָאִים, אשר לא ראה אָדם מימיו. לפנַי טסים וחולפים בתים, כלונסאות, אִילָנות, בני־אָדם, שׂדות, יערים — ?לאָה פה לסַפר! ו?ה תעוף חיש הרכבת! ומַה ישקשקו במרוצתם האופנים! ומַה ?שרוק החָליל! מַה יריע ומַה יצריח! אִמא חוששת, שמא אֶפול בעד החַלון, והרי היא צווַחת אֵלי מדי פעם בפעם: „מוטיל! מוטיל!" וברנש אֶחָד, בעל משקפים כחולים, שמַראֵהו כמַראֵה פריץ, סונט בה ומחַקה את קולה ואת ניגונה: „מוטיל! מוטיל!" כל הנוצרים צוחקים בקול. אִמא אֵינה מַשגיחָה בהם ובצחוקם. ושוב היא צווַחת: „מוטיל! מוטיל!" מַה שאֵלתה ומַה בקשתה? שאֵלתה ובקשתה, כי אֶסעד את לבי מעט. יֵש לָנו צידה לדרך מכל טוב: צנון, ובצלים, ושום, וקישואִים ירוקים, וביצים שלוקות. ביצה אַחַת לגולגולת. מימי לא אָכלתי לתיאָבון, כמו בפעם הזאת. ורק פיני השבית את סעודתנו. נמלך פיני ותבע את עֶלבוננו, עֶלבון היהודים. לא יכול נשׂוא עוד את צחוק הנוצרים, המַלעיגים עלינו, שאָנו אוכלים שום ובצלים. מיד עמד ונזדקף מלוא קומתו ופנה אֶל אותו ברנש, בעל המשקפים הכחולים, ואָמַר לו בלָשון רוסית:

— ואַתם, שאוכלים אַתם את החזיר?

הדברים האֵלה ירדו ונקבו את לב הנוצרים עד התהום. אֶחָד מהם נתמַלא אֵש־קנאָה. קפץ ממקומו וסטר לחברנו פיני על לחיו, עד כי צללו שתי אָזניו. ואולָם חברנו פיני אֵינו מהנעלבים ואֵינם עולבים. קפץ כנגדו ונתכוון להשיב לו חרפתו אֶל לחיו כפלים. גָרמה לו ראִיתו הקצרה ופגע בלחי אַחר, שאַף הוא נוצרי. נס נַעשה לו, שתיכף למַעשׂה

נכנַס הקרר, ואַחריו ראש־הקררים, וקם שאון והיתה מהומה. הכל מדברים. היהודים קובלים על הנוצרים. אֶחָד טוֹעֵן, כי לָחצו בּאַרגז אֶת בּוהן רגלו הימנית. השני מתאונן, כי גזלו אֶת כּובעו מעל ראשו והשליכו אותו בּעד החַלון. הנוצרים עומדים וצווחים: שקר! עלילה היא זו! היהודים מַעמידים שני עֵדים. שניהם נוצרים. אֶחָד מהם הוּא כּומר. חזקה על כּומר, שלא ישקר. הנוצרים אומרים, כּי היהודים שיחדו אֶת הכּומר מכּספּם. הכּומר עוֹמד ודוֹרש דרשה לִפני הקהל. בּין כּךְ וכךְ — והתחנוֹת עפוֹת זוֹ אַחַר זוֹ. ליד כּל תּחנה פּוֹלטת הרכּבת מתּוֹכה נוֹסעים אחָדים. והנה כּבר נתפּנוּ הרבּה מקוֹמוֹת. הנשים יוֹשבוֹת רנָחוֹת על הסַפסלים, הן וחבילוֹתיהן עמהן. אָחי אֵליהוּ וחברנוּ פּיני שאפוּ רוּחַ. שניהם לָקחוּ לעצמם אֶת המקוֹמוֹת הטוֹבים בּיוֹתר. ורק עכשיו ראתה טייביל, כּי לחיוֹ של פּיני תפחה כּוּלָה וסימני אֶצבּעוֹת ניכּרים בּה. טייביל מצטעֶרת. גדוֹלים רחמיה על פּיני. פּיני נשבּע לָה, כּי אֵינוֹ חָש בּלחיוֹ כּלוּם. רק הרגש ירגיש, כּי בּוֹעֶרת היא. עוֹד מעט ויפוּג הכּאֵב והיה כּלא היה. אֵין דרכּוֹ של פּיני להקפּיד על דברים אֵלוּ, וּלפיכךְ אֵינוֹ רוֹצה לדבּר על לחיוֹ. מוּטב לוֹ לדבּר עם היהוּדים הנוֹסעים. רבּים מהם נוֹסעים לאַמריקה. שמַענוּ, כּי נוֹסעים הם לאַמריקה — וחָיתה רוּחנוּ.

— הכיצד? אִם כּן, לָמה החרשתּם עד כּה? הלא גם אנחנוּ נוֹסעים לאַמריקה!

כּךְ אוֹמר לָהם פּיני, וכוּלָם מתוַדעים אִיש אֶל רֵעֵהוּ ושוֹאלים זה לָזה, מאַין הם בּאים ולאָן הם נוֹסעים.

— אַתּם נוֹסעים לניוּ־יוֹרק? ואנחנוּ — לפילאדלפיה.

— פּילאדלפיה זוֹ מַה טיבה?

— אַף היא עיר בּאַמריקה, כּמוֹ ניוּ־יוֹרק.

— לאַט לָכם, אַל־נא בּחפּזוֹן! פּילאדלפיה זוֹ שלָכם בּפני ניוּ־יוֹרק הרי היא כּאַיישישוֹק בּפני ווילנה, כּדראזנה

בפני אודיסה, כקוטנה בפני ווארשה, כסימונובקה בפני פטרבורג, כקוזילץ בפני חארקוב...

— טה־טה־טה! ראו־נא את האיש הזה ואת שיחו! כמעין המתגבר! אכן ראית בחייך תבל ומלואה, בלא עין־הרע!

— מי יתן וזכיתי בזה שראיתי! אם יש את נפשכם, אלך ואמנה לכם את כל הערים, אשר ראיתי בחיי הבלי...

— הנח מלאכה זו ליום השבת. ועתה, יהודים, מוטב שתעוצו עצה, מה לעשות בגבול?

— את כל אשר נעשה כולנו, תעשו גם אתם.

וכאן מתכנסים כל היהודים לכפיפה אחת, יושבים צפופים ומדברים ומתיעצים, כיצד יתגנבו לעבור את הגבול. אני אינני מבין, למה נתגנב לעבור את הגבול? כלום גנבים אנחנו?... את מי אשאל ומי יגיד לי? אמא אשה היא, ואינה בקיאה בענינים אלו. אחי אליהו כועס, כשאני מקפחו בשאלות. לא טוב, הוא אומר, לנער כמוני להתערב בדברי גדולים. פיני מבולבל כולו. מדבר הוא. הכל מדברים. כל אחד מרבה לספר בשבח גבולו, הידוע לו. זה אומר, כי אין לך טוב מגבול נובוסיליץ. וחברו מוכיח, כי גבול ברודי הוא הטוב שבגבולים. בא השלישי ומכריע ביניהם ואומר, כי גם גבול אונגיני אינו מן הפחותים. שמע הקהל ומילא שחוק פיו: „גם גבול אונגיני קרוא גבול! גם מדינת רומיניה קרואה מדינה! אוי לה לאותה מדינה ואוי לו לאותו גבול!"...

עוד אנו מדברים, והנה כבר קרבנו והגענו עד הגבול.

ג

כסבור הייתי, כי הגבול מקום משונה הוא, שלא ממקומות הישוב. טעות היתה בידי: אותם הבתים, אותם

היהודים ואותם הגויים, המצויים במקומותינו. ואפילו השוק והחנויות והשולחָנות והאִיצטבות — הכל כמו אֶצלנו. גיסתי ברכה ואִשתו של חברנו פיני, טייביל, יצאו לשוק לקנות צרכי־אוכל. גם אני ביקשתי לילך עמהן, ועיכבה אִמא אותי. אִמא אֵינה עוזבת אותי לנַפשי אפילו רגע אֶחָד. חוששת היא, שמא יִגנבו אותי ממנה סמוך לגבול. אָחי אֶליהו וחברנו פיני אֵינם אִתנו. חוזרים הם עם יהודים זרים אשר לא ידעתים. אִמא אומרת, כי סוכנים הם. הסוכנים הלָלו יִתגנבו אִתנו לעבור אֶת הגבול. ואָמנם פני האֶחָד נראִים כפני גנב. קפוטה ירוקה, סוכך לָבן, והעֵינַיִם עֵיני גנב. וכנגד זה חברו אָדם הגון הוא. מגבעתו היפה מעידה עליו. ואַף אִשה יהודית אַחַת סובבת ביניהם. יהודיה זו נראֵית כאִשה צדקנית, כשרה וַחסודה. פאה נכרית חבושה לראשה ושם אלוהים על שפתיה. שואֶלת היא אֶת אִמא: אֵיפה תברך על הנרות, אִם נַעשה פה אֶת השבת? אִמא אומרת, כי פה לא נַעשה אֶת השבת. אֶת השבת, היא אומרת, נַעשה, אִם ירצה השם, מעֵבר לגבול. האִשה היהודית מרימה עֵיניה כלפי מרום מתוך יִראַת־שמַיִם ואומרת: אָמן, ריבונו של עולָם! ואולָם חוששת היא, היא אומרת, כי פח טמון פה לרגלינו. הסוכנים הלָלו, היא אומרת, שאָנו באים אִתם בדברים, אֵינם אֶלָא גנבים פשוטים. גָזול יִגזלו אֶת כספנו, היא אומרת, וימיטו אָסון על ראשנו. אִם רוצים אנחנו, היא אומרת, להתגנב — אֵין לָנו אֶלָא להתגנב אִתה, ואָז, היא אומרת, מובטח לָנו, כי ניכנס בשלום ונצא בשלום... אִם כֵּן, גם יהודיה זו בגנבים? ולָמה חָבשה פאה נכרית לראשה ומַזכירה אֶת שם אלוהים מדי פעם בפעם?

כבר באו אָחי אֶליהו וחברנו פיני. שניהם נפעמים ונרגָשים מאוד. נראֶה, כי מריבה נפלה ביניהם. כל אֶחָד תולה אֶת הקולָר בצואר חברו ואומר, כי בגללו אנוסים אנחנו לעשות פה אֶת השבת. ולא עוד, אֶלָא שנודע לָנו,

כי הסוכנים השתבחו בעיר, כי ילשינו עלינו, שאנו מתכוונים להתגנב ולעבור את הגבול. בין כה נכה — ואמא בוכה. אחי אליהו גוער בה ואומר, כי מביאה היא כליה על עיניה. בשל עיניה, הוא אומר, יסגרו את שערי אמריקה בפני כולנו ולא יתנו אותנו להיכנס אל הארץ. אחי אליהו וחברנו פיני חדלו לבוא בדברים עם הסוכנים. אומרים הם: כלה ונחרצה! אין אנו נוסעים עוד לאמריקה ואין אנו מתגנבים עוד לעבור את הגבול! שמעתי — ופרחה נשמתי. כסבור הייתי, כי אמת בפיהם. לבסוף נתגלה, כי אין זו אלא אחיזת־עינים בלבד. ערמתו של פיני היא זו. פיני — איש־מזימות הוא! דברים אלו נאמרו בכוונה תחילה, כדי להיחלץ מידי הסוכנים. ואז באנו בדברים עם האשה היהודית. האשה היהודית לקחה דמי־קדימה מידינו ואמרה, כי נהיה נכונים ביום הזה לחצות הלילה. הלילות לילות־אופל הם עתה. סוף חודש הגיע. הלילות הללו יפים לגנבת הגבול.

הוי, מי יתן ואזכה לראות בעיני, מה טיבו של גבול זה וכיצד נתגנב לעברו!

ד

כל אותו היום עסוקים היינו בחבילותינו. צריכים היינו לחבוש את כל הכבודה ולמסור אותה לידי האשה היהודית. את החבילות תעביר לנו אחר־כך. הנפש, היא אומרת, קודמת לרכוש. והיא מלמדת אותנו את המעשה אשר עלינו לעשות. כשתגיע, היא אומרת, חצות הלילה, נקום ונצא את העיר. בלכתנו, היא אומרת, נפגע בגבעה, ואז, היא אומרת, נעבור את הגבעה ונפנה על שמאל, ונלך משם, הלוך והבט, הלוך והבט, עד שנפגע בגבעה שניה. ואז, היא אומרת, נפנה על ימין, ונלך שוב, הלוך והבט, הלוך

והבט, עד שנגיע לבית־מרזח. לבית־המרזח הזה, היא אומרת, אל יכנס אלא אחד מאתנו. בפנים הבית, היא אומרת, נמצא שני ערלים יושבים ושותים ייש ליד שולחן אחד. ואז, היא אומרת, נגש אל הערלים הללו ונאמר להם: ח י י מ ו ב ה — ולא יותר. כינן, היא אומרת, שישמעו מפינו את שם ח י י מ ו ב ה (זה שמה), מיד יקומו וילכו אתנו עד היער. ביער, היא אומרת, יחכו לנו עוד ארבעה ערלים. אולי, היא אומרת, ישנים הם — ונעירם משנתם. וכשנלך ביער, היא אומרת, נלך בלאט ולא נוציא אפילו הגה מפינו — גזירה, שמא ישמעו החיילים ויירו בנו. בכל פינה, היא אומרת, שאנחנו פונים, עומד חייל מזוין ויורה. וכשנצא מן היער, היא אומרת, יוליכו אותנו הערלים במורד ההר, ואז נגיע למחוז־חפצנו, לעבר הגבול מזה.

בעיני מצא חן מאוד ענין זה של הגבעה והיער ובית־המרזח. אמא מפחדת קצת. ברכה וטייביל אף הן יראות. אנחנו מלגלגים עליהן: נשים — אפילו אימת חתול תבעתן.

בקוצר־רוח ציפינו לבוא הלילה. אחרי שהתפללנו ואכלנו פת ערבית, ישבנו וחיכינו עד שיגבר החושך. בשעה השתים־עשרה עמדנו כולנו, ששה מספרנו, ויצאנו לדרך. בראש החבורה הלכנו אנחנו, הגברים, ואחרינו, כנהוג, נגררו הנשים. ואמנם, ככל אשר ניבאה לנו האשה היהודית, כן היה. כשיצאנו את העיר, פגענו בגבעה. עברנו את הגבעה ופנינו על שמאל. משם הלכנו, הלוך והבט, הלוך והבט, עד שפגענו בגבעה שניה. עברנו גם את הגבעה הזאת ופנינו, כדברי האשה היהודית, על ימין והלכנו שוב, הלוך והבט, הלוך והבט, עד שהגענו לבית־מרזח. לבית־המרזח נכנס רק אחד מאתנו. מי נכנס? הוה אומר: פיני! עומדים אנו ומחכים חצי שעה, שעה אחת, שתי שעות — אין פיני. התחילו הנשים מדיינות זו עם זו ואומרות, כי נלך לראות את שלום פיני. מי ילך? אחי אליהו ילך.

אָמרה אִמא: אֵיני רוצה. אָמַרתי לָה: הבה אֵלךְ אָני.
אָמרה אִמא: יראָה אָני. ברוךְ אֵל עֶליון, הנה פיני.
— אֵיפה התמַהמַהת עד בּוש?
— בבית־המַרזח.
— אַים הערלים?
— ישנים הם.
— לָמה לא העירות אותם?
— מי אָמַר לָכם, כּי לא העירותי אותם?
— מַדוע לא אָמרת לָהם: חַיִימוֹבּהּ?
— מי אָמַר לָכם, כּי לא אָמַרתי להם: חַיִימוֹבּהּ?
— וּמַה ענוּ אותךְ?
— לא ענוּ ולא כלום.
— אָם כּן, הלא רע המַעשׂה!
— מי אָמַר לָכם, כּי טוב המַעשׂה?...

ח

אָכן אֵין חָכם כּאָחי אֵליהוּ. אומר הוּא, כּי שניהם יִכּנסוּ לבית־המַרזח וינַסוּ שוּב להעיר אֶת הערלים. וכן היה. לא עברה שעה אַחַת עד שיצאוּ משם וּשני הערלים אִתּם. הערלים הלָלוּ שניהם נסוּכים שינה ועֵינם עדיִין לא פּג מהם. יורקים הם וּמקללים אותנוּ קלָלות נמרצות. שם השׂטן חוזר ונשנה בפיהם מאָה פּעמים ואֶחָת. כּמדוּמה לי, כּי הנשים יראות מפּניהם. נראֶה לי זה מתּוךְ אַנחותיהן וּגניחותיהן התכוּפות וּמתּוךְ שם ריבּונו של עולָם, שאִמא מַזכּירה בכל רגע בּלחש. לפרש אֶת השם בקול — יראָה היא. אַף הגה לא יִשָׁמַע מפּינוּ. הוֹלכים אנחנוּ, הלוךְ והבט, הלוךְ והבט, ואַרבּעה הערלים לא נראוּ עדיִין. אַים אֵיפה אַרבּעה הערלים, אשר אָמרה האִשה היהוּדית? פּתאום עמדוּ שני הערלים ועצרוּ גם אותנוּ ודרשוּ ממנוּ, כּי נאֹמַר

לָהם, כמה כסף יֵש בידינו. נפל פחד על כּוּלָנוּ, עד כּי דבקה לשוננו לחכּנו. יצאה אִמא ואָמרה, כּי אֵין לָנוּ כּסף. אָמרו הערלים: שקר הדבר. כּל היהודים יֵש לָהם כּסף. ומיד עמדו והוציאו שתי סַכּינים ארוּכּוֹת, הגישו אותן אֶל פנינו ואָמרו: „אִם תתנו לָנו אֶת כּספכם — מוטב, ואִם לא — שחוט נשחֵט אֶת כּוּלכם יחד!" ניצבים אנחנו לפניהם אִילמים ורוֹעדים, כּכבשׂים נפחָדים אֵלוּ, שאֵין הדיבּר בּפיהם. פתחה אִמא ואָמרה לאָחי אֵליהו, כּי יתיר אֶת כּיסוֹ ויוציא אֶת הכּסף (כּסף זה, שקיבּלנו בּמחיר ביתנו). נמלכה גיסתי ברכה ונפלה לאָרץ והתעלפה. ראתה אִמא אֶת ברכה נופלת, והרימה קול־זְעָקוֹת: הצילו! ואַחריה החרתה־החזיקה גם טייבּיל ואַף היא צוחה: הצילו! פּתאום — טרח־טררח!... קול־יריה נשמַע ביער ובת־קול עונה בּאַויר לעומתו. הערלים בּתעלמו מן העין, ואֵינם. ברכה התעוֹררה וקמה על רגליה. אִמא תפסה אותי בּידה האַחַת, וּבידה השניה — אֶת אָחי אֵליהו.

— ילָדים, ברוצה!... שוֹמר יִשׂרָאֵל לא יעזבנו!

אֵיני יודע, מאַיִן בּא לָה הכּוֹח הרב הזה לָרוּץ? מדי פּעם בּפעם אָנוּ בּתקלים בּאִילָן ונופלים על פּנינו. אָנו נוֹפלים וקמים, ושוב אָנוּ רצים. מדי פּעם בּפעם הוֹפכת אִמא אֶת ראשה לאחוֹריה ושוֹאֶלת בּלחש:

— פיני, אַתּה רץ? ברכה, אַת רצה? טייבּיל, אַת רצה? רוצו, רוצו! שוֹמר יִשׂרָאֵל לא יעזבנו!...

כּמָה אָרכּה ריצה זוֹ — לא אוכל לאמור לָכם. מן היער יצאנו זה כּבר. כּבר האִיר אוֹר ראשוֹן של שחר. רוּחַ קלה מנַשבת. ורק אָנוּ נלהבים כּוּלָנוּ וחַם לָנוּ מאוֹד. רוֹאִים אָנוּ לפנינו רחוב. והנה שוב רחוב. והנה בית־יִראָה לָבָן. והנה גנים, חצרות, בּתים. נראָה, כּי זאת העיר, אשר ניבּאָה עליה האִשה היהוּדית. מכּינן שכּךְ, הלא הגענו כּבר לעָבר הגבוּל מִזה. פוגשים אנחנו יהודי. פּאוֹתיו של יהודי זה

ארוכות מאוד, שלא ראיתי כמותן מעולם. קפוטתו אף היא ארוכה, כולה קרועה קרעי־קרעים. לצנארו חבוש סודר ירוק. מהלך הוא אחר עז. אנחנו מעכבים אותו ואת עזו ונותנים לו שלום. היהודי בעל העז מתבונן אלינו מכף רגלנו ועד קדקדנו. פיני נכנס עמו בשיחה. היהודי בעל העז עונה אותו בלשון משונה. הלשון — לשוננו. אלא שכולה מלאה פתחים. פיני שואל אותו, אם עוד רב לפנינו הדרך עד הגבול? היהודי בעל העז מציץ עליו בתמיהה. באיזה גבול הוא סח?... נתגלה, כי רגלינו עומדות מעבר הגבול מזה, כי כבר הרחקנו מרחק רב מגבול ארץ רוסיה.

— אם כן, למה אנחנו רצים, כמשוגעים?

צחוק רב פורץ מפי כולנו. הנשים מתפתלות ונופלות לארץ מגודל הצחוק. ורק אמא נושאת כפיה למרום: „מודה אני לך, אלוהי ואלוהי אבותי!" — ונותנת את קולה בבכי.

סיפור שנים עשר

מה שאֵירע לנו בברודי

א

היודעים אַתם, מַה שם העיר אשר הגענו אֵליה? שם העיר ברודי. כסבור אני, כי עכשיו כבר התקרבנו קרבה יתירה לאַמריקה. ברודי זו עיר יפה היא. אֵין כל דמיון בינה ובין עירנו. הרחובות לא רחובותינו והאנשים לא אנשינו. כל אשר אַתה רואֶה פה לא משלָנו הוא. ואפילו היהודים אשר פה אֵינם דומים להיהודים אשר במקומנו. אָמנם, לכשתרצו, אֵין בין היהודים הלָלו ליהודינו כלום. אַדרבה, כמה מַעלות טובות ליהודי המקום הזה על יהודינו. פאותיהם ארוכות משלָנו. קפוטותיהם כמעט לאֶרץ מַגיעות. כולָם לבושים מגבעות, אַבנטים, סַנדלים ופוזמקאות משונים. הנשים חובשות פאות נכריות לראשיהן. ורק הלָשון, שבה הם מדברים, — הוי, כמה משונה לָשון זו! אֵינה דומה כלל ללשוננו. אַשכנַזית יִקרא לְלָשון זו. אָמנם המלים הן אותן המלים שמדברים אֶצלנו, אֶלָא שכולָן מלאות פתחים. ולא עוד, אֶלָא שהדיבור עצמו אֵינו כדיבורם של בני־אָדם מן הישוב. מדברים — ונראים כמזמרים. דומה, כאִילו כל ימיהם הם עוברים על הסדרה בניגוּני־הטעמים. אנחנו לָמַדנו אֶל דרכי הלָשון הזאת קל־מהרה. הראשון היה חברנו פיני. הלָה התחיל מדבר בלשון אַשכנז למן היום הראשון שבאנו לכאן. נקל היה לו, לפי שלָמַד אֶת הלָשון האַשכנַזית בביתו. אָחי אֵליהו אומר, כי אַף־על־פי שהוא לא לָמַד אֶת הלָשון האַשכנַזית בביתו, מכל מקום שומע הוא ומבין כמוהו.

אני מַטה אוזן ומַקשיב, כיצד מדברים בלשון אַשכְּנַז, למַען אֶלמַד גם אני לדבר בה. אָדם שבא למדינה זרה חַייב לָדעת אֶת לשונה. כּךְ אומר חברנו פיני. אִשתו טייביל אַף היא מדברת חציה אַשכּנַזית וחציה יהודית. וגם גיסתי ברכה, אִשתו של אָחי אֶליהו, מתאַוָה לדבר אַשכּנַזית, אֶלָא שאֵינה יכולה. עלובה זו מוחָה גס ביותר. קשה לשמוע ומהיר לאַבד! ורק אִמא אֵינה רוצה להיזקק ללָשון משונה זו. אומרת היא, כי תדבר גם פה בלָשון שדיברו אבותיה. לשנות אֶת לשונה בשביל האַשכּנַזים אֵינה רוצה. ולא עוד, אֶלָא שטינה יֵש לָה בלבה על האַשכּנַזים הלָלו. כסבורה היתה, כי אנשים כּנים הם. לבסוף נתגלָה לָה, כי אַף הם אֵינם צדיקים גמורים. פעם אַחַת נכנסה לשוק, עמדו האַשכּנַזים והונו אותה. בקש ביקשה מהם, כי ישקלו לָה ליטרה אַחַת, ושקלו לָה — אֵינה יודעת כמה.

כּךְ מסַפרת אִמא ומוכיחָה לָנו, כי גם בין האַשכּנַזים, כפי הנראֶה, נמצאִים רמאִים. שמעה גיסתי ברכה, קפצה ממקומה, ניענעה ידיה באַויר ואֵש מפיה תאֹכל:

— רמאִים אַת אומרת, חמותי? לא רמאִים, אֶלָא גנבים הם, כּולָם גנבים! חַייבים אנחנו להיזהר פה מפניהם יותר משהיינו נזהרים במקומנו. במקומנו ידענו, כי רוב גנבים גויִים הם.

— שטיה שכּמותךְ! הלא במקומנו יודע גם הגוי עצמו, כי גנב הוא.

כּךְ אומרת אִמא ומסַפרת מַעשה שהיה בחימקי המשרתת. משרתת נכריה היתה בביתנו וחימקי שמה. בימים ההם עוד חַי אָבי עליו השלום. והיתה חימקי זו נַערה טובה וישרה מאוד. ורק פסול אֶחד מצאו בה: גנבת היתה במקצת. כשקרה המקרה והכל היו יוצאִים אֶת הבית, לא רצתה חימקי להישאֵר יחידה, באֵין אִיש אִתה. חוששת היתה לעצמה, שמא תשלח ידה בגנבה...

משונים האַשכּנַזים ומשונים דרכיהם. אפילו הכסף שלָהם אֵינו דומה לכספנו. אֵין אִיש יודע פה, מַה טיבה של קופיקה. הכל יודעים רק אֶת הקרייצר בלבד. הכל נמכר אֶצלָם במחיר הקרייצר. בעד רובל אֶחָד שלָנו נותנים פה קרייצרים רבים לאֵין מספר. אִמא אומרת, כי המַטבעות הללוּ אֵינן בכלל מַטבעות. כמוהן ככפתורים לכל דבר. אָחי אֵליהו אומר, כי המַטבעות הלָלו נמַסות והולכות בידיו כּדונַג מפני אֵש. בכל יום ויום הוא פורש לקרן־זוית, פורם שם את כיסו, מוציא מתוכו רובל אֶחָד וחוזר ותופר אֶת הכיס במַחַט. למחר הוא פורם שוב אֶת הכיס, מוציא רובל מתוכו ותופרו שוב. וכך הוא עושה מדי יום ביומו. הימים חולפים, וחבילותינו עם כל הכרים והכסתות אֵינן עוד. נראֶה, כי האִשה היהודית, אשר התגנבה אִתנו לעבור אֶת הגבול, צוד צדתנו בחרמה. המעט ממנה, כי שומריה התנַפלו עלינו ביער להמיתנו, הנה עתידים אנחנו להישאֵר בלא כרים וכסתות. אִמא פוכרת ידיה ואֵין גבול ליגונה. „הוי על הכרים! הוי על הכסתות! אֵיך נבוא לאַמריקה, וכרים וכסתות אֵין לָנו?״... חברנו פיני מפשפש ומוצא מדי פעם בפעם תחבולָה אַחרת. הנה יֵלך, הוא אומר, למסור מודעה למסילת־הברזל, להגיש כתב־בקשה להפקיד הממונה על הגבול. הנה יעבור, הוא אומר, אֶת הגבול ויבוֹא אֶל האִשה היהודית וישלם לָה ככל גמולה. שאול יִשאַל אותה: היִתכן?!... אבל כל התחבולות האֵלה אֵינן אֶלָא דברים בטלים. מַה יועיל פיני במודעותיו ובבקשותיו? טייביל לא תניחהו לעבור אֶת הגבול ולָבוא אֶל האִשה היהודית, גם אִם יִתנו לָה מלוא ביתה כסף וזהב. כך אָמרה בפירוש. עוד לא נמחָה מלבה זכר הלילה, אשר בו התגַנבנו

לעבור את הגבול. כולנו זוכרים עדיין את טעם המרורים, אשר שבענו בלילה ההוא, בעברנו את הגבול. מספרים אנחנו לכל איש ואיש, כיצד התגנבנו לעבור את הגבול, כיצד שלחה אלינו האשה היהודית ערלים לשמרנו בדרך, כיצד הוליכו אותנו הערלים הללו ביער ונתכוונו לשחוט את כולנו בסכין. נס נעשה לנו, שגיסתי ברכה נוחה להתעלף מטבעה ואמא הרימה קול־זועות. שמעו החיילים והתחילו לירות. נשאו הערלים את רגליהם ונמלטו על נפשם, ואנחנו נושענו. כך מספרת אמא. אחי אליהו מספר אף הוא את המעשה הזה כהויתו, אלא שהנוסח הוא נוסח אחר. נכנסת גיסתי ברכה לתוך דבריו ומפסיקה אותו ומספרת אף היא את המעשה הזה כהויתו, אלא שהיא מוסיפה עליו נופך משלה. עומדת טייביל, אשתו של חברנו פיני, ואומרת, כי גיסתי ברכה אינה זוכרת את גוף המעשה כהויתו, לפי שגיסתי ברכה התעלפה אותה שעה. וטייביל מבקשת לספר את המעשה כהויתו, מתחילתו ועד סופו. מיד קופץ חברנו פיני ומשתיקה ואומר לה, כי היא אינה יודעת ולא כלום. הנה יספר הוא את המעשה הזה כהויתו, מתחילתו ועד סופו. בכל יום ויום אנו מספרים את הנסים והנפלאות, שנעשו לנו על הגבול. כל השומעים מנענעים ראשיהם ושורקים בשפתיהם. אומרים הם, כי מן השמים ריחמו עלינו. חייבים אנחנו לברך ברכת „הגומל"!

ג

מה טוב ומה נעים לשבת בעבר הגבול מזה! הימים כימי שבתון לנו. בטלים אנחנו מכל מלאכה. פעמים אנו יושבים באכסניה, ופעמים אנו יוצאים לטייל בשוקים וברחובות ולהתענג על חמדת העיר ברודי. עיר יפה היא זו. אינני יודע, מה ראתה גיסתי ברכה, שדעתה אינה נוחה

מן העיר הזאת? בכל יום ויום מפשפשת היא ומוצאת בה פסול אַחר. יש אשר ביצת הרחוב אֵינה מוצאת חן בעֵיניה, ויש אשר ריח העיר אֵינו לרצון לָה — ריח סרחון עולה לאַפּה. פעם אַחַת הקיצה בלילה משנתה והרימה קול־זַעוֹת: התנַפּלו עליה! כּוּלָנו קפצנו מעל משכּבותינו:

— מי התנַפּל עלַיִךְ? שודדים?

— לא שודדים, אֶלָא פישפשים!...

למחר סיפּרנו אֶת הדבר לפני בעל־האַכסַניה. תּמַה הלָה ולא ידע, במה אָנו סחים. הסביר לו חברנו פּיני בלשון אַשכּנַז, מַה טיבם של פישפשים. ענה בעל־האַכסַניה ואָמַר, כּי פּה, במדינת אַשכּנַז, לא שמע אָדם מעולָם אֶת שמעם של רמשים אֵלו. אֵין זאת, הוא אומר, כּי־אִם אנחנו הבאנו אותם לכאן מביתנו... הוי, מַה כּעסה ברכה! אומרת היא, כּי כלכּל לא תּוכל אֶת היהודי הזה. תּוֹעֵבה הוא לָה. גָרוּע הוא בעֵיניה ממשומד. אֵינני יודע, מה ראתה בּו כּי תשנָאֵהו. דומה, אָדם הגון הוא מאוד. כּשהוא מדבר, הריהו מעקם קצת אֶת פּיו ומגחךְ. ועוד מַעלָה אַחַת טובה אַתּה מוצא בּו, שמנַהל הוא אותנו בעצותיו. מורה הוא לָנו אֶת הדרךְ אשר נלךְ בּה, ואֶת המַעשׂה אשר נַעשׂה, וממי נקנה אֶת כּל צרכינו. וכשאָנו יוצאִים לקנות דבר, אַף הוא נטפל לָנו והולךְ אִתּנו. קונים אנחנו על־פּי רוב מַלבּושים. חברנו פּיני אומר, כּי לא נאה לָנו, שאָנו לבושים קרעים, כּקבּצנים המַחזירים על הפּתחים. בעיר נכריה, הוא אומר, חַייב אָדם להקפּיד על בּגָדיו. כּל־שכּן כּאן, בּחוּץ־לאָרץ, שהמַלבּושים נמכּרים בּזול גָמור, בּחצי־חינם. דבר זה גָלוּי וידוע לכל העולָם. ולפיכךְ קנה פּיני לעצמו מין מגבּעת קטנה, שרק האַשכּנַזים נזקקים לכמותה. וגם מעיל קנה לו, מעיל קצר המַגיע עד הבּרכּיִם, וגם עניבה חדשה לצוארונו. מי שלא ראה את חברנו פּיני לָבוש בּגָדים בּנוסַח אַשכּנַז, לא ראה פּרצוּף משוּנה מימיו. הגיעו

בעצמכם: קומתו ארוכה ודקה. ראיתו קצרה. כשהוא הולך, נראה כמקפץ. וחוטמו? אוי לאותו חוטם! אמא אומרת, כי מַראֵהו כמַראֵה לץ המרקד על החבל. אָחי אֱליהו אומר, כי פניו כפני הונגרי. חברנו פיני אומר, כי עדיין לא נתחַוור לו, מי משלָשתם עדיף: לץ המרקד על החבל, הונגרי, או קבצן המַחזיר על הפתחים? רמז הוא כלפי בגָדינו. אָמַר לו אָחי אֱליהו: אילו רצה, היה סיפק גם בידו ללבוש בגָדים בנוסח אַשכנַז. ואולָם לא טוב, הוא אומר, לבזבז ממון לשוא ולזרות קרבונים לכל רוחַ. חַייבים אנחנו, הוא אומר, לגנוז אֶת כספנו לעתיד לָבוא, לאַמריקה. אָמַר לו פיני: באַמריקה אֵין לָנו צורך בכסף. שם, הוא אומר, הרי אָנו בעצמנו כסף מזומן. וכך היה משדלנו בדבריו, עד כי נפתה לו אָחי אֱליהו והלך וקנה מעיל ומגבעת בשביל עצמו ומעיל ומגבעת גם בשבילי. עכשיו אָנו מטיילים שלָשתנו בראש כל חוצות ומדברים בלשון אַשכנַז. וַדאי לי, שהכל סוברים, כי אַשכנַזים גמורים אנחנו. ורק חסרון אֶחָד יש בדבר, שגם הנשים הולכות אַחרינו. הלא ידעתם, מי הן הנשים: אִמא, גיסתי ברכה ואִשתו של פיני, טייביל. נשים אֵלו אֵינן זזות ממנו אפילו רגע אֶחָד. אִמא חוששת, שמא אֶתעֶה ואובד בתוך המון האַשכנַזים. וברכה וטייביל למה חוששות? אֵינני יודע. שתי אֵלה נגררות אַחרינו בלא שום כוונה, כעגָלות הלָלו. ומפני שכולָנו מתהלכים בחבורה, כל העיר מַביטה אַחרינו. מה ראו בנו, שהם מַביטים אַחרינו?

— אֵין לך טיפשים בעולָם כולו כאַשכנַזים הלָלו! — אומר אָחי אֱליהו. — וראָיה לדבר: האַשכנַזי יאמין לכל דבריך.

— חוץ מעניני כסף. בעניני כסף לא יאמין לך לעולָם. הכסף יקר בעיניו מכל יקר. הקרייצר הוא נשמתו. במחיר כתר ימכור לך אֶת אָביו. ובמחיר זהוב יתן לך גם אֶת אלוהיו.

כך אומרת גיסתי ברכה, וטייביל ממַלאָה אַחריה. כבר השמַעתי לָכם תחילה, כי דעת הנשים אֵינה נוחָה מן האַשכּנַזים. על שום מה — אֵינני יודע. ואני לא כן אָנוכי עמדי. בעֵינַי מצאו האַשכּנזים חן רב. לולא חמדת אַמריקה הצפויה לי, הייתי משתקע פה לעולמי־עולָמים. וכי ראִיתם מימיכם בתים יפים כּבתים האֵלה? והאנשים — כלום ראִיתם אנשים טובים כּמותם? מוכרים הם לָכם כל דבר שיֵש בו חפץ! אפילו בהמתם אֵינה דומה לבהמתנו. אֶפשר שחָכמת בהמתם אֵינה רבה מחָכמת בהמתנו. שכל אֶחָד לשתיהן. אבל כּנגד זה מַראִיה של בהמתם מַראָה אַחר. כל דבר שאַתם רואִים פה פנים חדשות לו. ושאלו אֶת פי הנ׳ ים, ואִמרו לָכם, כי אֶצלנו טוב מאשר אֶצלָם. אַף דבר אֶחָד אֵינו מוצא פה חן בעֵיניהן. ואפילו האַכסַניה. ולא האַכסַניה בלבד, אֶלָא בעלי־האַכסַניה. הלָלו, אומרת ברכה, פושטים אֶת עורנו מעל עצמותינו. בעד כּוס חַמים הם דורשים כּסף. מעט מלח לא יתנו לאִיש חינם. מַתרה היא בנו, כּי אִם לא נימלט מפה בעוד מועֵד, עתידים אנחנו להחזיר על הפתחים.

כּך אומרת גיסתי ברכה. אבל כלום מפיה אָנו חַיים? אֵין מַשגיחים בדברי גיסתי ברכה. הלא היא ברכה אשר אָמרה, כי אָחי אֵליהו אִשה הוא. ועל חברנו פיני אָמרה, כּי ריק ופוחז הוא מאֵין כמוהו. אִילו היתה טייביל תקיפה בדעתה, וַדאי היתה תובעת אֶת עֶלבּון בעלה ומשיבה לָה אֶת חרפתה אֶל חיקה. ואולָם טייביל טובת־לב היא מאוד, ולפי דברת אִמא אֵין לָה מרה. ולפיכך שומַעת היא אֶת דברי ברכה ומַחרישה. הכל מַחרישים ואֵינם עונים אֶת ברכה דבר. גם אני מַחריש. עלי בוערת חמתה כּאֵש. קוראת היא לי גרגרן, או מוטיל בעל־הלסתות. על־שום לחָיי, הנראות בעֵיניה כלסתות. אומרת היא, כי בדרך שמַנתי ועביתי ושתי לסתותי השביחו. אני אֵיני מַשגיח בזה ולא כלום. ורק אִמא מתרעֶמת עליה, שדורשת היא

אֶת לחַיי לגנַאי. והרי היא מַתחילה לבכּוֹת. ואָחי אֶליהוּ כּוֹעֵס על אִמא, שהיא בּוֹכה. אומר הוּא, כּי בבכיתה פוֹגמת היא אֶת עֵיניה. ואָדם שעֵיניו פגוּמוֹת שערי אֲמריקה נעוּלים בּפניו!

ד

אִיש בּשׂוֹרה אני היוֹם: שמוּעה הגיעָה אֵלינוּ על חבילוֹתינוּ. האִשה היהוּדית, אשר התגנבה אִתנוּ לעבוֹר אֶת הגבוּל, נתפסה לַמלכוּת. חברנוּ פּיני שמח לאֶידה. אוֹמר הוּא: כּן יֹאבדוּ! אָמרה לוֹ אִמא: שיגנא! וחבילוֹתי מַה תהא עליהן? אָמַר לָה פּיני: וחבילוֹתי מָה תהא עליהן?... עכשיו בּרוּר לָנוּ כּשמש בּצהרים, כּי חבילוֹתינוּ הלכוּ לאִיבּוּד ואֵין לָהן תקנה עוֹלָמית. מָה נַעשה? צריכים אָנוּ לנסוֹע מזה והלאה. עֵצה אַחרת אָיִן. אָחי אֵליהוּ מתהלך קוֹדר בּלחץ יגוֹנוֹ. אִמא מְנַחמת אוֹתוֹ וּמדבּרת על לבּוֹ. אוֹמרת היא לוֹ: שוֹטה שבּעוֹלָם, וכי טוֹב היה לך, אִילוּ גָזלוּ ממנוּ אֶת כּספּנוּ, אשר קיבּלנוּ בּמחיר בּיתנוּ, וגם שחוֹט שחטוּ אוֹתנוּ? חברנוּ פּיני נוֹתן צדק לדברי אִמא. אוֹמר הוּא, כּי חַייב יהוּדי להצדיק אֶת הדין על עצמוֹ ולאמוֹר תמיד: „גם זוֹ לטוֹבה". בּרכה אַף היא מסַייעת לדבריהם וּמוֹסיפה נוֹפך משלָה. אוֹמרת היא, כּי לא לחינם קראָה שמוֹ אִשה: כּמוֹהוּ כּאִשה לכל דבר. אנחנוּ מכינים אֶת עצמנוּ לדרך. חוֹקרים אָנוּ וּדוֹרשים אֶת פּי אנשים יוֹדעֵי־דבר, כּיצד נוֹסעים לאֲמריקה? אנשים יוֹדעֵי־דבר שוֹמעים אֶת דברינוּ וּמַשיאִים לָנוּ עֵצוֹת. אִיש אִיש ועצתוֹ. זה אוֹמר: דרך פּאריז. זה אוֹמר: דרך לוֹנדוֹן. וּבא השלישי וּמוֹכיחַ ואוֹמר, כּי אַנטוורפּן קרוֹבה מכּוּלָן. מַשפּיעים הם עלינוּ רוֹב עֵצוֹת, עד שאָנוּ מתבּלבּלים ואֵיננוּ יוֹדעים, מה עלינוּ לעשוֹת. מפּני פּאריז יראָה אִמא. אָמרוּ

לָה, כי השאון גָדוֹל שם ביותר. אַנטוורפּן אֵינה לרצון לגיסתי ברכה. אַנטוורפּן שם משונה הוא, שכּמוֹתוֹ לא שמעה מעולָם. במנו וגָמרו, כּי נוסעים אנחנו ללונדון. חברנו פיני אומר, כּי לונדון טובה מכּולָן. כּמה פעמים קרא בגיאוגראפיה (מין ספר), כּי לונדון כּרךְ גָדול היא. ולא עוד, אֶלָא שמשה מונטיפיורי מוצאו מלונדון. ורוטשילד, הוא אומר, אַף הוא יושב בלונדון.

— רוטשילד יושב בפאריז!

כּךְ אומר אָחי אֵליהו. כּלל גָדול הוא אֶצלָם: אֶחָד מהם שאָמר דבר — מיד בא השני וסותרו. זה אומר: אור, וחברו אומר: חושךְ. אֵין הם מריבים ביניהם, אֶלָא מדיינים ומתנַגחים בלבד. יש שהם מתנַגחים זה עם זה שעה ארוכּה, עד שיבוא השלישי ויכריע ביניהם. לפני ימים מועטים נפלה מַחלוקת בין שניהם בדבר תּרגומה האַשכּנַזי של מלת חזרת. זה אָמַר, כּי בלשון אַשכּנַז קוראִים לחזרת: חֲרָן. וזה אָמַר, כּי בלשון אַשכּנַז קוראִים לחזרת: חֲרוֹן. וכךְ היו מדיינים זה עם זה שתּי שעות רצופות, עד שהחליטו להביא אֶת השאֵלה לפני בעל־האַכסַניה. מה עשו? הלכו אֶל השוק וקנו קלח של חזרת, הביאוהו לפני בעל־האַכסַניה, שאלו אותו ואמרו: „ילמדנו רבּנו אַשכּנַזי, פּרי זה בלשונךְ מהו — חֲרָן או חֲרוֹן” אָמַר לָהם בעל־האַכסַניה: „בלשוננו האַשכּנַזית יֵאמר לפרי זה לא חֲרָן ולא חֲרוֹן, אֶלָא מֶרֶטִיךְ”... ועכשיו צא ולמַד מפּי האַשכּנַזים הטיפּשים הלָלו!

ה

סלחו־נא לי, כּי הרביתי שיחָה על האַשכּנַזים ועל לשונם, עד שהסחתי את דעתי מנסיעתנו. שכחתּי, כּי נוסעים אנחנו לאַמריקה. כּלומַר, לפי שעה אנחנו נוסעים לא לאַמריקה גופה, אֶלָא ללונדון. ולא בדרךְ ישרה ללונדון,

אֶלָא בדרך המוליכה ללבוב. שם, בעיר לבוב, יש בית־וַעד לנודדים. אולי תבוא ישועתנו על־ידי בית־וַעד זה וניבנה גם אנחנו ממנו? לָמה יִגָרע חלקנו מחלקם של שאָר הנודדים? ובפרט, שקרנו אָסון בדרך — כל הכרים והכסתות אָבדו לָנו. אִמא מכינה אֶת עצמה לדבר לפני אַנשי בית־הוַעד ולבכּות לפניהם. אָחי אֵליהו מתחַנן אֵליה: „ובלבד שלא תבכּי! יעלה זכרון עֵינַיִך לפנַיִך! אִם תקפחי אֶת עֵינַיִך, עתידה אַת ליתֵן אֶת הדין לפני אַמריקה!"...

כּך אומר אָחי אֵליהו ונכנס אֶל בעל־האַכסַניה לשלם לו שׂכר לינה. לא היו רגָעים מועטים עד שחָזר משם נבהל ומשתומם ופניו כפני מת. מה הדבר? בעל־האַכסַניה ערך לו מין חשבון, שחָשכו עֵיניו מראות. בעד כל דבר קל שבקלים הוא דורש כסף ממנו. בעד מנורות להדלָקת נרות של שבת הוא מחַשב: שש מנורות, שהן ששה קרייצרים. בעד הבדלה — אַרבעה קרייצרים. הבדלה מנַיִן? הוא, בעל־האַכסַניה, בירך באָזנינו אֶת ברכת ההבדלה במוצאֵי־שבת, לפיכך חַייבים אנחנו לשלם לו אַרבעה קרייצרים. אָמַרנו לו: „לָמה אַרבעה דווקא?" אָמַר לָנו: „רצונכם בחמשה — שלמו חמשה". ומלבד זאת, הביא לָנו בחשבון מין דבר, שקוראִים לו קוֹמִיסְיוֹן. מַה טיבו של פגע זה? קוֹמיסיוֹן, הוא אומר, זה שׂכר טרחָתו, שטרח בשבילנו והלך אִתנו לקנות לָנו מַלבושים.

שמעה גיסתי ברכה, קפצה ממקומה וספקה כפיה.

— חמותי! מה אָמַרתי לָך תחילה? וכי האַשכנַזים הלָלו אֵינם גרועים מגזלָנים ורוצחי־היער? הלא הבריונים הרוסים שלָנו צדיקים הם בפניהם, צדיקים גמורים! האִם ברודי שם העיר הזאת? הלא כסדום העיר הזאת!

ניכּר היה, כי היקש זה, שהקישה ברכה אֶת האַשכנַזים לבריוני רוסיה, לא פגע בכבודו של בעל־האַכסַניה כל־כּך, כשם שחָרה לו על שהמשילה אֶת ברודי לסדום! עמד

והמטיר עלינו מַבּוּל של הרפות ואָמַר לָנוּ, כי צדקה עשׂה הקדוש־ברוך־הוא עמנו, שמסרנו בידי בריוני רוסיה לפרוע פרעות בנו!...

דומה, כבר סיפרתי לָכם פעם אַחַת על חברנו פיני, שרתחן הוא מטבע בריאָתו. לכאורה, אֵינו נוֹחַ לכעוס כל־כך. אבל כּיון שפגע בו אָדם בדברים ולא רוחו, יִבער כּאֵש אַפּו! חברנו פיני נרתע ממקומו, הזדקף בכל קומתו הארוכה, נגש עד בעל־האַכסַניה וקרא אֶל פניו בקול רם:

— אַשכּנַזי טיפש, יִכּנס הרוּחַ באבי אָביך!!!...

אמת, חברנו פיני לא יצא בשלום מעם האַשכּנַזי הטיפש. בעל־האַכסַניה עמד וחִלק לו ביד נדיבה שתי מַכּות־לחי יפות ונאמנות, עד כי צללה כל אוזן לשמוע. אבל כל זה כדאי היה לפיני. כל העיר ברודי נזעקה לקולנו. השׂמחה היתה גדולה מאוד.

ביום ההוא נחפזנו לברוֹחַ ללבוב.

סיפור שלושה עשר

מלבוב לקראקוב

א

העיר לבוב אֵינה כברודי. אֵין שום דמיון כלל בין שתי הערים האֵלה. ראשית, העיר עצמה עיר שמה: נקיה, רחָבה, נאָה, הדורה — מַרהיבה עין ביפיה! אָמנם, מוצא אַתה גם בלבוב רחובות וסמטות נדחים, כּרחובות ברודי וסמטותיה, אשר בעברך בהם בתקופת תמוז, אַתה אָנוס להפשיל מכנסיך לְמַעלָה ולאטום אֶת אַפּךָ מפני ריחָם. אבל כּנגד זה אַתה מוצא גן בתוך העיר, שהכל מותרים לטייל בו להנאָתם. הכּל — לרבּות העזים. מדינה חָפשית. אִיש הישר בעֵיניו יעשׂה. ביום השבּת מתהלכים בחוצות העיר לאָרכּם ולרחבּם יהודים חבושי מצנפות, ואֵין מוחה בידם. והאנשים אשר פה? כּוּלָם טובים ונוחים מאֵין כּמוהם. אִמא אומרת, כּי יֵש יתרון ללבוב מן ברודי כּיתרון היום מן הלַילָה. אָחי אֶליהו אומר, כּי צר לו מאוד, שסמוך לגבול עומדת ברודי תחילה ואַחַר־כּך לבוב. לפי דעתו, הוא אומר, צריך היה להפוך כּאן אֶת הסדר. עמד חברנו פיני והסביר לו, כּי, אַדרבּה, לפיכך טובה לבוב מברודי, משום שרחוקה היא מן הגבול וקרובה לאַמריקה. אָמַר לו אָחי אֶליהו: „שיננא! מה ענין אַמריקה לכאן? לבוב עומדת פּה, ואַמריקה חבויה שם, מעֵבר לים!" אָמַר חברנו פיני, כּי במחקר הערים והמדינות עדיִין זקוק אָחי אֶליהו לשמוע תורה מפּיו, משום שלָמַד אֶת חָכמַת הגיאוגראפיה. אָמַר לו אָחי אֶליהו: „אִם באמת לָמַדתָ אֶת חָכמַת הגיאוגראפיה, אמור לי אֵיפוא, היכן הוא בית־הַנעד?"

— בית־הוַעד של מי?

— בית־הוַעד של הנודדים!

— מה ענין בית־הוַעד אֵצל גיאוגראפיה?

— כל הלומד גיאוגראפיה חַייב לָדעת הכל!

כך אומר לו אָחי אֵליהו, ואָנו שואלים אֶת פי אַנשי העיר למקום בית־הוַעד. אֵין איש מהם יודע. עיר משונה ואנשים משונים.

— יודעים הם, אֶלָא שאֵינם רוצים לאמור!

כך מַחליטה גיטתי ברכה. זו — שום דבר לא ישר בעיניה. בדקה ומצאה חסרון גם בלבוב: חוצותיה רחָבים יותר על המידה. פסול מצאה בכלה, שעֵיניה יפות. טייביל, אִשתו של חברנו פיני, אַף היא פישפשה ומצאה פסול בלבוב. טייביל מה אומרת? לבוב וקראקוב כבר נתפרסמו לגנַאי בכל המקומות. אומרים לו לאָדם, שטעם טעם חומץ: „הנה תאורנה עֵיניך, וראית אֶת לבוב ואֶת קראקוב". ואָדם, שהעניק לו חברו מַכת־לחי יפה, אומרים עליו: „הנה נפקחו עֵיניו לראות אֶת לבוב ואֶת קראקוב גם יחד"...

בקיצור, כך דרכן של נשים. אֵין דבר בעולָם, אשר יפיק רצון מהן!

ב

כבר נודע לָנו מקומו של בית־הוַעד. בית גָבוה, שגגו אָדום. וכך נוהגים בבית־הוַעד: אָדם שרוצה להיכנס פנימה, עומד תחילה מבחוץ ומַמתין שעה קלה. ולא שעה קלה, אֶלָא שעה ארוכה. אַחַר־כך פותחים אֶת הדלת לפניו. פתחו אֶת הדלת לפניו, הריהו מטפס ועולה במַעלות למדור העֶליון. עלה למדור העליון, מיד קול המון בני־אָדם עולה לאָזניו. רובם בני רוסיה, משלָנו. נודדים יִקָרא לָהם. כמעט כולָם רעֵבים וכולָם מטופלים בעוללים ויונקים. הללו, שאֵין לָהם

עוללים ויונקים, אַף הם רעֵבים. מצווים אותם, כי יֵלכו וישובו מחר. למחר אומרים לָהם שוב, כי יֵלכו וישובו מחר. וכך חוזר חלילה. אִמא נכנסת בדברים עם הרבה נשים. כל אַחַת מהנשים הלָלו צרתה גדולָה משל חברתה. אִמא אומרת, כי אִילו באה לשקול במאזנַיִם אֶת צרתה וצרותיהן, היתה המאושרה בנשים! הנודדים הלָלו רובם ברחו מאֵימַת הפרעות. הוי, מה רבים הסיפורים שהם מסַפרים — לא תימלא אוזן משמוע! כולָם נוסעים לאַמריקה וכולָם אֵין לָהם כסף להוצאות הדרך. רבים נשלָחים לביתם בחזרה. מעטים מקבלים פה עבודה. מקצתם נשלָחים לקראקוב. מַה יעשו בקראקוב? אומרים, כי שם מקומו של בית־הוַעד הנכון. אִם כן, בית־וַעד זה שבכאן מהו? אֵין אִיש מהם יודע. אִמרו לָהם, כי יבואו מחר — ובאו. אַיֵה הוַעד? אֵין אִיש יודע, הלוַאי לא יֵדעו כך צער כל ימיהם! בינתַיִם נכנס אָדם בעל־קומה, שפניו מחוטטים ועֵיניו טובות ושוחקות.

— הנה אֶחָד מאַנשי הוַעד. דוקטור הוא.

הדוקטור בעל העֵינַיִם הטובות והשוחקות יושב על כיסאו. מדי פעם בפעם נגָש אֵליו אַחַד הנודדים וטוֹעֵן לפניו ומנַענע אֶת ידיו. הדוקטור שומע אֶת דבריו ועונה אותו, כי יחיד ובודד הוא פה ואֵין בידו להושיע. „יֶש לָנו, הוא אומר, וַעד של שלושים אִיש ויותר, ואַף אֶחָד מהם אֵינו רוצה לָבוא לכאן. מה אֶעשה לָכם, ואני יחיד ובודד פה?"

הנודדים אֵינם מַשגיחים בדבריו, שהוא יחיד ובודד פה. עיפה נַפשם לָשבת בעיר הזאת. כבר אָכלו אֶת כל אשר היה לָהם, ועַתָה אֵין לָהם כלום. אומרים הם: אַחַת משתי אֵלה — או כי יתנו לָהם כרטיסים לאַמריקה, או כי ישיבו אותם לאַרצם. הדוקטור טוֹעֵן, כי יֵש בידו לשלחם רק עד קראקוב, אִם רצונם בכך. שם יֵש בית־וַעד. אולי יוכל בית־הוַעד ההוא להושיע אותם? הנודדים שומעים

אֶת דבריו ואומרים, כי אֵין לָהם לפי־שעה אפילוּ מזון סעודה אַחַת. הדוקטור מוציא אֶת אַרנקו מכּיסו ונותן לָהם מַטבּע. הנודדים מִסתכּלים בּמַטבּע ונפטרים מעם פּניו. הַלָלוּ יוצאִים, והַלָלוּ בּאִים. אַף הם נוֹדדים. כּוּלָם, הם אומרים, נוֹפלים אַפּיִם אַרצה. כּבר כּשל כּוֹח הסַבּל.

— מה אַתּם רוֹצים? — טוֹעֵן הדוקטור הבּוֹדד.

— לאכול אָנוּ רוֹצים! — אומרים הנודדים.

— הנה הביאוּ לי אֶת ארוּחָתי, הא לָכם ואִכלוּה.

כּךְ אומר לָהם הדוקטור בּעל העֵינַיִם הטובות והשׂוחקות ורוֹמז לָהם על ארוּחָתוֹ שהביאוּ לוֹ. קהָנה עם גלוּסקאות לבנות. אומר הוּא, כּי אֵינוֹ משׂטה בּהם. נותן הוּא לָהם אֶת ארוּחָתוֹ. יקוּמוּ ויאכלוּ. כּי מַה יעשׂה, והוּא יחיד וּבוֹדד פּה? הנודדים משיבים לוֹ תּודה. אומרים הם, כּי לא על עצמם הם מבקשים רחמים מלפניו, אֶלָא על ילדיהם, על העוֹללים והיונקים.

— אִם כּן, הביאוּ הנה גם אֶת ילדיכם! — אומר הדוקטור ועוֹמד ורוֹמז לָנוּ בּעֵיניו הטובות והשׂוחקות:

— ואַתּם מה שְאֶלתכם?

ג

יצאה אִמא וקרבה עד הדוקטור הטוב בּעל העֵינַיִם השׂוחקות והתחילה לסַפּר לוֹ אֶת כּל המַעשׂה כּהניתוֹ, מֵעֵצם ראשיתוֹ. מַעשׂה בּבעלה, שהיה חַזן בּעירוֹ. והיה בּעלה חוֹלה ימים רבּים, עד שנפטר מעוֹלָמוֹ ועזב לאנחוֹת אותה ואֶת ילָדיה. האֶחָד גָדול והשני קטן, כּמעט יונק שדי אִמוֹ (אני הוּא). השׂיאָה אֶת הגָדול אִשה והכניסַתּוּ לבוֹר־שוּמן. נזל השוּמן והלךְ והבּוֹר נשאַר ריק כּשהיה. המחוּתּן יצא נקי מנכסיו, והבּן בּתחַייב חוֹבת־צבא...

— אִמא! לאָן הרחַקת לכת?

כך אומר אָחי אֶליהו, והוא עומד לסַפר אֶת כל המַעשׂה כהוָיתו, אֶלָא בנוסח אַחר. וכך הוא מַתחיל:

— בין שנתחַייבתי חובת־צבא ובין שלא נתחַייבתי — לא כאן הֶיפוא המקום להאריך בזה. העיקר הוא אֵיפוא, שנוסעים אנחנו לאַמריקה. כלומַר, אני, ואִמי, ואִשתי, ואָחי הקטן, והאִיש הצעיר הזה (רמֵז על חברנו פיני) אַף הוא נוסע אֵיפוא אִתנו. ומכיוָן שנוסעים אנחנו לאַמריקה, צריכים אָנו אֵיפוא לעבור אֶת הגבול. ובכן, נסַענו אֵיפוא ובאנו עד הגבול. ומכיוָן שפאספורטים לא היו לָנו אֵיפוא, לפי ששנינו נתחַייבנו חובת־צבא...

— כאן הנח לי! — קפץ ואָמַר חברנו פיני, ומיד דחה אֶת אָחי אֶליהו בשתי ידיו והתחיל לסַפר אֶת כל המַעשׂה כהוָיתו, אֶלָא בשינוי לָשון. ואַף־על־פי שאֶליהו אָחי הוא, עצמי ובשׂרי, בכל זאת חַייב אני להודות בזה, כי דיבורו של חברנו פיני יפה שבעתים מדיבורו של אָחי אֶליהו. ראשית, אֵין דרכו של פיני להעלות גרה ולחזור מאָה פעמים ואַחַת על מלת אֵיפוא, כשם שעושׂה אָחי אֶליהו. ושנית, יודע פיני אֶת הלָשון הרוסית ומתבל דיבורו במלים רוסיות הרבה, וסתם מלים יפות ונעימות לָאוזן. הרבה מדבריו לא הבינותי, ואַף־על־פי־כן נעמו לי מאוד. וכך פתח פיני ואָמַר:

— הבה, אדוני הדוקטור, ואַרצה לפניך בקיצור נמרץ על מַהלך המַצב כולו, למַען תהיֶה לך נקודת־השקפה. ראשית סיבת דרכנו לאֶרץ החופש והפרוגרס נתעוררה בקרבנו, לכאורה, לא על־ידי חובת־הצבא, אֶלָא מתוך הכרת השאִיפה להשׂכלה ולקולטורה, לפי שמשוללים אנחנו שם על־ידי שאלת־היהודים לא קונסטיטוציה בלבד, אֶלָא גם אַויר לנשימה. ולא לחינם אָמַר טורגניֶב, ואַחריו גם בוקל בהיסטוריה של הציוויליזאציה שלו...

חבל! כאן ביקש חברנו פיני לפאֵר אֶת דבריו בפסוקים נאִים ובמַאמרי־חכמים שנונים ונתכוון להראות אֶת כוחו

בפה — ועיכבו אותו. הדוקטור הפסיקו באמצע, גמע מעט מכוס הקהוה ואמר לו בבת־צחוק קלה:

— אמור, מה שאלתך?

יצא שוב אחי אליהו ופנה אל פיני ואמר:

— למה תבחר לך דרכים עקלקלות ולא תדבר דבר כענינו?

נראה, כי היטב חרה לחברנו פיני, לפי שנטה הצדה, נתקל ברגלי עצמו וענה מתוך רוגז:

— ואתה מיטיב לדבר? דבר אתה!

ואחי אליהו נגש עד השולחן וחזר לספר את כל המעשה בקיצור נמרץ.

ד

— ובכן, נסענו איפוא לאמריקה, עד שהגענו אל הגבול. כיון שהגענו עד הגבול, באנו איפוא בדברים עם הסוכנים. והסוכנים, הלא ידעתם, כולם רמאים, כולם גנבים, אין בהם גם אחד. התחילו איפוא הסוכנים מתנגחים זה עם זה, מתגרים, מאיימים, כורים בור איש לרעהו. עד שנזדמנה לנו איפוא אשה יהודית, אשה הגונה, טובה, כשרה, צנועה, חסודה. נקבה לנו האשה היהודית את שכרה וקיבלה איפוא על עצמה להעביר על־פני הגבול אותנו ואת חבילותינו. ושני ערלים נתנה לנו האשה היהודית, שני שומרים לשמרנו בדרך...

— חכה כמעט רגע! תיכף ומיד נתנה לך האשה היהודית שני ערלים? במאמר אחד?...

כך קופצת ואומרת גיסתי ברכה, והיא דוחה את אחי אליהו בשתי ידיה ומתחילה לספר בעצמה את כל המעשה כהויתו, אלא שהיא מאריכה קצת בפרטי הדברים. מספרת היא לפני הדוקטור, כיצד ציותה אותנו האשה היהודית

לָלכת מחוץ לָעיר, הלוֹך והבּט, הלוֹך והבּט, עד שנפגע בגבעה. מן הגבעה נפנה על שׂמאל ונלך, הלוֹך והבּט, הלוֹך והבּט, עד שנפגע בגבעה שניה. ואז נפנה על ימין ונלך משם, הלוֹך והבּט, הלוֹך והבּט, עד שנגיע לבית־מַרזח. לבית־המַרזח יִכּנס אֶחד מאִתנוּ וימצא שם שני ערלים יוֹשבים ושוֹתים ייש. אָז יִגש אֶל הערלים וישמיע אוֹתם רק מלה אַחַת: חַ י י מ וֹ ב ה — ויֵדעוּ הערלים אֶת המַעשׂה אשר יעשׂוּ, ויקומוּ ויֵלכוּ אִתנוּ עד היער. נס נַעשׂה לָנוּ, שהיא, גיסתי בּרכה, נוֹחָה להתעלף מטבעה...

אָמַר לָנוּ הדוֹקטוֹר:

— היוֹדעים אַתם, חביבי, אֶת אשר אוֹמַר לָכם? גם אני נוֹחַ להתעלף מטבעי. ואַתם, אִם בקוֹלי תשמעוּ, יעמוֹד־נא אֶחָד מכּם ויסַפּר לי בקיצוּר נמרץ, מַה שאֶלתכם?

יצאה אִמא שוּב ועמדה לדבּר. אִמא תדבּר והדוֹקטוֹר יענֶנה בשאֵלה. מוֹסר אני בזה אֶת שׂיחָתם כּמוֹת שהיא, אַף מלה אַחַת לא נעדרה:

אִ מ א: ובכן, רצוֹנך, שאסַפּר בקצרה? אֶת חבילוֹתינוּ לָקחוּ מאִתנוּ.

ה ד וֹ ק ט וֹ ר: אֵילוּ חבילוֹת?

אִ מ א: אֶת הכּרים והכּסתוֹת. שתּי כּסתוֹת, אַרבּעה כּרים גדוֹלים, ועוֹד שני כּרים, אַף הם גדוֹלים, ושלוֹשה כּריכּ קטנים, הקרוּאים מַמזרים.

ה ד וֹ ק ט וֹ ר: ולא יוֹתר?

אִ מ א: ועוֹד שלוֹש שׂמיכוֹת. שתּי שׂמיכוֹת ישנוֹת ואַחַת חדשה. ומַלבּוּשים שנַיִם, וסוּדר של משי, וגם...

ה ד וֹ ק ט וֹ ר: לא לָזאת שאַלתּי. אָסוֹן אַחר לא קרה אֶתכם בּדרך?

אִ מ א: אֵיזה אָסוֹן אַחר אַתּה רוֹצה?

ה ד וֹ ק ט וֹ ר: כּוַונתי, מַה יֶחסַר לָכם עתּה?

אִ מ א: כּרים וכסתוֹת.

ה ד ו ק ט ו ר: ולא יותר?

אִ מ א: וכי מעט לך זה?

ה ד ו ק ט ו ר: וכרטיסים יֵש לָכם? וכסף יֵש?

אָ מ א: תּודה לָאֵל. גם כּרטיסים יֵש לָנוּ, גם כּסף מעט...

ה ד ו ק ט ו ר: אִם כֵּן, הלא מאושר חלקכם בּאָרץ! חַיֵיכם, שמקנא אני בּכם. הבה נַעשׂה חליפין. אַל תּאמרוּ, כּי משטה אני בּכם. מדבּר אני בּאמת וּבתמים. קחוּ לָכם אֶת ארוּחָתי, קחוּ לָכם אֶת הנוֹדדים, קחוּ לָכם אֶת בּית־הוַעד כּוּלו, וּתנוּ לי תּמוּרתם אֶת כּרטיסיכם ואֶת כּספּכם, אָז אָקוּם ואֶסַע לאַמריקה בּעֶצם היוֹם הזה. כּי מה אֶעשׂה — ואני יחיד וּבודד פּה, אִיש אֶחָד בּין עניִים מרוּבּים כּל־כּךְ, בּלא עֵין־הרע?...

— אֵין זאת כּי־אִם רוּחוֹ של הדוקטוֹר הזה אֵינה נכוֹנה בּקרבּוֹ! — כּךְ נמנינוּ וגָמַרנוּ בּיציאָתנוּ מבּית־הוַעד. אֵין אָנוּ רוֹצים לשהוֹת בּעיר הזאת אפילוּ רגע אֶחָד. אָחי אֵליהוּ אוֹמר: חבל על הכּסף, שאָנוּ מוֹציאִים כּאן לבטלה. מוּטב שנקוּם ונסע לקראקוֹב. רבּים מן הנוֹדדים נוֹסעים לקראקוֹב. יהי רצוֹן, כּאִילוּ נוֹדדים גם אָנוּ.

— מאַחַר שהָיִינוּ בּלבוֹב, חַייבים אנחנוּ להיוֹת גם בּקראקוֹב, — אוֹמר חברנוּ פּיני.

— כּדי שיקוּים בּנוּ מַאמַר הבּריוֹת: „ורָאִית אֶת לבוֹב ואֶת קראקוֹב”? — ממַלאָה אַחריו אִשתּוֹ טייבּיל.

שלוֹם לָךְ, לבוֹב. נוֹסעים אנחנוּ לקראקוֹב.

סיפור אַרבעה עשר

עם הנודדים

א

רצונכם לנסוע לאַמריקה, סעו רק עם הנודדים. אִם אַתֶּם נוסעים עם הנודדים, טוב ויפה לָכם. באתם לעיר, הרי אַתֶּם פטורים מבקש אַכסַניה. כבר הכינו לָכם אַכסַניה מקודם. הלא לכךְ נוצר בית־וַעד. בית־הוַעד מצווה ועומד להכין אֶת כל צרכיכם. אַף אָנו, כשבאנו בלילה הראשון לקראקוב, מיד לקחונו אַחַר כבוד וכלָאונו במין בית, או אָסם, או רפת. שם חיכינו עד אור הבוקר. האִיר הבוקר, באו אֵלינו מבית־הוַעד ורשמו שמות כולָנו בספר. אִמא לא רצתה תחילה לפרש אֶת שמותינו. חוששת היתה לעבודת־הצבא. מי יודע, מַה יֵּלד יום? צחקו עליה הנודדים. מַה למלכות אַשכּנַז ולעבודת־הצבא ברוסיה? אַחַר־כּךְ העבירו אֶת כולָנו לאַכסַניה גדולה. בית מלא מיטות ונודדים הרבה לאֵין מספר. „נראֶה כּהקדש לכל דבר”. כּךְ אָמרה אִמא. וגיסתי ברכה אומרת: „חמותי, מוטב שנַעשה דרכּנו הלאה”. הלא כּבר אָמרתי לָכם פעם, כי טבע הוא בנשים, שאֵין דעתן נוחָה משום דבר. בּכל הן בודקות ומוצאות חסרון. העיר קראקוב לא מצאה חן בעֵיניהן למן הרגע הראשון. אפילו אָחי אֱליהו כּוֹעס על קראקוב. קראקוב, הוא אומר, אֵינה לבוב. בּלבוב אַתָּה מוצא, לכל הפּחות, יהודים, ואִילו בקראקוב אֵין יהודים. כּלומַר, יֵש גם בקראקוב יהודים, אֶלָּא היהודים הלָלו משונים הם, מיני אַנדרוגינוסים, חצים יהודים וחצים פולָנים. שׂפם מסולסל ופאות מסולסלות. כּךְ

אומר אָחי אֵליהו. וחברנו פיני חולק עליו. אומר הוא, כי בקראקוב רבה הצִיוויליזאציה יותר מאשר בלבוב. חָשקה נַפשי לָדעת, מַה טיבה של ציוויליזאציה זו, שחברנו פיני אֵינו יכול להתקיים בלעדיה?

ב

האַכסַניה, אשר הכינו לָנו מטעם בית־הוַעד, אַכסַניה טובה היא מאוד. כלומַר, לא שטובה היא כל־כך, אֶלָא עליזה היא. אָנו מתוַדעים מדי פעם בפעם אֶל נודדים חדשים. אָנו יושבים יחד, אוכלים יחד, מסַפרים סיפּורים זה לָזה. הוי, כמה נאִים הסיפּורים! נסים ונפלָאות! נסים שנַעשו בזמן הפּרעות. נסים שנַעשו בעבודת־הצבא. נסים שנַעשו על הגבול. כל אֶחָד מסַפר סיפּור מיוחָד על סוכנו. אֶחָד שואֵל אֶת השני: „מי היה הסוכן שלךָ על הגבול — אָדום או שחור?" והשני משיב לו: „לא אָדום ולא שחור, אֶלָא סתם גנב"...

דבר המובן מאֵליו, שגם אנחנו מסַפרים אֶת דבר הנס שנַעשה לָנו, אֶת כל המוצאות אותנו בדרךְ. כיצד התגַנבנו לעבור אֶת הגבול, כיצד סבבונו הסוכנים מכל העברים, כיצד התוַדענו אֶל אִשה יהודית צדקנית, וכיצד הוציאָה האִשה היהודית במרמה אֶת חפצינו מידינו, וכיצד התעוֹנו שני שומריה הערלים ביער, שאָלונו לכספנו והוציאו סַכינים לשחטנו. נס נַעשה לָנו, שגיסתי ברכה נוחָה להתעלף מטבעה, ואִמא הרימה קול־זְעָקות — מיד נשמַע קול־יריה, הערלים נמלטו על נַפשם, ואנחנו נושענו... הכל שומעים אֶת סיפּורנו, מנַענעים ראשיהם ושורקים בשפתיהם. אֶחָד הנודדים, גבה־קומה וזעום־עֵינַיִם, שמוכים נעוצים לו באָזניו, שואֵל אותנו:

— מַה מַראֶה האִשה היהודית אשר אמַרתם? כשרה, חסודה ופאָה נכרית על ראשָה?

כאשר שמע הנודד גבה־הקומה וזעום־העֵינַיִם מפינו, כי האִשה היהודית שלָנו היא כשרה, חסודה ופאָה נכרית על ראשה, קפץ ממקומו ואָמַר אֶל אִשתו, שקוראִים את שמה שׂרה:

— שׂרה! השומַעת אַת? הלא זאת היא אותה היהודיה!

— יבוא עליה חלירע ועל כל הסוכנים גם יחד, ריבונו של עולָם!

כּךְ אומרת אִשתו שׂרה, ואַף היא מסַפרת לָנו סיפור נאָה, כיצד רימתה אותם האִשה היהודית בעלת הפאה הנכרית, כיצד פשטה אֶת עורם מעל בשׂרם וביקשה לתקוע לידם כּרטיסי־אניה לאַמריקה.

לשמע המלה „כּרטיסי־אניה" קפץ נודד שני, והוא חַייט, בעל עֵינַיִם שחורות ופנים לבנים, ואָמַר:

— כּרטיסי־אניה? הניחו לי, ואסַפר אני לָכם מַעשה בכּרטיסי־אניה.

והחַייט בעל־העֵינַיִם השחורות והפנים הלבנים רוצה להתחיל בסיפורו על כּרטיסי־האניה, והנה הקדימו נודד שלישי, שקוראִים שמו טופולינסקי. אומר הוא: אִם לכרטיסי־אניה — יֶש לו סיפור נאָה מזה, מַעשה שהיה בעיירתם בחברה של סוכנים, המוכרים כרטיסים מליבאווה לאַמריקה, שפגעו באִיש צעיר והוציאו ממנו יותר מששים קרבונים ותקעו לידו מין נייר מצויר עם דמות נשר אָדום בראשו. בא האִיש הצעיר לליבאווה וביקש לישב באניה. אָמרו לו: תֵן כּרטיסךְ. עמד והוציא לָהם אֶת הנייר עם הנשר האָדום. אָמרו לו: הצניעֵהו ויהי לךָ לָצור על פי הצלוחית. אֵין זה כּרטיס־אניה, אֶלא שיר־המַעלות!

ג

סיפורי־המַעשׂה בכּרטיסי־האניה כבר יצאו מאַפי והיו לי לזרא. עוזב אני אֶת הגדולים ואֶת שיחָתם ופונה אֶל

הקטנים. כבר בנסיעתנו ברכבת מסילת־הברזל התודעתי אל נַער אֶחָד מנַערי הנודדים, ששנותיו כשנותי. קופיל שמו ושפתו מבוקעת. שפה זו באה לו מנפילה. פעם אַחַת טיפס ועלה בסולָם ונפל על גזר עֵץ. נשבע הוא, כי לא חָש שום כּאֵב, רק דם רב שתת ממנו. ולא די, הוא אומר, שנבקעה שפתו, אֶלָא שקיבל מַכּות נוספות מידי אָביו. הנודד גבה־הקומה וזעום־העֵינַים, שמוכים נעוצים לו באָזניו, הוא אָביו. והאשה, שקוראים את שמה שרה, היא אִמו. לפנים, הוא אומר, היו עשירים מופלָגים. כלומַר, לא לפנים, אֶלָא זה לא כבר, לפני הפרעות. שאלתיו: מַה פירושן של פרעות? שומע אני כל הימים את הנודדים מדברים וחוזרים ומדברים על פרעות, אבל מַה טיבן של אֵלו — אֵיני יודע. אָמַר לי קופיל:

— פירושן של פרעות אֵינך יודע? אִם כן, הלא עדיין ינוקא אַתה! פרעות מין דבר הוא, שאַתה רואה עכשיו בכל מקום. מַתחילות הן מאליהן, וכשהן מַתחילות, הן נמשכות שלושה ימים רצופים בזה אַחַר זה.

— אבל מה הן אֵלה וּמַה טיבן? יריד?

— אֵיזה יריד? יריד נאה! מנַפצים חַלונות! שוברים כלי־בית! פורמים כרים וכסתות! נוצות עפות בחוץ כשלג!

— כלפי מה?

— כלפי מה? כלפי לאָה! שוטה שבעולָם, פרעות עושים לא בבתים בלבד, אֶלָא גם בחנויות. מקעקעים אֶת כל החנויות, מַשליכים אֶת הסחורה החוצה, סוחבים ורומסים וחומסים, מפזרים לכל רוחַ, יוצקים נפט, מַציתים וּמַבעירים באֵש.

— כלך לך, משטה אַתה בי!

— שוטה שבעולָם! כסבור אַתה, שאני בודה דברים מלבי? אַחַר־כּך, כשאֵין לָהם עוד מַה לחמוס, הם מַחזירים על הבתים, נושאים בידיהם קרדומות וכילפות וּמַקלות,

המשטרה הולכת מאחריהם וכולם צורחים בקול: „הוי, ילדים, הכו ביהודים!” והם מכים והורגים, רוצחים ושוחטים, דוקרים ברמחים...

— את מי?

— כיצד את מי? את היהודים!

— לשם מה?

— לשם מה — הוא שואל! הלא לכך הן פרעות!

— ואם פרעות הן, מה בכך?

— הרף ממני, עגל אתה! אינני רוצה לדבר עמך!

כך אומר אלי קופיל, דוחה אותי מעם פניו ושם ידיו בכיסי מכנסיו, כגדול. הדבר הזה פוגע בכבודי. היטב חרה לי על קופיל, שהוא מתגאה עלי. אבל מתאפק אני ומחריש. „חכה־נא, גאותן, עוד יבוא יום ותתרפס לפני!” כך אני אומר בלבי וממתין רגעים אחדים. אני נגש שוב אל קופיל ונכנס עמו בדברים. לא בדברי פרעות, אלא בדברים אחרים. שואל אני אותו, אם יודע הוא לדבר בלשון אשכנז. והריהו צוחק לי: „מי זה איננו יודע לשון אשכנז? הלא לשון אשכנז היא לשון יהודית!”

— האומנם? אם כן, אמור לי, כיצד אומרים בלשון אשכנז לחזרת?

נתן קופיל את קולו בצחוק גדול.

— מה פירוש — כיצד קוראים לחזרת? חזרת היא חזרת.

— מכינן שכך, אני אומר, אמנם אינך יודע!

— אלא כיצד אומרים לחזרת?

ואולם, לצערי הרב, שכחתי גם אני, כיצד אומרים בלשון אשכנז לחזרת. ידעתי, אך שכחתי. נגשתי אל אחי אליהו ושאלתיו, כיצד אומרים בלשון אשכנז לחזרת? אמר לי: „הנה אתן לך חזרת, והיתה לך למזכרת!”... אחי אליהו, כפי הנראה, כועס. בכל פעם, כשהוא פורש אל כיסו להוציא

מעוֹת מתּוֹכוֹ, הוּא כּוֹעֵס. חברנוּ פּיני מלגלג עליו על כּךְ. והרי הם מתקוֹטטים שניהם. אני מבקש לי מקוֹם פּנוּי בּין החבילוֹת ועוֹשׂה לי משׁכּב ללינַת־לילה.

ד

בּקראקוֹב לא העלינוּ בּידינוּ כּלוּם. בּבית־הוַעד לא היִינוּ. הנוֹדדים אָמרוּ לָנוּ, כּי עמלנוּ יהיֶה לשׁוא. אָדם שׁבּא לבית־הוַעד, מיד מַתחילָה פּרשׁת עינוּיִים. ראשׁית כּל, רוֹשׁמים אֶת שׁנוֹתיו בּספר. אַחַר־כּךְ שׁוֹלחים אוֹתוֹ אֶל הדוֹקטוֹר, שיִבדוֹק אוֹתוֹ. אַחַר־כּךְ מצווּים אוֹתוֹ להמתין. המתין, מצווּים אוֹתוֹ לָבוֹא שׁנית. בּא שׁנית, שׁוֹאלים אוֹתוֹ: לָמה בּאת? אָמַר לָהם: ציווּני לָבוֹא, וּבאתי. והרי הם עוֹמדים להטיף לוֹ מוּסר, שׁהוּא נוֹסע לאַמריקה. אָמַר לָהם: אֶלָּא לאָן אֶסַּע? אָמרוּ לוֹ: היכן מצאת כּתוּב, שׁאַתּה חַייב לנסוֹע? והרי הוּא מסַפּר לָהם מַעשׂה בּפרעוֹת. אָמרוּ לוֹ: אבל אשׁמים אַתּם בּעצמכם. וּראָיה לדבר, הנה גַּנב אֶחָד מנַּערי הנוֹדדים שׁלָּכם כּעךְ מן השׁוּק. אָמַר לָהם: אֶפשׁר היה רעֵב? אָמרוּ לוֹ: הנה נפלה אֶתמוֹל מריבה בּראשׁ כּל חוּצוֹת בּין אִישׁ וּבין אִשׁתּוֹ מן הנוֹדדים שׁלָּכם, והביאוּ שׁוֹטרים להפריד בּיניהם. אָמַר לָהם: האִשׁה אִשׁה עלוּבה היא. הכּירה כּאן אֶת בּעלה, שׁעזב אוֹתה בּביתה וּביקשׁ לברוֹח לאַמריקה. עמדה ותפסה אוֹתוֹ והחזיקה בּוֹ. ביקשׁ להשׁתּמט מידיה וּלהימלט. צעקה האִשׁה. אָמרוּ לוֹ: אִם כּן, לָמה מתהלכים הנוֹדדים שׁלָּכם לבוּשׁי־קרעים? אָמַר לָהם: עניים הם. יתּנוּ לָהם בּגָדים, ולא יתהלכוּ לבוּשׁי־קרעים... בּקיצוּר, מוּסר הם מַטיפים וכסף אֵינם נוֹתנים.

כּךְ מתאוֹננים הנוֹדדים לפנינוּ. אוֹמרים הם, כּי אנחנוּ המאוּשׁרים בּבני־אָדם, שׁעד עכשׁיו לא היִינוּ זקוּקים לחַסדוֹ שׁל בּית־הוַעד. אָמרה אִמא: גּם עכשׁיו לא היתה זקוּקה

לבית־הוַעד, אילמלא הכּרים והכּסתות. אילו לא הוציאו מידינו במרמה אֶת חפצינו על הגבול, היתה נחשבת עכשיו כּקיסרית לכל דבר. אני מַעלה בזכרוני אֶת מטפחת־המשי הצהובה של אִמא, שמתוכה היתה נשקפת אָמנם כּקיסרית. ואולָם אִמא אומרת, כּי על שום דבר אֵינה מצטַערת כּל־כּך, כּמו על אָבדן הכּרים והכּסתות. מַה נַעשׂה בּאַמריקה בּאֵין כּרים וכסתות?

כּךְ אומרת אִמא, פּוכרת ידיה וּמַתחילָה לבכּות. שמע אָחי אֵליהו ונתן עליה בּקולו:

— שוּב? שוּב אַת בּוכיה? וכי שכחת, כּפי הנראֶה, כּי קרובים אָנו כּבר לאַמריקה, ועליךְ לשמור מכּל משמר אֶת עֵינַיִךְ?

כּסבורים אַתם אֵיפוא, כּי אָמנם קרובים אנחנו לאַמריקה? לא היו דברים מעולָם! עדַיִן צריכים אָנו לנסוע ולחזור ולנסוע. לאָן עלינו לנסוע — אֵינני יודע אֶל־נכון. שומע אני מפּי הנודדים שמות של ערים: האמבּורג, ווינה, פּאריז, לונדון, ליוורפּול... על האמבּורג הכּל אומרים, כּי ראויה היא שתּישׂרף בּאֵש בּעֶצם היום הזה. האמבּורג, אומרים הם, כּסדום היא. שם סוגרים אֶת הנודדים על מַסגר בּבית־המרחָץ, כּאילו היו גרועים מאסירים. רשעים כּאֵלה שבּהאמבּורג אֵין אַתּה מוצא בּשום מקום.

כּךְ אומרים הנודדים. וּאָנו מתכּוננים לפי־שעה לנסוע לווינה. שם, אָמרו לָנו, נמצא בּית־וַעד אמתּי, הראוי לשמו!

אִם יֶש שם בּית־וַעד ואם אַיִן — אבל לעֵת־עתּה יודע אני, כּי נוסעים אָנו לווינה. השמַעתּם מימיכם אֶת שמע העיר ווינה? חַכּו לי מעט, הנה אָנו בּאים לווינה, ואסַפּר לָכם מכּל הנַעשׂה בּעיר ההיא.

סיפור חמשה עשר

ווינה עיר גדולה לאלוהים

א

— לזאת יִקרא עיר!

כךְ חָרץ אָחי אֱליהוּ אֶת משפטוֹ על העיר ווינה. וחברנוּ פיני מילא אַחריו:

— עיר גדולה לאלוהים! עיר מאֵין כמוה בערים!

ואפילוּ הנשים, שאֵין דבר ישר בעֵיניהן, אַף הן הוֹדוּ ואָמרוּ, כי ווינה ע י ר שמה. לכבוֹדה של העיר ווינה הוֹציאה אִמא אֶת מטפחת־השבת אשר לָה. גיסתי ברכה יצאה אַף היא פרוּפה ורעוּלָה, ככלה ביוֹם חוּפתה. לָבשה ברכה אֶת בגדי־השבת אשר לָה, חָבשה אֶת הפאָה הנכרית לראשה ושׂמה את עגילי־הזהב באָזניה, והיוּ פניה האדוּמים דוֹמים לפני חתוּלה אדוּמה, המעוּלפת צעיף שחוֹר. הראִיתם מימיכם חתוּלה אדוּמה מעוּלפת צעיף שחוֹר? אני ראִיתי. בני שכנתנוּ פסי היוּ נוֹהגים קלוּת־ראש בחתוּלָתם, מתעללים בה כל הימים ועוֹשׂים אוֹתה לצחוֹק. כבר סיפּרתי לָכם פעם אַחַת, כי שם משוּנה קראוּ לאוֹתה חתוּלה: פייגה־לאָה הגבאִית. פעם אַחַת נמלכוּ בני שכנתנוּ פסי ועמדוּ והָבשוּ לראשה של פייגה־לאָה הגבאִית כיפה שחוֹרה ושילחוּה החוּצה. אֶת הכיפה קשרוּ לצוָארה בשתי עניבוֹת, וּבזנבה תלוּ לָה נוֹצת־אַוָז להרבוֹת יפיה. כפי הנראֶה, היתה הכיפה גדוֹלה ממידת ראשה של פייגה־לאָה וכיסתה על עֵיניה, והנוֹצה אשר מאחוֹריה הציקה לָה מאוֹד. פרצה פייגה־לאָה הגבאִית החוּצה והתרוֹצצה שם כמוּכּת־שגָעוֹן, טיפסה ועלתה

על הכתלים ובאה אֶל בתי השכנים בעד החַלונות לפרוע פרעות על ימין ועל שמאל. הוי, כמה הלקו ביום ההוא אֶת בני שכנתנו פסי! ויותר מכּולָם קיבל בחלקו הרשל, הוא הרשל המכונה וַשתי, על־שם החַבורה אשר במצחו. נַער נפלא הוא וַשתי זה! אֵין כמוהו אַמיץ־לב. אֵינו חושש למַלקות ולא כלום. ככל אשר ירבו להלקותו, כן יתאַפּק וכן יחריש. גדולים געגועי עליו מאוד. יֵש תקנה, כי בקרוב אָשוב ואֶראֶה אֶת פניו באַמריקה. שמועה הגיעה אֵלינו, כי שכנתנו פסי ובעלה משה הכורך וכל בני החבורה כּוּלָם נוסעים עכשיו לאַמריקה. מתחילה קוננה עלינו אֶת הקינה הגדולה, שנוסעים אנחנו לאֶרץ רחוקה, ועכשיו אַף היא עצמה נוסַעת לשם. הכּל נוסעים עכשיו לאַמריקה. כך כותב אֵלינו מחותננו, יונה האופה. אַף הוא נוסע לאַמריקה. ולא עוד, אֶלָא שכּבר הגיע עד הגבול. הגבול, אשר בחר לו מחותננו, לא גבולנו הוא. גבול אַחר הוא זה. גבולנו פסול לנודדים. בגבולנו נוהגים לגנוב מהנודדים אֶת הכּרים והכּסתות. אָמנם גם בשאָר הגבולים נוהגים לגנוב מהנודדים אֶת הכּרים והכּסתות. אבל כנגד זה אֵין שם שודדים, המתנַפלים על הנודדים ביער במאכלות וסַכּינים, כמו שהתנַפלו עלינו. הנודדים מסַפּרים, כּי בכמה גבולים פושטים מעל העוברים אֶת בגדיהם ומַציגים אותם ערומים כּביום הינלדם. ורק הכּה לא יכּו אותם. גם אותנו לא הכּו, ואַך ביקשו להכותנו. כּמעט פרחה נשמתנו מגודל הפחד. נס נַעשה לָנו, שנשמַע קול יריה ביער. הלא כּבר סיפּרתי לָכם פעם אַחַת, כּיצד התגנַבנו לעבור אֶת הגבול. עכשיו נשכח הדבר מלבנו, ואֵין מַזכּירו עוד. חוץ מהנשים. הנשים עדיִן זוכרות אֶת כּל המַעשה כּהניתו ומסַפּרות גם עכשיו אֶת כּל הנסים והנפלָאות, שנַעשו לָנו על הגבול. ואולָם הגברים, הלא הם אַחי אֵליהו והברנו פיני, מַפסיקים אותן באֶמצע ואֵינם מַניחים להן לכלות דבריהן. אומרים הם, כּי הם מיטיבים

לספר מן הנשים. חברנו פיני אומר: עתיד הוא לכתוב את כל המוצאות אותנו על העיתונים. ולא עוד, אלא שכבר התחיל לחבר חרוזים לתכלית זאת. דומה, כבר סיפרתי לכם פעם אחת, כי חברנו פיני מפליא לחרוז בחרוזים. השיר, אשר כתב פיני לכבוד הגבול, מתחיל כך:

אָשִׁירָה לְרַדְזִיבִיל אֶת־שִׁירַת הַפְּרֵדָה,
אָעִירָה כִּנּוֹרִי וַאֲסַפֵּר אֶת־כְּבוֹדָהּ:
עִיר סְמוּכָה לַגְּבוּל הִיא וּקְטַנָּה כְּזַיִת.
וְכָל גַּנָּב וְשׁוֹדֵד בָּהּ מָצָא־לוֹ בַיִת.
וְאָדָם כִּי יַעֲבוֹר בַּלַּיְלָה אֶת־גְּבוּלָהּ
לָלֶכֶת לִבְרוֹדִי, הַיּוֹשֶׁבֶת מִמּוּלָהּ, —
וְהָיְתָה אַחֲרִיתוֹ, הָהּ, מָרָה!
חֲזָקָה, כִּי יֹאבְדוּ כָל כֵּלָיו, כְּסוּתוֹתָיו,
וּבְעָבְרוֹ — וְעָמַד וּבָדַק עַצְמוֹתָיו,
אִם אַחַת מֵהֶן לֹא נִשְׁבָּרָה...

— זוהי רק ראשית השיר! — כך אומר חברנו פיני. מכאן ואילך באים חרוזים, היפים מאלה שבעתים. כבר חיבר שירים, הוא אומר, גם על ברודי, גם על לבוב וקראקוב, והכל בחרוזים. חברנו פיני מומחה גדול הוא לדברים אלו. כל דבר שהוא אומר, אינו אומרו אלא בחרוזים. ואפילו לכבודה של טייביל אשתו כבר חיבר שיר בחרוזים. זוכר אני את השיר הזה בעל־פה:

אִשְׁתִּי טַיְבִיל יְפַת־תֹּאַר,
כַּלָּה צְנִיעוּת, כֻּלָּהּ טֹהַר,
כֻּלָּהּ חֵן וּנְהָרָה —
אַל תִּשְׁלַט־בָּהּ עֵין־הָרָע!

אֲבָל זוֹ הִיא רָעָה חוֹלָה,
כִּי בְלֶכְתָּהּ פֹּה בַגּוֹלָה,
זָכֹר תִּזְכֹּר אֶת בֵּית־אַבָּא —
וְדִמְעָתָהּ רַבָּה...

היפה בעיניכם שיר אשר כזה? ואולם הביטו אל טייביל וראיתם, כי לא לרצון הוא לָה. מתנַפחת היא ופניה זועפים. טבעה בכך: תמיד היא מתנַפחת ופניה זועפים. גיסתי ברכה תובעת אֶת עֲלבונה מידי חברנו פיני. קוראת היא לפיני בשם עבריין. ואִמא קראה לו: פגע רע. והכל בגלל החרוזים. אֵין דעתן נוחָה, שהוא כותב חרוזים. לא כן אָחי אֵליהוּ. אַדרבה, אָחי אֵליהו מקנא בו. אומר הוא, כי השירים והחרוזים סחורה עוברת לסוחר היא באַמריקה. מובטח לו, הוא אומר, כי יעשירוהו שם עושר גָדול. באַמריקה יוצאִים בכל יום עיתונים רבים בלָשון יהודית. פיני אומר, שיודע הוא מכבר, כי באַמריקה ימצא אֶת דרכו הנכונה. מַרגיש הוא בעצמו, הוא אומר, כי אַמריקה נאָה לו והוא נאָה לָה. מצפה הוא בכליון־עֵינַיִם, הוא אומר, ליום שנשב באניה ונַפליג בים. לעֵת־עתה אָנו יושבים ביבשה ומטיילים בחוצות ווינה.

ב

מה אנחנו עושים בווינה? לא כלום. מטיילים אָנו ברחובות ובשנקים. מַה יפים הרחובות! מַה נפלָאִים הבתים! מַה נהדרים החַלונות! לא חַלונות הם, אֶלָא אַספקלָריות מאִירות! והחפצים המוצגים בהם לראוָה! והצעצועים! והמַלבושים! והכלים! והתכשיטים! מתעכבים אנחנו ועומדים אֵצל כל חַלון להעריך אֶת מחיר הכבודה הרבה הזאת. אנחנו, הגברים, עומדים ומַעריכים, והן, הנשים, עומדות ומִתברכות, שיהי חלקן במַחצית העושר

הזה, השקוע בעיר ווינה ובבתיה ובחנויותיה ובכל סחורתה. צחק חברנו פיני ואָמַר:

— לוּא זכיתן רק בחלק העשׂירי, וּמצא לָכן!

— וכי מה אִיכפת לךָ, אִם תזכינה בכל החצי? כלום רעה עֵינךָ בהן?

כּךְ אומר לוֹ אָחי אֶליהו וּמסלסל אֶת זקנוֹ. בּמשךְ ימי נסיעתנו לאֲמריקה גָדל זקנוֹ בּמידה יתירה. וגידוּלוֹ גידוּל משׁונה. כּמַטאטא גָדל הוּא. כּבר ניסיתי לצייר אותוֹ על גבּי הנייר. לפני ימים מוּעטים ציירתי גם אֶת פּניו של פיני על פּיסת נייר. ואֶת פּניה של גיסתי בּרכה ציירתי בּקירטון על־גבּי השוּלחָן — וקיבּלתי אֶת ענשי. היא עצמה, כּלוֹמַר גיסתי בּרכה, ראתה אֶת הציוּר והכּירה בּוֹ מיד אֶת ויו־איקוֹנין שלָה. הלכה וקראה לאָחי אֶליהוּ. עמד אָחי אֶליהוּ וחָלק לי מכּה אַחַת אַפּים. אִילמלא מיהרה אִמא להגן עלי, היה עוֹשׂה אוֹתי גל של עצמוֹת. בּכל פּעם שאָחי אֶליהוּ רוֹאֶה אוֹתי מצייר, הוּא מַפליא מַכּוֹתי. אֶת מלאכת הציוּר אָהבתי מימי קטנוּתי. מתחילה הייתי מצייר בּפחָם שחוֹר על־גבּי כּתלים לבנים. עמדוּ והכּוּני. אַחַר־כּךְ ציירתי בּקירטוֹן לָבן על־גבּי הדלת. עמדוּ גם אָז והכּוּני. עכשיו אני מצייר בּעפרוֹן על־גבּי נייר — ושוּב מַכּים אוֹתי.

— שוּב חָזרתָ לצייר פּרצוּפים?...

ולא זוֹ בּלבד. מַכּים אוֹתי גם על מלאכת הלישה. טבע הוּא בּי, שאני לָש בּידי אֶת הלחם הרךְ וצר בּוֹ צוּרוֹת של חזירים קטנים. אָחי אֶליהוּ סוֹטר לי על אֶצבּעוֹתי, כּשהוּא רוֹאֵני בּכךְ. חברנוּ פּיני מגין עלי ועוֹמד תמיד לימיני. אוֹמר הוּא:

— מה עוול מצאת בּוֹ? מה אִיכפּת לךָ? ילוּש לוֹ, יצייר לוֹ כּרצוֹנוֹ. אוּלי מן השמים מסַייעים אוֹתוֹ, כּי יהָיֶה צייר בּקרב הימים?

שמע אָחי אֶליהוּ והתרגז.

— מַה? צייר יהְיֶה? סַייד הסד בסיד? טייח הטח בכתלים? צבע הצובע גגות? או שמא יתהלך כל ימיו בידים מלוכלָכות בזפת, כבעל־עגָלה? מוטב לי, שיהְיֶה משורר אֵצל חַזן. אִם ירצה השם, כשנבוא בשלום לאֲמריקה, אֶמסרהו מיד לחַזן. קולו קול סופּראנו.

— ולָמה לא תמסרהו לבעל־מלָאכה ללמדו אומנות? באֲמריקה הכל עוסקים במלָאכה. באֲמריקה הכל עובדים!

כך אומר לו חברנו פיני לפי־תומו. שמעה אִמא וקפצה ממקומה.

— האומנם? בעל־מלָאכה? אַל־נא יזכו שונאַי לעֵת כזאת, שבנו של פייסי החַזן יהְיֶה בעל־מלָאכה!

רואָה אני אֶת אִמא, כי מבקשת היא לבכות. חברנו פיני עומד להצטדק לפניה. אומר הוא לָה:

— כמה משונה טעמן של נשים! וכי לא מצאנו בגמרא, שרבי יוחָנן הסַנדלָר היה סַנדלָר? ורב יצחק נַפחא כלום לא היה נַפח? אַך לָמה לי להרחיק עֵדותי? הרי דודי שען ואָבי אומן!

ביקש פיני לתקן אֶת המעוות — וקילקל. אִמא ענתה אותו בבכי:

— אָכן כדאי היה לבעלי להתענות כל ימיו ולהיות יהודי כשר וחַזן בבית־הכנסת ולילך לעולָמו בעֶצם עלומיו, כדי שבן־זקוניו ירחיק נדוד לאֲמריקה ויהְיֶה שם חַייט או סַנדלָר!...

— שוב? שוב אַת בוכה? כלום שכחת, כי חַייבת אַת לגנוז אֶת עֵינַיִך בשביל אֲמריקה?...

כך אומר אָחי אֵליהו, ואִמא עוצרת אֶת מקור דמעותיה.

ג

מַה תהיֶה מלאכתי באֲמריקה — אֵיני יודע. ורק קצרה רוחי מחַכּות לאֲמריקה זו. נכספה גם כלתה נַפשי אֵליה!

כבר גָמַרתי בלבי, כי באַמריקה אֶלמַד שלושה דברים: לכתּוֹב, לעשן סיגַריוֹת ולשׂחוֹת במַיִם. אֶת שלושת הדברים האֵלה יודע אני גם עכשיו. אַךְ באַמריקה אֶלמַד אותם על־בּורים. למשל: וַדאי לי, שאֵין כמוֹני מוּמחה לשׂחוֹת במַיִם. אבל עד עכשיו לא היה לי מקום לשׂחוֹת בּוֹ. הנהר אשר בעירנוּ אֵינוֹ מַספּיק לשׂחיינים. גם לָזה יִקָרא נהר! אָדם שהניח אֶת בטנוֹ על ביצת הנהר הזה, הרי רגליו מבצבּצות ונראות מבּחוּץ. מַה שאֵין כּן באַמריקה. באַמריקה יֶש ים. אָמרוּ: אָדם שיצא לשׂחוֹת בימה של אַמריקה ושלפּוּחית תּחת בית־שחיו, מיד באִים הגלים ונוֹשׂאִים אוֹתוֹ על־פּני המַיִם כּעל כּנפי־רוּחַ! והוּא הדין בכתיבה. לכתּוֹב יוֹדע אני גם עכשיו, אַף־על־פּי שלא לימדוּני מעוֹלָם אֶת התּוֹרה הזאת. כּוֹתב אני אוֹתיוֹת מרוּבּעוֹת, כּאוֹתן שבּסידוּר. מַפליא אני לכתּוֹב כּל־כּךְ, עד שאֵין אָדם יכוֹל להבחין באוֹתיוֹת, אִם מוּדפּסוֹת הן, אוֹ כּתוּבוֹת. אֵין אני כּוֹתב, אֶלָא מצייר. ואוּלָם רוֹצה אני לכתּוֹב במהירוּת, ואֵיני יכוֹל. מַה שאֵין כּן באַמריקה. באַמריקה כּוֹתבים במהירוּת רבּה. אָמרוּ: באַמריקה עוֹשׂים כּל מלָאכה במהירוּת וּבזריזוּת וּבחפּזוֹן רב. העֵת יקרה שם מכּל יקר. דבר זה שמַעתּי בּדרךְ מפּי הנוֹדדים. יוֹדע אני כּמעט אֶת כּל הנַעשׂה באַמריקה קוֹדם שבּאתי לשם. אָמרוּ: באַמריקה נוֹסעים בּני־האָדם תּחת האדמה ועוֹשׂים חַיִים. כּיצד ע ו ֹ שׂ י ם ח ַ י ִ ם — אֵיני יוֹדע עדיִן, ורק מוּבטח לי, כּי אֵדע במהרה גם אֶת המלָאכה הזאת. מהיר אני ללמוֹד. כּשאני רוֹאֶה אָדם פּעם אַחַת, אני תּוֹפסוֹ בּסקירה ראשוֹנה וּמחַקה אוֹתוֹ לכל דבר, אוֹתוֹ ואֶת מַעשׂיו ואֶת כּל הליכוֹתיו. לפני ימים מוּעטים חיקיתי אֶת חברנוּ פּיני בלכתּוֹ וּברקדוֹ בּדרךְ־הילוּכוֹ, בּהבּיטוֹ בּעֵיניו קצרוֹת־הראִיה וּבדברוֹ בּלָשוֹן מהירה, כּחוֹטף ואוֹכל אִיטריוֹת רוֹתחוֹת, — וצחקה גיסתי בּרכה כּל־כּךְ, עד כּי התפּתּלָה

ונפלה לאָרץ. ואִמא — זו בכתה מרוב צחוק. ורק דעתו של אָחי אֵליהו אֵינה נוחָה ממַעשׂי אֵלה. אָחי אֵליהו לא יתנני להרים ראש אפילו רגע אֶחָד. אָדם משונה הוּא. אוהב הוא אותי — וּמַכּני מַכּות נמרצות. אִמא אֵינה מַניחָה לו להכּותני. אומרת היא לו:

— מתחילה הולד־נא בנים, ואַחַר־כּךְ תכּה אותם...

ואַף־על־פּי־כן ינַסה־נא אִיש זר לנגוע בּי בּאֶצבע קטנה, וינַקר לו אָחי אֵליהו את שתי עֵיניו. לפני ימים מועטים היה מַעשׂה ונַער אֶחָד מבני הנודדים הטעימני אֶחָד מששים בּגן־עֵדן. היודעים אַתם את טעמו של אֶחָד מששים בּגן־עֵדן? הבה אבאֵר לָכם אֶת הדבר הזה כּהויתו, למַען תדעו גם אַתם: נועצים אֶת האגודל לתוךְ הפה, מַרטיבים אותו בּריר־הלשון ועומדים כּנגד בּעל־הדבר וּמַכּים אותו פעם אַחַת אֶל החומש, בּין הבטן וּבין הירךְ, עד כּי תיפּקחנה עֵיניו לראות אֶת מַלאַךְ־המות. וזהו אֶחָד מששים בּגן־עֵדן. אותו הנַער, שהטעימני אֶחָד מששים בּגן־עֵדן, נַער בּן תשע שנים הוּא, בּעל לחָיַים עבות ונפוּחות. שתי ידים לו — הלוַאי תיבשנה! בּיקש הנַער להתוַדע אֵלַי. מה עשׂה? קרב אֵלי וּשאָלני לשמי. אָמַרתי לו: „מוטיל". אָמַר לי: „מוטיל קפּוטיל, תשליךְ ותטיל, יושב כּבטל, אֶרץ כּנטיל"... אָמַרתי לו: „מַה פּירושו של זה?" אָמַר לי: „פּירושו, שאַתּה יקטן, אַף כּי גם שמי מוטיל. אולי יֵש אֶת נַפשךָ לטעום אֶחָד מששים בּגן־עֵדן?" אָמַרתי לו: „יֵש ויֵש". אָמַר לי: „קרב־נא הנה ואַטעימךְ, אָחי". קרבתי אֵליו. עמד והטעימני. כּרעתי ונפלתי לָאָרץ. ראתה אִמא והרימה קול־זְעָקות. בּא אָחי אֵליהו וּפרע ממנו.

מאותו יום ואֵילךְ נַעשׂינו חברים. מלבד טעמו של אֶחָד מששים בּגן־עֵדן, לימדני עוד כּמה וכמה דברים נפלָאים. למשל: מַעשׂה־אוב. היודעים אַתם, מַה טיבו של מַעשׂה־אוב? לא ניתּנה תּורה זו אֶלָא לבעלי־כּשרון. העושׂה

מַעשׂה־אוֹב חַייב לסגוֹר אֶת פּיו, לבלי הניע יד ורגל ולנבּוֹח כּכּלב, אוֹ לנאוֹק כּחזיר, עד אשר יִבּהלוּ כּל המסוּבּים ויִגחנוּ אֶל תּחת השוּלחָן לחַפּשׂ אֶת הכּלב, אוֹ אֶת החזיר. בּני־ ביתנוּ נבהלוּ מאוֹד לשמע נביחָתי. ויוֹתר מכּוּלָם נבהלה גיסתי בּרכה. הלא ידעתּם אֶת גיסתי בּרכה, שנוֹחָה היא להתעלף. כּוּלָם קפצוּ ממקוֹמם וגָחנוּ לחַפּשׂ תּחת השוּלחָן ותחת המיטוֹת. גָחַנתּי גם אני אִתּם לחַפּשׂ אֶת הכּלב ולא חָדלתּי לנבּוֹחַ כּל אוֹתה השעה. מי שלא ראה אֶת המַחזה הזה, לא ראה מַחזה נהדר מעוֹלָם! ואוּלָם סוֹף־כּל־סוֹף גילָה אָחי אֶליהוּ אֶת סוֹדי. הוֹי, מה הפליא אֶת מַכּוֹתי בּיוֹם ההוּא! מאוֹתוֹ יוֹם ואֵילָך השלכתּי אֶת מַעשׂה־האוֹב אַחרי גוי.

ד

לוּלא האַליאַנץ המעכּב אוֹתנוּ, היִינוּ נוֹסעים מווינה זה־כּבר. מי הוּא אַליאַנץ זה — לא אוּכל להגיד לָכם בּבירוּר. רק אֶת שמוֹ אני שוֹמע כּל היוֹם. הכּל מדבּרים על האַליאַנץ. כּל הנוֹדדים כּוֹעסים על האַליאַנץ וּמסַפּרים בּגנוּתוֹ. אוֹמרים הם, כּי האַליאַנץ אֵינוֹ עוֹשׂה כּלוּם. אַליאַנץ זה, הם אוֹמרים, אַכזרי הוּא ואֵין רחמים בּלבּוֹ על אִיש. שוֹנא־יִשׂרָאֵל הוּא. בּכל יוֹם ויוֹם הוֹלכים אָחי אֶליהוּ וחברנוּ פּיני אֶל האַליאַנץ ושבים ממנוּ עיפים וּמזיעים.

— הלוַאי יעלה על המוֹקד! — אוֹמר אָחי אֶליהוּ.

— הלוַאי יִבער כּנר! — אוֹמר חברנוּ פּיני.

— הניחוּ לי, ואדבּר אני עם האַליאַנץ! — אוֹמרת אִמא ואוֹחזת בּידי.

כּוּלָנוּ הוֹלכים אֶל האַליאַנץ: אני ואִמא, אֶליהוּ וּפיני, בּרכה וטייבּיל. מצייר אני בּדמיוֹני אֶת האַליאַנץ, כּי אֵזוֹר אָזוּר לוֹ בּמתניו, וזקנוֹ מגוּדל, וחוֹטמוֹ אָדוֹם. לָמה חוֹטמוֹ אָדוֹם — אֵיני יוֹדע. ולא יהא האַליאַנץ כּמוֹ ו נ ת נ ה־

תּוֹקף? גם ונתנה־תּוקף זה לא ראיתי בּעֵינַי מימי, ואַף־על־פּי־כן נדמה לי, כּאִילוּ ראִיתיו. רוֹאֶה אני אותו בּדמיוני, והנה יֵש לו גוּף ודמוּת הגוּף: עֵיניו זוֹעמוֹת וּמַבריקות, כּוֹבעוֹ בּעל שוּלַים רחָבים, וּבידוֹ רצוּעה להלקוֹת בּה.

הוֹי, מה עיפנוּ בּדרך! גיסתי בּרכה בּירכה אֶת האֶליאַנץ, כּי יחוּש בּצלעוֹתיו מַכאוֹב כּמכאוֹבה, ואז לא ירחיק לָשבת בּקצה העיר, מֵעֵבר להרי־חוֹשך. אַחרי טילטוּלים ועמל רב הגענוּ עד האֶליאַנץ. יוֹשב הוּא בּבית גָדוֹל וּמפוֹאָר, שחַלוֹנוֹתיו גבוֹהים ורחָבים ודלתוֹתיו סגוּרוֹת וּמסוּגָרוֹת. לָמה סגר האֶליאַנץ אֶת דלתוֹתיו בּעֶצם היוֹם? „אֵין זאת כּי־אִם חוֹשש הוּא, שמא יבוֹאוּ גנבים ויגנבוּ אותוֹ!" כּך אוֹמרת גיסתי בּרכה. דעתה אֵינה נוֹחָה מהאֶליאַנץ. פּסוּל מצאה בּוֹ, שתלה פּעמוֹן על דלת ביתוֹ, וכל הרוֹצה להיכּנס עוֹמד וּמצלצל בּוֹ. מה אִיכפּת לי, אִם אֶעמוֹד קצת ואצלצל? וּבלבד שיִפתחוּ אֶת הדלת לפנינוּ. ואוּלָם האֶליאַנץ אֵינוֹ אָץ לפתּוֹח אֶת הדלת. גם אִם תּצלצלוּ למן הבּוֹקר ועד הָערב, לא יזוּז ממקוֹמוֹ. כּסבוּרים אַתּם, שיחידים אנחנוּ פּה? זוּלָתנוּ מצטוֹפפים ליד הדלת עוֹד המוֹני נוֹדדים. אַף הם צריכים להאֶליאַנץ. הנוֹדדים מַבּיטים בּנוּ, כּשאָנוּ מצלצלים. „צלצלוּ עוֹד מעט! אוּלי בּזכוּתכם יִפתחוּ גם לָנוּ אֶת הדלת". כּך אוֹמרים לָנוּ הנוֹדדים וצוֹחקים. ניכּר, שדעתּם זחוּחָה עליהם. מדי פּעם בּפעם מתגלוֹת פּנים חדשוֹת. בּחוּץ עוֹמדים המוֹן נוֹדדים: אנשים ונשים וטף. אוֹהב אני לראוֹת בּהתאַסף המוֹן רב. לוּלא בּכי התינוֹקוֹת וקוֹלוֹת הנשים, הגוֹערוֹת בּהם וסוֹתמוֹת אֶת פּיהם, היתה השמחה שלמה. תּוֹדה לאֵל עֶליוֹן: כּבר פּתחוּ אֶת הדלת. כּוּלָנוּ פּרצנוּ להיכּנס בּבת אַחַת, עד כּי נחנַקנוּ כּמעט מגוֹדל הדחַק והלחץ. נס נַעשׂה לָנוּ, שנגלָה עלינוּ בּפתח בּרנש משוּנה, בּעל ראש מגוּלה וּפנים אדוּמים וּמגוּלָחים, ועמד להשליך אוֹתנוּ החוּצה אֶחד אֶחָד. אִשה אַחַת, שנשׂאה תּינוֹק

על זרועותיה, נדחפה על־ידיו בכוחַ רב כל־כך, שבוַדאי היו כל עצמותיה נפזרות, אִילמלא עמדנו לָה אני ואָחי אֵליהו. האִשה הזאת התהפכה באֲויר שלוש פעמים, ובעֶזרתנו קמה ועמדה על רגליה. וכך נמשך הדבר, עד שנכנַסנו אחד אחָד לפנים הבית. ורק אָז התחוללה הסערה בכל תקפה. ריבונו של עולָם! מה רבה האַנדרולָמוסיה! הכל מדברים בבת אַחַת, וכל אחָד רוצה, כי קולו יִשָמע תחילה. הכל נדחָקים ובאִים צפופים אֶל השולחָנות. ואֶל השולחָנות יושבים מיני בני־אָדם, כולָם גלוּיֵי־ראש ומגולחי־זקן, וצוחקים ומעשנים סיגָרות. מי הוא זה ואֵי־זה הוא האָליאַנץ בכבודו ובעצמו — אֵיני יודע. גם אִמא אֵינה יודעת. עומדת היא וטוֹעֶנת:

— הגידו־נא לי, בבקשה מכם, מי הוא ביניכם האָליאַנץ? אָסוֹן קרני בדרך. את כל הכּרים והכסתות לָקחו ממני, וגם אֶת נַפשי ונפש ילָדי ביקשו לָקחת. הנה ילָדי לפניכם, יתומים עלובים. בעלי מת בדמי עלומיו. חַזן היה כל ימיו...

כאן מַפסיקים אותה באֶמצע הסיפור ואֵין מַניחים לָה לכלות דבריה. אַחַד המסובים מושך אותה בכנַף סודרה ורומז לָה על הדלת. מדבר הוא אֵליה מיני דברים בלָשון משונה, שאֵין אָנו נזקקים לָה. אִמא ממאֶנת לָסור מעל־פניהם עד־אִם דיברה דבריה. אומרת היא לָהם:

— לָמה תדברו אֵלי אַשכּנַזית? דברו אֵלי יהודית, ואסַפר לָכם אֶת מרת־נַפשי... הגידו־נא לי, בבקשה מכם, מי הוא פה ביניכם האָליאַנץ?...

— חמותי! אִם אַת לוא שמעיני, קומי ונלכה מפה. השם יִתברך הנחָנו עד כה בלא עֶזרת האָליאַנץ, ובוַדאי לא יעזבנו גם להבא. אֵל רחום הוא.

כך אומרת גיסתי ברכה לאִמא, ואִמא משיבה לָה:

— אָכן צדקת, בתי. קומי ונלכה. אֵל רחום וחַנון לא יעֶזבֵנו ולא יִטשֵנו...

סיפור ששה עשׂר

כּלאַי אַנטוורפּן

א

השמעתּם מימיכם, כּי תיקרא עיר בּשם אַנטוורפּן? גם עיר כּזאת ישנה בּעולמו של הקדוש־בּרוך־הוּא, וּלשם אנחנוּ נוסעים עכשיו. מה לנוּ וּלאַנטוורפּן זו? משוּם שמחוּתננוּ, חוֹתנוֹ של אחי אליהוּ, יונה האופה, נוסע לאַמריקה דרך אַנטוורפּן. שמעה גיסתי בּרכה, כּי אביה בּאַנטוורפּן, מיד עמדה עלינוּ להבהילנוּ וּלזרז אותנוּ, כּי נסע גם אנחנוּ דרך אַנטוורפּן. מתחילה לא נתנה להעלות גם את זכר העיר הזאת לפניה — מפּני שמה המשוּנה. עכשיו שינתה את טעמה וּנפשה דבקה בּאַנטוורפּן! חברנוּ פּיני אומר, כּי מוּכרח הוּא להיפּרד ממנוּ וּלבור לו דרך אַחרת. רוֹצה הוּא לנסוֹע מווינה בּדרך ישרה ללונדון. נפשו, הוּא אומר, נכספת וכלה ללונדון. אוירה של לונדון, הוּא אומר, ריח אַמריקה נודף ממנוּ: אַנגלים... שׂער צהוֹב... מכנסים משוּבּצים... עולם שכּוּלו טוב!

— סע לך איפוא לשלום אל האַנגלים שלך, בּעלי השׂער המשוּבּץ והמכנסים הצהוּבים, ואנחנוּ נסע ונלך לאַמריקה דרך אַנטוורפּן!

כּך אומרת גיסתי בּרכה, וטייבּיל, אשתּו של פּיני, מתנפּחת וּפניה זוֹעפים. הלא כּבר אמרתּי לכם, כּי טבעה של טייבּיל בּכך: כּיון שפּגע בּה אדם, מיד היא מתנפּחת ואינה מוֹציאה עוד הגה מפּיה. אמר לה פּיני: „למה התנפּחתּ וּלמה ירע לבבך?” אמרה לו: „שׂנאתי את

האַנגלים". אָמַר לָה פיני: „כלום יודעת אַת אותם? וכי ראִית פּני אַנגלי מִמֵּיךְ?" אָמרה לו: „ואַתה אֵימתי ראִית פני אַנגלי?"...

בקיצור, נמבינו וגָמַרנו, כי כּוּלָנוּ נוֹסעים לאַמריקה דרךְ אַנטוורפּן. אני אֵיני מן הקפּדנים. לדידי, יכולים אָנו לנסוע גם דרךְ יהופּיץ, ובלבד שהדרךְ תוֹליךְ לאַמריקה. אני וחברנו פיני — שנינו עורגים אֶל אַמריקה יותר מכּוּלָם. שנינו מַרגישים, כי רב טוב צפון לָנוּ שם. חברנו פיני בא בטענות על אָחי אֵליהו. אומר הוא לו: „נוסעים אנחנו וחוזרים ונוסעים, ואָנו עומדים במקום אֶחָד". אָמַר לו אָחי אֵליהו: „אִם כּן, מי מעכּב אותךְ? סַע לךְ! רוּץ לךְ! עוּף לךְ!" אָמַר לו פיני: „אֵיךְ אָעוּף, ואִמךְ לא תנוח ולא תשקוט עד אשר תתוַדע אֶל כל בתי־הוַעד שבעוֹלָם?" שמעָה אִמא ואָמרה לפיני: „אִם חָכם אַתּה כל־כּךְ, עוצה לי אֵיפוא עֵצה, אֵיךְ לָבוא לאַמריקה בלא פּרים וכסתות?"... נסתתמו טענותיו של פיני ועשׂה שלום עמנו. אָכן רואִים אָנו עין בעין, כּי נַפשו של חברנו פיני קשורה בנַפשנו. קשה עליו פרידתנו. גם הנשים אֵינן יכולות להיפּרד זו מזו. לכאורה, הרי הן מתנַגחות תמיד זו עם זו ומקנתרות זו אֶת זו בדברים. ולא עוֹד, אֶלָא שעתּים מתגלגלים הדברים ומַגיעים כּמעט גם לידי מַכּות־לחי. ואוּלָם מיד הֵן מתפּייסות, והכּל על מקומו בא בשלום. אִמא — היא הגורמת לכךְ. אִילמלא אִמא, הנכנסת תמיד בעבי המַחלוקת, לא היה השלום מתקיים בין גיסתי ברכה ובין טייביל. וַדאי שהיו בועטות זו בזו שלוש פּעמים ביום. וּבפרט גיסתי ברכה. זו מעידה על עצמה, כּי כּמוֹה כּגחלת. מַה גחלת, כּשאַתה נופח בה, אֵש ממנה תהלךְ, אַף גיסתי ברכה כּךְ. נוֹחָה היא לכעוס. כּיוָן שהגיעה לָה שעת רתיחה, לא תהדר אִיש בריבה! אבל נוֹחָה היא גם לרצות. עמי היא עומדת בקשרי מלחָמה מיום שנכנסה לחופּה. יודעת היא, כּי אֵינני אוהב אותה. בִּיחוּד חָרה אַפּה בי, שמַלעיג אני

עליה. נדמה לה תמיד, כי מַלעיג אני עליה. כשאני מַביט אֶל פניה, הרי אני בעֵיניה כמלגלג. כבר סיפרתי לָכם, כי אוהב אני אֶת מלאכת הציור, וכי אָחי אֶליהו מַפליא מַכּותי, כשהוא רוֹאֶני בכך. לפני ימים מועטים ציירתי דמות רגל. רגל גדולה מאֹד. אֶת הרגל ציירתי בקירטון לָבן על־גבי הקרקע. באה גיסתי ברכה והרימה קול־זְנָעות. התגוללה עלי, כי רגל זו רגלה היא. זו מנַיִן לָה? משום שאֵין אִיש בכל הארץ, אשר רגליו תהיֶינה גדולות כרגליה של גיסתי ברכה. הערדלים, שהיא חובשת לנעליה, מספרם שלושה עשר. אִילו ראִיתם אֶת זוג הערדלים הלָלו!... הלכה וסיפרה אֶת הדבר לאָחי אֶליהו. עמד אָחי אֶליהו והרעים עלי אֶת קולו, כדרכו תמיד:

— פרצופים? שוב חָזרת לסיאורך? שוב אַתה מצייר פרצופים?...

כמה משונים בני־אָדם אֵלו! רק רגל אַחַת ציירתי, והלָה אומר: פרצופים!... אודה ולא אֵבוש: יֵצר־הרע זה של ציור גָבר בי בימים האַחרונים בכל תוקף. פישפשתי ומצאתי עפרון מגוּנן לצרכי מלאכתי. עפרון זה בא לי במַתנה מידי בנו של אַחַד הנוֹדדים. הוא הנַער, אשר הטעימני אֶחד משְשים בגן־עֵדן ואשר לימדני מַעשה־אוב. כבר סיפרתי לָכם עליו. אַף הוא שמו מוטיל. עמַדנו וקראנו אֶת שמו מוטיל הגָדול, ואֶת שמי קראו מוטיל הקטן. חברים נאמנים אנחנו. ידי אֵינה זזה מתוך ידו. בשכר עפרונו המגוּנן, שנתן לי במַתנה, ציירתי אֶת פניו על־גבי הנייר בדרך נסיעתנו בקרון מסילת־הברזל. ציירתיו כמות שהוא. אותו ואֶת לחָייו הנפוּחות. ורק השבעתי אותו, כי לא יגלה אֶת הדבר לשום בן־אָדם. כי אִם יראֶה אֶחד מן הנוֹדדים אֶת הציור, ושמע אָחי אֶליהו וַהרגני. כסבורים אַתם, מַה עשה חברי מוטיל? הלך והביא אֶת הציור לפני אָחי אֶליהו והגישו לנגד עֵיניו.

— המלאכה הזאת מַעשה ידי מוטיל היא! אֵיפה הוא, הטח טיחַ וצר פרצופים?

כך אומר אָחי אֱליהו, והוא מבקשני בכל המַחבוֹאים ואֵינו מוצא אותי. יושב אני חָבוי מאחורי ערפה של אִמא וצוחק בקרבי. אֵין לי מקום טוב להיחָבא בו, כמקום זה שאחורי ערפה של אִמא!

ב

ברוך המקום, ברוך הוא: כבר באנו לאַנטוורפן. הרבה טילטולים והרפתקאות עברו עלינו בדרך, עשרה נסיונות נתנַסינו, אבל סוף־כל־סוף באנו לאַנטוורפן! אַנטוורפן עיר יפה היא. אַשרי עין ראתה אותה! אמת, אֵינה דומה אַנטוורפן לווינה. כמה מַעלות טובות לווינה על אַנטוורפן: ווינה גדולה ויפה מאַנטוורפן. ואוכלוסי ווינה מרובים מאוכלוסי אַנטוורפן. אבל כנגד זה אַנטוורפן היא עיר נקיה וטהורה, כעֶצם השמַים לטוהר. וכלום פלא יֶש כאן? הלא אֶת מרצפת הרחובות מדיחים פה במַים, אֶת המדרכות מכבדים ומנַקים בכל בוקר ואֶת הבתים חופפים ורוחצים שלוש פעמים ביום. בעֵינַי ראִיתי, כי חופפים ומסַבנים אֶת הבתים בסַבון. אָמנם לא בכל מקום נוהגים לעשות כן. למשל, בפונדק זה, שאָנו מתאַכסנים בו עם שאָר כל הנודדים, עולָם כמנהגו נוהג: שם אַתה מוצא רפש ומי־מַדמנה וחלקלקות, עשן וטחב וכתלים מפוחָמים, לחץ ודחַק ושאון ומהומה בכל פינה שאַתה פונה. הכל מתרוצצים, הומים ורועשים, מדברים בבילבול לשונות, והשמחה רבה, כאשר אָהבתי. מחותננו, יונה האופה, לא בא עדיִין. שכנתנו פסי ובני־חבורתה אַף הם אֵינם. הלָלו עדיִין נוסעים בדרך. מתנַהלים הם לאִטם על־פני מדינַת אַשכנַז. „מדינת אַשכנז כסדום היתה!" כך אומרים הנודדים ומסַפרים לָנו דברים

נוראים ומַבהילים. האָסון אשר קרה אותנו בדרך, כי גָנבו מאִתנו אֶת הכרים והכּסתות ליד הגבול, כּאַיִן וכאֶפס הוּא לעוּמַת האסונות והנגעים, שנפגעו בהם שאָר הנוֹדדים. בפוּנדק זה שאָנו מתאַכסנים בּוֹ נזדמנוּ עם אִשה אַחַת מעיר מיזביש. האִשה הזאת לא אִשה אַלמנה היא. אַדרבּה, בעלה חַי וקיים, ולא עוד, אֶלא שיוֹשב הוּא באַמריקה. ואֶל בעלה זה היוֹשב באַמריקה היא נוֹסַעת. זה לָה שנה תמימה מיוֹם שיצאה ממיזביש עם שני ילָדיה לנסוֹע אֶל בעלה. כּבר עברה ארצוֹת רבּוֹת וּמדינוֹת רחוֹקוֹת. כּבר חָזרה על כל בּתי־הַוַעד שבעוֹלָם והתקוֹטטה עם כּוּלָם. אַחרי רוֹב עמל ונדוּדים בּאה לאַנטוורפּן כּל עוֹד רוּחָה בה. בּיקשה לישב באניה ולהפליג בּים, ועיכבוּ אוֹתה. כּסבוּרים אַתם, שעֵיניה לקוּיוֹת? חַס ושלוֹם! עֵיניה בּריאוֹת וּשלמוֹת וּמוּם אֵין בּהן. רק דעתה מטוֹרפת עליה קצת. לכאוֹרה, כּשאַתה נכנס עמה בּדברים, הרי היא מדבּרת אֵליך כּאַחַד האָדם. ורק יֵש אשר תוֹציא פּתאוֹם מפּיה דבר זר וּמשוּנה כּל־כּך, שכּל השוֹמע יִצחַק לָה. למשל, שאָלת אוֹתה: אַיֵה בּעלך? וענתה אוֹתך: בּאַמריקה. מַה מַעשֵהוּ שם? ואָמרה: קיסר הוּא שם. ואָמַרת לָה: כּלוּם אֶפשר לוֹ ליהוּדי להיוֹת קיסר? וענתה אוֹתך ואָמרה, כּי בּאַמריקה הכּל אֶפשר. המבינים אַתם, עד היכן הדברים מַגיעים?... ועוֹד דבר אֶחָד נִנעץ לָה בּמוֹחָה: מַזירה היא אֶת עצמה מן האכילה! גם בּנוּ התרתה, שלא נֹאכל פּה כּל מַאכל. הזהירה אוֹתנוּ, לבל נגע בּמַאכלי־חָלָב, לפי שמַאכלי־החָלָב כּבשר הם פּה. אָמרה לָה אִמא: אִם כּן, הבּשר עצמוֹ מהוּ? אָמרה לָה: הבּשר עצמוֹ לא בּשר הוּא ולא חָלָב. פּרץ צחוֹק מפּי כּוּלָנוּ. הכּל צוֹחקים, חוּץ מאִמא. אִמא אֵינה רוֹצה לצחוֹק. אִמא מבקשת לבכּוֹת. אוֹמרת היא: „אוֹי לבני־אָדם, שכּך צוֹחקים!" והיא מַתחילה לבכּוֹת.

— שוב? שוב אָחזך בולמוס של בכי? וכי רוצה אַת, כי בגלל עֵינַיִך ישלחונו מאַנטוורפן הביתה?...

כך אומר לָה אָחי אֵליהו — ומקור דמעותיה של אִמא יבש מיד. יותר שמרחמת אִמא על האִשה המיזבישית, גדולים רחמיה על שני ילָדיה העלובים. אֵיני יודע, מה ראתה אִמא, שמבכה היא על ילָדים אֵלו? דומה, הילָדים שׂמחים תמיד וטוב לָהם פה. כשאִמם מַתחילה לדבר תהפוכות, הם עומדים וצוחקים. אני התוַדעתי אליהם קל־מהרה. שניהם סיפרו לי, כי גזרו עליהם להחזירם לביתם, ורק אִמם עדיין מסרבת בדבר ואֵינה רוצה לנסוע. רוצה היא לנסוע לאַמריקה, אֶל אביהם, אֶל הקיסר, חי־חי־חי!... התחַכמו ואָמרו לָה, כי ישלחוה לאַמריקה ברכבת מסילת־הברזל, חי־חי־חי!... שידלוה, כי אֶפשר לו לאָדם לנסוע לאַמריקה על־פני מסילת־הברזל, חי־חי־חי!...

ג

תקצר יד אִיש לתאֵר אֶת כל הגדולות והנפלָאות, הנַעשׂות לעֵינינו באַנטוורפן בכל יום. בכל יום ויום באות פנים חדשות לכאן. רובם עניים, מהם בעלי־מומים ומהם בעלי עֵינַיִם לקויות. מום זה שבעֵינַיִם — טראחומה קוראִים לו פה. על טראחומה מַקפידה אַמריקה ביותר. גזירה גזרו באַמריקה לנעול דלת בפני מוכי הטראחומה. כל המומים מותרים, והטראחומה אסורה. מותר לו לאָדם להיות אִילם או פיסח, ובלבד שעֵיניו נקיות. טראחומה זו מנַיִן היא באה? מין סַפחת היא, המתדבקת בעין. יש אשר תדבק פתאום באָדם, והוא לא יחוש ולא יֵדע. דבר זה שמַעתי פה באַנטוורפן, מפי ילדה אַחת שמעתיו. גולדלה שם הילדה. בת־גילי היא, ששנותיה כשנותי. ואפשר שגדולה היא ממני בשנה אַחַת. מאורע נפלא אירע לגולדלה זו, הבה אסַפר

לָכם אֶת תּוֹלדוֹתיה. ראה ראיתיה בּ ע ז ר ה, ושם התוַדעתי אֶליה. ואוּלָם הן לא ידעתּם עדיין, מי היא עֶזרה. לפיכך אבאֵר לָכם תּחילה טיבה של עֶזרה. עֶזרה זו אשר באַנטוורפּן כּמוֹה כּהאֶליאַנץ אשר בּוינה: שניהם מתכּוונים לטוֹבתנוּ, לטוֹבת הנוֹדדים. אֶלָא מַה בּין עֶזרה לאֶליאַנץ? שאֶליאַנץ הוּא זכר ועֶזרה היא נקבה. וּבכן, כּשבּאנוּ לאַנטוורפּן, מיד הלכנוּ אֶל העֶזרה. ראִינוּ ונוֹכחנוּ, כּי העֶזרה טוֹבה שבעתים מן האֶליאַנץ. כּשאַתּה נכנס אֵצל האֶליאַנץ, הריהוּ נוֹהג בּךָ קלוּת־ראש וּמַשליךָ אוֹתךָ לאחוֹרי הדלת והמזוּזה. מַה שאֵין כּן בּהעֶזרה. העֶזרה נוֹחָה וּנעימה לבּריוֹת. יכוֹל אַתּה לָבוֹא אֶליה בּכל עֵת וּבכל שעה, לשפּוֹךְ שׂיחַ לפניה וּלדבּר בּאָזניה כּכל העוֹלה על רוּחךָ. כּל דבריךָ שאַתּה מדבּר בּספר נכתּבים. עלמה אַחַת, מרת זייציק שמה, יוֹשבת שם וכוֹתבת. עלמה טוֹבה היא מאוֹד. זו שאלה לשמי, וגם סוּכּריה נתנה לי. ואוּלָם על העלמה מרת זייציק אסַפּר לָכם בּפעם אַחרת, כּשתּגיע שעתה. לפי־שעה אחזוֹר לעניני ואסַפּר לָכם, מי היא גוֹלדלה. מעיר קוֹטנה מוֹצאה. לפני שנה בּאה לכאן עם אָביה ואִמה, עם אַחיה ואַחיוֹתיה. בּחַג הסוּכּוֹת היה הדבר. ימים טוֹבים, היא אוֹמרת, היו להם ימי החַג ההם. אָמנם גם אָז לא נעם חלקם בּיוֹתר. בּאשר התגלגלוּ והתענוּ שאָר הנוֹדדים התגלגלוּ והתענוּ גם הם. אבל כּנגד זה היו כּרטיסי־אניה מוּכנים בּכיס אָביה לכל בּני המשפּחה. ולא עוֹד, אֶלָא שכּוּלָם היו לבוּשים בּגדי־מַלכוּת: שתּי חליפוֹת כּוּתנוֹת וּנעלַיִם שלמוֹת היו לכל אֶחָד ואֶחָד. עכשיו לא נשתּיירה לָה אֶלָא כּוּתּוֹנת אַחַת לבשׂרה, וּנעלַיִם אֵין לָה. לוּלא העלמה מרת זייציק, היא אוֹמרת, היתה הוֹלכת פּה יחפה. העלמה מרת זייציק נתנה לָה בּמַתּנה זוּג נַעלַיִם, אשר הסירה מעל רגליה. זוּג נַעלַיִם שלמוֹת נתנה לָה. כּךְ סיפּרה לי גוֹלדלה והראַתני אֶת הנַעלַיִם, אשר נתנה לָה העלמה מרת זייציק בּמַתּנה. הנַעלַיִם

נאות מאוד, אלא שגדולות הן קצת ממידת רגליה. סוף דבר: עברו הימים הראשונים של חג הסוכות, עבר גם יום שמחת־תורה, והגיע זמן הפלגת האניה בים. אמרו להם, כי ילכו לדרוש ברופא. באו אל הרופא. בדק אותם הרופא ומצא, כי כולם בריאים ושלמים וכולם יכולים לנסוע לאמריקה. ורק היא, כלומר גולדלה, אינה יכולה לנסוע, לפי שיש לה טראחומה בעיניה. מתחילה לא הבינו, מה הוא סח. אחר־כך נתברר להם כל הענין כהויתו. כוונתו של הרופא היתה, כי הכל יסעו לאמריקה, והיא, גולדלה, תישאר כאן לבדה באנטוורפן. שמעו הוריה וקראו לבכי ולמספד. אמה התעלפה שלוש פעמים. אביה ביקש להישאר אתה פה, ומיחו בידו. אילו עשה כן, היו כל הכרטיסים הולכים לאיבוד. נמנו וגמרו, שכולם יסעו לאמריקה, והיא, גולדלה, תישאר פה עד אשר תכלה הטראחומה מעיניה. וכך היא יושבת פה זה כשנה ושוקדת על ריפוא עיניה, ועיניה עדיין לא נרפאו. העלמה מרת זייציק אומרת, כי בכיה גורם לכך. כל הימים וכל הלילות היא בוכה, ולפיכך עיניה לקויות. ואולם גולדלה אומרת, כי לא הבכי גורם לכך, אלא האבן הירוקה. בכל פעם, כשהיא באה אל הרופא, הוא מורח את עיניה באותה האבן הירוקה, שבה הוא מורח את עיני שאר החולים. אומרת היא: אילו השיגה ידה לקנות אבן ירוקה לעצמה, כי־עתה נרפאו עיניה זה כבר.

— ואבא ואמא שלך היכן הם? — אני שואל אותה.

— באמריקה הם. עמלים הם שם ועושים חיים. מקבלת אני מכתבים מהם. מדי חודש בחדשו אני מקבלת מכתב מהם. הנה המכתבים. היודע אתה לקרוא? הא לך וקרא!

והיא מוציאה מחיקה צרור מכתבים ונותנת לי, כי אקרא אותם לפניה בקול רם. בחפץ־לב הייתי עושה

רצונה, אלא שאיני יודע לקרוא דברים שבכתב. אילו היו דברים שבדפוס, הייתי קוראם. צחקה לי גולדלה ואמרה, כי חרפה היא לנער, שאינו יודע לקרוא מכתב. חייב נער לדעת הכל! חוששני, שצדקה גולדלה. הוי, כמה מתאוה אני לדעת כתב ולשון! כמה מקנא אני בחברי, במוטיל הגדול, שיודע הוא לקרוא ולכתוב! גולדלה נתנה לו לקרוא לפניה את המכתבים, אשר קיבלה מאמריקה. עמד מוטיל וקרא אותם קל־מהרה, כעין מזמור. כל המכתבים כתובים בסיגנון אחד. לכולם שפה אחת ודברים אחדים:

„גולדלה חמדתנו, גולדלה מחמל־נפשנו ואישון־עיננו, לאורך ימים תחיי! איך יערב לנו אכול ושתה עת יעלה זכרונך לפנינו פה, במדינת אמריקה, כי לוקחת מאתנו בחזקת־היד ואת מתגוללת שם עזובה ובודדה בארץ נכריה, בין אנשים זרים, אשר לא ידעוך? התשכח אשה עולה מרחם פרי־בטנה? ולכן גדול שברנו כים ואין מנחם לנו. נפלה עטרת ראשנו, כבה מאור שמשנו, שבת משוש לבנו..." וגומר, וגומר.

מוטיל הגדול קורא את המכתבים, וגולדלה בוכה לעומתו ומוחה את דמעות עיניה. ראתה העלמה מרת זייציק וגערה בנו בנזיפה, שאנו מעוררים את הילדה לבכי. ולגולדלה אמרה, כי אין רחמים בלבה על עצמה. מכלה היא את שארית עיניה! ענתה גולדלה ואמרה לה מתוך שחוק, כשעיניה זולגות דמעות מאליהן:

— לא אני מכלה את עיני, אלא הרופא באבנו הירוקה!

נפרדים אנו מגולדלה ומבטיחים אותה, כי מחר בשעה זו נתראה אתה שוב במקום הזה.

— אם ירצה השם! — משיבה לנו גולדלה מתוך יראת־שמים, כאשה זקנה וחסודה, ושנינו, אני, מוטיל הקטן, וחברי, מוטיל הגדול, יוצאים לטייל בחוצות אנטוורפן.

ד

אנחנו, כלומַר אני, מוטיל הקטן, וחברי, מוטיל הגָדול, אֵיננו יחידים בעיר הזאת. עוד חָבר אֶחָד יֵש לָנו פה. נַער בן עֶשׂר הוא, ושמו מנדל. אַף הוא נשאַר באַנטוורפּן בדרך נסיעתו לאַמריקה. ולא משום עֵיניו, אֶלָא משום מַעשׂה אַחר. מַעשׂה במנדל זה, שאָבד מהוריו בדרך נסיעתם במדינת אַשכּנַז. כּל אותה הדרך, מסַפּר הוא, החיו אֶת נַפשם רק בדגים מלוחים בלבד. והיתה נַפשו שוקקה וצמאה מאוד. מה עשׂה? ירד מן הקרון ליד אַחַת התחנות להשׂיג מעט מַיִם, ונשאַר שם יחידי ועזוב לנַפשו באֵין כּרטיס, באֵין פּרוטה לפּורטה ובאֵין כּותוֹנת לבשׂרו. ולפי שלשון המדינה היתה זרה לו, התחַפּשׂ לפני האַשכּנַזים ועשׂה עצמו כּאִילם. לקחוּהו האַשכּנַזים והוליכו אותו בכל הערים והמדינות. לימים נזדמנה לו שיירה של נודדים יהודים. קרב אליהם וסיפּר לָהם אֶת כּל המוצאות אותו. ריחמו עליו הנודדים ולָקחו אותו אליהם והוליכוּהו והביאוּהו לאַנטוורפּן. כּאן נתגלגל והגיע עד העֶזרה. עמדה העֶזרה וכתבה מכתב לאַמריקה, כּי יבקשו וימצאו שם אֶת הוריו. והריהו יושב עכשיו ומחַכּה למכתב ולכרטיס־האניה. כּלומַר, מחַכּה הוא רק לחצי הכּרטיס, לפי שקטן הוא עדיין ולא הגיע לשנוֹת בגרות. אָמנם יֵש אומרים, כּי אֵיננו קטן כּלל, אֶלָא נראֶה כּקטן. ולא עוד, אֶלָא שיֵש לָחוּש, כּי הגיע כּבר לשנַת בר־מצוָה, אַף־על־פּי שאֵינו מניח עדיין תפילין. אֵין לו. כּאשר נודע להנודדים, כּי מנדל זה בר־מצוָה הוא ותפילין אֵין לו, הרימו קול־זַעֲקוֹת: לָמה אֵין מספּקים תפילין לנַער? אָמַר לָהם מנדל: „ולָמה אֵין מסַפּקים לי נַעלַיִם?"... אָמַר לו אַחַד הנודדים, והוא בעל עֵינַיִם חַדוֹת: „אֵי לך, חָצוף שכּמוֹתך! המעט ממך, כּי דואגים אנחנו

לךָ וטורחים בשבילךָ, עוֹד תעיז פנים נגדנו ?!״... ולא נתקררה דעתו של אותו הנודד בעל העֵינַיִם החַדוֹת, עד שהתנַדבו כל הנודדים וקנו זוג תפילין למנדל. אַנטוורפן עיר יהודית היא: מוצא אַתה בה כל מיני דברים שבקדושה. גם בתי־כנסיות ובתי־מדרשות אַתה מוצא פה. בתי־כנסיות נהדרים! בית־כּנסת אֶחָד יֵש פה וטורקי הוּא. כסבורים אַתם, שטורקים מתפללים שם? לא! כל המתפללים שם יהודים הם, אחינו בני־ישׂראֵל. ורק לשונם לָשון משונה היא, כּלָשון טורקית מַמש. אֵין אָנו מבינים בה כלום! אֶל בית־הכּנסת הזה הוליכנו חברנו מנדל. שלָשתנו, אני ומוטיל הגָדול ומנדל, נַעשינו חברים. כל הימים אָנו מטיילים ברחוֹבה של עיר. בשאָר הערים, בברודי ובלבוב, בקראקוב ובווינה, היתה אִמא יראָה לעזבני לנַפשי ולא נתנה אותי לָלכת מעם פניה. לא כן באַנטוורפן. פה, באַנטוורפן, אֵינה יראה עוד. שם, היא אומרת, ישבנו בין אַשכּנַזים, ופה, באַנטוורפן, היא אומרת, בתוךְ עמנו אָנו יושבים. הכל מדברים פה בלשוננו, בלָשון יהודית. מתכּוונת היא בזה להנודדים. ברוכים יהיו הנודדים! שלוים ושאננים אנחנו בתוכם, ואֵין כל פחד לנגד עֵינינו. עוד מעט ותגדל השמחה במַחננו. אורחים יבואו אֵלינו: מחותננו יונה האופה ומשפחתו ושכנתנו פסי והבורתה. מחַכּים אנחנו לָהם מיום ליום. אִם ירצה השם, כּשיבואו כּולָם, אָשוב לסַפר לָכם, כּפעם בפעם.

סיפור שבעה עשר

החבורח

א

הלא ידעתם, מי הם בני החבורה? בני החבורה הם: שכנתנו פסי, בעלה משה הכורך ושמונה ילדיהם. הילָדים הלָלו, כפי שסיפרתי לָכם כבר, כולָם מכונים כינויים שונים, כל אֶחָד לפי טבעו ולפי מַעשׂיו. הקטן שבכולָם בן־גילי הוא. שנותיו כשנותי. נ ש ת י שמו. כלומַר, מתחילה נקרא שמו הרשל, אֶלָא מיום שפרחה לו חַבורה במצחו עמדו אֶחָיו הגדולים והוסיפו לו שם־לְוַי נַשתי — וזה שמו עד היום הזה. נַשתי חָביב עלי יותר מכולָם. מכבד אני אותו בשביל מידת הסַבלָנות שבו. מַכּים אותו — ואֵינו בוכה. כאשר יפליאו מַכּותיו, כן יתאַפק וכן יחריש. משול כספוג, שסופג אֶת הכל. כל רצועה עליו לא תצלח וכל חץ לא יפגע בו. פעם אַחַת קרע סידור חָדש מן הסידורים, הנתונים לאָביו לכריכה. עמד אָביו, הוא משה הכורך, והכהו בטבלה העשויה לגיזום נייר. נפל נַשתי למשכב וחָלה שני ימים רצופים. והיו חַייו תלויים בשׂערה. וראָיה לדבר: לחם־סולת הגישו לו לפייסו, ולא אָכל. אִמו, היא שכנתנו פסי, כבר קשרה עליו מספד. אָביו התהלך נסער ונבוך. כולָנו אָמרנו נואָש לחַייו. כסבורים היינו, כי בא קצו. עבר נַשתי ובטל מן העולָם! לבסוף נגלתה טעותנו. ביום השלישי נרפא נַשתי מן המַכּות, קם על רגליו — נַיְחִי. וראָיה לדבר: לחם שאל לאכול. האכילה חביבה על כל בני המשפחה הזאת. כולָם להוטים אַחַר גרונם. עֵדר הרעֵבים — כך קוראת לָהם אִמם

בעצמה, היא שכנתנו פסי. שכנתנו פסי אִשה נחמדה היא ונעימה מאוד. ורק מסורבלת היא בבשר יותר על המידה. פימה משולשת לָה מתחת לסַנטרה. כבר ציירתי אותה פעמים אחָדות על הנייר. פעם אַחַת ראה וַשתי אֶת הציור, עמד וחָטַף אותו מידי והביאו לפני אִמו. צחקה פסי. הגיע הדבר לאָזני אָחי אֵליהו. ביקש לפרוע ממני על הפרצופים הללו, כדרכו תמיד. עמדה פסי לימיני ולא נתנה אותו לנגוע בי לרעה. „הנח ליֶלד, היא אומרת, לעשות מַעשה ילדות”... ברוכה תהיֶה פסי בעדי! אוהב אני אותה. ורק אֶת נשיקותיה אֵינני אוהב. כשבאה לאַנטוורפֶן, נפלה על צַוארי לחַבקני ולנַשקני, כנַשק אֵם אֶת בנה אהובה. אֶת כולָנו נשקה מנשיקות פיה. וביִחוד הרבתה לנַשק אֶת אִמא. אִמא, כיון שראתה אֶת פני שכנתנו פסי, לא קמה בה עוד רוחַ. געתה בבכי כל־כך, עד כי נדחַק אָחי אֵליהו בין שתיהן והתנַפל על שכנתנו פסי בטענה, כי בגלָלָה מקפחת אִמא אֶת עֵיניה ואֵינה יכולה לילך אֶל הרופא. לילך אֶל הרופא חַייב כל אָדם שבא לאַנטוורפֶן. הכל הולכים פה אֶל הרופא. אָדם שפגש אֶת חברו, מיד שואלו: היִית כבר אֵצל הרופא? מה אָמַר לך הרופא? ואפילו עֲזרה זו, כשאַתה נכנס אֶצלָה, מיד היא שולחת אותך אֶל הרופא. כשבאנו בפעם הראשונה אֶל העֶזרה, עמדה אִמא לפניה והתחילה לסַפר לָה אֶת כל המַעשה כהויתו, מתחילָתו ועד סופו: מַעשה בבעלה שהיה חַזן כל ימיו בבית־הכנסת של הקצבים. אחָזתו צינה ונפל למשכב. עמדה ומכרה אֶת כל אשר היה אִתה בבית, כדי להצילו מרדת שחת. נפטר בעלה מעולָמו והלך למנוחות. נשארה אַלמנה שוממה, היא ושני ילָדיה עמה. השיאָה אֶת הגָדול אִשה והכניסַתו לבור־שומן. נזל השומן והלך, והבור נשאַר ריק. עמדה ומכרה אֶת יֶתר פליטת חַיֶיה, אֶת הבית, והרחיקה נדוד לאַמריקה. התגַנבנו לעבור אֶת הגבול ולָבוא לברודי. נפלו שודדים

עלינו באִישון־לילה להכותנו נפש. נַעשׂה לָנו נס וניצלנו מן הסַכּנה, ורק רכושנו המעט, הכּרים והכּסתות, אָבד לָנו בּדרך. ועתּה אֵיךְ נבוא לאֲמריקה, וכרים וכסתות אֵין לָנו?...

כּךְ טוענת אִמא לפני העֶזרה, והעֶזרה שוֹמַעת, והעלמה היוֹשבת אֶל השוּלחָן, היא העלמה מרת זייציק, כּוֹתבת אֶת כּל דברי אִמא בּספר. אִמא עדיין לא גָמרה אֶת סיפּוּרה. עוֹד דברים בּפיה לְסַפּר. והנה פּנה אֵליה אֶחָד מאֲנשי העֶזרה ואָמַר לָה:

— ובכן, נוֹסעים אַתּם לאֲמריקה?

אָמַרנו לוֹ:

— מוּבן מאֵליו, לא ליהוּפּיץ אנחנו נוֹסעים, אֶלָא לאֲמריקה.

אָמַר לָנו אוֹתוֹ האִיש:

— אִם כּן, כּבר הֱיִיתם אֵצל הרוֹפא?

אָמַרנו לוֹ:

— אֵיזה רוֹפא?

אָמַר לָנו אוֹתוֹ האִיש:

— הרי בּזה לפניכם אֲדריסַת הרוֹפא. לכו אֵליו, וִיבדוֹק לָכם בּעֵינַיִם.

שמע אָחי אֵליהו מלת עֵינַיִם, מיד הציץ על אִמא ופניו הָורוּ כּפני מת. לָמה נבהל כּל־כּךְ?...

ב

תּוֹדה לאֵל עֶליוֹן: כּוּלָנו כּבר הָיִינו אֵצל הרוֹפא. כּוּלָנו, חוּץ מאִמא. אִמא תּלךְ אֵליו אַחַר־כּךְ. אָחי אֵליהו חוֹשש לָה: בּעֵת האַחרוֹנה הרבּתה לבכּוֹת. הרוֹפא הציץ לתוֹךְ עֵינינו וכתב לָנו דבר על הנייר והניחוֹ בּמַעטפה חתוּמה. מתחילה נבהלנו מאוֹד. כּסבוּרים הָיִינו, שרשם לָנו סַמי־רפוּאָה לעֵינינו. עמדנו ושאַלנו אוֹתוֹ, מַה כּתב

לָנוּ בזה? רמז לָנוּ בידו על הדלת. ירדנוּ לסוף דעתו, כי רומז הוּא לָנוּ לצאת. באנוּ אֶל העֶזרה וכתיבתו של הרופא בידינוּ. נטלה העלמה מרת זייציק אֶת המַעטפה החתוּמה וּפתחה אותה, קראה אֶת הכּתוּב ואָמרה לָנוּ:

— בשׂורה טובה יֶש לי לבשׂרכם: הרופא אומר, כּי עֵיניכם בריאוֹת הן.

תנוּח דעתה, שהניחה אֶת דעתנוּ! אבל מַה נַּעשׂה לאִמנוּ? זו אֵינה חדלה לבכּוֹת. עומדים אָנוּ וטוענים לפניה:

— לָמה תחַטאִי לְנַפשךְ? וכי אֵינךְ חוששת כּלל, שמא חָלילה יִפסוֹל הרופא אֶת עֵינַיִךְ?

— הלא על זאת אני בּוכיה!...

כּךְ עונה אִמא, והיא שׂמה אִספלָנית על עֵיניה. אִספלָנית זו נתן לָה אַחַד הנודדים, חובש מומחה. חובש זה מכוער הוּא ביותר. שיניו גדולות וּשחורות. ורק הדור הוּא בלבושו. יֶש לו שעון־נחושת וּשרשרת־כּסף גדולה, וגם טבעת־זהב על אֶצבעו. שמו אַף הוּא שם לא־נאה: בּיבּר שמו. בּיבּר זה בא לאַנטוורפּן עם בני־חבוּרתה של שכנתנוּ פסי. בּדרךְ התוַדע אליהם. כּוּלָם יחד התגנבוּ לעבור אֶת הגבוּל. מַה שאֵירע לָנוּ על הגבוּל לא אֵירע לָהם. ואַף־על־פי־כן התענוּ גם הם וּפניהם, הם אומרים, השחירוּ כּשוּלי קדירה. עשׂרה נסיוֹנוֹת, הם אומרים, נתנַסוּ בּדרךְ. רוגזו של בית־מרחץ, הם אומרים, קפץ עליהם בּהאמבּוּרג. בּית־מרחץ זה מַהוּ? מנהג נהגוּ בּהאמבּוּרג, שכּל נודד מן הנודדים חַייב להזיע תחילה בּבית־המרחץ, כּדי שיִכּנס אַחַר־כּךְ לאַמריקה. מסַפּרים הם על העיר האמבּוּרג דברים נוראִים כּל־כּךְ, עד כּי תסמַרנה שׂערות ראשינוּ לשמוע! סדום עיר של צדיקים היא לעוּמַת האמבּוּרג! מוּטב, הם אומרים, להיות אסירים בּמדינתנוּ מלהיות נודדים בּהאמבּוּרג. לוּלא בּיבּר זה, שעמד לָהם בּכל צרוֹתיהם, היוּ אובדים ברעה. בּיבּר היה לָהם למגן וּלמחסה, בּיבּר הוּא עז־פּנים מטבעו. מסַפּר הוּא לָנוּ, כּיצד

נקם נקמתו מן האַשכּנַזים וכיצד שלח בהם אֶת חצי־לשונו. דבר דיבר אליהם דווקא בלָשון רוסית. אֶת הלָשון הרוסית, הוא אומר, יודע הוא על־בוריה. יש רגלים לדבר, כי יודע הוא אֶת הלָשון הרוסית יותר מפיני. חברנו פיני אומר, כי כל דבריו של ביבר יפים מאוד, ורק זו צרה, שאֵין מקצת אמת בהם. חברנו פיני העלה טינה בלבו על ביבר זה למן הרגע הראשון. ולא עוד, אֶלא שכּבר חיבּר שיר לכבודו. כּךְ דרכּו של פיני. כּשהוא מוצא עֶרוַת־דבר באָדם, מיד הוא חורז חרוזים עליו. רצונכם ואמסור לָכם בזה אֶת החרוזים האֵלה:

מוֹדָעֵנוּ בִּיבֶּר
כֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ
גְּדוֹלִים רַק בְּדַבֵּר,
רַק בְּפִיו וּשְׂפָתוֹ.

מְסַפֵּר מַעֲשֵׂה־כְּשָׁפִים
בַּפָּרָה הָאֲדֻמָּה,
כִּי מִלְּטָה עַל גַּג־רְעָפִים
בֵּיצָה לְפִי־תֻמָּהּ.

וְגֻזְמָה זוֹ יְתֵרָה
נִמְסֶרֶת כְּוַדַּאי.
חוֹשְׁשָׁנִי, כִּי בִמְהֵרָה
יֶחֱזַק זֶה בְּדַאי.

ג

ביבּר זה החובש קיבל על עצמו לרפא אֶת עֵיני אִמא. אוֹמר הוא, כּי אִם גם יבוֹאוּ עַכשיו כּל רוֹפאֵי מזרח וּמַערב,

לא יִמצאו פסול בעֵינַיִם הללו. מומחה הוא לעֵינַיִם. ראשית, משום שיודע הוא את המלאכה הזאת על־בוריה. הלא חובש הוא, ואין בין חובש לדוקטור אלא שינוי השם בלבד. ושנית, משום שעבר במדינַת אַשכּנַז והתבונן שם אל דרכי הרופאִים, המרפאִים את עֵיני הנודדים. אומר הוא, כי רופאֵי אַשכּנַז בעלי־מופת הם. פוקחים הם עֵיני עיורים. אָמַר לו פיני: „שמא להפך? אֶפשר שמעוורים הם עֵיני פיקחים?"... כעס עליו ביבר. נוֹחַ לכעוֹס הוא. עמד והביא על פיני מַבּול של דברים. אומר הוא, כי פיני מתחַכּם הרבה. חָכם הוא יותר על המידה. לא לחכמים כּמוֹהוּ אֲמריקה. באֲמריקה, הוא אומר, שׂונאִים את הערומים ואת העקמנים. אֲמריקה היא מדינה של אַנשי־אמת. באֲמריקה אֵין נוהגים לדבר בלב וָלב. אֲמריקה, הוא אומר, עוֹמדת על האמת, ועל השלום, ועל היושר, ועל הצדק, ועל הענוָה, ועל הכּבוד, ועל התמימות, ועל הצניעות, ועל האמונה, ועל החסד, ועל הרחמים. אָמַר לו פיני: „ועל מה עוד?"... כעס ביבר עוד יותר. חבל, שהפסיקו אותם באֶמצע שׂיחָתם. באו ואמרו לָנו, כּי בני־אָדם שואלים לָנו בחוץ. מי וָמי השואלים? יצאנו החוצה, והנה אורחים באו אֵלינו! מחותנינו הם! יונה האופה וכל בני־משפחתו! עוד חבורה אַחַת נוספה על חבורת הנודדים! ושוב ששׂוֹן ושמחה: גיסתי בּרכה נושקת לאָביה ולאִמה. אָחי אֵליהו נושק לחותנו ולגיסיו. ואַחריו נגש גם פיני לנַשק למחותנינו. ואַחריו נגש גם ביבר, ואַף הוא נושק לכולָם. שאלו המחותנים: „מי הוא זה?" אָמַר לָהם: „ביבר אֲני!" נתן פיני את קולו בצחוק. ואִמא? אִמא עושׂה את שלה: בוכה היא! עֵיני אָחי אֵליהו דוֹאוֹת וכלות. מַביט הוא עליה ומורט את קצה זקנו. ואַף־על־פי־כן אֵינו אומר לָה כלום. הלא מחותנינו הם, עצמנו ובשׂרנו, ומעירנו באו, — מי אֵיפוא יִתאַכזר עתה אֵליה ולא יִתּן אותה לבכות מעט?...

— כיצד התגנבתם לעבור את הגבול ואיפה ניצלו את כליכם?

שאלה זו שאלנו את מחותנינו תיכף לכניסתם אלינו. ומחותנינו עומדים לספר את כל הנסים והנפלאות, שנעשו להם בדרך. ואולם אני אין לבי הולך עתה אחרי סיפוריהם. פרשתי לקרן־זוית עם אחותה הקטנה של גיסתי ברכה. כבר סיפרתי לכם על־אודותיה. אלטה שמה. שערותיה עשויות שתי צמות, הקשורות זו בזו כעין כעך מעשה־מקלעת. בודאי אתם זוכרים עדיין, כי ביום־חתונתו של אחי אליהו שידכו אותה לי ואמרו עלינו, כי חתן וכלה אנחנו. אז היתה בת עשר שנים, ועכשיו היא בת אחת עשרה. שנותיה כשנות גולדלה, היא גולדלה, אשר נשארה פה באנטוורפן בגלל עיניה. מספר אני לאלטה על גולדלה ועל עיניה הלקויות, על חברי מוטיל הגדול ועל חברי מנדל, על העזרה ועל העלמה מרת זייציק הכותבת בספר, ועל הרופא הבודק בעינים. ועל העיר ווינה אני מספר לה, ועל האליאנץ, שהוא שונא־ישראל, ועל קראקוב ולבוב. ושוב אני מספר לה, כיצד התגנבנו לעבור את הגבול וכיצד נצלנו מן הסכנה. לא היה דבר, אשר לא סיפרתי לאלטה. ואלטה יושבת ושומעת. אחר־כך מתחילה גם היא לספר לי. מספרת היא לי את כל המוצאות אותם מיום שיצאנו מעירנו. אביה ביקש זה־כבר לנסוע לאמריקה, ורק אמה עיכבה אותו. ולא אמה בלבד, אלא גם משפחת אמה. המשפחה טענה, כי באמריקה חייב אדם לעבוד, ואמה מפונקת ביותר ולא הסכינה לכך בבית־אביה מנעוריה. ולא עוד, אלא שעטיפה היתה לאמא, מין מלבוש רחב, ששרוולים אין לו. את העטיפה הזאת קנה לה אביה בימים הטובים ההם, כשהיו שנים כתיקונן. עכשיו, כשירד אביה מנכסיו והנושים הציקו לו, נמנו וגמרו, כי ימכרו את כל אשר יש להם ויצאו לאמריקה. כשהגיעה שעתה של העטיפה להימכר, עמדה

אִמה ומסרה מודעה, כי אֶת העטיפה לא תמכּוֹר בכל הוֹן! אָמַר לָה האָב: „עטיפה זו לָמה לָךְ? הלא באַמריקה אֵין הנשים יוצאות בעטיפות!" אָמרה לו: „מה עלה על דעתךָ? כלוּם אֶת העטיפה אֶמכּוֹר? כמה שנים, היא אוֹמרת, התפללתי אֶל העטיפה הזאת, עד אשר שמע אלוהים אֶת תפילָתי וזכיתי לעטיפה. ועכשיו, היא אומרת, אַתה בא ואומר, כי אָקום ואֶמכּוֹר אֶת העטיפה!"... וכךְ היוּ מדיינים ומתנַגחים כל הימים וכל הלילות בגלל העטיפה, עד שנכנסוּ בני המשפחה, משפחת אִמה, בעבי המַחלוקת, והמלחָמה התלקחה והלכה. והגיעוּ הדברים לידי כךְ, שכּבר אָמרוּ להיפרד אִיש מאִשתוֹ, כלוֹמַר, אָביה ביקש לגָרש אֶת אִמה, והכֹל בשביל אותה העטיפה. כּסבוּרים אַתם, מי ניצח? אִמה! העטיפה לא נמכּרה! נטלוּ אֶת העטיפה וחבשוּה בחבִילה מיוּחדת וקשרוּה בחבלים ויצאוּ אִתה לדרךְ. וּכשהגיעוּ עד הגבול, נעלמה העטיפה ואֵיננה...

כּךְ מסַפרת לי אַלטה, ושוּב אֵיני רוצה לשמוֹע דבר. נכסוֹף נכסַפתי לָדעת, אִם יֵש עדיִין עטיפה בעוֹלָם. עכשיו ששמַעתי, כּי העטיפה אֵיננה עוד — נחה דעתי. נוֹטל אני אֶת אַלטה ויוֹצא עמה לטייל. מַראֶה אני אוֹתה אֶת חמדת העיר אַנטוורפּן. אַנטוורפּן אֵינה מַפליאָה אֶת אַלטה כּלל. כּבר ראתה, היא אוֹמרת, ערים גדוֹלוֹת ממנה. אני מוֹליכה וּמביאָה אֶל האַכסניוֹת, מקוֹם שם הנוֹדדים מתאַכסנים. אני מַכּירה לחברי. אַלטה אֵינה שמה לב לָהם. מתגָאָה היא עליהם. יהירה היא. אַחַר־כּךְ אָנוּ הוֹלכים כּוּלָנוּ בּחבוּרה אֶל בית העֶזרה. שם אָנוּ פּוֹגשים אֶת שכנתנוּ פּסי וּבני־חבוּרתה. גם אֶת גוֹלדלה אָנוּ רוֹאים שם. גוֹלדלה רוֹצה להתוַדע אֶל אַלטה וּלהתקרב אֵליה. אַלטה מתרחקת ממנה. גוֹלדלה מַטה אוֹתי הצדה וּשוֹאֶלת, בּמה תתהדר עליה הילדה הזאת וּבמה יַחוּסה גָדוֹל, שאֵינה רוֹצה לדבּר עמה? עמַדתי וסיפּרתי לָה, כּי בּיוֹם־חתוּנתוֹ של אָחי אֵליהוּ שידכוּ לי

אֶת אַלטה ואָמרוּ עלינוּ, כּי חָתן וכלה אנחנוּ. שמעה גולדלה והתאַדמה וּפניה בּערוּ כּאֵש. פּנתה ממני לצדדים ועמדה למחות אֶת עֵיניה.

ד

מי מילל לָנוּ, כּי אָסון יתחולל על ראשנוּ? נכנַסנוּ עם אִמא אל הרופא, שיִבדוק בּעֵיניה. בּדק הרופא בּעֵיניה ולא אָמַר כּלוּם. רק פּתקה כּתב לָה והניחָה בּמַעטפה. הלכנוּ להביא אֶת המַעטפה אֶל העֶזרה. בּאנוּ אל העֶזרה ולא מצאנוּ שם אִיש. רק העלמה ישבה אֶל השוּלחָן, היא העלמה מרת זייציק, הכּותבת אֶת כּל דברי הנוֹדדים בּספר. יצאה העלמה מרת זייציק לקראתי וצחקה. כּשהיא רואָה אותי, היא צוחקת תּמיד. צוחקת היא וּמוסרת לי פּרישַׁת־שלום מגולדלה. פּתחה העלמה מרת זייציק אֶת המַעטפה, נתנה עֵיניה בּפּתקה — וחָדלה לצחוק וספקה אֶת כּפּיה. אָמרה לָה אִמא: „מַה כּתוּב שם?" אָמרה לָה העלמה: „אויה, חביבתי, בּשׂורה לא־טובה כּתוּבה שם. הרופא אומר, כּי לא תּוּכלי לנסוֹע לאַמריקה". גיסתי ברכה, כּפי שידוּע לָכם, נוֹחָה להתעלף. נפלה לָארץ והתעלפה. פּני אָחי אֵליהוּ חָורוּ כּשיד. אִמא נשארה בּמקומה, עומדת כּנציב אָבן. גם לבכּות לא יכלה עוֹד. מיהרה העלמה מרת זייציק ויצאה להביא מַים. עמדה להשיב אֶת רוּחָה של ברכה, ניחמה אֶת אָחי אֵליהוּ, שידלה אֶת אִמא בּדברים טובים ואָמרה לָנוּ, כּי נבוא מחר. בּדרך מוכיחַ אָחי אֵליהוּ אֶת אִמא על אשר בכתה כּל העֵת ולא נתנה פוּגה לעֵיניה. כּמה פּעמים, הוּא אומר, התרה בּה, שלא תּבכּה!... אִמא רוצה לענות אותו, אֶלָא שאֵין דברים בּפיה. נוֹשׂאת היא אֶת עֵיניה למרום וּמפילה תּחינתה לפני אלוהים: „ריבּונו של עולָם! עשה־נא חסד עם בּנִי וקח אֶת נַפשי ממני!"... חברנוּ פּיני אומר, כּי כּל האָסוֹן הזה

בא לָנוּ מידי אותו החוּבש השקרן, מידי ביבר. כל היום וכל הלילה אֵיננוּ פּוסקים מדיין וּמקנתר זה אֶת זה בדברים. עד שהגיע יום מחר. למחר הלכנוּ שוּב אֶל העזרה. השיאָה לָנוּ העֶזרה עֵצה, כּי נסע דרך לונדון. אוּלי תרחמנוּ לונדון ותתן אֶת אִמא לנסוע לאֲמריקה בעֵיניה הדומעות. ואִם לא תתננוּ לנסוע לאֲמריקה, נסע לקאנאדה. היכן היא קאנאדה זו — אֵין אָנוּ יודעים. אומרים, כּי רחוקה היא גם מאֲמריקה. אָחי אֶליהוּ וחברנוּ פּיני מצאוּ כּאן מקום להתגדר בו. אָחי אֶליהוּ שאל אֶת פּיני: „פּיני! הגידה לי, אֵיזה מקום קאנאדה כּי אֵדע? הלא אִיש הגיאוגראפיה אָתה!" אָמַר לו פּיני, כּי קאנאדה מקומה בקאנאדה. כּלומַר, לא בקאנאדה, אֶלָא באֲמריקה גוּפה. כּלומַר, קאנאדה היא בכלל אֲמריקה, ואַף־על־פּי־כן אֵינה אֲמריקה. אָמַר לו אָחי אֶליהוּ: „אֵיך אֶפשר הדבר?" אָמַר לו פּיני: „הלא עֵיניך הרואות!"... בין כּה וָכה אָנוּ צריכים לָלכת אֶל האניה ללוות אֶת ידידינוּ המַפליגים בים: אֶת שכנתנוּ פּסי, אֶת בעלה משה הכּורך ואת בני־חבוּרתם. הוי־הוי, מה רבה התכוּנה מסביב לאניה! שם יהוּדים נדחָקים בהמון, אנשים, נשים וטף. שם חבילות וצרורות, שׂקים וּמזוָדות, כּרים וכסתות — עד אֶפס מקום. הַלָלוּ רצים והַלָלוּ צווחים. הַלָלוּ בּוכים והללוּ מזיעים. הַלָלוּ מתפרצים והַלָלוּ מקללים. וּפתאום קול משוּנה נשמע ברמה, קול נהימה של חַית־פּרא: הוּ־אוּ־אוּ־אוּ־אוּ!... הקול קול ארוּבּת האניה, המַכריז וּמודיע לנוסעים, כּי ימַהרוּ להיפּרד מקרוביהם, שבּאוּ ללוותם. מיד היתה מהוּמה וּמבוּכה וּמרוּצה וחרדת־אלוהים. נשמע קול בּכי וּנשיקות. הכּל נפרדים זה מזה. גם אָנוּ נפרדים מידידינוּ. הכּל נוֹשקים זה לָזה. גם אָנוּ נושקים זה לָזה. אִמא נושקת לשכנתנוּ פּסי. שכנתנוּ פּסי מנַחמת את אִמא וּמדבּרת על לבּה. מבקשת היא ממנה, כּי לא תצטער ולא תדאַג. עוד יבוא יום ותראֶינה אִשה פּני רעוּתה באֲמריקה, אִם ירצה השם.

אִמָא מניעה בידה ובולעת את הדמעות, בעודן בגרונה. בימים האֵה, וגים הולך בכיה ופוחת. מין רפואה שתתה, שהיא יפה לעצירת דמעות... כל הקהל כבר עלה על האניה. אנחנו עומדים מבחוץ. הוי, כמה מקנאִים אָנו בהם! הוי, כמה מקנא אני בוַשתי! לשעבר קינא הוא בי. עכשיו אני מקנא בו!... וַשתי עומד על־גבי האניה כּכובעו הקרוע, ידיו מסולָקות לאחוריו, והוא שולח לָשון לעוּמתי. מתכוון הוא להרעימני, כי הוא נוסע, ולא אָני! היטב חָרה לי. ואולָם מַבליג אני על צערי ושולח אֶלָיו מרחוק אֶצבַע משולשת: „הא לך!"... מתכוון אני בזה להשמיעו: „וַשתי! הנה תראה, כי אָבוֹא לאֲמריקה במהרה בימינוּ, ועֵיניך תמַקנה בחוריהן!"...

בבקשה מכם, אַל תתעצבו ואַל יִפּוֹל רוחכם — גם אני אהיֶה באָמריקה במהרה בימינוּ בקרוֹב!

סיפור שמונה עשר

נתפרדה החבורה

א

חבורת הנודדים פוחתת והולכת מיום ליום, והעיר אַנטוורפן שוממה. ביום השבת יַצאו באניה נודדים הרבה לאֵין מספר, כולָם נוסעים לאֲמריקה. גם חברי מוטיל נוסע אִתם, הוא מוטיל הגָדול, אשר הטעימַני אֶחָד מששים בגן־עֵדן ולימדני מַעשה־אוב וכיוצא בדברים אֵלו. אֵינני יודע, מה ראה אָחי אֵליהו במוטיל זה, שהוא שונאו כל־כך? אין זאת כי־אִם יד גיסתי ברכה היתה בּאֶמצע. דרכה של גיסתי ברכה להטות אוזן מאַחרי הדלת ולהציץ מן הסדקים על מַעשי בני־אָדם, דיבורם וצחוקם. תוהה היא על צחוקנו, שאָנו צוחקים בחבורה, ומתאַמצת לחקור את סיבתו ולהגיע עד תכליתו: צחוק זה לָמה הוא בא?... מַה לָה ולָנו? אֶפשר שצוחקים אנחנו על חברנו פיני, שהוא תוחב ידו לתוך כיסו בדרך־הילוכו, נחפז ומַעלה משם מלוא קומצו דובשנים וסוכּריות ושאָר מיני מתיקה ואוכלָם ביחד? או אולי לביבר כוונתנו, לאותו ביבר החובש, המַקהיל קהילות בין הנודדים, עומד ודורש לפניהם, מסַפר לָהם מַעשי תקפו וגבורתו, מגבב שקרים על־גבי שקרים, עד כי כל השומע אותו יִצחַק בכל פה?

אמת, בפעם הזאת צדקה ברכה. עשינו לצחוק את אִמה, זו ריבלה האופה, אותה ואת העטיפה שלה. כל הימים מדברת היא בעטיפה שלה, שגָנבו ממנה ליד הגבול. אין פיה פוסק מדיבור! והגיע הדבר לידי כך, שגם אִמא

לא יכלה להתאפק עוד ואָמרה לה: „אי, מחותנת! אילו אָמַרתי אני לעורר קינה על כּרי וכסתותי, אשר לָקחו ממני ליד הגבול, כּמו שאַתּ מקוננת על עטיפתךְ, לא הייתי מַספּקת!" אָמרה לָה ריבלה האופה בּקולָה הגברי: „הקישה עטיפתי לכריה! להבדיל בּאֶלף הבדלות!" אָמרה לָה אִמא: „וכי כּרי גנובים הם אתי?" אָמרה לָה ריבלה האופה: „אִם גנובים ואִם לא גנובים — אֵיני יודעת. לא עמַדתּי למראשותיהם". אָמרה לָה אִמא: „תמהה אני עליךְ, מחותנת, לָשון זו מַה פירושה?" אָמרה לָה ריבלה האופה: „כּשם שמברכים, כּךְ נִענים". אָמרה לָה אִמא: „מחותנת! בּמה פגעתי בּכבודךְ?" אָמרה לָה ריבלה האופה: „כּלום אָמַרתּי לָךְ, שפּגעת בּכבודי?" אָמרה לָה אִמא: „אִם כּן איפוא, לָמה אָמַרת: להבדיל בּאֶלף הבדלות?" אָמרה לָה ריבלה האופה: „להודיעֵךְ, שלא הרי עטיפתי כּהרי כּריךְ!" אָמרה לָה אִמא: „וכי כּרי גנובים הם אתי?" אָמרה לָה ריבלה האופה: „אִם גנובים ואִם לא גנובים — אֵיני יודעת, לא עמַדתּי למראשותיהם"...

וכךְ הן חוזרות חלילה.

ב

ממילא מובן, כּי בּאותו יום, בּין השמשות, ישבנו שנינו — אני, מוטיל הקטן, וחברי, מוטיל הגָדול, — לחַקות את דברי שתי הנשים לשם בּדיחות הדעת. המַתחיל בּדבר היה תברי, מוטיל הגָדול.

— היודע אַתּה? — אָמַר אֵלי. — הבה נתחַפּש ונהיֶה לנשים. אני אֶהיֶה ריבלה האופה, ואַתּה תּהיֶה בּמקום אִמךָ. אני אדבר בּקול גס, כּקולה של ריבלה האופה, ואַתּה תּדבר בּקול־בּוכים, כּקול אִמךָ. ורק זכור ואַל תּשכּח אֶת כּל הדברים, אשר דיברו הנשים בּיניהן!

כך אומר לי חברי, מוטיל הגדול, ואנו עומדים שנינו ומתחפשים. אני מתעטף בסודרה של אמא, והוא חובש פאה נכרית לראשו. כנסנו את כל בני החבורה: את מנדל בר־המצנה, את אלטה בת מחותננו, את גולדלה לקוית־העינים, ועוד ילדים וילדות מבני הנודדים, וקרבנו אל המלאכה.

מוטיל הקטן (בקול־בוכים): אי, מחותנת! אילו אמרתי אני לעורר קינה על כרי וכסתותי, אשר לקחו ממני ליד הגבול, כמו שאת מקוננת על עטיפתך, לא הייתי מספקת!

מוטיל הגדול (בקול גס): הקישה עטיפתי לכריה! להבדיל באלף הבדלות!

מוטיל הקטן: וכי כרי גנובים הם אתי?

מוטיל הגדול: אם גנובים ואם לא גנובים — איני יודעת. לא עמדתי למראשותיהם.

מוטיל הקטן: תמהה אני עליך, מחותנת, לשון זו מה פירושה?

מוטיל הגדול: כשם שמברכים, כך נענים.

מוטיל הקטן: מחותנת! במה פגעתי בכבודך?

מוטיל הגדול: כלום אמרתי לך, שפגעת בכבודי?

מוטיל הקטן: אם כן איפוא, למה אמרת: להבדיל באלף הבדלות?

מוטיל הגדול: להודיעך, שלא הרי עטיפתי כהרי כריך!

מוטיל הקטן: וכי כרי גנובים הם אתי?

מוטיל הגדול: אם גנובים ואם לא גנובים — איני יודעת. לא עמדתי למרא...

ג

עוד המלה למראשותיהם על לשונו, והנה נפתחה הדלת ואורחים נראו בפתח הבית: גיסתי ברכה ואמה

ריבלה האופה, אָביה יונה האופה ובניו, אִמא ואָחי אֱליהוּ, חברנוּ פיני ואִשתוֹ טייביל, ביבר החוֹבש בעל השינַיִם השחוֹרוֹת ועוֹד יהוּדים מן הנוֹדדים, עם נשיהם וּבניהם, — חבוּרה רבּה! קוֹדם כּל עמדה גיסתי בּרכה להבאישני בּעֵיני הנאספים, כּי מחַקה אני אֶת כּל העוֹלָם. בּיקשה גיסתי בּרכה, כּי כל העוֹלָם יעשה בּי נקמה. ואוּלָם כּל העוֹלָם לא עשׂה לי כלוּם. ניקם ממני רק אִיש אֶחָד, הוּא אָחי אֱליהוּ. שקוּל הוּא כּנגד כּל העוֹלָם. יד רזה חננוֹ אלוֹהים, ולָה חָמש אֶצבּעוֹת צנוּמוֹת. יד זוֹ שנשתַּלחה בּלחיךָ בּיוֹם, מוּבטח לךָ, שתּזכּרנה גם בּלַילה!

— צריךְ להפריד בּין שני הדבקים האֵלה! — כּךְ גוֹזרת גיסתי בּרכה עלי ועל חברי מוֹטיל הגָדוֹל. ואָחי אֱליהוּ מַזהירני בּכל חוֹמר הדין, כּי אִם יִראֶה אֶת שנינוּ יחד, יעשׂני גל של עצמוֹת! נכסַפתי לראוֹת בּעֵינַי, כּיצד יעשׂני גל של עצמוֹת? שכח אָחי אֱליהוּ, כּי יֶש לי אֵם בּעוֹלָמוֹ של הקדוֹש־בּרוּךְ־הוּא. אֶת שתי עֵיניה הדוֹמעוֹת תּתן אִמי לנַקר — ולעשׂוֹתני גל של עצמוֹת לא תּתן עד עוֹלָם!

ד

ואֶל עֵיניה של אִמא כּלתה הרעה. גזירה היא מלפני הרוֹפאִים, ואֵין להשיב. אָמרוּ לָנוּ, כּי גם אִם נתּן להם מלוֹא ביתם כּסף וזהב, לא יניחוּ לָה להיכּנס לאניה. צריכים אָנוּ לברוֹח מאַנטוורפן. רוֹפאֵי אַנטוורפן כּוּלָם רשעים. בּוֹדקים הם בּעֵינַיִם וּמבקשים טראחוֹמה. אֵין אלוֹהים בּלבם! נמנינוּ וגָמַרנוּ, כּי נסע לאַמריקה בּדרךְ אַחרת. אֵיזוֹהי הדרךְ — אֵין אָנוּ יוֹדעים עדיין. הרבּה דרכים פּתוּחוֹת לפנינוּ. וּבלבד שיספּיק לָנוּ כּספּנוּ להוֹצאוֹת הנסיעה. יֵש רגלים לדבר, כּי כּבר כּלתה פּרוּטה מכּיסוֹ של אָחי אֱליהוּ. אֶת כּל כּספּנוּ המעט, אשר קיבּלנוּ בּמחיר בּיתנוּ, בּיזבּזנוּ

לרופאִים ורפואות — והכל בשל עֵיני אִמא. פעם אַחַת שמַעתי מאחורי הפרגוד אֶת אָחי אֱליהו מדבר אֶל חברנו פיני: „לוּא יהי סיפק בידנו להגיע, לכל הפחות, עד לונדון!"... צר לי מאוד. לא ללונדון אני מתאַוה, אֶלָא לאַמריקה. שכנתנו פסי וכל בני־חבורתה כבר באו לאַמריקה. מתענים הם שם ועוֹשים חַיים. וַשתי, הוא הרשל בעל החַבורה, מטייל שם להנאָתו בראש כל חוצות ומפצע אגוזים. מחותנינו — יונה האופה ובניו, ריבלה אִשתו וכלָתי אַלטה — אַף הם קצרה רוחָם מחַכּות לעֵיניה של אִמא. עמדו ונסעו לאַמריקה בלעדינו. הוי, מַה גָדול היה הרעש באַנטוורפן כל אותו היום! אֶת אִמא לא נָתְנו לָלכת אֶל האניה, שלא תבכה בשעת הפרידה ולא תביא כלָיה על שאֵרית עֵיניה. ואולָם מה הועלנו בתקנתנו? ישבה ובכתה בבית. טוֹעֶנת היא, כי גוזלים אנחנו ממנה אֶת נחָמתה האחרונה: אֵין אָנו מַניחים לָה לבכּות על צרותיה ולהקל מעל לבה אֶת נטל יגונה... אבל מי יטה אוזן לדבריה ומי ישמַע לָה?

ח

הידעתם, מי שמח על נסיעתם של מחותנינו? גולדלה. היא גולדלה לקוית־העֵינַים, אשר אָביה ואִמה הלכו לאַמריקה זה כשנה ואותה עזבו פה לבדה. שמעה גולדלה, כי מחותנינו נוסעים מכאן — וחָיתה רוחָה. כל־כּךְ לָמה? מפני שנאָתה לאַלטה, לזו שנועדה להיות כלָתי. שונאת היא אותה על גאנתה ורום־עֵיניה. בני־אָדם אֵלו, המתגאִים ומתהדרים על־פני חַבריהם, תוֹעֵבה הם לגולדלה.

— כלכל לא אוכל אֶת כלָתךָ בעלת הקווצות האדומות! גאַותנית היא!

כּךְ אָמרה לי גולדלה פעם אַחַת, ופניה בערו כּאֵש התנור.

— מנַיִן לָה לְאַלטה קווצות אדומות? והלא שערותיה שחורות הן!

כּךְ אָמַרתי לגולדלה. כּעסה עלי גולדלה והתחילה בּוכה:

— אדומות! אדומות! אדומות!...

אַל תּרצה אֶת גולדלה בּשעת כּעסה. תּכעס ותבכּה עד אשר יִרוַח לָה. וכאשר יִרוַח לָה, יפוּג כּעסה מאֵליו והיה כּלא היה. ואָז טובה היא ונעימה מאוד. לי טובה היא כּאָחות. מסַפּרת היא לי אֶת כּל התּלאות, המוֹצאות אותה בּחַיֶיה: כּי עובדת היא עבודת־פּרךְ בּפונדקה, מכבּדת אֶת הבּית בּכל יום, מגדלת אֶת העופות ואומנת אֶת התּינוקות (בּעלת־הבּית, אשר אֶצלָה היא מתאַכסנת, היתה חשוכת־בּנים ימים רבּים; עתּה בּירךְ אותה אלוהים ונתן לָה תּאומים בּבת אַחַת). ושוב היא מסַפּרת לי, כּי הולכת היא בּכל יום אֶל הרופא לרפא אֶת עֵיניה, וכי הרופא מורח אֶת עֵיניה בּאותה האֶבן הירוקה, שבּה הוא מורח אֶת עֵיני שאָר החולים.

— הוי, אִילוּ השׂיגה ידי לקנות אֶבן ירוקה לעצמי, אֶפשר שהָיִיתי זוכה לראות עוד בּעֵינַי אֶת אַבּא ואֶת אִמא שלי...

כּךְ אומרת לי גולדלה, ועֵיניה הרכּות זולגות דמעות. צר לי עליה מאוד. לבּי לבּי לָה. לא אוכל לשמוע אֶת קולה, בּדבּרה על אַבּא ואִמא. לא אוכל לראות בּדמעותיה, כּשהיא בּוכה. אומר אני לָה:

— התדעי, גולדלה? הנה אֶסע לאַמריקה ואֶעשׂה שם חַיִים, אָז אֶשלח לָךְ אֶבן ירוקה לעֵינַיִךְ.

— האמת תּדבּר? אֵינךָ משטה בּי? הישבעה לי בּאמונתךָ!

כּךְ אומרת לי גולדלה. ואני נשבּע לָה בּאמונתי, כּי לא אֶשכּח אותה בּאַמריקה. כּשיִהְיֶה אלוהים בּעֶזרי ויביאֵני למחוז־חפצי, מיד אֶשלח לָה אֶבן ירוקה לעֵיניה.

עתה יודע אני אל־נכון, כי ביום השבת בבוקר אָנוּ נוסעים ללונדון. מכינים אנחנו אֶת עצמנו לדרך. אִמא, גיסתי ברכה וטייביל, אִשתו של פיני, חוזרות על כל האַכסַניוֹת להיפרד מחבורת הנוֹדדים. נפרדות הן מן הנשים ומשיחות לפניהן צרתן. מדברי הנוֹדדים נראֶה, כי גורלנו יפה מגורלם. בני־מלָכים אנחנו בפניהם. בין הנוֹדדים הלָלוּ אַתה מוצא בני־אָדם המקנאים בנו. אומרים הם, כי צרוֹתיהם גדולות משלָנו. אִם נבוא לסַפר אֶת כל תלָאותיהם, אֵין אָנו מַספיקים. הנודדים הלָלוּ כּוּלָם היוּ בעלי־בתים חשובים במקוֹמוֹת מולדתם. כּוּלָם התענגוּ בשעתם על כל טוב. כּוּלָם היוּ מַכניסי־אורחים וגומלי־חסדים. הלְוַאי יהי חלקם בזה, שביזבזוּ לצדקה בימי־הטובה. כּוּלָם היוּ מיוּחָסים והתחַתנוּ בגדולי היחש. ועכשיו הם עניִים ואֶביונים וכוּלָם מַחזירים על הפתחים. בריוֹת משוּנוֹת! בעֵת האַחרוֹנה היוּ לי סיפּוּריהם לזרא. קצה נַפשי בהם. מתחילה, כששמַעתי בני־אָדם מסַפרים על הפרעוֹת, הייתי משׂים אָזני כאפרכּסת. עכשיו, כשאני שומע אֶת המלה פּ ר ע ו ת, אני נחפז לברוֹח. אוהב אני לשמוֹע סיפּוּרים עליזים, המבדחים דעתו של אָדם. ואולָם אֵין אִיש פה עמנו, אשר יבדח אֶת דעתנו. היה אָדם אֶחָד שׂמח וטוב־לב, הוּא בּיבּר החוֹבש, שאָמנם הוּחזק שקרן, — ונסע גם הוּא לאַמריקה.

— מַפריח הוּא שם שקרים על ימין ועל שׂמאל! — כּך אומר חברנוּ פיני.

— יהי לבך סמוּך ובטוּח, כי באַמריקה לא יתנוּהוּ להאריך בשקריו. באַמריקה שׂונאִים אֶת השקרנים. אַנשי אַמריקה מַרחיקים מן השקרן כּמן המשוּמד!

כך אומר אחי אֶליהו, וגיסתי ברכה שואלת אותו מיד: „זו מנַיִן לך?" פרצה מַחלוקת בינינו. אני וחברנו פיני מַחזיקים אַחרי אָחי אֶליהו, וטייביל מסַייעת אֶת ברכה. מדיינים אָנו ומתנַצחים זה עם זה.

הגברים: אַמריקה היא אֶרץ שכּוּלָה אמת!

הנשים: אַמריקה היא מדינה שכּוּלָה שקר!

הגברים: אַמריקה עומדת על האמת, ועל היושר, ועל הרחמים!

הנשים: על הגנבה, ועל הגזילה, ועל החָמס!...

באה אִמא והכריעה בינינו. אָמרה לָנו:

— ילָדים! לָמה תרגזו ולָמה תריבו כּולכם על אַמריקה, ואָנו יושבים עדַיִן באַנטוורפן?

אָכן צדקה אִמא. לפי שעה אָנו יושבים עדַיִן באַנטוורפן. אבל לא לאורך־ימים נשב פה. עוד מעט ונסע ללונדון. הכל נוסעים מכּאן. הנודדים פוחתים והולכים. נתפרדה החבורה ונפוצה לאַרבע רוחות העולָם.

הוֹי על אַנטוורפן! שוממה תהיֶה מאֵין יושב.

סיפור תשעה עשר

שלום לך, אַנטוורפּן!

א

צר לי לעזוב אֶת אַנטוורפּן. קשה פרידתה עלי מאוד. העיר הזאת נתחַבְּבָה עלי יותר משאָר הערים שקדמוּ לָה. ולא העיר בלבד, אֶלָא אנשיה היושבים בקרבּה. ולא אַנשי אַנטוורפּן כּוּלָם, אֶלָא חבורת הנוֹדדים שנזדמנה לָנוּ שָם. ולא הנוֹדדים עצמם, אֶלָא בני הנוֹדדים, חברי וחברותי, אשר דבקה נַפשי בּהם. רבּים מהם נסעוּ זה־כּבר. וַשתִי, אַלטה, מוטיל הגָדוֹל — הלָלוּ כּבר בּאוּ לאַמריקה. עמלים הם שם ועוֹשׂים חַיִּים. נשארוּ פּה רק מנדל הסייח (שם־לני זה הוסיפה לו ברכה) וגוֹלדלה לקוּית־העֵינַיִם. זולָתם אֵין אִיש בּאַנטוורפּן. מַה תעשֶׂה העֶזרה בּימים הבּאים? אֶת מי תעזור פּה? צר לי על אַנטוורפּן מאוד. גדולים יִהיוּ געגועַי עליה. עיר טובה ונחמדה היא. וגם אנשיה אנשים טובים ונחמדים. כּוּלָם עוסקים פּה באבנים טובוֹת ויהלוּמים. כּוּלָם מומחים למלָאכה אַחַת — למלאכת חוֹצבי אבנים ולוֹטשיהן. פּגשתָ אָדם ברחובה של עיר, מוּבטח לךָ, כּי חוצב ולוטש אבנים הוּא. רבּים מנַערי הנוֹדדים נשארוּ פּה והיוּ ללוֹטשי אבנים. אִילמלא נכסַפנוּ לאַמריקה כּל־כּךְ, היוּ מוסרים גם אוֹתי לאַחַד הלוֹטשים, שילמדני אוּמנוּתוֹ. המלָאכה הזאת מצאה חן בּעֵיני אָחי אֶליהוּ. וגם דעתוֹ של חברנוּ פּיני כּךְ. אִילוּ נזדמנוּ לכאן בּנַעֲרוּתם, היוּ לוֹמדים גם הם אֶת ידיהם ללטוש אבנים. לא כן גיסתי ברכה. זו מַלעיגה עליהם. אוֹמרת היא: האבנים הטוֹבוֹת

אינן ענין לגברים, אֶלָא לנשים. הנשים מתקשטות בהן. ואַף טייביל, אִשתּוֹ של פיני, אומרת כך. גם היא מתאַוָה לאַבני־חן. שתיהן הולכות בכל יום להביט בחַלונות ולָזוּן עֵיניהן באבנים הטובות והיהלומים, המתגוללים שם לאֵין מספר. ראשן סובב־הולך למַראֵיהם. נַפשן תכלה ותצא אחרֵיהם. חברנו פיני לועג לָהן. אומר הוא, כי כל האבנים הטובות הלָלוּ כקליפת השום הן בעֵיניו. כל המתאַוה לָהן נקרא שוטה וחסר־דעה. ולא עוד, אֶלָא שגם שיר חיבר פיני לכבוד אבניה הטובות של אַנטוורפן. שיר גָדול בחרוזים. זוכר אני רק מקצתו:

הַיְדַעְתֶּם אֶת־חֶמְדַּת אַנְטְוֶרְפֶּן הָעִיר?
הָבָה אֲסַפֵּר שְׁבָחֶיהָ בַּשִּׁיר:
לְעָשְׁרָהּ אֵין חֵקֶר, לִזְהָבָהּ אֵין גְּבוּל,
וּפְנִינִים בָּהּ רַבּוּ, כְּעוֹפוֹת בַּלּוּל.
אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת
הֶפְקֵר הֵן בְּרֹאשׁ הוֹמִיּוֹת,
כְּדֹמֶן הַשָּׂדֶה, כְּחַרְשֵׁי אֲדָמָה
מֻשְׁלָכוֹת הֵן שָׁמָּה.
וְרַק חֶרְפָּה הִיא מִלְּגַלּוֹת,
כִּי בְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מַעֲלוֹת,
יֶשְׁנָם גַּם חֶסְרוֹנוֹת:
אִם תִּבְדֹּק שָׁם לִמְזוֹנוֹת –
וְרָעַבְתָּ לְלֶחֶם בִּשְׁתִיקָה,
וְיָצְאָה נִשְׁמָתְךָ בִנְשִׁיקָה...

וְאֶת השאָר שכחתי.

ב

הרבה שירים כבר כתב חברנו פיני בדרך — ומי יזכרם? אחי אליהו מתקוטט עמו עליהם. אומר הוא, כי טובה לא תצמח לנו מהם. אם יודע לבעלי העזרה, כי חורזים אנחנו חרוזים על אנטוורפן, — וגירשו אותנו מן העיר. ועכשיו אין כדאי לנו להתעבר בהעזרה. זקוקים אנו לחסדה ומצפים לעזרתה לפני נסיעתנו. הולכים אנחנו אליה בכל יום. כבני־בית אנחנו שם. העלמה הכותבת בספר, היא העלמה מרת זייציק, כבר הסכינה עמנו ויודעת את שמות כולנו. אותי היא אוהבת כאהוב אם את בנה. עם אמא היא מתהלכת כעם אחות. ואפילו גיסתי ברכה — אף זו מודה בעל־כרחה, כי רואה היא בעלמה הזאת ניצוץ מנשמה יהודית. כל הנודדים אהבוה. וכל זה משום שמדברת היא אליהם יהודית. הכל מדברים פה אשכנזית, חוץ מהעלמה מרת זייציק. חברנו פיני אומר, כי חידה היא זו בעיניו: מדינת אנטוורפן אינה מדינה אשכנזית כלל, והיהודים היושבים פה מותרים לדבר יהודית מכל־מקום. ואף־על־פי־כן כולם שומרים לשונם מדבר יהודית ואינם נזקקים אלא ללשון אשכנז בלבד. ואפילו העני שבעניים, המחזיר על הפתחים, אף הוא מדבר אשכנזית. ברעב יגוע בראש כל חוצות — ואשכנזית ידבר! כך אומרת גיסתי ברכה, והיא מאיצה בנו, כי נמהר ונסע ללונדון. כבר קצה נפשה באנטוורפן זו ובלשונה האשכנזית. וכי ראיתם מימיכם עיר משונה כעיר הזאת? בכל פינה שאתם פונים שומעות אזניכם רק דבר אחד: אבנים טובות ויהלומים! הכל מתהלכים ברחובה של עיר וכיסיהם מלאים אבנים טובות ויהלומים! לוא תדבק אל כפה אבן אחת קטנה, לכל הפחות! או לוא יאבדו לאחד מהם שנים או שלושה

יהלומים, והיא תלך ותמצאם! כך אומרת גיסתי ברכה, ועֵיניה בוערות כגחלי־אֵש. אינני יודע, לָמה נכספת ברכה כל־כך לאבנים אֵלו? אִם אֶת פי תשאלו — ואֶתן לָכם אֶת כל האבנים הטובות שבעולָם בעד קופסת צבעים אַחַת ובעד מכחול של ציירים. לפני ימים מועטים ציירתי בעפרון על־גבי הנייר אביה מַפליגה בים. אניה מלאה נודדים מן הקצה אֶל הקצה. אֶת הציור הזה נתתי במַתנה לגולדלה, היא גולדלה לקוית־העֵינַיִם. הלכה גולדלה והביאה אֶת הציור לפני העלמה מרת זייציק. עמדה העלמה מרת זייציק והראַתהו אֶת כל באֵי בית העֶזרה. ראה אָחי אֵליהו וחָלק לי מַכות יפות ונאמנות: „פרצופים? האִם תחדל מפרצופיך אֵלה, או לא?"... סיפרתי אֶת הדבר לגולדלה. באה גולדלה וסיפרה אֶת הדבר לפני העלמה מרת זייציק. יצאה העלמה מרת זייציק מלפני השולחָן והוכיחָה אֶת אָחי אֵליהו על אשר הכני. עמד אָחי אֵליהו והקשיב לדבריה עד תומם, וכשחָזר הביתה, הפליא אֶת מַכותי על אַחַת שבע. אָחי אֵליהו נשבע באַפּו, כי לא ינוח ולא ישקוט עד אִם גירש מקרבי אֶת הרוחַ הרעה, ולא אוסיף עוד לצייר פרצופים עד עולָם!...

ג

היום היינו בבית העזרה בפעם האַחרונה. מה עשינו שם — אֵיני יודע. אָחי אֵליהו עמד והרצה טענותיו. חברנו פיני ניענע בידיו. גיסתי ברכה נכנסה בדבריהם. אִמא בכתה. האנשים היושבים לפני השולחָן דיברו אֵלינו אַשכנַזית. מַה דיברו אֵלינו — אַל תשאָלוני. אֵין לבי הולך אַחריהם. לבי הולך עתה אַחרי האניה והים, אַחרי לונדון ואַמריקה. ופתאום פרצה גולדלה הביתה דחופה ומבוהלת, כל עוד רוחָה בה:

— הנוסע אַתָּה?

— נוסע אָני.

— אֵימתי?

— מחר.

— לאָן?

— ללונדון.

— ומשם?

— לאַמריקה.

— ואני אֶשאֵר פה, אני ועֵינַי הלקויות. אלוהים יודע, מתי אָשוּב ואֶראֶה אֶת אַבָּא ואֶת אִמָּא!

כּךְ אומרת לי גולדלה וממָררת בּבכי. נכמרו ניחומַי עליה. לבּי לבּי לָה. מבקש אני לנַחמה, ואֵין מלים בּלשוני. מַבּיט אני אֵליה ומהרהר בּלבּי: „ריבּונוֹ של עולָם! לָמה הריעוּת לילדה הזאת? בּמה חָטאָה לפניךָ?״... ואני אוחז בּידה ומנַחמה ומדבּר על לבּה:

— אַל־נא, גולדלה, אַל תבכּי. הנה תראִי, כּי אָבוֹא, אִם ירצה השם, לאַמריקה ואֶעשׂה שם חַיִּים, אָז אֶשלח לָךְ תיכף וּמיד אֶבן ירוקה לעֵינַיִךְ. אַחַר־כּךְ אֶשלח לָךְ גם כּרטיס־אניה. חצי הכּרטיס אֶשלח, כּי הלא קטנה אַתּ עדיִין. אָז תבוֹאִי גם אַתּ לאַמריקה. וכאשר תבוֹאִי לאַמריקה, יחַכּוּ לָךְ אָביךְ ואִמךְ ב„קסטל־גארטל״. גם אני אחַכּה לָךְ שם. אַתּ תעמדי על האניה ותבקשיני בּין העוֹמדים ב„קסטל־גארטל״, ותמצאִיני. אֶת העִפּרוֹן הזה אוֹחֵז בּידי — הרוֹאָה אַתּ? כּי תראִי באַמריקה נַער עוֹמד ועפּרוֹן בּידוֹ, ידוֹע תדעי, כּי אני הוּא זה, אני מוֹטיל הקטן. ואַחַר־כּךְ, כּאשר תרדי מעל האניה ותשקי לאָביךְ ולאִמךְ, אַל תלכי אִתּם הבּיתה. רק אֶת צרוֹר חפציִךְ תמסרי לָהם ואִתּי תלכי לראוֹת אֶת אַמריקה. אֶת כּל אַמריקה אַראֵךְ אָז, כּי הלא תוֹשב אֶהְיֶה שם ואֶת כּל רחוֹבוֹתיה אֵדע. אַחַר־כּךְ אֲנהגךְ ואביאֵךְ אֶל בּית אָביךְ ואִמךְ. שם תאֹכלי אִתּם ארוּחַת־עֶרב, מרק־עוֹף חַם...

גולדלה לא חָפצה לשמוע עוד אֶת דברי. נפלה על צנארי ונשקה לי. נשקתי לָה גם אֲני.

ד

טבע משונה יֶש לָה לברכה זו: שנַים שעמדו במקום אֶחָד — מיד היא צצה ועולה כנגדם מן הארץ! כיוונה אֶת השעה ובאה בו ברגע, שאני וגולדלה נפרדנו זה מזה! אָמור לא אָמרה לי דבר. ורק כיווצה אֶת שפתיה, עיקמה אֶת חוטמה והוציאָה מגרונה שיעול משונה. ומיד נעלמה מעֵינינו והלכה אֶל אָחי אֱליהו. מה אָמרה לו שם — אֵיני יודע. יודע אני רק אַחַת: כשיצאתי מבית העֶזרה, עמד אָחי אֱליהו והעניק לי מַכּת־לחי נמרצה מאוד. שתי אָזנַי צללו לקולָה.

— על מה ולָמה? — שאָלתו אִמא.

— יודע הוא, על מה ולָמה!...

כּךְ משיב לָה אָחי אֱליהו, ואָנו הולכים כּולָנו יחד אֶל האַכסַניה. שם רעש ושאון ומהומה רבה. צריכים אנחנו לארוז חבילותינו לדרךְ. אוהב אני לעמוד ולהביט באריזת החבילות. אָחי אֱליהו כּבר נתמַחָה במלאכת האריזה ואֵין כּמוהו מסוגל לָה. פושט הוא אֶת קפוטתו ועומד לפקד על כּולָנו: „אֶת בגדי־הלָבן המזוהמים תנו הנה!... אִמא, אֶת הקומקום הביאִי!... אֶת מגבעתךְ, ברכה, אֶת מגבעתךְ מַהרי!... אֶת הערדלים, פיני!... עיור־עֵינַים שכּמותךְ, סומא בארובה, כּלום אֵינךְ רואֶה? הרי הערדלים לפניךְ, מתחת לחוטמךְ הם!... מוטיל, לָמה תחבוק ידיךְ ותעמוד כּגולם? קום ועזור גם אַתה! יודע הוא רק לצייר פרצופים! רק פרצופים הוא יודע לצייר!״...

הדברים האַחרונים מכוונים אֵלַי. מיד קפצתי ממקומי והחילותי לטלטל ולהשליךְ אֶל אָחי אֱליהו אֶת כּל הבא

בידי. כעס עלי אָחי אֵליהוּ ועמד להכותני. מיהרה אִמא
אֵלי ועמדה לימיני: „מה עוול מצאת בּיֶלד?"... שמעה
גיסתי ברכה, שיֶלד אני, ועמדה לָריב עם אִמא. אָמרה לָה
אִמא: „היֶלד יתום הוּא, ואלוהים הוּא אבי יתומים ודיין
אַלמנות"... וגעתה בבכי. אָמַר לָה אָחי אֵליהוּ: „שוּב אַת
בּוֹכיה? בּכי, בּכי לָךְ! בּכי עד שתכלינה עֵינַיִךְ עד תּוּמן!"...
עוֹד יוֹם אֶחָד, ואָנוּ יוֹצאִים אֶת אַנטוורפּן.
שלוֹם לָךְ, אַנטוורפּן. שלוֹם לרחוֹק ולקרוֹב!

סיפור עשרים

לונדון אין לה תקנה אלא באש!

א

מימי לא ראיתי עיר מלאה תשואות כלונדון. השאון עולה פה עד לב השמים. מהומה ומבוכה, מרוצה וצוָחָה בחוצות. הכל הומה ורועש, סואן ושוקק, סוער ושוטף בזרם הרחובות. ובני־אדם — הללו רבים פה כנמלים! ששים ריבוא בכל רחוב! כולם אצים ורצים, דחופים ומבוהלים, דוחקים ונדחקים, מתרוצצים אנה ואנה ומשמשים יחד בעירבוביה. מאין באו האנשים האלה ולאן ירוצו כולם? אין זאת כי־אם רעבים הם וממהרים איש אל ביתו. או אולי קצה נפשם בשאון העיר והמונה, והם נחפזים כולם לברוח מכאן. שאילמלא כן, למה הודפים הם זה את זה בצד ובכתף ומכים במרפקיהם על ימין ועל שמאל ומפילים איש תם ונקי לארץ ורומסים אותו ברגליהם? — כנגד חברנו פיני הכתוב מדבר. הלא ידעתם את חברנו פיני, כי קצר־ראיה הוא. ומלבד זאת, טבע יש לו, שהוא זוקף ראשו למעלה בדרך־הילוכו ושתי רגליו נתקלות מאליהן זו בזו. מבוהל הוא תמיד. מוחו ישאהו אל־על. ואירעה לו תקלה תיכף לכניסתו ללונדון, כשירדנו מקרון מסילת־הברזל. פיני נזדרז וירד ראשונה. ומראהו כמנהגו תמיד: אחד ממכנסיו מופשל למעלה. אחד מפוזמקאותיו משולשל למטה. עניבת צוארונו שמוטה לאחוריו. וכולו מחמדים. מעולם לא ראיתי את חברנו פיני נפעם ונרגש כל־כך. נפשו גחלים ליהטה. עיניו בערו. חוטמו הבהיק והתנוצץ. פיו

מילמל מיני דברים משונים, אשר לא שמעה אוזן מעולם: „לורד ביקונספילד... גלאדסטון... בוקל... ציוויליזאציה... וויקטוריה... מונטיפיורי"... לא היו רגעים מועטים, וחברנו פיני שכב בפישוט ידים ורגלים על הארץ, ואנשים זרים פסעו על־גביו אילך ואילך, כפסוע על־גבי עצים ואבנים. גס נעשה לו אותה שעה, שאשתו טייביל הרימה קול־זנעות: „פיני, איכה?" מיד מיהר אליו אחי אליהו והוציאו מתחת רגלי העוברים והשבים, כשהוא מעוך ומרוסק כולו ולא תואר אדם לו. ושוב היה מעשה בו ביום ופיני נכשל באמצע העיר, בראש הומיות, בתוך רחוב־היהודים, הנקרא בשם המשונה ווהייטשפל — מקום שמוכרים שם בשר ודגים, סידורים וציציות, תפוחים ומיני משקאות, תופינים ודגים מטוגנים, טליתות ולימונים, ביצים וצינצנות, ערדלים ופכים קטנים, איטריות וקדירות, חלילים ומטאטאים, פילפלים וחבלים — הכל כמו אצלנו. אף דבר לא נעדר. ואפילו טיט־חוצות ומי־מדמנה אתם מוצאים פה, כמו אצלנו. והריח העולה לאף העוברים גם הוא כריח עירנו. ולא עוד, אלא שפעמים רע הוא ומעלה צחנה יותר משלנו. כשראינו את ווהייטשפל זו בפעם הראשונה, זחה דעתנו. ביחוד זחה דעתו של חברנו פיני. הלה פרש את ידיו אלינו וצוח בקול רם: „הוי, בני ישראל, עם קדושים, הביטו וראו: הנה ברדיטשוב לפניכם! לא בלונדון אנחנו, אלא בברדיטשוב עומדות רגלינו!" וברדיטשוב זו היתה בעוכריו. כי הנה נמצאו בני־אדם, אשר קינאו את קנאת ווהייטשפל וכבודה המחולל, ומיד נסבו על פיני, העומד ומצעק, והתחילו להמטיר מהלומות על ראשו מכל העברים, איש כפי מתנת ידו. כסבור הייתי, כי חברנו פיני לא יחיה אחרי המכות האלה. מאותו יום ואילך אין טייביל מניחה לו ללכת יחידי בחוצות לונדון ואינה זזה ממנו אפילו כדי פסיעה אחת. מביט אני על ווהייטשפל זו

ומהרהר בלבי: „ריבונו של עולם! אם לונדון היא כך, אמריקה מַה תהא עליה?"...

ושאלו את פי גיסתי ברכה, ואמרה לכם, כי לונדון זו מוטב היה לָה, אילו עלתה כולָה באֵש לפני בואנו הנה. למן הרגע הראשון שנכנסנו ללונדון לא מצאה העיר הזאת חן בעֵיניה. וכי עיר היא זו? אין זו עיר, אלא גיהינום. הלוַאי נשׂרפה כולָה על המוקד, היא ואנשיה גם יחד, בטרם הצגנו את כף רגלנו על אדמתה! כך אומרת גיסתי ברכה. ואחי אליהו מנַסה לשכך את כעסה ולהצדיק את לונדון. מבקש הוא ללמד זכות על העיר הזאת ולמצוא בה דבר טוב. אך כל דבריו והוכחותיו עולים בתוהו. ברכה אוטמת את אזנה משמוע. פיה מלא אלָה. אש וגפרית תחת לשונה. לא מצאה ללונדון תקנה אלא בשׂרפה. ואף טייביל, אשתו של פיני, מַחזיקה אַחריה. ואמא אומרת: „מי יודע? אולי ירחמנו אלוהים, ולונדון זו תהיֶה גילגולנו האַחרון?" ורק אנחנו, שלושת הגברים, מצדדים בזכותה של לונדון ורואים בה חָזות הכל. ולא עוד, אלא שהשאון והרעש אשר ברחובותיה אַף הם מצאו חן בעֵינינו. מה איכפת לנו, אם המוני אדם מתרוצצים והומים בחוץ? יתרוצצו לָהם ככל אַות־נַפשם. ורק רע לָנו, כי מתהלכים אנחנו בתוכם בטלים ומבוטלים באֵין מלָאכה ובאֵין ענין לענות בו. מבקשים אנחנו בית־וַעד לנודדים, ואין אָנו יכולים למצוא. שואלים אָנו את פי העוברים והשבים: אַיֵה מקום בית־הוַעד? רבים אינם יודעים מקומו. ורבים אינם רוצים לעמוד ולהשיב לָנו דבר. אין שעתם פנויה לכך. כולם טרודים. כולָם רצים! ואולָם צריכים אָנו לבית־וַעד. אי־אֶפשר לָנו בלא בית־וַעד. אין לָנו במה להגיע לאַמריקה. כיסו של אחי אליהו כבר נתרוקן כולו. כלתה הפרוטה האַחרונה ממנו. כל הכסף, אשר קיבלנו במחיר ביתנו, כלה כעשן תחת השמַיִם. חברנו פיני צוחק לאחי אליהו. אומר הוא לו:

„מַה תַּעֲשֶׂה אֵיפוֹא בַּכִּיס ?"... אָחִי אֵלִיָּהוּ כּוֹעֵס וּפָנָיו מִתְקַדְּרִים. אֵין לִבּוֹ פָּנוּי לִשְׂחוֹק וְקַלּוּת־רֹאשׁ. אֵין בּוֹ מַה שֶּׁבְּפִינִי. סַר וְזָעֵף הוּא, דּוֹאֵג וּמֵיצַר תָּמִיד. חֲבֵרֵנוּ פִּינִי קָרָא לוֹ שֵׁם: „הָאַבְרֵךְ הַדּוֹאֵג"... אוֹהֵב אֲנִי אֶת חֲבֵרֵנוּ פִּינִי. חִיבָּה יְתֵירָה נוֹדַעַת לוֹ מִמֶּנִּי, שֶׁהוּא שָׂמֵחַ וְטוֹב־לֵב תָּמִיד. וּמִיּוֹם שֶׁבָּאנוּ לְלוֹנְדוֹן גָּדְלָה שִׂמְחָתוֹ פִּי־שִׁבְעָה. אוֹמֵר הוּא, כִּי טוֹב לוֹ פֹּה מֵאֲשֶׁר שָׁם, בְּקְרָאקוֹב וּלְבוֹב, בְּוִוינָה וְאַנְטְוֶורְפֶּן. שָׁם חַיָּיב כָּל אָדָם לְדַבֵּר אַשְׁכְּנַזִּית. לֹא כֵן בְּלוֹנְדוֹן. בְּלוֹנְדוֹן הָרְשׁוּת נְתוּנָה לְכָל יְהוּדִי לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן עַמּוֹ, כְּלוֹמַר, בִּלְשׁוֹן יְהוּדִית.

וְאוּלָם גִּיסָתִי בְּרָכָה חוֹלֶקֶת עָלָיו. גִּיסָתִי בְּרָכָה אוֹמֶרֶת, כִּי בְּלוֹנְדוֹן אֵין הָאֲנָשִׁים מְדַבְּרִים בִּלְשׁוֹן בְּנֵי־אָדָם כְּלָל. כְּלוּם שְׁמַעְתֶּם מִימֵיכֶם, כִּי רְחוֹב יִקָּרֵא בְּשֵׁם ווֹהַייטְשַׁפֶּל, וּלְכֶסֶף יֵאָמֵר: הַיֶּיפֶּנִי, טוּפֶּנִי, טְרִיפֶּנִי? עוֹד מִלָּה אַחַת מְשׁוּנָּה יֵשׁ פֹּה — וְהִיא מִלַּת פַּיְיף. בִּלְשׁוֹנֵנוּ הַיְּהוּדִית פֵּירוּשָׁהּ: צַפְצֵף. וּבְאַנְגְּלִית יֵשׁ לָהּ שַׁיָּיכוּת לְכֶסֶף. בְּשֶׁל מִלָּה זוֹ אֵירַע לָנוּ מְאוֹרָע נִפְלָא וּמְיוּחָד בְּמִינוֹ. אִם רְצוֹנְכֶם בְּכָךְ, אֲסַפֵּר אוֹתוֹ.

ב

וּמַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה כָּךְ הָיָה. פַּעַם אַחַת הִתְהַלַּכְנוּ כּוּלָּנוּ בִּרְחוֹב ווֹהַייטְשַׁפֶּל וּבִיקַּשְׁנוּ אֶת בֵּית־הַוַּעַד. וְאוֹתָהּ שָׁעָה שְׁעַת עֶרֶב הָיְתָה. כְּלוֹמַר, שְׁעַת עֶרֶב לֹא הִגִּיעָה עֲדַיִין, וְרַק הַשָּׁמַיִם הָיוּ מְעוּנָּנִים וַחֲשֵׁכַת עֲרָפֶל נָחָה עַל הָעִיר. כָּךְ טִיבָהּ שֶׁל לוֹנְדוֹן, שֶׁאֵין בָּהּ לֹא אוֹר־בּוֹקֶר וְלֹא שֶׁמֶשׁ־צָהֳרַיִם, אֶלָּא אֲפֵלוּלִית שֶׁל עֶרֶב שְׁרוּיָה עָלֶיהָ תָּמִיד. עוֹד אָנוּ מְהַלְּכִים בִּרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר, וְהִנֵּה פָּגַע בָּנוּ אִישׁ יְהוּדִי, וְהוּא לָבוּשׁ בֶּגֶד קָצָר וּמִגְבַּעַת מְשׁוּנָּה עַל רֹאשׁוֹ, וְעֵינָיו תּוֹעוֹת לְכָאן וּלְכָאן.

— נָכוֹן אֲנִי לְהִישָּׁבַע, כִּי יְהוּדִים אַתֶּם,

כך אומר לנו אותו היהודי בעל הבגד הקצר, וחברנו פיני משיב לו מיד:

— בודאי יהודים אנחנו. ולא יהודים סתם, אלא יהודים מארץ היהודים!

— אם כן, אולי יש ברצונכם לקיים מצוה?

כך אומר לנו היהודי שוב, וחברנו פיני שואלו מיד:

— למשל?

— יום פטירתו של אבי חל היום, ואיני יכול לעזוב את ביתי ללכת לבית־הכנסת. ויצאתי לבקש אנשים אחדים, כדי להשלים מנין של מתפללים. הבחור הזה, ההולך פה עמכם, בר־מצוה הוא?

הדברים האחרונים מכוונים אלי. דעתי גסה עלי מאוד, שקורא הוא לי בשם בחור וסובר, כי בר־מצוה אני.

אחרי שטיפסנו עם אותו האיש בחשכה ועלינו במעלות, נכנסנו לחדר צר ואפל, שכולו מלא תינוקות מזוהמים וחשופי־שת, וריח דגים מטוגנים נודף בתוכו. מנין שלם לא היה עדיין. המנין היה חסר שבעה אנשים. האיש היהודי הזמיננו לשבת, והוא עצמו נחפז לצאת החוצה, אולי יקרה אלוהים לפניו עוד יהודים אחדים. וכך היה הולך ושב כמה וכמה פעמים, עד שנתמלא המנין. בין כה וכה, ואני התודעתי אל התינוקות המזוהמים והצצתי לתוך התנור והכירים. שם ניטגנו דגים. מנהג הוא בלונדון, שהכל אוכלים בה דגים מטוגנים. אין בית אשר אין שם דגים מטוגנים לסעודה. הדגים המטוגנים הללו מאכל־תאוה הם. אמנם גיסתי ברכה פישפשה ומצאה פסול גם בהם, שמעלים הם צחנה באף אוכליהם. ואף־על־פי־כן, אילו נתנו לי עכשיו נתח דג מטוגן, היו משיבים את נפשי. ולא עוד, אלא שסבור אני, כי גם ברכה עצמה לא תסרב לטעום מעט מן הדגים המטוגנים האלה. כל היום כולו כמעט לא בא אוכל אל פינו. זה לנו ימים אחדים, שאנו חיים על הלחם ועל הצנון

בלבד. בוֹוהייטשפּל זו אשר בלונדון אַתה מוֹצא צנוֹן משוּבח, שאֵין דוּגמתוֹ בכל העוֹלָם כוּלוֹ. אִילוּ ביקש ממנוּ היהוּדי להישאֵר בביתוֹ ולאכוֹל עמוֹ לחם, כי־עתה השכּיל מאוֹד לעשׂוֹת. ואוּלָם ניכּר, שאֵין האִיש הזה מַרגיש כלל, כּי רעֵבים אנחנוּ. כשגָמַרנוּ להתפּלל תּפילת מנחה והיהוּדי קרא אֶת הקדיש בחטיפה, מיד עמד ליד הדלת והמזוּזה והוֹדה לָנוּ על טרחָתנוּ ואָמַר לָנוּ, כּי יכוֹלים אָנוּ לָלכת. נתכּווֹן אָחי אֵליהוּ לקבּל ממנוּ טוֹבת־הנאה, ועמד לחקוֹר ולשאוֹל אֶת פּיו על־דבר בית־הוַעד, וּבשעת מַעשׂה העיף עין אַחַת בּדגים המטוּגָנים וּבלע אֶת רוּקוֹ לתיאָבוֹן. הניח היהוּדי אֶת ידוֹ האַחַת על כף־המַנעוּל וּבידוֹ השניה התחיל מסַפּר לָנוּ על בית־הוַעד דברים מַעציבים מאוֹד. ראשית, אוֹמר היהוּדי, טעוּת היא בּידינוּ: אֵין פּה בית־וַעד כלל! כּלוֹמַר, בית־וַעד יֵש פּה, ולא בית־וַעד אֶחָד, אֶלָא כּמה וכמה בּתי־וַעד. ואוּלָם בּתי־וַעד אֵלוּ שבּלוֹנדוֹן אֵינם ממַהרים ליתּן כּסף לכל הרוֹצה ליטוֹל. אֵין אָדם מקבּל תּמיכה מבּתי־הוַעד שבּלוֹנדוֹן, אֶלָא אִם כּן טרח תּחילה והתרוֹצץ ימים רבּים, רצוֹא וָשוֹב, והביא תּעוּדוֹת וניירוֹת, המעידים עליו, כּי נוֹדד הוּא ונוֹסע לאַמריקה. והכל כּדי להיזהר מפּני הרמאִים. לפי שיֵש כּמה נוֹדדים, הגוֹנבים אֶת דעת בּתי־הוַעד ואֵינם נוֹסעים לאַמריקה. ואַחרי שהתרוֹצץ הנוֹדד כּל־צרכּוֹ והביא אֶת כּל התּעוּדוֹת והניירוֹת, אוֹ־אָז יתּן לוֹ בּית־הוַעד רק כּדי הוֹצאוֹת דרכּוֹ לאֶרץ־מוֹלדתּוֹ אשר בּא משם, ולא לאַמריקה. בּתי־הוַעד הלָלוּ שבּלוֹנדוֹן אֵינם חוֹשבים אֶת אַמריקה. כּךְ סיפּר לָנוּ אוֹתוֹ היהוּדי, בּעמדוֹ ליד הדלת והמזוּזה. שמע אָחי אֵליהוּ וכעס. הלא יוֹדעים אַתּם, כּי נוֹחַ לכעוֹס הוּא. כּל־שכּן פּיני. חברנוּ פּיני, שרתחָן הוּא, נתמַלא חימה וּבא בּטענה על היהוּדי:

— הכיצד? אֵיךְ ימלָאֵם לבּם לשלחנוּ לאֶרץ־מוֹלדתּנוּ? מי נתן לָהם רשוּת? הנשמע כּדבר הזה? וכי זוֹהי מידת הציוויליזאציה?...

הפסיקו היהודי בעל־הבית, פתח לפנינו אֶת הדלת ואָמַר לָנוּ:

— מַה יוֹעילוּ לָכם טענוֹתיכם פּה? הנה נתתי לָכם אֲדריסתוֹ של בית־הוַעד. לכוּ־נא ודברוּ שם אֶת דבריכם, אָז תראוּ ותינכחוּ, אִם אמת בפּי אוֹ לא.

ג

כשיצאנוּ מבית היהוּדי בעל המנין, הדביק אַחרינוּ ריח הדגים המטוּגָנים. כּוּלָנוּ הירהרנוּ בהם אִיש בפני עצמוֹ, ואוּלָם דבר לא דיבּרנוּ בהם מטוֹב ועד רע. הכל החרישוּ, חוּץ מגיסתי בּרכה, שקילְלָה אֶת היהוּדי ואֶת ביתוֹ קְלָלוֹת נמרצוֹת. גיסתי בּרכה התפללה עליהם, כּי הדגים המטוּגָנים הלָלוּ, המַבאִישים אֶת האַויר כּדי פּרסה, יעמדוּ כּעֶצם בּגרוֹנם, לא לבלוֹע ולא להקיא, ריבּוֹנוֹ של עוֹלָם! אִמא לא יכלה להתאַפּק ואָמרה לָה:

— מה רעה עשׂוּ לָךְ עלוּבי־נפש אֵלוּ, כּי תקללי אוֹתם? אֲדרבּה, אנשים ישרים הם, תמימים ויִראֵי־אלוֹהים. יוֹשבים בּמַחשכּים, במצוֹר וּבמצוֹק, ואַף־על־פּי־כן, כּשמַגיע יוֹם פּטירת אבוֹתיהם, הם טוֹרחים וּמאַספים יהוּדים למנין...

ענתה גיסתי בּרכה ואָמרה לָה:

— חמוֹתי! הלוַאי יִבערוּ בּאֵש כּוּלָם, גם הם, גם יוֹם פּטירת אבוֹתיהם וגם הדגים המטוּגָנים שלָהם! הגיעי בּעצמךְ: עוֹמדים אַתם ועוֹצרים אנשים זרים, ההוֹלכים לדרכּם, וּמַטריחים אוֹתם לטפס ולעלוֹת לביתכם — קוּמוּ־נא ותנוּ, לכל הפּחוֹת, נתח דג מטוּגָן להיֶלד, לָצאת ידי חוֹבתכם!...

הדברים האֵלה מכוּונים אֵלָי. מתחילה הייתי בּחוּר בּר־מצוָה בּעיני היהוּדי, ועכשיו נהפּכתי ונַעשׂיתי יֶלד בּעֵיני גיסתי בּרכה... אוֹי לוֹ לאָדם, שבּרכה תוֹבעת עֶלבּוֹנוֹ! כּךְ

אני מהרהר בלבי. ואנו שמים פנינו לָלכת אֶל בית־הוַעד. עֵצה טובה השיא לָנו אותו היהודי, תבוא עליו ברכה, כי לא נלך ברגל. מוטב לָנו שנשב בקרונית הטראם ונסע ונבוא עד מקום בית־הוַעד. אבל מַה נַעשׂה לקרונית הטראם — וזו אֵינה רוצה לעמוד אַף רגע? מנַענעים אנחנו אֵליה בידינו, והיא אֵינה מַשגיחָה בנו ולא כלום. רצה היא ועוברת על־פנינו במהירות הברק. היא רצה, ואָנו רצים אַחריה. לשוא! קשה לָנו להדביקה. נס נַעשׂה לָנו, שנזדמן אֵלינו אֶחָד מן העוברים והשבים וריחם עלינו. והאִיש אִיש אַנגלי, ששׂפמו מגוּלח. כל האַנגלים מגולחי־שׂפם הם. ראה האַנגלי, כי מנַענעים אנחנו בידינו אֶל קרונית הטראם, והקרוניות רצות ועוברות על פנינו, מיד קרב אֵלינו ולָקח אותנו והציגָנו ליד בית־יִראָה שלָהם ורמז לָנו בידו, כי פה נַעמוד. וכן היה. לא עברו רגָעים מועטים עד שרצה ובאה קרונית ועמדה אֶצלנו. נכנַסנו כולָנו לתוכה, — אני ואָחי אֵליהו, אִמא וחברנו פיני, טייביל וגיסתי ברכה, — ואָנו נוסעים. נגש אֵלינו הקרר וצינָה, כי נקנה כרטיסים. עמד חברנו פיני ושאָלו: „מַה יקר?" אָמַר לו הקרר: „פייף!" אָמַר לו פיני שוב: „מַה יקר?" אָמַר לו הקרר מתוך כעס: „פייף!" הפך פיני אֶת ראשו אֵלינו ואָמר לָנו בתמיהה: „השמַעתם אֶת דבריו של זה? מצווה הוא אותי לצפצף!" נגש אָחי אֵליהו עד הקרר ואָמַר לו במין לָשון, שחציה יהודית וחציה רוסית: „אמור לָנו, בבקשה ממך, מַה מחיר הנסיעה?" כעס עליו הקרר ואָמַר לו בחימה שפוכה: „פייף!" צחק פיני, ואָחי אֵליהו התקצף ופנה אֶל הקרר ואָמַר: „צפצף אַתה תחילה!" בערה כאֵש חמת הקרר, עמד ומשך בחבל, עצר אֶת הקרונית והשליכנו החוצה בחרי־אַף, כאִילו אָמַרנו לירד לחַייו ולגזול מידו אֶת אַרנַק הכסף אשר לו. לבסוף נתברר לָנו, כי המלה פ י י ף בלָשון אַנגלית פירושה: חָ מ ש פ ר ו ט ו ת.

— אמור מעתה: וכי אינה ראויה לונדון זו, שתעלה כולה באש?

כך אומרת גיסתי ברכה, ואנו משנסים את מתנינו והולכים אל בית־הועד ברגל.

ד

בית־הועד אשר בלונדון מלא המולה ושאון ושמחה, כמו שאר בתי־הועד שבעולם. בחצר מצטופפים נודדים הרבה לאין מספר ונשיהם וילדיהם אתם. ובבית יושבים בני־אדם הדורים בלבושם, מעשנים סיגרות ואומרים זה לזה: אלראיט! אין בין אנשי הועד שבמדינת אשכנז לאלה שבלונדון אלא שינוי מועט: האשכנזים שפמם מסולסל וזקוף למעלה והם מדברים אשכנזית, והלונדונים שפמם מגולח והם אומרים זה לזה: אלראיט! כמה משונה אומה זו שבלונדון! הגברים מגלחים זקנם ושפמם, והנשים חובשות פאה נכרית לראשן. ולא הנשים בלבד, אלא אף הבתולות מקשטות עצמן בשער נכרי עשוי תלתלים. הבתולות הללו שבלונדון ירקרקות כולן ושיניהן גדולות ומכוערות כל־כך, עד כי לגועל־נפש הן לכל רואיהן. כך אומרת גיסתי ברכה. ואף־על־פי־כן מלעיגות עלינו הבתולות הללו בפנינו, שולחות אצבע אחרינו ועושות אותנו לצחוק בראש כל חוצות. לפני ימים מועטים היה מעשה ושתים מבתולות לונדון עצרו אותנו ברחובה של עיר ודבקו באחי אליהו והציקו לו, כי ילך אל הספר לגלח את זקנו. בריות משונות! אנשי לונדון עצמם לובשים בגדים מזוהמים, זוללים דגים מטוגנים בפרהסיה, לעיני כל, ואין מוחה בידם. ואיש זר כי יבוא אל עירם — והחזיקו בו והתקלסו בזקנו! אין זאת כי־אם פראים הם כולם. וגם שיכורים אתה מוצא ביניהם. אמנם השיכורים הללו אינם מתגוללים בחוצות, כמו

אָצלנו. השוטרים אֵינם מַניחים לָהם להתגולל בחוצות. דין הוא בלונדון, שיהא כל אִיש שותה יין ושכר בביתו. מנהג המקום בכך.

— המקום מקום יפה מאוד, ואַף־על־פי־כן מוטב לו, שיִבער באֵש.

כך אומרת גיסתי ברכה.

— מַה יִתן ומַה יוסיף לָךְ, אִם יִבער באֵש? — שואלה אחי אליהו, ומיד הוא נדון על־ידיה ברותחים:

— ראו־נא אֶת בעל־הרחמים הזה ואֶת שיחו, שיצא ללמד זכות על לונדון המבורכה עם השמַיִם השחורים, עם הזקנים המגולָחים, עם ווהייטשפל המלאה צחנה, עם הדגים המטוגנים, עם הבתולות הזקנות, עם תלתלי השֵער הנכרי, עם השִמלות המזוהמות, עם הקבצנים השיכורים, עם הקררים המצפצפים ועם היהודים החסידים והתמימים, האומרים קדיש וקופצים ידיהם מתת מעט מַיִם לאורח! עיר אשר כזאת אֵין לָה תקנה אֶלָא באֵש!

כך אָמרה גיסתי ברכה ושפכה אֶת כל זעמה ומרי־שיחָה על העיר לונדון בנשימה אַחַת — ומיד רוַח לָהּ.

ריבונו של עולם! אימתי נזכה ונבוא לאמריקה?...

ספר שני

באמריקה

סיפור עֶשׂרים ואֶחד

מזל טוב, כבר באנו לאַמריקה!

א

אִיש בשׂורה אָנוכי היום — כבר באנו בשעה טובה לאַמריקה. כלוֹמַר, אומרים לָנו, כי באַמריקה אנחנו. אֶת אַמריקה עדיין לֹא ראִינו, מפני שיוֹשבים אָנו לעֵת־עתה במקום המכונה „קסטל־גארטל". לפנים נקרא שמוֹ „קסטל־גארטל", והיום יֵאָמר לו: „עלי־אַיילאנד". אַיילאנד פירושוֹ אִי, אִי הים, ועלי מַה פירושוֹ ולָמה הוּא בא? „לכתוש בוֹ את האויל במַכתש, בתוך הריפות". כך אומר חברנו פיני במשל ובמליצה, כדרכוֹ. כוֹעֵס פיני על עלי־אַיילאנד זה וחמתוֹ בוֹעֶרת בוֹ עד להשחית. על מה הוּא כוֹעֵס? על אשר גָדרוּ דרך בפני הנודדים העניים, ואֶת העשירים שילחוּ לנַפשם תיכף לבוֹא האניה. מנהג זה, הוּא אומר, נאֶה רק למַלכות־יון הרשעה, ל„פוני־גנב", ולא לאֶרץ־ההוֹפש כאַמריקה. כאן, באַמריקה, כל האֶצבעות שוות. אֵין פה קטן וגָדוֹל. לא ניכר שוֹע לפני דל. והוּא עוֹמד לדבר גבוֹהה־גבוֹהה ומחַזק אֶת דבריו בשמות משוּנים: קוֹלוּמבוּס, שקספיר, בוֹקל, ציוויליזאציה... רוֹצה הוּא לכתוֹב על אַמריקה שיר מלא מרוֹרוֹת ולחַלק לָה מנה אַחַת אַפּים, אֶלָא שאֵין לוֹ תחת ידוֹ לא עֵט ולא דיו, ואַף לא פיסת נייר. אָמַר לוֹ אָחי אֶליהוּ: אִם אַמריקה לא נשאה חן וחסד לפניו, הרשוּת בידוֹ לָשוב על עקבוֹתיו. וזאת לָכם לָדעת מסיפוּרי הקוֹדמים, כי דעוֹתיהם של שני אֵלה, של אָחי אֶליהוּ ושל חברוֹ פיני, אֵינן מַתאִימוֹת לעוֹלָם. כל מַה שאוֹמר האֶחָד, בא השני

וסותרו והופכו על פניו. „חורף וקיץ" — קראה עליהם ברכה, אשתו של אחי אליהו, ומיד קיבלה את ענשה מידי בעלה. מכנה הוא אותה בשם „עגלת־מרבק", „פרה אדומה", וכיוצא באלו שמות של גנאי, שאינם כדאים להיאמר בכתב. נתערבה אמא בדבר ואמרה לכלתה: לעולם לא יכנס אדם בין שני חתולים המנצחים זה את זה, מפני שדרכם להזיק.

ב

מה אנחנו עושים בעלי־איילאנד? מחכים אנחנו פה עד אשר יבואו קרובינו ומיודעינו מן העיר, אז יכתבו שמותינו בספר־הפקודים ויוציאונו לחפשי. אף כי את שמותינו כבר כתבו כמה וכמה פעמים. כתבו ומחקו וחזרו וכתבו. כשעלינו לאניה, כשהפלגנו באניה, ועתה, כשירדנו מעל האניה. ומדי פעם בפעם שאלונו שאלת חכם: מי אנחנו? לאן אנחנו נוסעים? ומי לנו באמריקה?

עמדנו וסיפרנו להם את כל המעשה. מעשה ביהודי ופייסי החזן שמו — נמת. הניח אחריו אשה אלמנה — זו אמא. ובן יש לה — אליהו שמו. ואשה יש לו — ברכה שמה. וחבר יש לו — פיני שמו. ואשה יש לו — טייביל שמה. ואני הקטן — מוטיל שמי. וזה חברי — מנדל שמו. ומפני שקומתו מגודלת, עמדה ברכה וקראה לו בשם סייח.

מי לנו באמריקה? כל אמריקה כולה ידועה לנו וכל היהודים קרובינו ומיודעינו הם. ראשית חכמה, משה הכורך ואשתו העבה פסי, זו שכנתנו, הם וכל בני־חבורתם. ואלה שמותם לכינוייהם: פיני חבית, וולוול חולדה, מנדל הרומף, פייטיל פטללי, בריל הב־הב, זרח בעל־עטרה והרשל עם החבורה שבמצחו, המכונה ושתי...

הפסיקו אותנו באמצע ואמרו לנו: „לא על הקטנים אנו שואלים, אלא על הגדולים. גדולים הבו לנו!" עמדנו

וּמנינוּ לָהם אֶת הגדוֹלים, אִישׁ אִישׁ וסימניו המוּבהקים: יוֹנה האוֹפה, יהוּדי קפדן ורתחן. הרי אֶחָד. אִשׁתּוֹ ריבּלה האוֹפה, אִשׁה יהוּדית שעטיפה לָה על שכמה. הרי שנַיִם. כּלוֹמַר, לפנים היתה לָה עטיפה, וּבאוּ גנבים וּגנבוּה ליד הגבוּל. שמעה אִמא מלת „גבוּל", מיד נזכּרה בּחבילוֹת כּרינוּ וכסתוֹתינוּ, שגם אוֹתן גָנבוּ ממנוּ ליד הגבוּל. עמדה לבקש רחמים, אוּלי יֵש עוֹד תקנה למצוֹא לָה אֶת כּריה וכסתוֹתיה, והתחילה בּוֹכה. כּעס עליה אָחי אֵליהוּ, שבּוֹכה היא. אָמרה לוֹ: עכשיו הלא בּאַמריקה היא ואֵינה יראה עוֹד לעֵיניה, וּמוּתּר לָה אֵיפוֹא לבכּוֹת וּלהוֹריד דמעוֹת כּכל אַוַת־נַפשה.

ג

אֵין זאת כּי־אִם נס נַעשׂה לאִמא, שלא השגיחוּ בּעֵיניה הרכּוֹת והניחוּ לָה להיכּנס לאַמריקה! וּגדוֹלים שבּעתים הנסים והנפלאוֹת, שנַעשׂוּ לָנוּ על הים, כּי עוֹד נוֹתרה נשמה בּאַפּינוּ אַחרי הנסיעה הגדוֹלה והמסוּכּנה הזאת! כּמה פּעמים ראִינוּ אֶת מַלאַך־המות פּנים אֶל פּנים, כּמה פּעמים כּבר אָמרנוּ נוֹאָש לחַיֵינוּ, כּמה נסיוֹנוֹת נתנַסינוּ — ועמַדנוּ בּכוּלָם!

מתחילה, כּשעלינוּ על האניה המכוּנה „פּרינץ־אַלבּרט", היה טוֹב ויפה וּנוֹחַ לכוּלָנוּ. אני וחברי מנדל עברנוּ על־פּני האניה לאָרכּה וּלרחבּה. בּכל האניה כּוּלָה לא נמצא אַף אִישׁ אֶחָד, שחלקוֹ יפה כּחלקנוּ. מעוֹלָם לא היתה לָנוּ דירה נפלאה כּזוֹ. דירת־מַיִם. בּית כּפוּל־שלוֹשה מהלך על־פּני המַיִם. הגע בּעצמך: יוֹשב אַתּה, לכאוֹרה, בּבית, אוֹ מטייל אַתּה להנאָתך וידיך בּכיסי בּגדך, ואַף־על־פּי־כן אַתּה נוֹסע! אוֹכל — וּנוֹסע! שוֹתה — וּנוֹסע! והאנשים אשר אַתּה רוֹאָה פּה לפניך! עוֹלָם מלא. עיר מלאה אנשים

נוסעת אִתּךְ. ומפני שהכל מַפליגים באניה אַחַת והכל נוסעים למקום אֶחָד, לאַמריקה, — הרי אַתּה מתוַדע אֶל כּוּלָם וכוּלָם מתוַדעים אֵליךָ, ואַתה רוֹאֶה ושומע ביום אֶחָד דברים הרבה כּל־כּךְ, שבּמקום אַחר לא היית רוֹאָם ולא היית שוֹמעם במשךְ שנה תמימה.

ד

הוי־הוי, מי ימנה מספר להנשים, אשר התוַדעוּ פה אֶל אִמא ואֶל גיסתי ברכה ואֶל טייביל אֵשת פיני! ואוּלָם כל אֵלה כּאַיִן וכאֶפס הן לעוּמַת המַכּרים, אשר מצאוּ לָהם פה אָחי אֵליהוּ וחברוֹ פיני בין הגברים. לא היה קץ לדברים, אשר נדברוּ ונשמעוּ מזה וּמזה. הנשים הרבּוּ שׂיחָה בעסקי משק־הבית, במיני מזוֹנות, בכלי־לָבן, כּרים וכסתות, פוּזמקאות, מַעטפות וּמטפחות וסדינים. והגברים — הַלָּלוּ דיבּרוּ באַמריקה, פרנסה, קוֹלוּמבּוּס, גזירות רעות, פּרעות.

בלא גזירות רעות וּבלא פּרעות אֵינם יוֹצאִים ידי־חוֹבתם. ואני כּבר סיפּרתי לָכם בּמקוֹם אַחר, כּי תּוֹעבת־נַפשי כל אֵלה. כּיוָן שמַתחילים לדבר בּפרעוֹת וּבגזירוֹת רעוֹת, אני פּוֹנה מהם והוֹלךְ. נוֹטל אני אֶת חברי מנדל בּידוֹ, ואָנוּ יוֹצאִים לטייל ארוּכּוֹת וּקצרוֹת עַל־פּני רחוֹבוֹת „פּרינץ־אַלבּרט".

ה

„פּרינץ־אַלבּרט" גָדוֹל וּרחַב־ידים. כּוּלוֹ בּנוּי לתפאָרה. המַדרגוֹת עשׂוּיוֹת אֶבן. המַעקוֹת — נחוֹשת. בּכל פּינה שאַתּה פּוֹנה — בַּרזל ממוֹרט. וּמַה נהדר מַעמַד משרתיו, אֵלוּ המלצרים הלבוּשים בּגדי־שׂרד. וּמה נפלאוּ הליכוֹת מַלְחָיו, הרצים אָנה ואָנה, כּשדים וּכרוּחוֹת. אני וּמנדל מקנאִים

בהם. נודרים אָנוּ נדר, כּי כּאשר נגדל, נהיֶה גם אנחנו למַלָחים.

ורק הסרון אֶחָד אַתּה מוֹצא ב„פרינץ־אַלברט״. לא בכל מקום נותנים אותנו לָלכת. כּינָן שאָנוּ אומרים להציץ לאחורי הפּרגוֹד, החוצץ בינינו ובין הנוֹסעים העשירים, מיד מגָרשים אותנו. המַלָחים — הם הצופים כּל הליכותינו. כּוּלָם רשעים גמורים. והנוֹסעים עצמם, אֵלה שבּמַחלקוֹת הָעֶליוֹנוֹת, אַף הם רשעים. שאִילמלא כּן, היוּ מצוּוים על המַלָחים, לבל יגָרשוּנו. כּי מה רעה נַעשה לָהם, בּלכתֵּנו לטייל בּמחיצתם? כּלום נגרע דבר מחלקם? דעתּוֹ של חברי מנדל אֵינה נוֹחָה בּכלל. שוֹאֵל הוא: המַחלקוֹת הַלָלוּ לָמה הן לבני־אָדם? בּאַמריקה, הוּא אומר, אֵין מַחלקוֹת כּלָל. כּל האָרץ מַחלקה אַחַת היא. שמא אֵיני מַאמין לוֹ, אֵלך־נא ואֶשאַל אֶת פּי אחי אֵליהוּ. ואוּלָם אָחי אֵליהוּ נוֹזף בּי, כּשאני מקפּחוֹ בשאלות־הבל אֵלוּ. מוּטב שאֶשאַל אֶת פּי חברנו פּיני.

חברנו פּיני אוהב דווקא לדבּר בּענינים אֵלה. מַשפּיע הוּא עליך רוֹב דברים. כּינָן שפּגעת בּוֹ בּמלה אַחַת, שוּב אֵין מַעצור לשטף דיבּורוֹ. משוּל כּשעוֹן המעוֹרר. לא יֶחדל מקשקש עד אִם עמד הגלגל, העשוי לדבּר.

ו

מצאתי אֶת פּיני, כּשהוּא יוֹשב על מכסה האניה ונוֹעֵץ אֶת חוֹטמוֹ בּספר. מפּני קוֹצר ראִיתוֹ אֵינוֹ מעיין בּעֵיניו, אֶלָא בּקצה חוֹטמוֹ. נגשתּי ועמַדתּי על־ידוֹ.

— רב פּיני, שאֵלה לי לשאלךָ.

פּיני הרים אֶת חוֹטמוֹ מעל הספר.

— מַה תּשאַל, קטוּנתּי?... קטוּנתּי — מַשמעוֹ קטן. כּךְ קורא לי פּיני בּשעה שלבּוֹ טוֹב עליו. ולבּוֹ טוֹב עליו כּמעט בּכל עֵת וּבכל שעה. ואפילוּ כּשהוּא מדיין וּמתנַגח

עם אָחי אֵליהו. ואפילו כשאִשתו טייביל מַרעימה פניה נגדו. ואני מַציע לפניו דברים כהניתם. האִם אמת הדבר, כי באֲמריקה אֵין מַחלקות?

שמע פיני ונתלהב כולו ועמד להוציא אֶת רוחו. אמריקה, הוא אומר, היא האָרץ היחידה לחופש ולשויון. באֲמריקה, הוא אומר, אַתה רשאי לָשבת כאן, ולימינךָ יֵשב הפרזידנט בכבודו ובעצמו, וסמוךְ לָכם יֵשב אֶחד הקבצנים המַחזירים על הפתחים, או סתם פחות שבפחותים. ומכּם והלאה — רוזן מרוזני אֶרץ, אַדיר, בעל־מיליונים! וכי קלה בעֵיניךָ מדינה של ציוויליזאציה! פרוגרס! קולומבוס!...

עוד פיני עומד ומתלהב, מעלה ומקלס אֶת אַמריקה בכל מיני קילוסים, והנה הפסיקו אַחד הנודדים, והוא יהודי זר, אשר לא ידענו ולא ראִינו מתמול שלשום:

— אִם כֵּן, מאַחר שמדינה טובה היא כל־כּךְ, לפי דבריךָ, מנַיִן לָה קבצנים ורוזנים, אַדירים ומַחזירים על הפתחים? מַה־נַפשךָ...

ואולָם עוזבים אנחנו אֶת פיני ואֶת היהודי הזר ואֶת שאָר היהודים, שיִתנַגחו זה עם זה, ובלבד שיודעים אָנו הפעם, כי באֲמריקה אֵין מַחלקות. נמצא, שצדק מנדל. אומר הוא, כי חַייבים אנחנו לשנוא אֶת המַחלקות. כלומַר, לא אֶת המַחלקות, אֶלָא אֶת העשירים הנוסעים במַחלקות העֶליונות. אָמַרתי לו: „כל־כּךְ לָמה? מַה לי ולָהם?” אָמַר לי: „לָמה באו הללו להיסגר במַחלקה השניה ובמַחלקה הראשונה בין אַספקלריות מאִירות? וכי לא לכבודם הוא לָשבת אִתנו פה, על קרקע האניה? וכי לא בני־אָדם אנחנו כמוהם? וכי אלוהינו לא אלוהיהם הוא?”... וסוף דבר היה, כי מנדל ניצח וידו הָיתה על העֶליונה. הגיע לילה, עֵת אשר רמי־המַעלָה מן המַחלקה השניה והראשונה ירדו אֵלינו, אֶל המַחלקה השלישית, והתערבו בנו והיו כאֶחד מאִתנו.

זה היה בליל־הכיפורים, הוא ליל כל־נדרי.

ז

מפני ש„פרינץ־אַלברט״ יצא לדרכו בעשׂרת ימי התשובה, לפיכך חָל עלינו יום־הכיפורים בהפליגנו באניה. אֶת סעודת־ההפסקה סעדנו בתפוחי־אדמה צלויים. מַאכל כשר אֵין באניה, והרי אָנו ניזונים כל הָעֵת מתפוחי־אדמה. לחם ניתן לָנו לָרוב. גם תה וסוכר בכל יום. חלקנו לא רע הוא. מי יתן והיה לָנו כן בכל ימות השנה. ואולָם שאלו אֶת פי גיסתי ברכה ואָמרה לָכם, כי כל יְשעה של אכילת תפוחי־אדמה היא לַצבות בטן. אַך מי ישׂים לב לדברי גיסתי ברכה? וכי יֵש לך דבר בעולָם, אשר יפיק רצון ממנה? בכל ענין ובכל חפץ היא בודקת ומוצאת מומים. למשל, „פרינץ־אַלברט״ זה אַף הוא למורת־רוחַ לָה. אֵיננו הולך, אֶלָא זוחל. וכי שמַעתם מימיכם, היא אומרת, כי תארך נסיעה ותימשך עשׂרה ימים רצופים? אָמרו לָה: לא האניה גורמת — הים גורם לכך. וחברנו פיני עמד ללמדה בינה ולשׂבר לָה אֶת האוזן, כי שטחו של הים גָדול פי־שלושה משטח היבשה. אָמַר אָחי אֶליהו: לא פי־שלושה, אֶלָא פי־שנַים. בהלכות ים ויבשה יפה כוחו מכּחו של פיני. כל כדור הארץ, הוא אומר, נחלק לשלושה חלקים — שנַים ים ואֶחָד יבשה. נמצא, הוא אומר, כי הים גָדול פי־שנַים מן היבשה. אָמַר לו פיני: לא, פי־שלושה. אָמַר לו אֶליהו: לא, פי־שנַים. התחילו מתנַגחים זה עם זה, עד שנתפשרו ועשׂו שלום ביניהם.

ח

מי יעבור לפני התיבה? מי יזמר כל־נדרי? הוה אומַר, אָחי אֶליהו. אָמנם חַזן לא היה מעולָם. אבל כנגד זה

בן חַזן הוא, ובן חַזן מפורסם. קול־נגינה יֵש לו. התפילות סגורות לו בפיו. ומַה לָכם עוד? ידו של פיני היתה באֶמצע, כי יבואו אנשים לבקש מאֵת אָחי אֵליהו, שיעבור לפני התיבה. חברנו פיני העביר קול בכל האניה ולָחַש על אָזנו של כל אֶחָד ואֶחָד, כי האַברך הזה צהוב־הזקן (זה אֵליהו) יודע נַגן הוא. תפילתו בציבור אֵין על עפר מָשלה! ובפרט, אִם אָחיו הקטן, קטונתי זה (אני הוא), יעזור על־ידו בקול הסופראנו אשר לו, — אָז נזכור טעמה של התפילה מיום־כיפורים זה עד יום־כיפורים הבא עלינו לטובה!

לשוא התחַנן אָחי אֵליהו, כי יניחו לו. לשוא נשבע, כי מעולָם לא עבר בימים הנוראים לפני התיבה. לא הועילו לו תחנוניו וכל שבועותיו נשׂא הרוּחַ. תפסוהו כמעט בעל־כרחו והעמידוהו לפני התיבה (שולחָן עגול, מכוסה סדין לָבן), ואותי אָחַז פיני באָזני: „לךְ, קטונתי, קרב אֶל המלָאכה!” ושנינו ערכנו לפני נוסעֵי האניה כל־נדרי נהדר כל־כךְ, אשר יזכרוהו כל ימי חַיֵיהם ויסַפרו עליו לדור אַחרון.

ט

ולא הרי כל־נדרי כהרי היעלות. ולא הרי היעלות כהרי בכי הנשים והגברים גם יחד. מתחילה נשמַע רק קול אנחות וגניחות ורעש חוטמים נגרפים. אַחַר־כךְ עמדו למחות דמעה מֵעיניהם. אַחַר־כךְ התחילו לבכות בחשאי. אַחַר־כךְ התחילו לבכות בקול. והבכי הלךְ וגדל, עד כי היה ליללָה, יללת עֵדה שלמה. נזכרו, כי בשנה שעברה עדיִין ישב אִיש בביתו. אִיש בבית־תפילתו. אִיש במקומו. אִיש ליד עמודו ומַחזורו. כל אֶחָד שמע אֶל הרינה ואֶל התפילה של חַזנו ומשוֹרריו. והנה תכפו עליהם הצרות, והם נעים ונדים בעולָמו של הקדוש־ברוךְ־הוא, דוויִים וסחופים, מעונים ומטולטלים, מובלים כצאן לטֶבח, כבושים וצפופים בְּמקום צַר עד אֶפס

אַויר לנשימה. והגיע הדבר לידי כך, שאפילו הנוסעים רמי־המַעלָה, בני המַחלקות העֶליונות, שצילינדרים מַבהיקים חבושים לראשיהם, אַף הם לא יכלו להתאַפק ומחו במטפחות־משי את זיעת אַפיהם כביכול. אַך אני השגחתי אליהם השגָחָה מעולה וראִיתי דמעות בעֵיניהם. המַראֶה היה נהדר כל־כך, שהמלצרים והמַלָחים התיצבו מרחוק, עמדו כולָם מתוך יראַת־הכבוד והביטו אַחרי היהודים, המעוטפים בטליתות לבנות, כשהם עומדים בפוזמקאותיהם ומתנועעים ובוכים בקול — אֵין זאת כי־אִם מַר לָהם, כי המַר שדי לָהם מאוד... ואָחי אֶליהו מסַלסל בגרונו, ואני עוזר אַחריו בקולי הדק. ושם, בפינה רחוקה, בין הנשים, עומדת אִמא, מטפחת־המשי, מטפחת יום־טוב, חבושה לראשה, מַחזורה בידה — וכולָה מתמוגגת בדמעות.

אַשרי אִמא, מַה טוב חלקה ומה יפה גורלה. היום הזה כולו ש ל ה הוא!

למחר השכמנו עם עלות השחר בכוונה תחילה לקרוא אדון־עולָם בנוסח העתיק המקובל. ואולָם כלום לא עלה בידנו. לא להתפלל בלבד קשה היה לָנו — גם על רגלינו לא יכולנו עמוד. לָאינו למצוא אֶת הדרך אֶל התיבה. עֵינינו חָשכו ולא יכולנו לראות אִיש אֶת רעֵהו. החַיִים היו לָנו לזרא. רע, רע לָנו עד מות. מתים אֲנחנו. כולָנו מתים.

מַה קרה אותנו פתאום? היום כבר עיפתי, ואני מַניח אֶת סיפורי הבא עד מחר.

סיפור עֶשרים ושנַיִם

קריעת ים־סוף

א

החילותי לסַפר לָכם אֶת דבר המהומה, אשר התחוללה על ראשינו בבוקר יום־הכיפורים באניה „פרינץ־אַלברט". מהומַת אלוהים היתה זאת. זכור נזכרנה עד יום אַחרון.

ראשיתה היתה מצער. כבר בעֶרב, תיכף לאַחַר כל־נדרי, נראתה בפאתי השמַיִם עב קטנה ככף אִיש, קטנה ושחורה. אני וחברי מנדל היִינו הראשונים לראותה. כי בזמַן שכל היהודים עדיִין נשארו מלמַטה, עמדו שם ובכו וקראו תהילים אַחַר כל־נדרי, נזדרזנו שנינו, אני וחברי מנדל, ועלינו למַעלָה, על מכסה „פרינץ־אַלברט", לטייל שם להנאָתנו. אַחַר־כך פרשנו לקרן־זוית, התיחַדנו שנינו לבדנו, ישבנו ושתקנו. האֲויר היה שקט וחַם, וטוב היה לָנו. ורק עצבות קלה תקפה אֶת הלב. מה היו הירהוריו של מנדל אותה שעה — אֵיני יודע. אני הירהרתי באלוהים, היושב שם במרום השמַיִם. מַה גָדול הוא האלוהים, אִם כל אשר אָנו רואִים ממַעל ומתחת לו לבדו הוא! ומה הוא חושב שם עכשיו בסתר־שבתו, בשמעו אֶל הרינה ואֶל התפילה, אשר יהודים רבים כל־כך מתפללים אֵליו ושופכים שיח לפניו? אִמא אומרת, כי רואֶה הוא ושומע הכל. הכל גָלוי וידוע לפניו. אֵין דבר נסתר ממנו. ואפילו זה, שאני מהרהר עתה בסתר־לבי. מכינָן שכך, רע המַעשה. כי הנה זה־עתה חָמַדתי בלבי תפוח טוב למַאכל, אָגָס מתוק, ולוּא רק מעט מַיִם לשתות. מַיִם צוננים. מאכילת תפוחי־האדמה ניחַר לבי,

ושתית מַיִם אסורה היום. מי זה ירהיב עוז בנפשו לשתות מַיִם בליל־כיפורים, לאַחַר כל־נדרי? אִם אֶעשׂה כן — ושמע אָחי אֶליהו וַהרגני. אָחי אֶליהו גוזר עלי בכל חומר הדין, כי אֶצום מחר כל היום, עד מוצאֵי יום־הכיפורים. אִמרה אִמא: „נראֶה, אֵיךְ יִפּול דבר". לפי־שעה היא מהלכת על־פני האניה, מבקשת אותי בכל הפינות ולא תוכל למצאֵני. בא אַחַד המַלָחים והראָה אותה, כי שם, בקצה האניה, אָנו יושבים שנינו, אני וחברי מנדל. הרימה אִמא אֶת קולָה: „מוטיל! מוטיל?" — „מַה לָךְ, אִמא?" — „כיצד מַה לָךְ? לךְ וישנת! האִם שכחת, כי מחר אַתה צריךְ להשכים קום? הלא יום־כיפורים לָנו היום!"... לישון אֵיני רוצה עוד, ואַף־על־פי־כן אני חַייב לעשׂות רצון אִמא.

ב

למחר, כשהשכמנו עם שחר, כבר התקדרו השמַיִם כולם בעבים. הים התקצף והתגַעש בכל תקפו ומוראו. הגלים התרוממו ממַעל לאניה וטילטלו אֶת „פרינץ־אַלברט" לכל צד, כטלטל נסורת של עֵץ לשחק בה. המַלָחים התרוצצו אָנה ואָנה, כעכברים הלָלו בשעת מַגפה. המלצרים אָחזו במַעקות בדרךְ־הילוכם. הנוסעים גיששו קיר, כשלו ונפלו על כל מדרךְ כף־רגלם. פתאום נפתחו ארובות־השמַיִם, ומטר סוחף ניתךְ על האניה. ברקים הבריקו ורעמים הרעימו בזה אַחַר זה. אלוהים הופיע במרכבתו, מרכבת־האֵש. ודווקא בעֶצם יום־הכיפורים!... הברקים מתרוצצים במעופפם, ברק אַחַר ברק, ומאירים לרגע אחָד אֶת חשכת השמַיִם הקודרים. „פרינץ־אַלברט" חורק כולו, נאנח אנחות רצוצות, תועָה ומִתנודד לכאן ולכאן, עולה גבעות ויורד עמקים. והגשם מַצליף וסוחף אֶת הכל. מַה זה? מַבול? והלא נשבע אלוהים, כי לא יוסיף עוד להביא אֶת מי־המַבול על האָרץ לדורות־עולָם!...

— קריעת ים־סוף! — אומר אחי אֱליהו, וחברנו פיני עוזר על־ידו: „אָמנם כן, קריעת ים־סוף!״... זוהי הפעם הראשונה, ששניהם הסכימו לדבר אֶחָד. הברה זו, „קריעת ים־סוף״, נתקבלה על לב רבים. מדי פעם בפעם קם אַחַד היהודים, מציץ החוצה וּמַשמיע הסכמתו, כי אָמנם קריעת ים־סוף היא זאת. אַחַר־כּךְ הוא נחפז לָרוּץ ריצה משונה ברגלים מְמַהרות אֶל אַחַת הפינות. שם הוא מוציא החוצה אֶת אשר ינק בילדותו משדי אִמוֹ, ושוב לא יֵרָאֶה עוד לָעַין... מי ישים לב עתה לתפילה? מי יעלה על הדעת אֶת יום־הכיפורים? הכל נשכח ונבלע בתהומות מַחשכים.

ג

מבני משפחתנו היתה גיסתי ברכה הראשונה להתחיל בדבר. זו הרימה קול־זְוָעוֹת, כי מתה היא! אַחַר־כּךְ עמדה לקלל אֶת אָחִי אֱליהו על אשר השיאָה לנסוע לאַמריקה. ידוע ידעה מראש, כי כסיביריה היא אַמריקה זאת. ולא כסיביריה, אֶלָא רעה שבעתים מסיביריה. סיביריה כגן־עֵדן היא לעוּמַת אַמריקה!... ביקשה אִמא לתבוע אֶת עֶלבּון בנה. עמדה להטיף מוסר לברכה ולהוכיחה בדברים רכים, כי חַייב אָדם לקבל יִסוּרים בּאַהבה, שכּוּלם מידי הקדוש־ברוּךְ־הוא הם. וכן מצינו כתוב מפורש בספר „צאֶינה וראֶינה״... ואוּלָם לפרש את הכתוב בספר „צאֶינה וראֶינה״ לא הניחו לאִמא מן השמַיִם, כי בּוֹ ברגע נתעטף בה לבה עד להתעלף. ראתה זאת טייביל, אִשתו של חברנו פיני, והתעלפה גם היא. עמד פיני וקרא אַחריהן בצחוק: „כמה משונה אומה זו של נשים — כּוֹחַ תרנגולות כּוֹחָן!״ והוא נותן אֶת שתי ידיו בכיסי מכנסיו, שומט מגבעתו לצד אַחַת מפאותיו ואומר: „אַךְ שוטים, טיפשים אַתֶּם כּוּלכם! דוּמה, כּלוּם מה איכפת

לִי, שהים סוֹעֵר והאניה מתנודדת? הלא לכך אָדם אני, בחיר היצורים, ובינה יתירה ניתנה לי לחַבֵּל תחבולות ולמצוא עֵצה. כשהאניה נוטה לצד זה, אני כופף עצמי לצד אַחר, וכשהאניה נוטה לכאן, אני כופף עצמי לכאן. ולָזה יִקָרא בלשון־חכמים שיווי־משקל״.

ומדי כפפו אֶת עצמו לכאן ולכאן, הראָנו פיני בחָכמתו „שיווי־משקל״ משונה כל־כך, עד כי למַראֵהוּ חָלשה גם דעתו של אָחי אֵליהו, ושניהם מיהרו ופרשו יחד לקרן־זוית להוציא שם אֶת מצוקת־לבם החוצה. מהם ראו וכן עשו גם שאָר הנוסעים. אֶחָד אֶחָד קמו לָלכת בפיק־ברכים, מתנודדים ותועים כשיכורים, עד הגיעם אִיש אֶל מקומו ואִיש אֶל משכבו, ונפלו שם כפגרים מתים. ורק אָז התחילה קריעת ים־סוף כהלכתה.

ד

אני וחברי מנדל התחַזקנו ועמַדנו על רגלינו יותר מכל הנוסעים. מנדל — סגולָה בדוקה היתה לו מפי אַחַד הנודדים, אשר הפליג אִתנו באניה והשפיע עלינו רוב עֵצות. הנודד הזה „לא שחָכם הוא, אֶלָא בעל־נסיון״. כך הוא מעיד על עצמו. כבר עבר אֶת ימה של אַמריקה הלוך וָשוב שלוש פעמים. לפיכך בדק ומצא סגולָה לים. סגולָה זו מַה טיבה? כשאַתה מַפליג באניה, אַל תבוא להיחָבא בחַדרי־חדרים. מצווה אַתה לישב כל הימים על המכסה בחוץ, להביט לרוחַב הים ולא לאָרכו, להעלות אותה שעה על דעתך כאִילו אַתה מַחליק בשלגית על־פני השלג, ולא שאַתה רוכב על־גבי הסוס. אִם אַתה עושה כן, אַשריך וטוב לָך. לא היו רגָעים מועטים עד שאותו הנודד בעל־הנסיון היה מוטל כמת על משכבו, ואני וחברי מנדל רטבנו מן הגשם כל־כך, עד כי דבקה כותנתנו לבשׂרנו. אֶת הדרך

למשכבותינו לא יכולנו עוד למצוא. באו המַלחים ותמכו בידינו והביאונו אל המנוחָה.

ח

כמה ימים אָרכה קריעת ים־סוף זו? יום, יומַיִם, או אולי שלושה ימים? אֶת זה אֵינני יודע. יודע אני רק אַחַת: כאשר התעוררנו וקמנו על רגלינו, נעמו לָנו החַיִים מאוד ולבנו לָבש שמחות נָגיל. השמַיִם ניטהרו, כּעֶצם הסַפיר לטוהר. פני המַיִם — כפני זכוכית. „פרינץ־אַלברט" רץ, כחָתן לחופתו, כולו מרוחָץ למשעי, מקושט ומהודר, חוצה בגלגליו אֶת המַיִם, מַעלה קצף מימינו ומשׂמאלו, מזנק והולך ומַתיז רסיסים על סביבותיו. הנוסעים חָיו כּוּלָם ועמדו על רגליהם. הכל יצאו החוצה, מקטן ועד גָדול, לקדם פני שמש וליהנות מזיו עולָמו של הקדוש־ברוך־הוא. פלוני העביר שמועה באניה, כי עוד מעט ותיראֶה היבשה. אני וחברי מנדל היִינו הראשונים, אשר מיהרנו לבשׂר לכל אֶחָד ואֶחָד אֶת הבשׂורה הטובה, כי כבר נראו פני אֶרץ. מרחוק נראתה כּעַין כתם, כתם אדמדם גָדול. הכתם הלך הלוך וגָדל, הלוך ורחב. כבר נראו אניות ממרחק. אניות רבות לאֵין מספר, הן ותרניהן הגבוהים והדקים. חיש־מהרה נשכחו כל הצרות וכל תלָאות הדרך. הנודדים לָבשו בגדי חַגם ושבתם. הנשים התקשטו ושתו אֶת עֶדין עליהן. אָחי אֵליהו סרק אֶת זקנו לאָרכו ולרחבו. ברכה וטייביל יצאו פרופות ורעולות. אִמא חָבשה לראשה אֶת מטפחת־שבתה, מטפחת־המשי אשר לָה. אני וחברי מנדל לא היו לָנו בגָדים חדשים ללבּוש. וגם פנאי לא היה לָנו לכך. האניה כבר מישמשה ובאה אֶל חוף אַמריקה. כל העינַיִם האִירו, כל לב צהל. הרגָשה דומה לזו הרגישו בוַדאי אבותינו אַחרי קריעת ים־סוף. כל עצמותינו אָמרו שירה.

ו

— שלום עליכם, קולומבוס! ברוכה תהיי לָנו, אֵת אֶרץ החופש! אֵת אֶרץ האושר והזהב!

כך קידם חברנו פיני בברכה אֶת האָרץ החדשה. מרוב רגשותיו הרים לכבודה אֶת מגבעתו מעל ראשו, כיוון קידה לעומתה והשתחוה לָה בענוַת־חן. ומפני שקצר־ראִיה הוא מטבע בריאָתו, לא השגיח בשעת מַעשׂה בּאַחַד המַלָחים, ברנש מאושש ושזוף־שמש, שעבר לפניו בחפזון, כולו אָדום ומזיע, — ונתקל בו פנים אֶל פנים. כלומַר, קצה חוטמו של חברנו פיני פגע בשורש־אַפּו של המַלָח אדום־הפנים ושזוף־השמש. עוד זאת באָשרו, שהמַלָח היה בטבעו גוי טוב וסַלָח. עמד זה והציץ על פיני ועל חוטמו הלקוי, גיחך לעצמו ונהם נהימה קלה מתחת לשפמו. ניכּר, שזו היתה קלָלָה בלשון אַמריקה.

ז

פתאום קמה בהלה. אֶת הנוסעים במַחלקה השלישית מבקשים במחילה מכבודם, כי יואִילו לָרדת למַטה, אֶל קניהם הצרים. מתחילה מבקשים בלָשון של בקשה. אַחַר־כך — בקול־גערה. כל שאֵינו נחפז לָלכת — דוחפים אותו בצד ובכתף. הכל נדחָקים פה בעירבוביה. זקנים ונערים. יהודים ונשיהם וטפם. אִיטלקים, טורקים וצוענים. הכל צפופים עד אֶפס מקום. אֶת הדלת סגרו על מַסגר. ולא עוד, אֶלָא שמתחו שלשלת של ברזל לשמירה מעולָה. אֶת כל הנַעשׂה והמתרחש בחוץ אָנו יכולים לראות רק בעד החַלונות הקטנים. מעולָם לא הרגשנו אֶת עצמנו מושפלים ומדוכּאִים כל־כך, כמו עכשיו. כשבויים היינו בעֵינינו. „על מה

ולְמה?״... כּךְ טוֹעֵן לפְנֵי חברי מנדל, ועֵיניו בּוֹערוֹת, יוֹרוֹת זיקי אֵשׁ.

ח

נתגלָה הדבר, כּי כּבר בּאנוּ. בּאנוּ לאַמריקה. אֶלָא מה? את הנוֹסעים רמי־הַמַעלָה, בּני הַמחלקה הראשוֹנה והשניה, הוֹרידוּ בּסוּלָם אָרוֹךְ, שמספר מַדרגוֹתיו עד מאָה יגיע. ואנחנוּ מַה תּהא עלינוּ? הלא גם אנחנוּ בּאנוּ לאַמריקה?

— לא לָנוּ, לא לָנוּ! — נַענה יהוּדי אֶחָד, והוּא חַייט מעיר הייסין. בּרנשׁ ישר בּטבעוֹ, ורק קבּסתן בּיוֹתר. מסַלסל בּלבוּשוֹ, משקפים מַבהיקים לוֹ על עֵיניו, והוּא עצמוֹ מתגנדר תּמיד בּפני הבּריוֹת, מגיס לבּוֹ בּכל דבר וכל כּוונתוֹ רק לקנתּר אֶת האחרים. כּינן ששמע דבר מפּי חברוֹ, מיד הוּא עוֹמד וסוֹתרוֹ. עם חברנוּ פּיני כּבר התנַגח כּמה וכמה פּעמים, והרבּה טרח אָחי אֶליהוּ עד שהפריד בּין שניהם. נשבּע החַייט בּאַפּוֹ, כּי לא יוֹסיף עוֹד לדבּר עם פּיני מטוֹב ועד רע. כּל־כּךְ משוּם מה? משוּם שפּיני הלבּין אֶת פּניו בּרבּים. קרא לוֹ בּכל מיני שמוֹת של גנַאי: „חַייטן״, „למדן מוּפלָג בּמכנסַים״, „סיני ועוֹקר חוּטים״. ולא עוֹד, אֶלָא שעמד ושאָלוֹ בּפני כּל עם ועֵדה: כּמה „יתּוּר״ העלים בּימי חַייו על האָרץ?... עכשיו, שסגרוּ אוֹתנוּ על מַסגר, פּתח החַייט ההייסיני אֶת פּיו והתחיל לדבּר פּתאוֹם בּלשוֹן־הקוֹדש:

— מה אָנוּ וּמה חַיֵינוּ? משוּלים כּחרס הנשבּר! כּבהמה, להבדיל, אנחנוּ בּעֵיניהם... כּבקרת רוֹעֶה עֶדרוֹ...

כּעס חברנוּ פּיני והתנַפּל עליו בּחמתוֹ. אָמַר לוֹ: „אֵין המָשל דוֹמה לנמשל. כּשמַזכּירים שם אַמריקה, הוּא אוֹמר, חַייבים ליטוֹל אֶת הידים תּחילה!״ והוּא עוֹמד וּמַשפּיע על שוֹמעיו שטף דברים, כּיד המליצה הטוֹבה עליו. הצטדק החַייט ההייסיני. אָמַר, כּי אֵינוֹ מדבּר, חַס ושלוֹם,

סרה באַמריקה. כבודה במקומה מונח. כל מַה שדיבר, הוא אומר, לא דיבר אֶלָא כנגד זה, שאַמנם טובה אַמריקה ויפה ומתוקנה במאוד מאוד, ורק לא לָנו, לא לָנו... לָנו, הנודדים העניים, לא ימַהרו לפתוח אֶת שערי הארץ הטובה והברוכה הזאת. נתלהב פיני וחמתו בערה בו עוד יותר:

— אֶלָא אִם כן, מַה יעשו בנו? ימלְחונו במלח?

— במלח, אַמנם, לֹא ימלְחונו, — אומר החַייט ההייסיני בלעג שנון והנאָתו מוסיפה והולכת מרגע לרגע, — אבל יוליכונו ויביאונו לאַחד המקומות, המכונה „עלי־אַיילאנד”. שם יכלָאונו במכלאות־צאן, כשם שכולאים עגָלים המובלים לטבח, עד אשר יזכרונו קרובינו ומיודעֵינו ויבואו לקיים בנו מצוַת פדיון־שבויים...

פיני נרתע ממקומו כנשוך־נחש: „כמה נפלא היהודי הזה וכמה נפלאִים דרכיו! הכל יודע הוא! אֵין דבר נסתר מפני החַייט הזה! חָכמתו מרובה משנותיו! הלא כולָנו פה ידענו גם ידענו, כי יֵש באַמריקה מקום מיוחָד ושמו קסטל־גארטל, רצוני לאמור: עלי־אַיילאנד, — ואַף־על־פי־כן לא שמַענו בלתי־אִם היום הזה, כי כולאִים שם בני־אָדם כבני־צאן!”... וכאשר יוסיף פיני לדבר, כן יתרגש בחום לבו וכן ירתח. קופץ הוא כנגד החַייט, כולו מוכן ומזומן לקרוע אותו כדג. החַייט נבהל מפניו ופוסע לאַט־לאַט לאחוריו. אומר הוא:

— אַל־נא באַפּךָ! ראֵה־נא גם ראֵה אֶת שיחו ואֶת כעסו של זה! דומה, כאִילו קיפחתי אֶת הקפוטה שלו! פגעתי בכבוד אַמריקה הקדושה! אִם כן, לא פידלתי! הבה נחיֶה ונאריךְ עוד שתי שעות, אָז נחכם יותר!...

סיפור עשרים ושלושה

בבית־האסורים

א

לא לחינם העלה חברנו פיני טינה בלבו על „אֶליס־אַיילאנד" (כשבאנו למקום, נודע לנו, כי זה שמו הנכון), והיה מוכן לכתוב עליו מרורות בשיר. אֶלָא שכבש אֶת כעסו בלבו. חושש היה פיני, שמא יוָדע הדבר להחַייט ההייסיני, כי הוא, פיני, אֵין דעתו נוחָה מאַמריקה, והבליג על רגשותיו למַראִית־עין. ורק במסתרים, באֵין רואים, בערה בו חמתו עד להשחית. „היתכן? הנשמעה כנבלה הזאת, כי יקחו אנשים חַפים מפשע ויוליכום בחזקת־היד ויאסרום כבני־צאן, כאסירי־המלך, כשבויי־מלחמה?" כך טען בלחש לפני אָחי אֵליהו לאַחַר שהביאונו לאֶליס־אַיילאנד. נמצא, שצדק החַייט ההייסיני בנבואתו. הלָה ניבא מראש, כי כן יהיֶה הדבר. אֶלָא שהגדיש קצת אֶת הסאָה. החַייט ההייסיני אָמַר, כי יכלאו אותנו במכלאות־צאן. ובאמת הביאונו לבית גָדול ימואָר וסיפקו לָנו מַאכל ומשתה לָרוב, והכל חינם אין כסף. והאנשים אנשים טובים ונוחים מאוד. אֶלָא מה? כמה הרפתקאות עברו עלינו עד אשר זכינו להיכנס אֶל הבית הזה, לפנַי ולפנים. כולָנו מצוּוים היינו לעבור על־פני גשר אָרוך, שפישפשים רבים לו משני עבריו. אֶחָד אֶחָד עברנו. על כל פסיעה ופסיעה עמד לָנו לשטן פגע רע בעל־כפתורים, בדק בנו, התבונן אֵלינו, בחָננו, מישמשנו. מתחילה הפכו לָנו בנייר לָבן העשוי לדבר את עפעפינו. אַחַר־כך בדקו את שאָר אברינו. וכל אֶחָד ואֶחָד עשה בנו סימָנים בקירטון

לָבן והראָנו בידו, לאָן נפנה — על ימין או על שמאל. ואָז רק אָז נכנַסנו לתוך אותו הבית הגָדול והמרוָנח אשר אָמַרתי. ורק שם ביקשנו ומצאנו זה אֶת זה. עד בואֵנו אֶל הבית היינו נבוכים וחרדים ולא ידענו אִיש אֶת מקום רֵעֵהוּ. דחופים ומבוהלים היִינו, כעֲגָלים הַלָלו המובלים לטבח.

ב

כסבורים אַתם, מה היִינו יראים? כל יִראָתנו ופחדנו היו בשל עֵיניה של אִמא: עֵיניה החמַרמרות מבכי מַה תהא עליהן? נתגלָה הדבר, כי בעֵיניה בדקו פחות מבעֵיני כולָנו ולא השגיחו בהן כלל.

— רק זכותו עמדה לי, זכות אביכם עליו השלום, בגן־עֵדן תהא מנוחָתו! — כך אָמרה אִמא ונפלה על צוארי כולָנו ובכתה מרוב שמחה. מתוך רוב אושר וגיל לא ידעה אֶת נַפשה. גם אָחי אֵליהו נהפך והיה לאִיש אַחר. דרכו של אָחי אֵליהו בשעת־חירום, בשעה של נסיעה וריצה, מהומה ומבוכה, לשפוך אֶת כל חמתו על ראשי. על־ידי מַכּוֹת־לחי. וברכה אִשתו עוזרת כנגדו בקלָלָה. עכשיו שינה מטבעו ועוֹר חָדש נקרם עליו. עמד והוציא מכיסו תפוח־זהב ונתן לי מַתנה. התפּוּחַ נשתייר לו מן האניה. כשהפלגנו ב„פרינץ־אַלברט", חָלקו לָנו תפוחי־זהב בכל יום. כל מי שתקף עליו יִצרו — היה אוכלָם מיד. ואֵלה שכּבשו תאַוָתם בלבם, פרשו לקרן־זוית וטמנו אֶת תפוחי־הזהב בכיסי בגדיהם. אני אֵין חלקי בגיבורים. אֶת תפּוחי־זהבי לא טמַנתי. כי אֵיך אֶפשר לו לאָדם חַי לראות בעֵיניו פרי נחמד כזה ולבלתי אָכלו?... ואולָם יותר מכולָנו הביע אֶת שׂמחָתו חברנו פיני. הלָה השׂתּעֵר עלינו מתוך חדוַת־הלב ואָמַר לכולָנו:

— ובכן, מי חָכם באַחריתו? אני או אַתם? ולא אָמַרתי לָכם, כי רק זדים טפלו שקר על אַמריקה, שסוֹגרת

היא אֶת שעריה בפני כל אָדם שעֵיניו דומעות? רק הולכים בטלים בדוּ זאת מלבם, רק מפיחי־כזבים, מוֹציאֵי־דיבה, הולכי־רכיל, עבריינים, מנוּולים! הנה תראו, כי עתידים הלָלו להוציא לעז על אֲמריקה, שכל באֶיה נתונים לשמד! היכן הוּא החַייט ההייסיני, תפחנה עצמות אָביו מחוללו?...

אִם כן אֵיפוא, נתרצה פיני ועשׂה שלום עם אֲמריקה.

ג

מרוב בהילות לא השגחנו בשעת־חירום, כי אֶחָד מחבורתנו נעדר מתּוֹכנו ואֵיננו. זה היה חברי מנדל. הראשונה שהרגישה בדבר היתה גיסתי ברכה. זו נרתעה ממקומה וספקה כפיה: „אוֹיה לי, אֵיפה הוּא הסייח?" „רעם הממני!" קראה אִמא, וכולָנו פנינו לבקש את מנדל בכל הפינות. אַךְ לשוא היה עמלנו. אֵין מנדל — אָבד ואֵיננו!

לבסוף נתגלָה, כי הוא עצמוֹ אָשם בכל זאת. מנדל בכבודו ובעצמו. פיו הכשילוֹ. בשעת הבחינה התחַכם והתפתל כל־כּךְ, עד כּי נסתבךְ ונפל בפח. מתחילה שינה את טעמו והתחַפש כאִילם, כּמשפטו הראשון במדינַת אַשכּנַז. אַחַר־כּךְ התחיל לדבר פתאום דברי שטות וטח טיח תפל. רגע אָמַר, כי רק בן עֶשׂר שנה הוּא, וברגע השני נמלךְ והודיע, כי בר־מצוָה הוּא כּבר וּמניח תפילין בכל יום. וּלבסוף הודה על האמת וסיפר לפני בעלי־הכפתורים דברים כהויתם: כי בן אוֹבד הוּא. כלוֹמַר, כי בעברו אֶת הגבול, נידח ונעלם מהוריו במדינַת אַשכּנַז, ואנחנו קיבלנוהוּ בחברתנו. ושוּב אָמַר לָהם, כי אֵיננו יכול לקרוֹא לפניהם אֶת שם המקום אשר הוריו נמצאים שם, מפני שגם הוּא אֵיננו יודע מקומם. אִילוּ ידע, הוּא אוֹמר, אֶת מקומם, כי־עתּה לא היה זקוק לחַסדי אחרים. הוּא עצמו, הוּא אוֹמר, היה מוֹצא אֶת הדרךְ אליהם. וּלפיכךְ עמדו וסגרו אוֹתו, עם

שאַר בני־אָדם הדומים לוֹ, בחדר מיוּחָד. כּעבוּר זמַן ישלחוּ את כּוּלָם באניה אֶל המקום אשר משם באוּ.

ד

כששמַענוּ אֶת הדבר הזה, נתעוררנוּ כּוּלָנוּ לעמוד לימין מנדל האומלָל. אִמא הרימה קול־זנעות. עתידה היא ליתן דין וחשבון לפני הורי היתום החַי הזה. מי יודע, אולי תפגוש פה בקרוב אֶת אָביו וְאֶת אִמוֹ — מָה תענה ותאמַר לָהם?

— חַכּוּ כּמעט רגע! אַף אַתם בעצמכם חלקכם לא נכון עדיִין לפניכם!... — כּךְ אומר לָה החַייט ההייסיני. „ניבוא המן!" קורא חברנוּ פּיני וּמציץ על החַייט בעֵיני־זעם. מוכן הוּא וּמזוּמן לעשותוֹ גל של עצמות. ואוּלָם החַייט מַעמיד פּנים, כּאִילוּ אֵינוֹ מַרגיש בפיני ולא כלום. מוסיף הוּא לדרוש דרשותיו לפנינוּ, כּאִילוּ הזמינוּהוּ לכךְ. חָזות קשה הוּא מַגיד לָנוּ. עומד הוּא וּמונה כּרוכל אֶת כּל הצרות והפגָעים והיִסוּרים, אשר יעברוּ עוד על ראשינוּ. מתחילה, הוּא אומר, יקחוּ ממנוּ אֶת האַדריסות של קרובינוּ אוֹ מיודעֵינוּ. אַחַר־כּךְ, הוּא אומר, יקחוּ ממנוּ כּסף להריץ טלגרמה אֶל קרובינוּ ויצוונוּ, הוּא אומר, לישב וּלהמתין עד אשר יבואוּ. והיה, הוּא אומר, אִם יבוא אֶחָד מהם ויעיד עלינוּ, כּי יודע וּמַכּיר הוּא אותנוּ וכי ערב הוּא לָנוּ, כּי נַעשׂה פּה אֶת הטוב והישר בעֵיני אלוהים וְאָדם, — אוֹ־אָז, הוּא אומר, יפתחוּ אֶת הדלת לפנינוּ ויוֹציאוּנוּ מבית־האסוּרים הזה.

דבר הַמוּבן מאֵליו, כּי חברנוּ פּיני רותח וקודח כּוּלוֹ, כּקדוחַ אֵש. מַביט הוּא אֶל אָחי אֵליהוּ וּמכוון דבריו כּלפּי החַייט. שוֹאֵל הוּא אותוֹ רק אַחַת: זוֹ מנַיִן לוֹ? מנַיִן לוֹ בקיאוּת עמוּקה כּל־כּךְ בכל החוּקים והמשפּטים של אֶליס־

איילאנד? האם באה לו בירושה מאבותיו?... ענה החייט ואמר לו, כי התודע באניה אל אחד הנודדים, אשר נסע כבר לאמריקה שלוש פעמים הלוך נשוב. נראה, שמתכוון הוא לבעל־הנסיון. מפיו שמע את כל התורה הזאת. ולא זו בלבד. הרבה דברים אחרים, הנוגעים לאמריקה, קלט ממנו. את כל הדברים האלה למד על־בורים, והוא בא עכשיו לאמריקה ותלמודו בידו, כולו כאמריקאי לכל דבר. יודע הוא אפילו לדבר בלשון אמריקה. ותוך כדי דיבור הוא עומד ומשפיע עלינו המון מלים זרות ומשונות, אשר כל השומע יצחק להן. מה משמען של מלים אלו — אינו רוצה לאמור לנו. כשנבוא אל המקום, הוא אומר, נעמוד בעצמנו על פירושן. פיני מניע אחריו בידו ונפנה ממנו לצדדים, כאדם האומר: „משול ככלב נובח"...

ה

כסבורים אתם, כי לא באו כל הדברים כתומם, ככל אשר ניבא לנו החייט ההייסיני? אף דבר לא נעדר! לאחר שעברנו את כל שבעת מדורי הגיהינום ויצאנו בשלום מידי הרופאים, שאלונו שובינו: מי יש לנו באמריקה? יצאה אמא ואמרה: „מוטב שתשאלו: מי א י ן לנו באמריקה?" והיא מוכנת ומזומנת למנות בשמותיהם את כל קרובינו ומיודעינו. מי שלא ראה את אמא בשעה זו, לאחר ששיחררוה בעיניה הדומעות, לא ראה מחזה נחמד מימיו. אמא איננה צעירה ביותר, אך חוט של חן משוך עליה. זה ימים רבים לא ראיתי את פני אמא נוהרים כל־כך, כמו שהם נוהרים עכשיו. ואולם אחי אליהו אינו מניח לה לדבר. האדריסות, הוא אומר, בידו הן, רשומות הן אתו על־גבי הנייר. ולפיכך רק הוא יודע להשיב תשובה כהלכה. נתערב פיני ואמר, שכאן שואלים לשמות האנשים, ולא לאדריסות. הפסיקתו

ברכה באמצע ואמרה לו, כי לחינם הוא מכניס ראשו בענין שאינו שלו. בעצם הדבר, היא אומרת, הרי אין לו לפיני באמריקה לא קרוב ולא גואל. כל הקרובים, היא אומרת, קרובינו הם. נתמלא פיני חימה ושאלה: „במה, למשל, גדול חלקנו בפסי העבה, או בבעלה משה הכורך, מחלקו?" ענתה ברכה ואמרה, כי פסי העבה כקליפת השום היא בעיניה. ירוק תירק בפניה! כשאמרה קרובים, נתכוונה לאביה יונה האופה. לבסוף נתגלה, כי אמנם צדק אליהו. שואלים כאן לא לשמות הקרובים, אלא להאדריסות. ומיד התחילה פרשת אדריסות.

ו

מי יקרא את האדריסות? הוה אומר: פיני. אין קורא מומחה כמוהו. נטל מידי אחי אליהו את הנייר, הגישו אל קצה חוטמו וקרא את האדריסות באותו הניגון, שבו קוראים את התנאים במשתה חתן וכלה. אבל כלום לא הועיל בקריאתו. איש לא הבין את דבריו. מרוב בהילותו סירס את המלים והחליף את השורות זו בזו. חטף אחי אליהו את הנייר מידו ומסרו לבעל־הכפתורים, העומד על־גביו. אמר בעל־הכפתורים: „אלראיט". לא ידענו פירושה הנכון של מלה זו. אמר לנו החייט ההייסיני, כי הוא יודע את פירוש המלים הללו. המלים „אל" ו„ראיט", הוא אומר, משמען כמו בלשוננו המלים: „מילא בקיצור". או „מהיכא־תיתי". או „לוא יהי כן". כלומר, הכל על מקומו יבוא בשלום.

אחר־כך לקחו מידינו מעות קטנות והריצו שתי טלגרמות. טלגרמה אחת שלחו למשה הכורך ולאשתו פסי העבה. ואת השניה — ליונה האופה. ואנחנו ישבנו בינתים לסעוד את לבנו בפת שחרית. פת שחרית זו לא היתה

תאנה לְעֵינַיִם. על מעט התה אשר הגישו לָנו לסעודה אָמרה ברכה, כי אָפשר לחָתכו בסַכין. אבל כּנגד זה לא עלתה לָנו סעודה זו אפילו בפרוטה אַחַת. באֶליס־אַיילאנד, כפי שכבר סיפּרתי לָכם למַעלָה, הכל ניתן חינם אֵין כסף. סעדנו לבנו וישבנו לחַכּות עד בוא קרובינו ומיודעֵינו.

ז

ואולָם תקוַת אָדם לא במהרה תבוא. כלו עֵינינו מחַכּות עד אשר זכינו לראות פני קרוב ומודע. הראשונים באו שכנתנו פסי העבה ובעלה משה הכּורך. אֶת פּניהם לא ראִינו. הלא חבושים אנחנו בבית־האסורים. ורק הודיעונו, כי אִשה בריאַת־בשר באה אֵלינו. היא ובעלה. הבינונו, כי זוהי פסי העבה ובעלה משה. ואולָם לראות אֶת פּנינו אֵין נותנים אותם. עצרו אותם והעמידום לחקירה ודרישה. היטב חָרה לָנו הדבר הזה. השיאו לָנו עֵצה, כי נשחד אֶת ידי שומרי־הסף, אולי יתנו אותנו לָגשת אֶל קרובינו. ולוּא רק לעמוד מרחוק. אָמַר חברנו פיני, כי דין אַמריקה אֵינו כּדין רוסיה. באַמריקה אֵין מַשׂוא־פּנים ואֵין מקח־שוחַד. ענה ואָמַר החַייט ההייסיני (בכל מקום נשמע קולו!), כי חוקה אַחַת ומשפּט אֶחָד לכל העולָם כּולו: „כסף וזהב מטהר מַמזרים"... החריש פיני ואבדה לָשון ממנו.

ח

אָכן צדק החַייט ההייסיני גם הפעם. ביזבזנו רבע השקל בכסף אַמריקה, ובשכר זה ראִינו אֶת שכנתנו פסי בעד שבכת־הברזל. פּניה האדומים והפּימה השמנה אשר לָה הזיעו, הבהיקו ושחקו לקראתנו מרחוק. אִמא ניענעה כּנגדה אֶת ראשה, ועֵיני שתיהן זלגו דמָעות. מאַחרי כּתפיה

הרחָבות נשקף בעלה, משה הכּורך. וראֵה זה פלא: לא כּובע חָבוש עכשיו לראשו, אֶלָא מגבעת! כּעבור רגע נראו גם פני יונה האופה ועֵיניו הזועמות. יונה לא נשתנה כמעט במַראֵהו, ורק זקנו — אוי, מה היה לזקנו!... אִשתו בעלת העטיפה אַף היא כּאן. רוצים אנחנו לתת שלום זה לָזה. רוצים אנחנו לחַבּק ולנַשק אִיש אֶת רעֵהו. רוצים אנחנו לשאול אִיש לשלום רעֵהו: השלום? ומָה יֵש חָדש בעולָם? ומה הם החַיים באַמריקה? אני, למשל, נכספה גם כלתה נַפשי לָדעת אֶת שלום חברי נַשתי. ואֶת שלומה של אחות גיסתי הקטנה אַלטה (לפנים, כשהיינו קטנים, שידכו אותה לי, כפי שכּבר סיפּרתי לָכם במקום אַחר). ואֶת שלום כל בני החבורה כּולָם. אבל מַה נַעשה, ולא בידנו טובנו! אָסור לָנו להניע יד ורגל. חבושים אנחנו בבית־האסורים. והרי אָנו רואִים אִיש אֶת פני רעֵהו רק בעד החורים והסדקים של שׂבכת־הברזל. כּמונו כּאסירי־המלך, כּעגָלים כּלואִים, כּשבויֵי־מלחמה.

לבי לבי לחברנו פיני. צערו גָדול כל־כּך, עד כי לא יוכל לָשׂאת פניו אֵלינו. חרפה היא לו בשל אַמריקה. דומה, כּאִילו אַמריקה זו כּולָה שלו היא, ועתיד הוא ליתן דין וחשבון לפני הקדוש־ברוך־הוא על כל מַעשיה. ומאָז העלָה טינה בלבו על אֶליס־אַיילאנד וקרא עליו פסוק בחרוזים: „כּי מקום זה שייך לאִיש אֶחָד ושמו אֶלי, אשר טיפּשותו עוברת שׂפת כל כֶּלי"... ואולָם פסוק זה עורר עליו חמת אָחי אֶליהו, מפּני שגם שמו נקרא אֶלי. נפלה מריבה ביניהם. נתערבה גיסתי ברכה ועמדה לצדד דווקא בזכותו של פיני והטעימה דבריה במשל ובמליצה: „אֵין מַראִים מַקל לפני כלב מוכּה"... מַה כּוונתה במשל זה — חידה היא לי ותהי לחידה!

סיפור עֶשׂרים וְארבעה

מבול של דמעות

א

המעט ממנו צרותינו וּפגָעינו וכל התלָאות אשר מצאונוּ בדרך, והנה הגיענוּ אלוהים לראות בצרותיהם של אחרים באֶליס־אַיילאנד. המעט מאִמא דמעות עֵיניה, אשר שפכה בלי הפוגות מיום שמת אבי ומיום שיצאנו לָנוּע בעוֹלָמוֹ של הקדוש־ברוך־הוּא ועד היום הזה, והנה עמדה לָהּ זכותה לבכּוֹת ולהוריד דמעות על צער הבריות וְעלבּוֹנן, שעֵינינוּ רוֹאוֹת פה באֶליס־אַיילאנד. כל שעה ושעה תקלָתה מרובה משל חברתה. מדי פעם בפעם יִקרה אלוהים לפניה קרבן חָדש, נפש נַענה חדשה, לחמול עליה, לספוד לָהּ ולבכּוֹתה. אִמא משתתפת בצערן של כל הנפשות הלָלוּ, פוכרת כפיה ולבה מַר לָהּ. פּוֹרשׂת היא לקרן־זוית, מַסתירה פניה וּבוכה בחשאי.

— אַל־נא, אִמא, הלא תחטאִי לאלוהים! — אומר לָהּ אָחי אֱליהוּ. ונראֶה לי, כי צדק אָחי הפעם. לָמה לָהּ לבכּוֹת עוד? הנה כבר תמוּ עינוּיֵנוּ בדרך וטילטולינו מעיר לעיר וממדינה למדינה. הנה גם עברנוּ אֶת הים בעֶזרת השם. כמעט עוֹמדוֹת רגלינו באַמריקה. עוֹד שעה, עוד שעתים — וחָפשים נהיה לנַפשנוּ. ואוּלָם אֵיך תתאַפּק אִמא ולא תבכּה, והיא רוֹאָה לפניה צער בני־אָדם ויגוֹנם, דמעות עלוּבים ודוּוִים, דמעות הרבּה כל־כך, מַבּוּל של דמעוֹת!

אִם אוֹמַר לסַפר לפניכם אֶת כל פרשת הצרות והמצוּקוֹת אשר ראוּ עֵינינוּ פה, בשבתנוּ שבוּיִים על האִי הזה, המכוּנה

אֶליס־אַיילאנד, — והיתה זאת מגילת־פגָעים ארוכה, מלאָה קינים והגה והי.

ב

למשל, מַעשׂה בבעל ואִשתו ואַרבעת ילדיהם, שנעצרו על האִי על־ידי פקידי המקום, בלי לָדעת לאָן יִפנו ומַה יעשׂו. כל־כך לָמה? בשעת הבחינה נתגלָה, כי בתם, נַערה כבת שתים עֶשׂרה, אֵינה יודעת למנות אֶת המספרים בהיפוכם. שאלו אותה: „בת כמה אַת?" אָמרה: „בת שתים עֶשׂרה". חָזרו ושאלו אותה: „בת כמה הָיית בשנה שעברה?" לא ידעה מַה להשיב. אָמרו לָה: „מני מאַחַת עד שתים עֶשׂרה". עמדה ומנתה. אָמרו לָה: „חזרי ומני משתים עֶשׂרה עד אַחַת". לא ידעה למנות. אִילו אֶת פי שאלו דבר כזה, הָייתי משיב לָהם תשובה כהלָכה. דברים של מַה בכך! נמנו וגָמרו, שאֵין להכניס אֶת הנַערה לאַמריקה.

ואִם תאמַר: אָביה ואִמה ושאָר ילדיהם מַה תהא עליהם? אֶבן מקיר תתמוגג למַראֵה צערם של האָב והאֵם ולמַראֵה עינויי־נַפשה של הילדה העלובה! אִמא עומדת ובוכה לעומתם, וגיסתי ברכה וטייביל אִשתו של פיני אַף הן מוחות דמעה מֵעיניהן.

ג

אוֹ, למשל, מה המַעשׂה הזה בעֵיניכם? באניה הפליגה עמנו אִשה יהודית ושמה צביה. אִשה עגונה היא. בעלה עזב אותה זה־כבר והלך למדינות הים. עמדה ושלחה מכתבים לכל קצוי אֶרץ. הגיעה שמועה לאָזנה, כי בעלה מסתתר בצינצינאַטי. מין עיר באַמריקה. והרי היא נוסַעת עתה לשם לתפשׂו. השׂיאו לָה עֵצה באניה, כי תקרא בשם אַחַד היהודים מן השוק ותאמַר עליו, כי בעלה הוא, ואָז

מובטח לָה, שיתנוּה להיכּנס לאַמריקה. העֵצה הזאת היתה יעוּצה מאֵת בעל־הנסיון, הוּא בעל־הנסיון, אשר כּבר סיפּרתּי בשבחוֹ למַעלָה. וגם ידוֹ של החַייט ההייסיני היתה באמצע. בעל־הנסיון קיבּל על עצמוֹ אֶת הטוֹרח לקרוֹא לאֶחָד ממיוּדעיו אשר באַמריקה, כּי יבוֹא ויתחַפּשׂ כּבעל האִשה. כּשהגיע הדבר לידי מַעשׂה בּשעת הבּחינה, נתגלָה להפּקידים, כּי הוֹליכוּם שוֹלָל. היהוּדי הוּא בּעל לאִשה אַחרת, ואֵין בּינוֹ וּבין העגוּנה כּלוּם. הוֹי, מַה גָדוֹל היה הרעש! כּל האִי נוֹע התנוֹעע! חברנוּ פּיני חָזה נקם בּהחַייט ההייסיני. ואַף כּי היטב חָרה לפיני על אֶליס־אַיילאנד ועל חוּקיו וּמשפּטיו המשוּנים, בּכל זאת לא גילה אֶת כּעסוֹ לעֵיני אִיש צר ואוֹיֵב, כּהחַייט ההייסיני הזה. אַדרבּה, עוֹד ליגלג עליו להרעימוֹ:

— וּבכן, אדוֹני החַייט? וכי לא מתחילה אָמַרתּי לָךְ, שלא כּמידת רוּסיה מידתה של אַמריקה? באַמריקה לא הניחוּ מקוֹם לזייפנים וּלמתחַכּמים וּלאוֹחזי־עֵינַים! אַשריךָ, קוֹלוּמבּוּס, בּרוּךְ אַתה וּברוּךְ טעמךָ!...

ואוּלָם כּאן קיבּל פּיני אֶת ענשוֹ מידי אִמא, ויוֹתר מזה — מידי גיסתי בּרכה. ואַף אִשתוֹ טייביל בּכבוֹדה וּבעצמה הוֹסיפה לוֹ נוֹפךְ משלָה. הנשים כּמעט ניקרוּ אֶת עֵיניו בּחמתן: על שהוּא עוֹמד על דם בּני־אָדם וּשמח לאֵידם. וּבעבוּר הרעימוֹ, קירבה אִמא אֶת האִשה העגוּנה בּשתּי ידיה והיתה לָה כּאָחוֹת. עכשיו יצא משפּטה של העגוּנה להישלַח למקוֹמה בּחזרה. וגם אוֹתוֹ היהוּדי, אשר התחַפּשׂ כּבעלה, אַף הוּא לא ינָקה. לפי־שעה הם עצוּרים שניהם, ועֵיני אִמא רוֹאוֹת וכלוֹת.

ד

אִשה צעירה, בּעֶצם ימי עלוּמיה, נוֹסַעת לבּוֹסטוֹן אֶל בּעלה. ולאִשה ילדה קטנה, תּינוֹקת מסוּלסלת־שׂער, חמדת

כל רוֹאיה. שם הילדה חתלתולה. כלומר, שמה הנכון נקרא קיילה, על שם אִמה־זקנתה. אֶלָא משום חיבה יתירה עמדו והוסיפו לָה שם: חתלתולה. חתלתולה לא הגיעה עד״ין לשנַת השלוש, ואַף־על־פי־כן היא רצה אָנה ואָנה ומדברת ומזמרת ומרקדת. בכל האניה נשמע קולָה. הכל אוהבים אֶת חתלתולה. הכל מחַבקים אותה ומנַשקים לָה ומוסרים אותה מיד ליד. חתלתולה! חתלתולה! ואִמה — זו דבקה בנו ונַפשה קשורה בנַפשנו. לא זזה מאִמא אַף רגע. אֶת כל לבה שפכה לפניה. אֶת כל המכתבים, אשר כתב לָה בעלה, קראה באָזניה. זה שלוש שנים ומַעלה אשר לא ראו איש אֶת פני אִשתו. אֵינו מַכיר אפילו אֶת פני בתו הילדה. מעולָם לא ראה אותה. רק בחלום הוא רוֹאֶה אֶת פניה. גם בחלום וגם בהקיץ. אֵין הוא יכול לצייר לעצמו, כיצד יראֶה פתאום אֶת פני ילדתו, אֶת חתלתולָתו הקטנה. כך מסַפרת האִשה הצעירה ומתמוגגת בדמעות. ואִמא אַף היא מוחָה דמעה לעומתה. והרי אני צוחק על שתיהן: לבכיה מה זו עושה? ואני נוטל אֶת חתלתולָה על זרועותי. ואני מַאכילָה תפוחים ותפוחי־זהב. חותך חתיכות ונותן לתוך פיה. חתלתולָה מַביטה אֶל עֵינַי, צוחקת אֵלי ומַחליקה אֶת לחָיי בכפה הקטנה, הרכּה והענוגה. ואני נושק מנשיקות פי את אֶצבעותיה הקטנות והחַמות. חבל, שאֵין תחת ידי מכחול וצבעים. הייתי מצייר אֶת חתלתולָה כמות שהיא, אֶת פניה, פני כרוב, ואֶת שערותיה המסולסלות, הדקות כמשי, ואֶת תכלת עֵיניה היפות והעמוקות. חברי מגדל מלגלג עלי, שאני מטפל בבובה. זו „בובה" היא לו!

נמלכה חתלתולה, כאשר קרבנו כבר לאַמריקה, וחָלתה פתאום ונסתלקה... צמרמורת חַלָפת בבשרי, כשאני נזכר ביום המַר והנמהר ההוא. חלק מחַיי לָקחה אִתה הילדה הזאת. רוחי לא יעמוד בי לדבר עליה, ואפילו להרהר בה. שעו מִמני ואַל תפצרו בִי לסַפר לָכם אֶת כל המַעשה, אשר

עשׂוּ לחתלתוּלה על הים... הנני ואספר לָכם רק אֶת יגוֹנה הגָדוֹל שׁל האֵם הצעירה, כּשׁבּאנוּ לאֶליס־איילאנד. זוֹ לא בּכתה. רק הבּיטה אֶל פּני כּל האנשׁים בּעֵיני־זכוּכית קמוֹת. כּששׁאלוּ אוֹתה דבר, לא ענתה. נתעוֹרר חשׁשׁ בּלב הפּקידים, שׁמא יצאה האִשׁה מדעתה. דנוּ אֶת דינה להישׁלח בּחזרה. אמא מַרעישׁה עוֹלָמוֹת. אָחי אֵליהוּ מתהלך כּנדהם. אֵינוֹ יכוֹל לראוֹת בּצער אִמנוּ וּבדמעוֹת עֵיניה. וּפיני התחַמק ממנוּ, וּפניו לא יֵראוּ עוֹד.

ה

כּסבוּרים אַתם, כּי רק על היהוּדים חָלָה גזירת אֶליס־אַיילאנד? גם הגוֹיִים לא ניקוּ ממנה. בּאניה הפליגה אִתנוּ חבוּרה רבּה שׁל אִיטלקים. כּוּלָם לבוּשׁים מכנסי־קטיפה לתפאָרה וסַנדלי־עֵץ בּרגליהם. כּשׁהם מהלכים, רגליהם חוֹבטוֹת בּקרקע, כּפרסוֹת סוּסים. גוֹיִים טוֹבים וּנעימים. נוֹחים לבריוֹת. חיבּה יתירה נוֹדעת לי מהם. קוֹראִים הם לי בּשׁם משׁוּנה: „פּיקוֹלוֹ באמבּינוֹ״. מהנים אוֹתי בּאגוֹזים וּבצימוּקים מתוֹך כּיסי מכנסיהם, מכנסי־הקטיפה. ואני משׁיב לָהם חיבּה תּחת חיבּתם. לדבּר אִתם אֵיני יכוֹל. משׁוּם שׁהם אֵינם שׁוֹמעים אֶת לשׁוֹני ואני אֵיני שׁוֹמע אֶת לשׁוֹנם. ורק לשׁוֹנם נעימה לאָזני, כּשׁהם מדבּרים כּוּלָם יחד. מתיזים הם אֶת הריש: „בּוֹנה סירררה!״ „מיאוֹ קאררררוֹ!״ „פּררראָגוֹ, סיניוֹררררי!״...

והנה נגרמה לָהם תּקלה. כּשׁעמדוּ לבחינה, לא נזהר אֶחָד מהם בּדיבּוּרוֹ והביא שׁוֹאָה על ראשׁ כּוּלָם. הלָה סיפּר לפי תּוּמוֹ, כּי אַחַד הקבּלָנים קרא אוֹתם מלוֹנדוֹן והזמינם לעבוֹדה בּאַחַד הגשׁרים על־פּי חוֹזה עשׂוּי מתּחילה. ודבר זה, אוֹמרים, אָסוּר על־פּי חוּקי אַמריקה. יצא גזר־דינם להישׁלח לאַרצם. והרי הֵם נסערים מאוֹד, מדבּרים כּוּלָם

בבת אַחַת, מנַענעים ידיהם לאַויר ומַתיזים אֶת הריש בכל פה: „סאקררראמאֶנטו!"... אבל אֵין לָהם תקנה. צר לי, צר לי עליהם מאוד. בעֵיני אחָדים מהם ראִיתי דִמעות נוצצות.

ו

מַזל טוב! חתונה לָנו באֶליס־אֵיילאנד. חתונה זו מאַין באה? הטו אוזן ותשמעו. נַערה בתולָה מעיר טשודנוב, יתומה מאָביה ומאִמה. לאָה שמה. שחרחורת ונאנה וטובת־לב מאֵין כמוה. כל ימי דרכנו באניה התרעתה עם הנשים הצעירות שלָנו, עם ברכה ועם טייביל, ודבקה בהן. ומפיהן נודע לָנו, כי לאָה נַערה גלמודה היא, אֵין לָה באַמריקה לא קרוב ולא גואֵל. מֵעצם ימי ילדותה עובדת היא למצוא אֶת לחמה. חָשכה משכר עבודתה וקבצה על יד מעט כסף, והרי היא נוסַעת לאַמריקה. הישיבה בטשודנוב עיר־מולדתה קשה לָה מאוד. שם נהרג אָביה בימי הפרעות. ואִמה מתה על פניה מעוצר רעה ויגון. ונשארה כערער בערבה. אנשים טובים ריחמוה ולימדו ידיה למלאכה. תופרת היא ומחַייטת ומסרגת ומגהצת. „ידים חרוצות לָה", — מעידה עליה אִמא. מובטח לָה, כי באַמריקה יִהְיֶה שכרה הרבה מאוד. וגם חָתן יִמָצא לָה שם — הטוב שבחתנים. לאָה כובשת פניה בקרקע, ופניה מַאדימים כאֵש. ורק זו צרה, שאֵין לָה איש באַמריקה אשר יקביל פניה. ביקשו ומצאו לָה בחור באניה. לייזר באף שמו. מלאכתו מלאכת נַגר, והוא נוסע אל דודו אשר בשיקאגו. לייזר בחור מגושם הוא. שערו צהוב ושפתו גסה וכפולה. ואולָם אוהב אני אותו על שיריו. מיטיב הוא לָשיר שירים יהודים. נמנו וגָמרו: כיוָן שלייזר זה יֵש לו על מי לסמוך באַמריקה, ולאָה אֵין לָה לא מודע ולא מַכר, לפיכך יאמַר לייזר, כי לאָה ארוסתו היא. דבר המובן מאֵליו, כי אַף עֵצה מחוכמה זו עצת בעל־הנסיון היתה.

וְאמנם כך היה מַעשה. כשנקראו לבחינה, באו ועמדו שניהם יחד: הוא החָתן והיא הכלה. דומה, הכל טוב ויפה? והנה נתגלָה פתאום, כי באֶליס־אַיילאנד אֵין מַשגיחים בחָתן וכלה. אִם חָתן וכלה הם, יִכנסו לאַלתר לחופה. בכתה לאָה בכי־תמרורים. עמדו לשדלה ולהפיס דעתה: „מה אִיכפת לךָ, שטיה? כשתכנסי לָעיר, יתן לךָ גט, והיית שוב כאשר היית בימי בתוליךְ". ואולָם חוששת היא, שמא לא יחפוץ לגָרשה?... אבל כלום מוטב לָה, שישלחוה באניה לטשודנוב? סוף דבר היה, כי הכניסוה לחופה. חופת־אֵבל. בלא מנַגנים. אַךְ רב היה, ושמש היה, ודמעות נשפכו, דמעות הרבה לאֵין שיעור, מַבול של דמעות.

ז

רק אָדם אֶחד חלקו מאושר באֶליס־אַיילאנד. היודעים אַתם, מי הוא? החַייט ההייסיני. שמח הוא, כי חָזה נקם בחברנו פיני. מי יִדמה לו ומי יִשוה לו? בפיו לא ידבר דבר, ורק מטייל הוא ועובר על פנינו, מַחליק זקנו להנאתו ומציץ על פיני במשקפיו המַבהיקים. ואולָם פיני אַף הוא חָכם. נעץ אֶת קצה חוטמו בספר ועשה עצמו כאילו אֵינו רואֶה אֶת החַייט ואֵינו מַשגיח בו כלָל. לבו רחוק ממנו כמטחוי קשת!

ח

צרותינו וצרות אחרים מַשכיחות מלבנו אֶת השמחה, כי באַמריקה אנחנו. רעות רבות ראינו וצרות רבות שמַענו פה באֶליס־אַיילאנד, עד כי עיפנו מאוד ונתכנַסנו כולָנו, כל בני המשפחה, למקום אֶחד, עומדים וצופים אִיש מעל כתף רעֵהו אֶל העיר הגדולה והסואֶנת, הרחוקה עוד ממנו

מרחק רב. משל למה היינו דומים אותה שעה? לעֵדר בני־צאן, העומדים צפופים בשדה, בחומו של קיץ, על־יד פסי מסילת־הברזל, זוקפים עֵיניהם ותוהים על קרונות הרכבת, החולפות לפניהם ברעש ונעלמות במרחָק בשריקה. חבל, שאֵין פה תחת ידי עפרון וגלָיון של נייר לצייר עליו אֶת משפחתנו הצפופה, וגם אֶת יֶתר הנודדים השבויים באֶליס־אֵיילאנד, בשבתם אִיש על תרמילו. הלָלו נאנחים ומסַפרים זה לָזה אֶת נגעֵי לבם, הלָלו מורידים ראשיהם ומַחרישים, והלָלו בוכים במסתרים ומתמוגגים בדמעות.

סיפור עֶשׂרים וחמשה

רגלינו עומדות בשערי אַמריקה

א

אִם לא הפלגתם מימיכם בים, ואִם לא עשיתם אֶת דרכּכם עשׂרה ימים ועשׂרה לילות על המַים, ואִם לא הייתם שבויים באֶליס־אַיילאנד, ולא ראִיתם בעֵיניכם ולא שמַעתם באָזניכם אֶת כּל הצרות והתלָאות, אֶת כּל היסורים ועינויי־הנפש של הנודדים, ולא טבעתם במַבּול של דמעות, ולא ציפיתם בכליון־עֵינַיִם לקרוביכם וגואליכם, כּי יבואו ויגאלו אתכם מעבדות לחירות, — אִם לא נתנַסיתם מימיכם בכל הנסיונות האֵלה, לא תחושו ולא תרגישו טעם זה, שהרגשנו אנחנו, עֵת עומדות היו רגלינו בשערי אַמריקה. לולא יראתי אֶת פני אָחי אֵליהו ולולא בּושתי מפני הבריות, הייתי נופל לאָרץ ומתהפּך שלוש פעמים, ראשי למַטה ורגלי למעלה. כּל־כּך שׂמח לבי ונתמַלא אור ועדנים אֵין קץ, כּאשר הרגשתי, כּי עומד אני בשתי רגלי על היבשה! ולא אני בלבד, אֶלָא אפילו אָדם שומם ומַשמים כּאָחי אֵליהו — אַף הוא הפך לו אלוהים פּנים אחרים. הלָה שיפשף אֶת ידיו זו בזו ופנה ואָמַר לכולָנו: „ובכן, מַשמע, שבּאַמריקה אנחנו?" „בעזרת השם יתברך!" עונה ואומרת אִמא ונושאת עֵיניה למרום. אַחַר־כּך היא מוסיפה ואומרת מתוך אנחה: „מי שחלקו בּין החַיים — מובטח לו, שיבוא ויגיע למחוז־חפצו. לא יבוא ולא יגיע רק זה, שחלקו בּין שוכני־עפר"...

רמזה לאָבי המנוח. בכל עֵת ובכל שעה ובכל מקום אשר תבוא — שם תזכּיר אֶת שמו. אַף רגע לא תשכּחהו!

ב

אולָם יותר מכולָנו, ביֶתר תוקף ויֶתר התלהבות, גילה חברנו פיני אֶת רגשי שמחָתו. הלָה — ירא אני מהגיד — רוּחַ־עיועים אחָזתוּ, דעתו נטרפָה עליו מרוב שׂמחה. עמד ופניו אֶל הים, הרים יד ימינו וקפץ אֶגרופו לעומתו וקרא ואָמַר בלָשון מדברת גדולות ובחרוזים:

— שמעו־נא, אַתם החמורים, רשעים ושיכּורים, שודדים בצהרים, פורעֵי־פרעות באֶרץ מצרים! הן מ ִ ּד כ ם היתה לָנו כל זאת, מ ִ ּד כ ם הגיעה לָנו תשועת־עולָמים, כי באנו כיום הזה אֶל המנוחה ואֶל הנַחלָה, אֶל האָרץ הגדולה והברוכה הזאת, אֶרץ החופש והזהב! הן לולא אַתם, שקמתם עלינו להכהידנו ולהשמיד זכרנו מן האָרץ בגזירות רעות, ברדיפות ופרעות, לא ידענו עד היום הזה אֶת קולומבוס וקולומבוס לא ידע אותנו! גורו לָכם אֵיפוא מפנינו! עֵיניכם תמַקנה בחוריהן מחַכּות עד אשר נשוב אליכם, לנוה־תנים ולמאורת־צפעונים! כשם שאֵינכם רואים את אָזניכם, כּך לא תוסיפו לראות אֶת פנינו עד עולָם! כי הנה ימים באים, אשר תראו ותנָכחו ונהמתם באַחריתכם, כי מַרגָלית טובה היתה ביֶדכם, זה עם ישׂראֵל, ואִיבדתם אותה! סופכם כסופה של ספרד העקובה מדם, לשַמה ולזוָעה ולדראון־עולָם! געגועים יתקפוכם לזכרנו, נַפשכם תכלה ותצא אַחרינו! אָז תקוטו בפניכם ותגוזו שׂער ראשכם ותילילו ככלָבים באִישון־לַילָה! בימים ההם ובעֵת ההיא יבוקש יהודי ואִיש־ישׂראֵל בכל גבולותיכם ולא ימָצא. תדרשונו — ולא נשמע, תקראונו — ולא נַענה!...

מי יודע, עד היכן היה מַגיע חברנו פיני בשטף מליצתו, הרחָבה כים והמתגָעשת כהמון גליו, אִילמלא נגש אֶליו יונה

האופה והפסיקו באמצע. יונה האופה הניח את ידיו על כתפי פיני ואמר לו:

— פיני! בשם אלוהי ישראל! אל מי אתה דורש פה? אל העצים ואל האבנים? לכה ונלכה, פן נאחר לבוא אל המעברה! או שמא רצונך להישאר ללינת לילה באליס־איילאנד?

נוטלים אנו את תרמילינו ופונים ללכת אל המעברה.

ג

כסבורים אתם, כי בזה כבר תמה פרשת הפגעים? אם כן, טועים אתם. עדיין לא כלו כל הקצים. שכחתם, כי עוד צרה אחת נשתיירה לנו — צרת חברי מנדל. הלא מנדל תפוס עדיין. ובלעדיו חלילה לנו לזוז מן המקום הזה. אמא אומרת, כי לא תוכל לישב בשלוה באמריקה, אם ישלחו, חס ושלום, את היתום הנידח בחזרה למקום שאין מכירים אותו! עשה לנו הקדוש־ברוך־הוא נס וזימן לנו באליס־איילאנד חברה אחת ו„הכנסת־אורחים" שמה. חברה זו יש לה איש מיוחד באליס־איילאנד, הממונה לדבר. איש טוב מאוד ונוח לבריות. אל האיש הזה שלחונו. באנו וסיפרנו לפניו דברי־אמת כהויתם — את כל התלאות אשר מצאו את הבחור בדרך. ממילא מובן, כי דיברנו כולנו יחד. הפסיקנו האיש באמצע והציע לפנינו, כי נבחר מקרבנו אחד, אשר ידבר בשם כולנו. לאחר שעה ארוכה של ויכוחים ופולמוס־שפתים נמנינו וגמרנו, כי ברכה תהיה המדברת בעדנו. ולמה ברכה דווקא? משום שהגברים, אליהו ופיני, אינם יכולים לשמוע איש את חברו, בלי אשר יפסיקו זה את זה בדברים. אמא אמנם נאה מדברת, אך מאריכה בדיבורה יותר מדי. כלומר, כשהיא עומדת לדבר, הרי היא מתחילה תמיד מבראשית: כי אב היה לנו ושמו פייסי.

וכי היה חַזן כל ימיו. וכי חָלה, לא עליכם, אֶת מַחלָתו, אשר מת בה. וגומר, וגומר. עד אשר תקצר רוּחַ השומע לשמוע אֶת סיפור־המַעשׂה עד תומו. לא כן גיסתי ברכה. זו מליצה זרה לרוחָה. מסַפרת היא בקיצור נמרץ. „בעשׂרה מַאמרות״ — כמו שאומר משה הכורך.

רק לאַחַר שסיפרה ברכה בקצרה אֶת תולדות מנדל והרפתקאותיו, נזדרז אותו האִיש, הממונה מטעם חברת „הכנסת־אורחים״, וקרב אֶל המלָאכה. מתחילה פנה כה וָכה ונעלם מעֵינינו לשעה קלה. אַחַר־כּך חָזר ונתגלָה לעֵינינו ונעלם שוב. וסוף דבר היה, כי אַחרי תוחלת ממושכה, אשר אָרכה לָנו כאורך הגָלות, הביאו אֶת הבחור והציגוהו לפנינו.

ד

וכאשר הביאו והציגו לפנינו אֶת הבחור, הוא מנדל, עמַד אותו האִיש, הממונה מטעם חברת „הכנסת־אורחים״, אָחַז לו באָזנו ודרש לפניו אֶת הדרשה הזאת: „ובכן, זכור ואַל תשכח, בחור נאה, כי ערבים אנחנו לך ולדרכך הישרה. שתי שנים רצופות אַתה נתון ברשותנו וסר למשמַעתנו. בשבע עֵינַיִם נשגיח עליך ועל כל מדרך כף רגלך באָרץ הזאת. והיה אִם לא תיטיב אֶת דרכך ולא תעשה מַעשיך כהוגן, שלוח תישלח מן האָרץ הזאת אֶל המקום אשר משם באת!״... אַחַר דברי המוסר והתוכחה האֵלה רשם האִיש אֶת שמו ואֶת שמותינו ואֶת שמות כל קרובינו ומיודעֵינו ואֶת מקום שבתם — ושילח אותנו מעל פניו. מכאן ולהבא ציפרי־דרור אנחנו, חָפשים לנַפשנו. יכולים אָנו לָלכת לכל מקום שאָנו רוצים — אֶל כל אַרבע רוחות השמים.

כסבורים אַתם, שכל הדברים האֵלה נגעו עד לב מנדל ברב או במעט? אַף לא נגיעה קלה! טבע הוא בחברי מנדל, שאֵינו מתרגש משום דבר. ועל זה אהבתיהו. ומדי

זכרי אֶת חברי מנדל, אֶת אשר היה אָז, בימי נדודיו הראשונים, ואֶת מַעמדו עתה, אשר זכה והגיע אֵליו כעבור ימים רבים, — והיה הדבר בעֵינַי כחזון־פלא, כמַעשה־נסים! אָכן רק אֶרץ־פלאים זו, ששמה אֲמריקה, יֵש בכוחָה לחולל נפלָאות כאֵלה — לקומם דלים, להגביה שפלים, להחיות מתים כמעט... ואולָם מַקדים אני אֶת המאוחָר. לפי־שעה עדַיִן לא הגענו לכך. עדַיִן עומדות רגלינו בשערי אֲמריקה, על־יד המַעברה.

ה

המַעברה — זוהי מין אניה או דוברה, שבני־אָדם עוברים בה על המַיִם ומַסיעים עליה גם סוסים ועגָלות וכל מיני מַשׂא ומטלטלים. המַעברה ארוכה ורחָבה כל־כך, שֶיֵש בה די מקום לי ולחברי מנדל להתהלך בה שלובי־זרוֹע ולטייל ארוכות להנאָתנו. ברגָעים הראשונים היתה אִמא עסוקה במחותנינו ובשאָר קרובינו ומיודָעינו. הכל דיברו בבת אַחַת, שאלו ודרשו אִיש בשלום רעֵהו ואִשה בשלום רעותה. כשוך הסַער הראשון, פנתה אִמא כה וָכה וראתה, כי נעלמנו שנינו, גם אני וגם חברי מנדל. מיד הרימה קול־זְעָקות. כסבורה היתה: אֵין זאת כי־אִם נפלנו המַימה וטבענו. לבסוף נתגלָה, כי פחדה פחד־שוא היה. אני ומנדל ראִינו שלבים במַעברה, ועלינו בהם אֶל הקומה העֶליונה, ומשם סקרנו וראִינו מרחוק על המַיִם פסל־ברזל גָדול ורם, דמות־דיוקנה של נקבה, שמַראֶה לָה כמַראֶה מינקת. עודנו עומדים וצופים במַראֶה הפסל הנפלא, והנה שומעים אָנו מאַחרינו קול זעקת אִמא ורואִים לפנינו אֶת אָחי אֵליהו. אָחי אֵליהו רותח כולו וחמתו בוֹעֶרת בו. כוֹעֵס הוא עלינו, שנתעלמנו פתאום מן העין וַהסיבונו בפחדם של כל בני החבורה. עומד הוא נגדנו וידו נטויה לעשותנו גל של

עצמות. ומי יודע, מה הגיע לָנוּ מידו של אָחי אֶליהו, אִילמלא נַעשׂה לָנוּ נס בינתים — גיסתי ברכה נמלכה אותה שעה והכינה עצמה להתעלף וצעקה בקול־פחדים: „אויה, חמותי, רע לי, רע לי מאוד!” וכבר אָמרה להשתולל ולשנות את טעמה לפנינו, כמו שעשׂתה בזמן הסערה הגדולה על הים. התערב החַייט ההייסיני בדבר (הלָה אֵינוֹ זז ממנוּ אַף רגע!) ועיכּב אותה. עמד להטיף מוסר לברכה ואָמַר לָה: „אִשה גדולה, בלא עֵין־הרע, בעלת קומה ובעלת צורה כמותךְ, — כלום לא תדעי להבדיל בין ים לבין נהר קטן? הלא תבושי, הלא תיכּלמי!”

הצטדקה ברכה. לא ידעה ולא עלה על דעתה, כי נהר קטן הוא זה. כּסבורה היתה, כי שוב אָנוּ מַפליגים בים. מַה פשעה אֵיפוֹא ומה חַטאתה?... ענה פיני ואָמַר, כי לפי דעתו אֶפשר לו לאָדם להבחין על־פי הריח בלבד, אֵיזהו ים ואֵיזהו נהר! ים, הוא אומר, ריח דגים נודף ממנוּ, ואֵילו נהר אֵין בּו דגים. שאָלוֹ החַייט ההייסיני, אָמר לו: זו מנַיִן לו? אָמַר לו פיני, כי לא בעל־דברים שלו הוא, וכי בכלל תועבת־נַפשו היא כל ימיו להיכּנס בויכּוחים עם חַייט. התערב בדבר משה הכּורךְ, הוא בעלה של פסי העבה. עמד להוכיח אֶת פיני על פניו, כי נמצא הוא עתה באַמריקה, ולא ברוסיה. אַמריקה, הוא אומר, אֶרץ של חַייטים היא. כּאן, באַמריקה, הוא אומר, גָדול כּבודו של חַייט כּכבודו של בעל־בית חָשוב בכתריאֵליבקה. באַמריקה, הוא אומר, יד החַייטים על העֶליונה. יֵש לָהם פּה יוּניה משלָהם. יוניה מה היא? דוגמַת החברות של בעלי־המלָאכה אֶצלנוּ. אֶלָא שיפה כּוחָה של יוניה אַחַת באַמריקה מכּוחָן של כל חברות בעלי־המלאכה בכתריאֵליבקה.

— ואנחנוּ, האופים, גם לָנוּ יֵש יוניה משלָנוּ, — מוסיף יונה האופה אַף הוא אֶת חלקו. — חַיֵיכם, שיוּנית־האופים שלָנוּ גדולה כּיוניה זו של החַייטים!

— להבדיל באלף הבדלות! — מַפסיקו משה הכורך, ומיד מתעורר פולמוס־שפתים בדבר היוניות השונות למיניהן, איזו מהן גדולה וחשובה יותר?

— עוד רגעים אחדים, ואנו בניו־יורק! — אומר פיני אל אחי אליהו ומתכוון להסיח דעתנו משיחה תפלה זו בענין היוניות, שכבר היתה לנו לזרא. עומדים אנחנו וצופים כולנו על העיר, ההולכת וגדלה לעינינו, הולכת ומתקרבת אלינו יותר ויותר. הוי, כמה נפלאה עיר זו! הוי, כמה גבוהים ועצומים בתיה! לא בתים הם, אלא מגדלים, מגדלים רמים ונישאים, שראשיהם נעוצים בשמים! ומה רבו החלונות! אלף אלפי חלונות!...

ו

טררראך־טארררירראך־טאך־טאך־טאך! טאך! דזין־דזין־דזין־גלין־גלון! הו־הא! הו־הא! הו־הא! דו־דו־דו־דו־דו! אי־אי־אי־אי־אי־אי! ועוד פעם — טררראך־טארררירראך־טאך־טאך־טאך! ובתוך המהומה הנוראה, המחרישה כל אוזן, נשמע פתאום כקול נאקת חזיר עקוד: „הרו! הרו! הרו!" אלה הם קולות הרעש והשאון, אשר שמעו אזנינו ברגע הראשון לבואנו לניו־יורק. עד עכשיו, כל זמן היותנו על המים, היינו שלוים ושאננים לנפשנו. עכשיו, כיון שהרגשנו, כי אמנם עומדות רגלינו על הארץ, על אדמת אמריקה, נפלה עלינו חיתת־אלוהים והיינו מבוהלים ונבוכים מאוד.

הראשונה בין הנבהלים היתה אמא. כתרנגולת דגרנית שהרגיזוה מרבצה, והיא עומדת חרדה ובהולה על אפרוחיה, פורשת כנפיה, מנקרת ומקעקעת ומרימה שאון על סביבותיה, — כך היה מראה אמא אותה שעה. פרשה אמא את זרועותיה לאויר והרימה קול־צעקה: „מוטיל! מנדל! אליהו! ברכה! פיני! טייביל! איכם? בואו לכאן! לכאן בואו!"...

— חמוֹתי, בשם אלוהי ישׂראל! מַה לָךְ כי נזעקת כל־כך? — אומרת לָה גיסתי ברכה, ואָחי אֵליהו מוסיף אַחריה: „עוד תגרמי לָנו בצעקותַיִךְ אֵלה, שישלחונו מאַמריקה בחרפה ובבושת־פנים!”...

— לאַט לָךְ, אָחי! אַל־נא בחָפזךָ הפעם! — מתיצב כנגדו חברנו פיני בגודל־לבב ובלעג־השאננים, נוֹעֵץ שתי ידיו בכיסי מכנסיו וּמַפשיל מגבעתו עד לקדקדו. — חַיֶּיךָ, יעלו עשׂבים בלְחָייה של מַלכות־יון, ואנחנו לא נזוז מפה כל עוד נשמה באַפינו! וכי שכחת, שאַמריקה זו נועדה מטעם ההשגָחה העֶליונה להיות למגן ולמַחסה לכל הנרדפים והנדכּאִים, לכל הרצוצים והעשוקים, הדוויים והסחופים, הלחוצים והמגורשים מאַרבע כנפות האָרץ?...

הדחַק של המוני בני־אָדם בחוץ היה גָדול מאוד. חברנו פיני כמעט נכשל גם בפעם הזאת והיה בכל רע, כמו שנכשל לשעבר, בכניסתנו ללונדון. עוד רגע — והיה שוכב על האָרץ בפישוט ידים ורגלים, מרמס לרגלי ההמון השוטף, המתרוצץ אָנה ואָנה. בפעם הזאת יצא ידי חובתו רק בקבלת מַכה מפנים ודחיפה מאָחור. ואולָם מַכה זו עצומה היתה כל־כך, שנשמטה מגבעתו מעל קדקדו ונישאָה ונתגלגלה ברוּחַ על־פני מַרצפת הרחוב. המאורע הזה הוסיף מבוכה על מבוכתנו וַעצרנו רגָעים אחָדים במקום הקלקלה. וּמתּוך כּךְ אֵיחַרנו לָבוא אֶל הטראם. כּאן קוראִים לזה „כּר”. פיני אומר, כי כּ ר יפה מ ט ר א ם, מפני שמוצאִים אָנו את המלה הזאת גם בתנךְ. עוד אָנו מדברים, והנה בא כּר שני. ואָנו נחפזים לטפס ולעלות בתרמילינו לקרונית, תופסים אֶת כל המקומות הפנויים ונוסעים העירה.

— ברוּךְ שפטרנו מענשו של החַייט ההייסיני! — אומר חברנו פיני במועל־ידים. ואָחי אֵליהו עונה לעומתו: „חַכּה כמעט רגע — אַל תהי אָץ לשׂמוח! אִם נזכּה ונַאריךְ ימים, עוד נפגשהו בניו־יורק לא אַחַת ולא שְׁתַּיִם”...

סיפור עֶשׂרים וששה

בחוצות ניו־יורק

א

קשה הכניסה לניו־יורק עד מאוד. ולא הכניסה עצמה קשה כל־כּךְ, אֶלָא הנסיעה על־פּני מסילות־הברזל, העוברות בעֶצם רחובות העיר, לאָרכּם ולרחבם, היא המַדהימה אֶת לבּךָ ונוטלת אֶת כּל חושיךָ. דומה, זה עתה עלית לאַחַת הרכּבות, העיפּות עֵיניךָ רגע — וכבר אַתּה עף במרוצה נוראה במרום הרקיע, נישׂא כּעל כּנפי נשרים על־פּני גשר אָרוךְ וצר, כּולךָ נתון בסַכּנַת־מות וחַיֶיךָ תלוּיִים לךָ מנגד. מסילה עילית זוֹ נקראת בלשוֹנם ע ל י ו ו י י ט ר. ואוּלָם אִם סבור אַתּה, שבזה כּבר יצאת ידי חובת אַמריקה, אֵינךָ אֶלָא טוֹעֶה. בטרם הספּקתָ לפנות כּה וָכה ולהעיף עין על סביבוֹתיךָ, וכבר מצווה אַתּה לשנות מקוֹם ולָרדת ממרוֹם מוֹשבךָ לַמַעמַקי אָרץ. יוֹרד אַתּה במין סוּלָם העשׂוּי לדבר ונכנס לַמַרתף בנוּי מתחת האדמה, ושם אַתּה יוֹשב שוב בּרכּבת־בּרזל ועף במהירוּת הברק וּבקוֹל שאוֹן ורעש, עד כּי תחרשנה אָזניךָ ויפוּג לבּךָ והיִית כּאִיש נדהם. מסילה תחתית זוֹ נקראת בּלשׁוֹנם ס וּ ב ב י י. לָמה קראוּ לזוֹ עליווייטר וּלזוֹ סוּבביי? אָמַר אָחי אֵליהוּ, כּי מלת ע ל י ו ו י י ט ר היא מלָשון „עולים ויורדים״, וס וּ ב ב י י היא מלָשון „סוֹבב הוֹלךְ הרוּחַ״. אָמַר לוֹ חברנוּ פּיני: „שינבּא! מה ענין רוּחַ אֵצל רכּבת־הבּרזל? הלא רכּבת זוֹ לא בּכוֹחַ הרוּחַ הוֹלכת, אֶלָא בּכוֹחַ הקיטוֹר!״ אָמַר לוֹ אָחי אֵליהוּ: „וּלדעתךָ, הקיטוֹר כּלוּם לא בּרוּחַ יסוֹדוֹ?״... נכנסה גיסתי בּרכה לתוךְ

דבריהם ואָמרה, כי, לפי דעתה, כל אַמריקה רק רוּחַ היא ולא מדינה, רוּחַ־עיוּעים! כל הנסיעה המשוּנה הזאת, היא אוֹמרת, לא נסיעה של בני־אָדם היא, אֶלָא של שדים ורוּחות. נשבעת היא בכל קוֹדש, כי זוהי נסיעתה האַחרוֹנה ברכּבוֹת אַמריקה. מכּאן ולהבא לא תסע עוד, לא מלמַעלה ולא מתחת, ואפילוּ יתנוּ לָה מלוֹא ביתה כּסף וזהב! מוּטב לָה, היא אוֹמרת, לכתת רגליה על־פּני אַבני־חוּצות מלִרכּוֹב בערבוֹת ולָעוּף בטירוּף־הדעת במרוֹם הרקיע, אוֹ להתגלגל גילגוּל־מחילוֹת במַעמַקי האדמה! וסיימה דבריה בפתגם שנוּן: „אַל תגביהני ואַל תשפּילני”... כּמה משוּנה אִשה זוֹ וכמה משוּנה טעמה! אני, כּשאני לעצמי, הייתי מוּכן וּמזוּמן לנסוֹע בין בעילית וּבין בתחתית כּל היוֹם וכל הלילה. ואַף חברי מנדל היה בּוֹחר לעשׂוֹת כּן.

ב

דוֹמה, כּבר עברנוּ ארצוֹת וּמדינוֹת רחוֹקוֹת לָרוֹב. דוֹמה, כּבר הגיענוּ אלוֹהים בדרכּנוּ לראוֹת די־צרכּנוּ רכּבוֹת של קיטוֹר ושל חַשמַל בלבוֹב וּבקראָקוֹב, בּווינה וּבאַנטוורפּן וּבלוֹנדוֹן הגדוֹלה לאלוֹהים. ואוּלָם לחץ ודחק כּזה, דחיפוֹת וּצפיפוּת נוֹראה כּזוֹ, שמתרחשים פּה לעֵינינוּ בבטן האדמה, לא ראִינוּ בעֵינינוּ בלתי־אִם היוֹם הזה! הקרוֹנוֹת מלאוֹת אָדם מפּה אֶל פּה. הנוֹסעים כּוּלָם דחוּקים וּכבוּשים, כּדגים המלוּחים בחָבית, וראש בּראש יגיעוּ. אֶחָד יוֹצא וּשנַיִם נכנסים. לָשבת אֵין לָנוּ מקוֹם. והרי אָנוּ נוֹסעים בעמידה. עוֹמדים צפוּפים וּמשתחוים זה לעוּמַת זה בּתוֹך טלטלת הקרוֹנוֹת וּפוֹגעים אִיש בּחוֹטם רעהוּ. הלָלוּ עוֹמדים בּנס, בּלא אחיזה כּל־שהיא, והללוּ תלוּיִים ועוֹמדים מתוֹך אחיזה בּטבעוֹת־הברזל העשׂוּיוֹת לדבר. וגם אִם ראה אלוֹהים בעניךָ וזימן לךָ מקוֹם אֶחָד שנתפּנה, הרי יֵש עליו קוֹפצים הרבּה,

ועליך להיות זריז ומהיר מכּוּלם. ולאחר שכּבשת לך את מקומך בחזקת היד, אתה מתבּונן על סביבותיך ורואה, כּי נדחקת לשבת בין שני בני־אדם משונים. שניהם שחורי־עור. כּוּשי מכּאן וכוּשית מכּאן. בּריות מגושמות. שׂפתיהם גסות ובולטות מאוד. שיניהם גדולות ולבנות, ואף ציפּרני אצבּעותיהם לבנות. שניהם יושבים ולועסים בּפיהם מין דבר, מעלים גרה כּבהמות. אחר־כּך נודע לי, כּי הדבר, שהם לועסים בּפיהם, נקרא „טשואינגוּם". מין מתיקה הוּא זה, העשׂוּי גוּמי. אנשי אמריקה לועסים את הטשואינגוּם כּל ימיהם בּלי הרף, לא ייגעוּ ולא ייעפוּ. לועסים, אבל אין בּולעים אותו אל קרבּם. נערים קטנים, נמושות וּבעלי־מוּמים עושים סחורה בּו. טשואינגוּם זה גרם תקלה לחברנוּ פּיני וכמעט הביאו בּכל רע. וּמעשה שהיה כּך היה. הלא תזכּרו עוד את אשר סיפּרתי לכם בּמקום אחר, כּי חברנוּ פּיני לקקן הוּא מטבעו. כּלומר, להוּט הוּא בּיותר אחרי מיני מתיקה. והנה ראה את הטשואינגוּם ונפל עליו וּבלע ממנוּ כּדי קוּפסה מלאה. וסוף דבר היה, כּי המאכל הזה עשׂה שמות בּקיבתו ונהפך בּקרבּו לסם־המות. מיד הבהילוּ אליו את הרופאים, והללוּ חשׂפוּ את הגוּמי מתוך קרביו דרך הגרגרת. וכך ניצל פּיני מן הסכּנה. ואוּלם מקדים אני את המאוּחר. הבה נחזור לענייננוּ — זו כּניסתנוּ הראשונה לניו־יורק.

ג

כּל זמן נסיעתנוּ בּעילית וּבתחתית לא פּסק פּיהם של בּני־חבוּרתנוּ, האנשים והנשים, מדיבּוּר. אמרתי כּאן ד י ב וּ ר — ולא דייקתי בּלשוני. כּלום יש לך אדם, שיעצור כּוח ל ד ב ר בּזמן נסיעתו בּרכּבות אלוּ של אמריקה, בּתוך השאון והמהוּמה, בּתוך רעש האופנים וחריקת פּסי־הבּרזל וצילצוּל זכוּכיות החלונות והדלתות, המחרישים את

הָאָזְנַיִם וּמַדהימים את הלב? הרעש גָדול כל־כך, עד כי לא תשמע גם אֶת קולךָ בדברךָ. אֵין לךָ אֵיפוא תקנה אֶלָא לצווֹחַ אֶל חֲברךָ בקול רם, כמו שצווחים אל החירש. וּבני־חבורתנו אָמנם עוֹמדים היו וצווחים זה אֶל זה כל אותה השעה, עד אשר ניחַר גרונם. אִמא פירשׂה אֶת כפיה לעוּמַת פסי העבה והתחַננה לפניה:

— אָנא, פסיניו, יקירתי, חמדתי, נשמַת־אַפי, מַחמַל בת־עֵיני! הניחי־נא את דבריךְ לעֵת אַחרת!...

בני־החבורה משתתקים רגע, אֶלָא מיד חוזרים שוב לדבר ולצווֹחַ אִיש באָזני רעֵהו וְאשה בְּאָזני רעותה. כי הלא אנשים חַיים אנחנו, כוּלָנו שכנים טובים, קרובים וידידים נאמנים מאָז וּמשנים קדמוניות. אֵיךְ נוכל להתאַפק שעה ארוכה כל־כך ולא נשפוךְ לבנו אַחרי אשר לא ראִינוּ אִיש אֶת פני רעֵהוּ זה ימים רבים?

ד

וכךְ הָיִינוּ עוֹמדים וצווחים אִיש בְּאָזני רעֵהוּ על ענינים טפלים ודברים של מַה־בּכךְ, עד אשר הגענו לידי העיקר: מי יסור אֶל מי לָשבת בביתו בימים הראשונים? אַחרי ויכוּחים רבים, כלוֹמַר, אַחרי הפצרוֹת מצד אֶחָד וסירובים מצד שני, נמנינו וגָמַרנו, כי אני ואִמא וחברנו פיני וְאִשתו טייביל נסור אֶל שכנתנו פסי העבה, וְאֵליהוּ וְאִשתו ברכה יֵלכו לָדור בבית חוֹתנו וחוֹתנתו, הם יונה האופה וְאִשתו ריבלה האופה. ומנדל מַה תהא עליו? אָמרה פסי, כי גם אֶת מנדל תקח אֶל ביתה. אָמרה ריבלה האופה: לא! בביתה של פסי, היא אומרת, יֵש גם בלעדיו, בלא עֵין־הרע, הרבה פיות המבקשים אוכל. כעסה פסי ואָמרה: כשם שאֵין מונים מספר לשינַיִם שבפה, כךְ אֵין מונים מספר יְלָדים בבית אִמם.

— חַכּוּ כמעט רגע, לָמה תּריבוּ חינם? נקרא לנַער ונשאַל אֶת פּיהוּ! — כּךְ אוֹמר משה הכּוֹרךְ, הוּא בּעלה של פּסי, וּתוֹךְ כּדי דיבּוּר הוּא עוֹמד וּשוֹאֵל אֶת מנדל: אֶל מי יחפּוֹץ יוֹתר לָלכת — אֶליו אוֹ אֶל האוֹפה? ענה מנדל ואָמַר, כּי חָפץ הוּא לָלכת אֶל אשר יֵלךְ מוֹטיל חברוֹ.

בּרוּךְ מנדל וּברוּךְ טעמוֹ. גם אני אַחרת לא עלתה על דעתי.

ה

— עוֹד רגע, עוֹד סטיישן אַחַת, וניפּרד מכּם! — כּךְ אוֹמר אֵלינוּ יוֹנה האוֹפה בּלשוֹן אַמריקה. אנחנוּ אֵיננוּ יוֹדעים פּירוּשה של מלת „סטיישן". עמד יוֹנה האוֹפה וּביאֵר לָנוּ, כּי סטיישן פּירוּשה — תּחנה, מקוֹם שהרכּבת עוֹשה שם חניה בּדרכּה, והנוֹסעים יוֹצאִים אִיש למהוּז־חפצוֹ.

— מחוּתּן, מנַיִן לךָ בּקיאוּת זוֹ בּלשוֹן אַמריקה, שהיא שגוּרה כּל־כּךְ בּפיךָ? — שוֹאֶלת אוֹתוֹ אִמא, וריבלה האוֹפה משיבה בּמקוֹם בּעלה:

— מוּבטחת אני בּךְ, מחוּתּנת, כּי בּעוֹד שבוּע ימים תּדבּרי גם אַתּ בּלָשוֹן זוֹ. כּי אִם תּצאִי, למשל, לרחוֹבה של עיר ותשאלי: אַיֵּה מקוֹם הקצב? — לא יֹאבה אִיש לשמוֹע אֵלַיִךְ ולהשיבֵךְ דבר.

שאלה אִמא:

— אֶלָא אִם כּן, אֵיךְ אֶשאַל ואֵיךְ אדבּר?

ענתה פּסי העבה והשמיעה אַף היא אֶת חלקה:

— עלַיִךְ לשאוֹל: אַיֵּה מקוֹם הבּוּטשר?

— יעלוּ עשׂבים בּלחָיֵיהם! — מתערבת גיסתּי בּרכה ואוֹמרת בּחימה שפוּכה. — גם אִם יִתפּקעוּ לעֵינַי, גם אִם תּישפךְ מררתם לאָרץ, לא אוֹבה ולא אוֹמַר לָהם אֶלָא קצב, קצב וקצב!

ו

עוד הם מדברים, והנה עמדה הרכבת. מחותננו יונה האופה תופס בידו האחת את אשתו ריבלה האופה ובידו השניה את אחי אליהו וגיסתי ברכה ונחפז ללכת אל הדלת. קמה גם אמא ממקומה. נתכוונה ללוות את בניה ולהיפרד מהם. ואחריה קם גם פיני, אף הוא מתוך כוונה לקחת פרידה מאת חברו אליהו ולקבוע דרך־אגב זמן ומקום לפגישתם בימים הבאים. ואולם אך העיפו עיניהם, ויונה האופה עם בני־חבורתו כבר עמדו מאחורי הפרגוד. הקרר כבר סגר את הדלת אחריהם. הרכבת זזה ממקומה ברעש. חברנו פיני, שעמד רגע אחד תוהה ומבולבל, נרתע פתאום לאחוריו ונדחף לצדדים מתוך רגלים כושלות. עוד רגע — והוא ראה את עצמו מוטל בחיקה של האשה הכושית. עמדה הכושית ודחפה אותו מפניה בשתי ידיה בכל כוח, עד כי נתקע בספסל השני ומגבעתו הושלכה ונתגלגלה עד הדלת. ואם מעט לו כל זה, הנה גם צחקו על משבתיו. כל הנוסעים מילאו צחוק פיהם. גם אני וחברי מנדל צחקנו בכל לב. גערו בנו אמא וטייביל אשת פיני בנזיפה. ואולם כלום כום־אבנים כוחנו לראות את כל זאת ולהתאפק מצחוק?

ז

והנה כבר הגיע הקץ לנסיעתנו הארוכה ברכבות אמריקה, העליונות והתחתונות. כבר עמדו רגלינו בחוצות ניו־יורק. לולא ידעתי אל־נכון, כי באמריקה אנחנו, היה מראה־עיני מטעני לחשוב, כי שבנו לברודי או ללבוב אשר בגליציה. אותם היהודים, אותן הנשים, אותם הקולות והצנחות, אותם הרפש וטיט־החוצות, אשר ראינו שם. אלא שהרעש והשאון

גדולים פה יותר. קול המונה של העיר מֻנסר ושוקק יותר בחוצות. והבתים גבוהים יותר. גבוהים ועצומים. שש קומות כאַין וכאֶפס הן פה. מוצא אַתה כאן בתים גבוהים, שמספר קומותיהם שתים עֶשרה, ועֶשרים, ושלושים, ואַרבעים, וגם למַעלָה מזה. ואולָם על גובה הבתים אספר אַחַר־כָּך. לפי־שעה עומדים אנחנו ברחובה של עיר ותרמילינו בידינו. עוד רבה לפנינו הדרך לָלכת. ואָנו נושׂאִים רגלינו והולכים. לפנינו, כמפקד בראש המַחנה, הולך משה הכורך ברגליו הקצָרות. אַחריו הולכת פסי אִשתו. זו שמנה ועבתה כל־כך, שרגליה אֵינן עוצרות כוחַ לָשׂאת אֶת כל כובד גופה. אַחרי פסי הולכים פיני וטייביל. פיני, כדרכו תמיד, מרקד בדרך־הילוכו ורגליו הארוכות נתקלות זו בזו. מַראֵהו נחמד ונעים, תאנה לָעֵינָיִם. אֶחָד ממכנסיו מופשל למַעלה, אֶחָד מפוזמקאותיו משולשל למַטה. מגבעתו מורמה לקדקדו. עניבת צוארונו שמוטה לקרן צפונית־מַערבית. וכל עצמותיו תאֹמַרנה פזיזות ובהילות. אני וחברי מנדל הולכים מאַחרי כל החבורה. מתעכבים אנחנו כמעט אֵצל כל חַלון מהַלונות החנויות. מתענגים אנחנו על מַראֵה השלָטים הרבים, שכולָם כתובים באותיות עבריות, ועל תשמישי־הקדושה היהודים, הנמכרים פה על כל פסיעה ופסיעה: סידורי־תפילה, טליתות, כיפות־משי, מזוזות, מַצות של פסח. מַצות של פסח בראשית ימי החורף! מַשמע, שהעיר עיר יהודית היא! ואולָם לעמוד ולָזון עֵינינו בכל אֵלה לא יתנו אותנו. אִמא קוראת לָנו מדי פעם בפעם: „אֵיכם? לכאן בואו!"

ח

מי שלא ראה אֶת חוצות ניו־יורק בשאונם והמונם — לא ראה מַחזה יפה מימיו. אֶת כל אשר תשאַלנה עֵיניכם תראו פה. יהודים עוסקים במקח וממכר. נשים יושבות

בקרנות ומסַפּרות זו עם זו. תינוקות מנַמנמים בעֲגלותיהם הקטנות. העגלות הללו כולָן מַראֶה אחָד לָהן. כאן מיניקים אֶת הילָדים חָלָב מבקבוקים קטנים. הנערים והנערות משחקים בראש כל חוצות. והמשחָקים רבים ושונים: משחַק הכַפתורים, האופנים, הכדורים, העגָלות, סַנדלי־המרוץ. סַנדל־המרוץ מהו? מין סַנדל של ברזל על אַרבעה גלגלים, שקושרים אותו ברצועה אֶל הרגל ומַחליקים בו במרוצה על־פני מַרצפת הרחוב. הרעש והשאון, שהילָדים מקימים ברחוב, מַחרישים אֶת אָזני העוברים והשבים. הרחוב כולו ברשות הקטנים הוא. אִיש לא יהין לכַחות בהם ולגָרשם מפה. אַמריקה אֶרץ טובה היא לילָדים. ועל זאת אני אוהב אותה. אַדרבה, יְנַסה־נא אַחַד הגדולים לשלוחַ אֶת ידו ולפגוע בילֶד באֶצבע קטנה, אִם לא על פניו יברכוהו! אָחי אֶליהו נכשל במַעשה כזה, ונכנה ברותחים. ומַעשה שהיה כךְ היה:

פעם אַחַת יצאתי אני וחברי מנדל לרחובה של עיר ועמַדנו שנינו לשחק אֶת משחַק הפסיפס. זה מין משחָק של כפתורי־עֵץ עגולים, הנזרקים בידי שני הצדדים. כשהָיינו עומדים בעֶצם המשחָק, בא אָחי אֶליהו. ביקש להטיל מרותו עלי, כמשפטו תמיד, עמד ותפס אֶת אָזני בידו האַחַת והרים אֶת ידו השניה להכותני לחי, כפעם בפעם. מיד נתגלה כנגדו, כעולה מן האָרץ, אַחַד הבריונים, בחור כהלָכה, בעל קומה ובעל כפים, זינק אֵליו בחמַת־רוחַ והצילני מידו. אַחַר־כךְ עמד הבחור והפשיל אֶת שרוולי מעילו וקרא אֶל אָחי אֶליהו מין קריאָה משונה בלָשון אַנגלית. כיון שראה, שאֵין אָחי אֶליהו נזקק ללשון אַמריקה, קפץ כנגדו אֶגרוף קשה והגישו עד חוטמו. בין כה נכה נתקבצה חבורת אנשים מסביב, ואָחי אֶליהו עמד להתנַצל לפניהם ולשבר לָהם אֶת האוזן בלָשון יהודית, כי אָחי הוא, עצמי ובשרי, ולפיכךְ חובתו היא ללמדני הלכות דרךְ־אֶרץ. אָמרו לו הניצבים, כי לא יֵעשה כן באַמריקה. במדינה זו אֵין מַשגיחים בהלכות

דרך־אֶרץ. בין שאָח הוּא וּבין שאֵינוֹ אָח — אָסוּר לוֹ להכּוֹת את הקטן ממנוּ!

אמוֹר מעתּה: וכי אֵינה ראוּיה אֶרץ כּזאת לאַהבה וּלכבוֹד?

ט

בּין כּה וָכה השׂאתי אֶת דעתּי לענין אַחר ושׁכחתּי, כּי כּבר בּאנוּ אֶל המנוּחָה, כּלוֹמַר, אל בּית שׁכנתּנוּ פּסי העבה וּבעלה משׁה הכּוֹרך. כּשׁנכנַסנוּ לבית, לא מצאנוּ אִישׁ מבּני־החבוּרה הקטנים. מתבּוֹנן אני על סביבוֹתי. מבקשׁ אני בּעֵינַי את חברי מאָז, אֶת וַשׁתּי, ואֵיני מוֹצא אוֹתוֹ בּבּית. אין וַשׁתּי, אֵין אִישׁ. לאָן הלכוּ כּוּלם? הנני ואספּר לָכם.

סיפור עֶשרים ושבעה

איש לפעלו ולעבודתו

א

החילותי לסַפר לָכם, כי בבואֵנו לבית שכנתנו פסי העבה ובעלה משה הכּורך בניו־יורק, לא מצאנו אִיש מבני־החבורה הקטנים בבית. לאָן נעלמו כּולָם? בני־החבורה יצאו אִיש לפעלו ואִיש לעבודתו. ואולָם עד שאסַפר לָכם אֶת פרשת עבודתו ומשלח־ידו של כל אֶחָד ואֶחָד מהם, אתאֵר לפניכם אֶת כבוד מַעמַד דירתו ואֶת תִּפאֶרת מַראֵה חדריו של אִיש יהודי וכורך, היושב באֲמריקה. ראשית — מקום הדירה. בעיר־מולדתנו הקטנה היתה פסי העבה יראָה גם לטפס ולעלות למקום גָבוה כל־כּך. הגע בעצמך: מטפס אַתּה ועולה, מטפס ועולה, ומונה בדרך עליה כדי מאָה מַדרגות בוַדאי, עד שאַתּה מַגיע ובא לתוך דירה מפוֹאָרה, כּוּלָהּ כהיכל־רוזנים לכל דבר. שם חדרים רבים, גדולים וקטנים, לאֵין מספר. בכל חדר — מיטה מוצעת שׂמיכה, ועל חַלונותיו — וילָאות פרושׂים לתפאָרה. חדר אֶחָד משמש לבישול ולכל מלאכת הבית, ונקרא ק י ט ש ן. ואולָם תנור אֵין בו, רק כירה של ברזל וחורים עגולים בה, ששופתים עליהם אֶת הסירות. ומַיִם מוציאִים פּה מן הקיר, דרך ברז של נחושת. מַיִם צוננים ומַיִם רותחים, ככל אשר תאַוה נַפשך! אֵין לך אֶלָא להטות אֶת הברז הטיה קלה, והמַיִם שוטפים מאליהם.

ב

לימים, כשאחי אֵליהו ואִשתו ברכה באו אֵלינו לבקרנו ולראות אֶת שלומנו, יצא חברנו פיני לקראתם, תפס לאָחי אֵליהו בידו, הכניסו לחדר־הבישול, הראָהו אֶת שני הברזים השופעים מַיִם ועמד לדבר לפניו גבוהה־גבוהה, כיד מליצת הלָשון הטובה עליו. וכך סִיֵם פיני אֶת דבריו:

— ובכן, אֵליהו, מַה תּאמַר אַתה על קולומבוס ועל אֶרץ־נפלאותיו? וכי לא כדאי „פוני", שמלבד הייש אשר הוא שותה ומלבד הפרעות אשר הוא עושׂה ביהודים אֵיננו יודע בין ימינו לשמאלו, שיהא כפרת ציפרנו הקטנה?...

ואולָם אַף אָחי אֵליהו לא נָער הוא ויחריש. ענה ואָמַר לחברו פיני כדברים האֵלה: „עכשיו הרי אַתה עומד ומצדד בזכותו של קולומבוס, מעלה ומקלס אותו. ואולָם התזכור עוד, פיני, במחילה מכבודך, אֶת אשר אָמַרת קודם לָכן על אֶליס־אַיילאנד?" התנַצל פיני ואָמַר, כי אַמריקה לחוד, ואֶליס־אַיילאַנד לחוד. אֶליס־אַיילאנד, הוא אומר, אֵינו כלל בתחומה של אַמריקה, אֶלָא משמש הוא גבול, המַפריד בין אַמריקה ובין שאָר המדינות. ענה אָחי אֵליהו ואָמַר, כי לא היו דברים מעולָם! נפלה מַחלוקת ביניהֶם, כדרך שני החברים האֵלה תמיד. באָה גיסתי ברכה לעשׂות שלום ביניהם. אָמרה לָהם, כי שניהם מגששים כסומא בארובה, ולפיכך כל טענותיהם כקליפת השום בעֵיניה. ואולָם החילותי לסַפר לָכם אֶת פרשת גדולָתו של משה הכורך ואֶת כבוד ביתו, ונטיתי הצדה. חוזר אני אֶל עֶצם הענין — אֶל שכנתנו פסי העבה ובני־חבורתה.

ג

מי מילל לָהם, למשה ולפסי מיודעֵינו, כי אַחרי ימי ענים ומרודיהם תהיֶה לָהם רוָחה כזאת, כי יעלו לָשבת במרום, תחת השמַיִם, ויִפרשו ממשלתם על חדרים הרבה כל־כך? משה הכּורך עצמו מהלך להנאתו על־פני חֲדרי ביתו, נוֹעֵץ ידיו בכיסי מכנסיו, זן עֵיניו במיטות הרבות, המוצעות שמיכות כוּלָן, ופונה ואומר אֵלינו בהסברת פנים ובבטחון השאנַנים:

— זו אֲמריקה וזה שׂכרה. הרי אני, ברוך השם, כפי שעֵיניכם רואות, בעל־הבית בניו־יורק, בעל דירה נאָה וכלים נאִים, ובָני עובדיִם כולָם בעֶזרת השם יתברך, והרי אנו עושים חַיִים באַמריקה...

מתבונן אני אֶל זה האִיש משה ומהרהר בלבי: ריבונו של עולָם, כמה נשתנה אָדם זה! הלא בעיר־מולדתנו כמעט לא שמע אִיש אֶת קולו בדברו. בכל מקום ובכל שעה היתה פסי אִשתו המדברת בעדו. הוא עצמו לא ידע בבית מאומה, בלתי־אִם הקולָן אשר הוא עושה והספרים אשר הוא כורך. ופה גָדל ורם מראשו ומעלָה. וכי קל בעֵיניך אָדם כמותו, שאֵין ריחַיִם על צַוארו ודאגת פרנסה ניטלה ממנו! כל בניו עושים במלאכה ומביאִים שכר עבודתם אל הבית. הבה אֲמנה לָכם אֶת כולָם לשמותיהם ולמקצועות עבודתם ולמכסַת שׂכרם אשר הם מקבלים. אִמא מקנאָה בשכנתנו פסי על הבנים הרבים, בלא עֵין־הרע, אשר חננה אלוהים.

ד

הבכור שבבנים — לפנים היה שם־כינויו חָבית, והיום יִקָרא לו סאֶם. לָמה נקרא שמו סאֶם דווקא? חידה היא ולא

אֵדע. יודע אני רק אַחַת, כי משׂתכר הוא כסף רב. משרת הוא בבית־חרושת לעשׂית קופסות של נייר. מלאכתו בבית־החרושת הזה מלָאכה נקיה וקלה היא. הוא עצמו אֵינו עוסק עדיִין בעשׂית הקופסות. לעֵת־עתה הוא משמש בכהונַת סַבל. כלומַר, נוטל הוא בכל אַחַת מידיו כדי מאָה קופסות של נייר ורץ בהן על־פני הרחובות הצרים והשוקקים, בין קרוניות־החַשמַל והאַבטומובילים. בדרך ריצתו חַייב הוא להשגיח בשבע עֵינַיִם, שהקופסות לא תימעכנה ולא תרוסַקנה מגודל הלחץ והדחַק. ובשׂכר זה הוא מקבל שני דולָרים וחצי מדי שבוע בשבוע. ולא עוד, אֶלָא שנושׂא הוא אֶת נַפשו גם לתוספת שׂכר. תקוָתו חזקה, כי בקרב הימים יקבל שלושה דולָרים לשבוע. ואולָם כל זה אֵינו אֶלָא לפי־שעה. בעל בית־החרושת הבטיחו, כי במשך הזמַן יכניסהו לפנַי ולפנים וילמדו אֶת מלאכת עשׂית הקופסות גופה. אָז יִהיֶה חלקו מאושר. ואָמנם כדברים האֵלה אָמַר לו בעליו: „השתדל להיות נַער טוב, והיִית אָלראיט". כלומַר: אַשריך באַמריקה!

ה

הנַער השני, שלפנים נקרא שמו וולוול חולדה, נקרא היום בשם ווילי, ואַף הוא מלאכתו מלאכת שליח. כלומַר, משמש הוא נַער להולָכה בחָנות למיני מַכולת. אֶלָא שמלאכתו של זה שוב אֵינה קלה כל־כך. מצווה הוא להשכים עם עלות השחר, בעוד העולָם כולו ישן עדיִין. צריך הוא, ראשית כל, לסַדר ולארוז אֶת כל ההזמנות מיום אֶתמול. אַחַר־כך הוא נושׂא אֶת החבילות לבתי הקונים, אֵלו הלָקוחות. החבילות הלָלו כוללות כל צרכי אוכל למיניהם, כגון: לחם, חמאָה, גבינה, ביצים, סוכּר, חָלָב, שמנת. בחבילות אֵלו עליו לטפס ולעלות על־פני מאות מַדרגות, עד הגיעו לקומה העֶליונה שמתחת לגַג. ואֶת מלאכתו זאת חַייב הוא לעשׂות

בזריזות יתירה, על רגל אַחַת, לפי שעליו לְמַהר ולָשוב אֶל החָנות, לכבד שם אֶת הרצפה ולעשות כל מלָאכה אשר תֵיעשׂה עד הצהרים. משעת צהרים ואֵילך חָפשי הוא לנַפשו. שכָרו לא רב הוא. מקבל הוא בסך־הכל חמשה עשׂר סנט ליום, להוציא את יום הששי בשבת. ביום הששי בשבת הוא מקבל רבע הדולָר בתוספת חַלת־סולת לשבת.

ז

כל מַה שסיפרתי למַעלָה לא סיפרתי אֶלָא על הבנים הגדולים. ואִילו להקטנים אֵין מַניחים כאן לעבוד בבוקר. דין הוא באַמריקה, שהקטנים חַייבים ללמוד בבית־הספר. קטן שאֵינו הולך לבית־הספר — ונשׂאו הוריו עוונו. כאן, באַמריקה, פוקדים עוון בנים על אבותם. וכנגד זה מלמדים אֶת הקטנים בבתי־הספר חינם אֵין כסף. ולא עוד, אֶלָא שנותנים לָהם גם ספרים ותשמישי־כתיבה. כששמע חברנו פיני אֶת הדבר הזה, פג לבו מרוב תמהון. נזכר, כי שם, באֶרץ־מכורתנו, הטילו אִיסור על ילדי היהודים להיכנס לגימנַאסיות. וכאן, באַמריקה, מושכים אותם לבתי־הספר בציצית ראשם, וכל מי שאֵינו רוצה ללמוד, כופים אותו לכך, ואִם לא — ענוש יֵענש. „הלא בעבור זה בלבד, אומר פיני, כדאי לָה למַלכות יון הרשעה לָרדת שם, מֵעבר לים, לעמקי שאול תחתית!"...

אַך מאַחַר שבבית־הספר לומדים הקטנים רק עד הצהרים, יֵש סיפק בידם להקדיש אֶת חצי־היום השני לעבודה ולפרנסה. ואָמנם כך עושים בניה הקטנים של פסי. אֶחָד מהם, זה שנקרא לפנים חרומַף, עובד בבית־מרקחת. מדיח הוא שם אֶת הבקבוקים והולך אֶל הדואַר לקנות בולים. מנהג נהגו באַמריקה, שבולי הדואַר נמכרים בבתי־מרקחת ביחד עם סַממני־רפואָה. מקבל הוא בשׂכר עבודתו זו במשך חצי

היום דולר ורבע לשבוע. „אף זה אינו יוצא לבטלה“, — אומר משה הכורך ולוקח את הכסף מידו.

ז

פייטיל פְּטֶלְלִי נקרא כאן פיליפ. אף הוא לומד בבית־הספר עד הצהרים, ובחצי־היום השני הוא מוכר עיתונים יהודים. רץ הוא על־פני אִיסט־בּרודוויי — מין רחוב — וקורא בקול את שמות העיתונים. מרויח הוא בעסק זה מארבעים ועד חמשים סנט ליום, ופעמים — גם יותר מזה. דבר המובן מאליו, כי גם רינח זה נבלע בתוך קדירת־השותפים של בני־הבית. הכל מכניסים כסף לבית, ומשה הכורך מכלכל את כולם.

ח

הכל מכניסים כסף, ואפילו חברי הרשל, זה המכונה וַשתי, על־שם החבורה שבמצחו. כעת לא יִקרא לו עוד וַשתי ולא הרשל, אלא הארי. אף הוא לומד בבית־הספר עד הצהרים, ומן הצהרים ואילך הוא עומד ברחוב ריווינגטון ליד שולחנה של אחת ממכרותינו, אשה יהודית מעיר־מולדתנו, ועוזר כבגדה במכירת אורז, גריסים, דוחן, אפונים, פולים, עדשים, אגוזים, צימוקים, שקדים, תאנים, זיתים, חרובים, וגם קישואים כבושים. עבודתו אינה קשה ביותר. כל תפקידו הוא רק לעמוד ולהשגיח השגחה מעולה על הנשים הקונות. מדרכה של אשה, כשהיא נגשת ושואלת לגריסים, הרי היא חוטפת דרך־אגב צימוק אחד, או שקד אחד, או תאנה אחת, חוטפת ואוכלת בהעלמה, ולא נודע כי בא אל קרבה. מתוך השגחה מעולה זו למד גם וַשתי אל דרך הקונות לחטוף ולטעום באין רואים ממיני המתיקה

האלה. וכי ממני יִסה נשתי דבר? נשתי, או האָרי, הודה לי במו פיו, כי פעם אַחַת נפל על הצימוקים ואכל מהם אכילה גסה כל־כך, עד כי היה חָש בבטנו שלושה ימים רצופים. בשכר עבודתו אֵינו מקבל כלום, בלתי־אִם אשר יִפּול בחלקו ממַתנַת־ידם של הקונים, שהוא עומד לשמשם. פעמים הוא מסַייע להקונה לָשאת אֶל ביתו אֶת הסחורה מקנַת כספּו, ובשכר זה הוא מקבל מידו דמי־שירות פרוטה אַחַת או שתי פּרוטות, ולפעמים — גם אגורה בת חָמש פּרוטות תעלה בחלקו. פּרוטות אֵלוּ מצטרפות בסוף השבוע לשקל כסף. בעיר־מולדתּנו לא ראה נַשתי פּרוטת־נחושת מימיו גם בחלום. להוציא אֶת יום הפורים, שבּו היה מקבל דמי משלוח־מנות מבעלי־הבתים החשובים. ואולָם יום הפורים הלא חָל רק פּעם אַחַת בשנה, וכאן — כל ימות החול כימי הפּורים הם לו. מַרויח הוא כסף בכל יום וָיום.

— קולומבּוס! מי יסַפּר ומי יערוֹך אֶת כל נפלאותיך? — כך קרא חברנו פּיני מרוב רגשותיו, כשעבר ברחוב ריווינגטוֹן וראה בעֵיניו את נַשתי עומד ליד שולחַן החֶנוּת. נגש אֵליו וקנה מידו חרובים בשלושה סנטים, וסנט אֶחָד נתן לוֹ במַתּנה לאות כבוד וחיבּה יתירה.

ט

ומשה הכּורך בכבודו ובעצמו אַף הוא אֵינו יושב בחיבּוק־ידים. אָמנם כאן אֵיננו עוסק במלאכת כּריכת הספרים, כּמו שהיה עושה בכתריאֵליבקה. משום שכּאן, באֲמריקה, הוא אומר, לא ניתּנה מלָאכה זו אֶלָא לעשירים וגדולי־הממון. מלאכת כּורכי־ספרים טעונה פּה בית־חרושת מיוחָד וכלי־עבודה מיוחָדים ומַכּרים הרבּה. ולעבוד אֵצל אחרים לעֵת־זקנתו אֵינו רוצה. השיאו לו עֵצה, — הלא בּתוך יהודים הוא יושב, ולָהם עֵצה ותושיה — כּי יכּונן לעצמו

ברחוב אֶסכס שולחָן למכירת ספרים, אֵלו סיפורי־מַעשיות לקריאָה, וממנו יִמצא לחמו. העסק הזה מצא בעֵיני חברנו פיני חן רב כל־כך, עד כי נכספה נַפשו אַף הוא לפרנסה כזאת. ולָמה מצא הדבר חן בעֵיניו? משום שכל הקרב לגבי פתָם, הוא אומר, מתפחם אַף הוא. לב פיני נמשך אַחרי ספרים וקונטרסים, כדג זה שנמשך למַיִם. כיוָן שמצא ספר ונָעַץ בו אֶת קצה חוטמו, שוב לא תפרידהו ממנו!

י

ואפילו מחותננו יונה האופה אֵינו אוחז מלאכתו הקודמת בידו. כלומַר, אֵינו עוסק כאן במלאכת האופים. מפני מה? מאותו הטעם האָמור למַעלָה. אֵין אָדם פותח בית־מאפה באַמריקה, הוא אומר, אֶלָא אִם כן אוצרות רוטשילד לו. ומלבד זאת, הוא אומר, חַייב הוא להצטרף לתכלית זו אֶל היוניה — והוא כבר זקן מהיות לו עסקים כאֵלה. ולעבוד אֵצל אחרים, שאֵינם שייכים להיוניה, מתירא הוא: שמא יִקראו האופים שביתה, — מַעשים בכל יום באַמריקה — וסופו לָצאת מעם פניהם בריסוק אברים. אִם כן, מַה יעשה? באו בני־אָדם והשיאו לו עֵצה, כי לחם וחַלות־סולת אָמנם לא יאפה; אֶלָא מַה יאפה? לביבות! לביבות כתריאֶליות, כדרך אפיתן במקום־המולדת. לביבות של חָלָב ממולָאות גבינה, ולביבות סתם ממולָאות כרוב. ואָמנם לא היו ימים מועטים ולביבותיו של מחותננו יצאו לָהן מוניטין בכל גבולות רחוב־היהודים. כשיִקרה מקרכם לעבור ברחוב אֶסכס ותראו כתובת על אַחד החַלונות, והיא כתובה באותיות עבריות גדולות ומאירות־עינַיִם: בכאן מוכרים לביבות אפויות־בית, — וידעתם, כי אֵלו הן לביבותיו של מחותננו, חותן אָחי אֵליהו, יונה האופה. ואִם תפנו לאחוריכם ותראו גם בחַלון הבית שמנגד

כתובת כזאת, אַף היא כתובה באותיות עבריות גדולות ומאִירות־עֵינַיִם: בכאן מוכרים לביבות אפויות־בית, — וידעתם, כי אֵלו שוב אֵינן של מחותננו יונה האופה. הלביבות שמנגד נמכרות על־ידי אַחר לשם קינתור והתחָרות. ולפיכך אַל תסורו לשם. סור תסורו אֶל מחותננו, אֶל חותן אֶחי אֶליהו. וכדי שלא תטעו בכניסַתכם, אני נותן לָכם סימנים: אֶת מחותננו נקל להכיר על־פי מַראֶה פניו בלבד — פנים נזעמים לו. ואִם אותו לא תכירו, מובטח לָכם, כי אותה בוַדאי תכירו. הלא היא מחותנתנו ריבלה האופה. פימה כפולה לָה בסַנטרה ואַלמוגים לגרגרותיה. כל־שכן שתכירו אֶת גיסתי ברכה: זו ניכרת ברגליה הגסות. ואָחות קטנה לָה, שפניה נקודים וצמתה קלועה יפה, אַף היא עושה שם. שמה אַלטה, ולפנים, בעודנו שנינו קטנים, שידכוה לי. ואולָם על ריבה זו עוד אָשוב ואסַפר בפעם אַחרת.

סיפור עֶשרים ושמונה

אָנוּ מבקשים משלח־יד

א

על גורלנוּ אֵין לָנוּ להתאונן. אורחים רצוּיים אנחנוּ בבית שכנתנוּ פסי העבה וּבעלה משה הכּורך. מצאנוּ פה מנוּחָה נכונה, שלוים ושאננים אנחנוּ, עליזים וּשׂמחים. בּיחוּד תּרבה השׂמחה ביום הראשון בשבת, יום שכל בני־החבורה שובתים מעבודתם — היום הזה יום שכּולו טוב הוּא. מתכּנסים אנחנוּ בּחבוּרה, כּל הקטנים יחדיו, וגם חברי מנדל בּתוכנוּ, ואָנוּ הולכים לתיאַטרון. כּוונתי — לראינוע. מחיר הכּניסה אגורת־ניקל לגולגולת, וּאַתּה רוֹאֶה שם נפלאות הרבה כּל־כּך, עד כּי ראשך יסוב עליך כּגלגל! אִילוּ הייתי בּנם של מלָכים או בּן־בּנו של יעקב שיף, כּי־עתּה ישבתּי יומם ולילה בּבית התמוּנות המתנוּעעות ולא יצאתי משם כּלָל. ולא אני בּלבד, אֶלָא אַף חברי מנדל כּך. וגם [שתי, המכוּנה עתה האָרי, אַף הוּא כּך. ואוּלָם שאלוּ־נא אֶת פי אָחי אֶליהוּ, ואָמַר לָכם, כּי אֵין זה אֶלָא מַעשה־שטוּת. לא ניתּן תּיאַטרון, הוּא אומר, אֶלָא לתינוקות. וּאִם תּמצא לאמור: מֵאַחר שאֵין תּיאַטרון אֶלָא לתינוקות, לָמה אֵיפוֹא ישאַף לשם כּל־כּך חברנוּ פיני? וּאשתּו טייביל? וגיסתי בּרכה? גם לָזה מוֹצא אָחי אֶליהוּ תּשוּבה מַספּיקה. הנשים, הוּא אומר, בּינתן לא דבה מבּינַת תּינוקות, וּמפּיני, הוּא אומר, אֵין מביאים ראָיה: כּל מַה שפּיני עוֹשׂה אֵינוֹ עוֹשׂה אֶלָא כּדי להרעימוֹ, כּלוֹמַר, להרעים אֶת אָחי אֶליהוּ. וסוֹף דבר היה, כּי אָחי אֶליהוּ הרבּה לדבּר בּגנוּתן של התמוּנות

המתנוֹעעוֹת, ולא נתקררה דעתוֹ עד שהלך אַף הוּא אִתנוּ פעם אַחַת, ביום הראשוֹן בשבת. מאוֹתוֹ יוֹם ואֵילך אֵינוֹ מסרג אפילוּ על שבוּע אֶחָד והוֹלך בכל יוֹם ראשוֹן לתיאַטרוֹן. כּוּלָנוּ הוֹלכים, בנערינוּ וּבזקנינוּ. אפילוּ פסי וּמשה בעלה וּמחוּתנינוּ — הכל הוֹלכים לראוֹת בּמַחזה אֶת התמוּנוֹת המתנוֹעעוֹת. הכל — חוּץ מאִמא. „הבעלה, היא אוֹמרת, יִשכּב בקברוֹ, והיא תלך לבתי תיאַטראוֹת וּלבתי קרקסאוֹת? אַל יִזכּוּ, היא אוֹמרת, שׂוֹנאֶיה לכך!"...

ב

אֲמנם מצאנוּ מנוּחָה בבית שכנינוּ ויפה חלקנוּ שם. ואַף־על־פּי־כן לא טוֹב היוֹת האָדם אוֹרח כל ימיו. חַייב אָדם לבקש לוֹ תכלית, למצוֹא לוֹ עבוֹדה וּמשלח־יד. כּל הדר בּאַמריקה חַייב לעשׂוֹת חַיִים. כּך אוֹמר אָחי אֶליהוּ. בּא הוּא בכל יוֹם מבית חוֹתנוֹ יוֹנה האוֹפה ויוֹשב עם אִמא לָשׂיח בדבר תכלית. גם בּרכה יוֹשבת כּנגדם. ואַף חברנוּ פּיני כּאן. פּיני כּבר התוָה לפנינוּ דרכים רבים ותיקן לָנוּ כּמה תקנוֹת. ואוּלָם כּל דרכיו מאֶפע וכל תקנוֹתיו ללא הוֹעיל. כּלוֹמַר, אֶפשר, שכּוּלָם טוֹבים וּמוֹעילים, אֶלא שאֵינם מוֹצאִים חן בּעֵיני אָחי אֶליהוּ. ואֵלה שמוֹצאִים חן בּעֵיני אֶליהוּ אֵינם מפיקים רצוֹן מגיסתי בּרכה. למשל, מַחשבה עלתה בדעתוֹ של פּיני, כּי הוּא ואֶליהוּ וּברכה וטייביל יֵלכוּ אַרבעתָּם לבית־המלָאכה ויֵעשׂוּ כּוּלָם חַייטים התּוֹפרים בּמכוֹנה. ענתה בּרכה ואָמרה, כּי לכבוֹדה של המלָאכה הנאָה הזאת, מלאכת החַייטים, לא היה כּדאי לָנוּ לעזוֹב אֶת אֶרץ־מוֹלדתנוּ, להשליך נַפשנוּ מנגד על הים ולָבוֹא לאַמריקה! אָמַר לָה אֶליהוּ, כּי עדַיִן אֵינוֹ יוֹדע, איזוֹ מלָאכה נאָה יוֹתר: מכירת לביבוֹת בשוּק אוֹ תפירת בּגדים בּמכוֹנה? כּעסה גיסתי בּרכה וחמתה בּערה בָּה, שאָחי אֶליהוּ מגנה אֶת

לביבות אָביה. רמזה לו, שאִילמלא לביבותיו של אָביה אשר ברחוב אָסכס, היו כוּלָם נפוּחי־רעב.

ג

אוהב אני אֶת חברנוּ פיני על מדבּרוֹ הנאוה ועל שטף לשונוֹ. כשהוּא פוֹצה פּה וּמתלהב, גצים ניתּזים מלשונוֹ. כּיון ששמע אֶת הטענוֹת והמַענוֹת הללוּ, מיד קפץ ממקוֹמוֹ, התחיל מנַענע ידיו ודרש לפנינוּ דרשה נלהבה, כּוּלָה אֵש אוֹכלה. וזה אשר דרש פיני לפנינוּ בלשונוֹ הנמלָצה:

— אִי לָכם, בּני־אָדם יוֹשבי חוֹשך וצלמוּת, אסירי עבדוּת ושפלוּת! רוֹאה אני בכם, כּי גָלוּת יון החשוּכה והשוֹממה עוֹדנה מַעמיקה שרשיה בּלבבכם, עוֹדנה עמוּסה על שכמכם כּמַשׂא לעיפה, ולא תּתּן אֶתכם להרים ראש ולזקוֹף גב ולראוֹת נכוֹחוֹת! וַתּשכּחוּ, כּי בּאַמריקה אַתּם, בּאֶרץ החוֹפש והשויוֹן, ולא בּרוּסיה אֶרץ־מכוֹרתכם, מקוֹם מרבּץ חזירים. וַתּשכּחוּ, כּי כּל בּעלי המיליוֹנים ואֵילי־הכּסף בּאַמריקה עבדוּ בּימי נעוּריהם עבוֹדת־פּרך וּבזיעת־אַפּים עשׂוּ עוֹשר. הללוּ היוּ חַייטים וישבוּ בּבתּי־המלאכה לתפּוֹר מכנסַים, והלָלוּ היוּ רוֹכלים וסחרוּ בּחוּצוֹת קריה. אַדרבּה, שאלוּ־נא אֶת פּי ראקינפיילר, קארנייגי, מוֹרגאן, וואנדירבילט — ויאֹמרוּ הם לָכם, מה היוּ בּנעוּריהם וּמה עשׂוּ לפנים? האִם לא היוּ גוֹרפי־ביבים? האִם לא עסקוּ בּמכירת עיתּוֹנים בּשוּק? אוֹ כּלוּם לא ציחצחוּ נַעלי זרים בּאגוֹרת־ניקל? אוֹ למדוּ־נא אֶל דרכי מלך האַבטוֹמוֹבילים, הלא הוּא מיסטר פוֹרד הידוּע, וּקחוּ מוּסר ממנוּ: שאלוּ־נא אֶת פּיו, אִם לא היה בּימי נעוּריו רכּב, המחַמר אֶצל אחרים? אוֹ בּוֹאוּ־נא והתבּוֹננוּ אֶל הגדוֹלים וַאנשי־השם אשר בּאֶרץ הזאת — אֶל וואשינגטוֹן, למשל, אוֹ אֶל לינקוֹלן, אוֹ אֶל רוּזוולט —

הַאִם נולדו כּוּלָם בגדלוּתם, האִם הורתם ולידתם היו בערש־המלוּכה? או מי לָנו גָדול מהנשיא ווילסון בכבודו וּבעצמו — וכי לא היה, במחילה ממנו, מלמד לפנים?...

ד

על הדברים האַחרונים לא יכול עוד אָחי אֵליהו לעבור בשתיקה. עמד והפסיק אֶת פיני בְעֶצם דבריו:

— אֵי, פיני, הלא מדבר אַתה על השם ועל משיחו ועל נבַתקה! אַל־נא תשכח בחָפזך, כי לְעֵת־עתה ווילסון מלך הוּא לָנו!

ואוּלָם אֵין דבר העומד בפני פיני בשעת התלהבותו. ממַלא הוּא שחוק פיו על אֵליהו ועל דבריו:

— חַה־חַה! מלך? מנַיִן לך מלך פּה? אֵין מלך בּאַמריקה! אִיש הישר בְעֵיניו יעשה! מדינה חָפשית, דימוקראטית!

— בקיצור, לוּא יהי כדבריך. אִם מלך אֵיננו, הרי נשיא הוּא. מה הבדל יֶש כּאן? — מנַסה אֵליהו לעמוד בדבריו, אַך פיני משסעו:

— לאַט לך, אֵליהו! הבדל גָדול יֶש כּאן! מַבדילים בין מלך לבין נשיא, כּשם שמַבדילים בין יַכֶּכָּה לַיֶבֶּבָּה! מלך לחוד, ונשיא לחוד. המלך — כּתר־מַלכותו עובר לו בירוּשה, ואִילו נשיא נבחָר מקרב העם. רצוננו בכך — יִהיֶה ווילסון נשיאֵנו עוד לאַרבע שנים, אֵין רצוננו בכך — ישוב לכבודו הראשון להרביץ תורה לתינוקות של בית־רבם. ולא זו בלבד. האִם ידעת, אֵליהו, והשיבות אֶל לבך, כּי עוד שנים מעטות — וגם אני אוכל להגיע לכתרו של נשיא?

— אַתה? נשיא?

— אני! נשיא!

ה

מיום שידעתי את אָחי אֵליהו ועמַדתי על טבעו לא ראִיתיו צוחק כל־כך, כמו שצחק בפעם הזאת. הלא יודעים אַתם את אָחי אֵליהו ואֶת רוחו, שבעל מרה שחורה הוא מטבע בריאָתו ודאָגה תכסה תמיד אֶת פניו. שחוק וקלות־ראש זרים לו. גם כשהוא שוחק לפעמים, אֵינו שוחק אֶלָא כמי שכפאו שד. רק שפתו האַחַת נעה ומגחכת. ואולָם בפעם הזאת תקפו הצחוק כל־כך, שאִמא נבהלה למַראֵהו. ואָמנם היה לו על מַת לצחוק. אִילו ראִיתם אותה שעה אֶת חברנו פיני ואֶת עמידתו, כשהוא נועֵץ שתי ידיו בכיסי מכנסיו הצרים, שמתחתיהם נשקפות בכל אָרכן ורחבן נעליו החדשות, נַעלי אַמריקה הגסות, ואִילו השגחתם בעניבת צוארונו המשורבבת, זו שטייביל מטפלת בה ומתקנת אותה מדי פעם בפעם לסעדה ולכוננה על מקומה הראוי, ואִילו העיפותם עין במגבעתו הקטנה והקשה, זו מגבעת אַמריקה, שאֵין לָה מקום אחיזה בקדקדו, ובעיקר — אִילו ראִיתם אֶת עֵיניו קצרות־הראִיה ואֶת חוטמו המחודד, הצופה ויורד למַטה, לתוך פיו, — כי־עתה גם אַתם לא יכולתם להתאַפק מצחוק.

ריבונו של עולָם! הזה יִהיֶה נשיא באַמריקה?..

ו

לאַחַר שכילָה אָחי אֵליהו לצחוק, פנה ואָמַר אֶל אִמא כדברים האֵלה:

— ובכן, אותנו כבר הבטיח פיני בפרנסה ובכלכלה: כולָנו נלך לבתי־המלָאכה לתפור מכנסַים ושמלות במכונה. ופיני עצמו בוַדאי שמקומו נכון לו בחַיִים — הלא הוא יִהיֶה,

אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם, נְשִׂיא בְּאַמֵרִיקָה. אֲבָל אֵלֶּה הַקְּטַנִּים מַה תְּהֵא עֲלֵיהֶם?

רָמַז עָלַי וְעַל חֲבֵרִי מֶנְדְל. עֵינוֹ צָרָה בָּנוּ, שֶׁאָנוּ סוֹבְבִים כָּל הַיּוֹם בָּרְחוֹבָה שֶׁל עִיר בְּאֶפֶס עֲבוֹדָה וּמְשַׂחֲקִים לְהֲנָאָתֵנוּ בְּמִשְׂחַק הַכַּדּוּרִים וְהַפְּסִיפַס. וּכְבָר נִיסָּה פַּעַם אַחַת לֶאֱחוֹז בְּאָזְנִי, כְּמוֹ שֶׁסִּפַּרְתִּי לְמַעְלָה, — וְקִיבֵּל אֶת עָנְשׁוֹ מִידֵי אַחַד הַבִּרְיוֹנִים בַּהֲרָמַת אֶגְרוֹף, לְמַעַן יֵדַע, כִּי יֵשׁ דִּין וְיֵשׁ דַּיָּין לִקְטַנִּים בִּמְדִינַת קוֹלוּמְבּוּס.

— עַד שֶׁאַתֶּם דּוֹאֲגִים לְהַיְלָדִים, דַּאֲגוּ תְּחִילָּה לְעַצְמְכֶם! — נַעֲנָה וְאָמַר מֹשֶׁה הַכּוֹרֵךְ וְרָמַז בָּזֶה רְמִיזָה גְּלוּיָה, כִּי אָמְנָם אוֹרְחִים רְצוּיִים אֲנַחְנוּ לוֹ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן כְּבָר הִגִּיעָה לָנוּ הַשָּׁעָה לִפְנוֹת עַל יָמִין אוֹ עַל שְׂמֹאל וּלְבַקֵּשׁ לָנוּ פַּת־לֶחֶם בְּאַמֵרִיקָה...

ז

כְּסְבוּרִים אַתֶּם, כִּי נָעִים לָנוּ לָשֶׁבֶת בְּבֵית זָרִים וְלֶאֱכוֹל לֶחֶם־חֶסֶד עַל שׁוּלְחָנָם? אִמָּא עוֹזֶרֶת לְפֶסִי בְּכָל מְלָאכָה בַּמִּטְבָּח. אוֹפָה הִיא וּמְבַשֶּׁלֶת וְכוֹבֶסֶת וּמְפַנָּה אֶת הַבַּיִת. טַייבִּיל אֵשֶׁת פִּינִי מַצִּיעָה אֶת הַמִּיטּוֹת וּמְכַבֶּדֶת אֶת הָרִצְפָּה. וּפִינִי עַצְמוֹ עוֹזֵר לְמֹשֶׁה הַכּוֹרֵךְ אֵצֶל תְּרִיס הַסְּפָרִים אֲשֶׁר לוֹ. אָמְנָם מֵעֶזְרָתוֹ שֶׁל פִּינִי לֹא תִּצְמַח תּוֹעֶלֶת רַבָּה. כִּי זֶה דַּרְכּוֹ שֶׁל פִּינִי: כֵּיוָן שֶׁרָאָה סְפָרִים מוּנָּחִים לְפָנָיו, שׁוּב לֹא יָזוּז מֵהֶם. נָעַץ אֶת חוֹטְמוֹ בְּסֵפֶר — וְשָׁכַח אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ. וְלֹא דַּי לוֹ שֶׁהוּא קוֹרֵא בִּסְפָרִים, אֶלָּא שֶׁבִּיקֵּשׁ וּמָצָא לְעַצְמוֹ גַּם מְלָאכָה מְשׁוּנָּה — כּוֹתֵב הוּא! עֵט נוֹבֵעַ זִימֵּן לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, מִין עֵט אַמֵרִיקָאִי, שֶׁצִּינּוֹר לוֹ בְּקִרְבּוֹ, וְהַצִּינּוֹר שׁוֹפֵעַ דְּיוֹ מֵאֵלָיו עַד בְּלִי דַּי. הַנְּיָיר עוֹלֶה פֹּה בְּזוֹל גָּדוֹל, בַּחֲצִי־חִינָּם מַמָּשׁ, — וַהֲרֵיהוּ יוֹשֵׁב וּמְקַרְצֵף בְּעֶטוֹ עַל־גַּבֵּי הַנְּיָיר.

— מלמד אַתה אֶת אֶצבעותיךָ לכתוב? — שואלו אחי אֵליהו. ואולָם פיני אֵינו עונהו דבר. קופל הוא אֶת הנייר הכתוב ומַצניעו במקום הסמוי מן העין, בסתר כיס־חָזהו. הכיס תפח כולו מרוב הניירות, הצפונים שם למשמרת, ונראֶה כשק מלא וגדוש.

ח

גם אני וחברי מנדל אֵיננו יושבים בחיבוק־ידים. עד שנמצא לָנו עֵסק לעסוק בו, אָנו עוזרים לבני־החבורה עד כמה שידנו מַגעת. אני עוזר על־יד הנַער הבכור חָבית, המכונה פה סאֶם, בהבאת קופסות־הנייר לבעליהן. וחברי מנדל פעמים שהוא מקבל השפעה מוולוול, זה הנַער המכונה עכשיו ווילי, בחנות־המַכולת, ופעמים שהוא כרוךְ אַחרי פייטיל, אשר היום יקראו לו פיליפ, זה שמוכר עיתונים יהודים בשוק. תשלומים אֵין אָנו מקבלים מידם בעבודתנו, אבל בשכר זה הם לוקחים אותנו על חשבונם בכל יום ראשון אֶל התיאַטרון, כלומַר, אֶל הראינוע. וכשאָנו יוצאִים מן התיאַטרון, הם מכבדים אותנו בגלידה, שקוראִים אַייזקרים. גלידה זו כורכים ואוכלים בשני צנימים מתוקים, או בוחשים ושותים במי־סודה. אַחרי אָכלנו ואַחרי שתותנו אָנו יוצאִים לטייל בגַן. הגנים רבים בניו־יורק, והכניסה לתוכם מותרת לכל אִיש — חינם אֵין כסף. אַמריקה אֶרץ־חמדה היא מאֵין כמוה. הולךְ אַתה לכל מקום שאַתה רוצה ועושה אַתה כל מַה שלבךָ חָפץ.

ט

כששעתי פנויה, אני סר אֶל חברי וידידי מאָז, אֶל נַשתי, המכונה עכשיו האָרי. נַשתי שמח תמיד לקראתי ומַסביר לי פנים. אבל כנגד זה אֵין בעלת־חנותו מַסבירה

לי פנים. זו הרגישה, כי נשתי מַעניק לי באֵין רואים חרוב אֶחד או צימוקים ושקדים אחָדים. „בפני שני לקקנים, היא אומרת, אֵין חנותה יכולה לעמוד"... מאָז חָדלתי לָלכת אל נשתי. מחַכה אני בבית בכל עֶרב לבואו, והוא מביא לי בכיסו מדי פעם בפעם מכל אשר יעלה המַזלג. ראתה ברכה, כי לועֵס אני מיני לעיסה בפי, הלכה וסיפרה את הדבר לפני אָחי אֵליהו. בא אֵליהו ושאָלני: מַה בפי? אָמַרתי לו: „טשואינגגום". זה שהכל לועסים באַמריקה. אָמרה ברכה, כי גועל־נפש יאחזנה למַראֶה לעיסה זו, שלועסים באַמריקה. אָמַר לָה אָחי אֵליהו: „לוא יהא הדבר בעֵינַיִךְ, כאילו בהמות הן, שמַעלות גרה". שמע פיני, כי אֵליהו מדמה את אַנשי אַמריקה לבהמות, והתקצף. אָמַר לו:

— נוטל אַתה עם סגולָה כזה, גוי חָכם ונבון, ראש וראשון, הטוב והיפה והנַעלה והחָפשי מכל גוֹיֵי האָרץ, ומדמה אותו לבהמה, להבדיל ?!... הגידה לי אֵיפוא ואַל תכחד ממני רק את הדבר הזה: מה היה גורלנו עתה, אילו לא גילָה חָלילָה קולומבוס אֶת אַמריקה?

— היה בא אַחר ומגלה אותה! — עונהו אָחי אֵליהו בפשטות רבה, בלי לחשוב מַחשבות הרבה.

י

ברוךְ המקום, ברוךְ הוא. בשורה בפי היום: כבר מצאנו עבודה. אֵין אָנו צריכים עוד לָלכת בטלים, אֵין אָנו זקוקים עוד ללחם־חסד. עובדים אנחנו בבית־מלָאכה. כלומַר, לא אני ולא חברי מנדל העובדים. אנחנו לא נצלח עוד למלָאכה. קטנים אָנו מעבוד. אֶל בית־המלָאכה הולכים לעֵת־עתה שנַיִם ממשפחתנו: אָחי אֵליהו וחברנו פיני. מַה טיבה של מלָאכה זו וכיצד עובדים בבתי־המלָאכה? על כל זה יבוא הכתוב להלן.

סיפור עֶשרים ותשעה

אָנוּ עוֹבדים בבתי־המלאכה

א

כיצד עוֹבדים בבתי־המלָאכה — לא אוכל להגיד לָכם בדיוק. בעֵינַי לא ראִיתי זאת. אֵין מַניחים לי להיכָּנס לשם, מפני שאֵינני עדַיִן בר־מצוָה. כל מַה שאני יודע — יודע אני רק מפי השמוּעה. מפי אָחי אֱליהוּ וחברנוּ פיני. מדי עֶרב בּעֶרב, כּשהם שבים מבית־המלָאכה, הם מסַפּרים בּאָזנינוּ חידוּשים ונפלָאוֹת. בּאִים הם תמיד עיפים ורְעֵבים, ואָנוּ יוֹשבים לסעוֹד אִתּם סעוּדת־הָערב. ואָז הם נוֹתנים לפנינוּ דין וחשבּוֹן על כּל מַעשׂיהם אשר עשׂוּ ועל כּל הנסיוֹנוֹת אשר נתנַסוּ במשך היוֹם.

ב

אָחי אֱליהוּ וחברנוּ פיני — שניהם עוֹבדים בשני בתי־מלָאכה שוֹנים. אֶחָד מהם מלאכתּוֹ מלאכת חַייט. כּלוֹמַר, תּוֹפר הוּא מכנסַיִם, במחילה מכּבוֹדוֹ. והשני גֶהָץ הוּא. החַייט באַמריקה אֵינוֹ עוֹשׂה מלאכתּוֹ בּידיו, אֶלָּא תּוֹפר במכוֹנה העשׂוּיה לכךְ. ואוּלָם גם תּפירה במכוֹנה תּוֹרה היא, שצריכה לימוּד. המכוֹנה אֵינה תּוֹפרת מאֵליה. אִם כּן אֵיפוֹא, כּיצד הגיע אָחי אֱליהוּ לכךְ, אַחרי שאבוֹתינוּ ואבוֹת אבוֹתינוּ לא היוּ חַייטים מעוֹלָם ולא ראוּ מימיהם מכוֹנת־תּפירה אַף בּחלוֹם? והלא מוֹצאֵנוּ, אוֹמרת אִמא, מגזע היחש, שכּוּלוֹ חַזנים, רבּנים ושמשים! אֶלָּא אֵין מַקשים על אַמריקה. אֵין

לךָ דבר באַמריקה, אשר יִבצר מאיש לעשותו. באַמריקה לומדים ומתרגלים לכל מלאכה. וסימן לדבר: מלאכת הרבּנות. הרבּנות הלא בוַדאי תורה עמוקה היא, שלא כל אָדם זוכה לדעתה. הלא הרב חַייב, על כּל פּנים, להיות מוסמךְ בהוראה ולָדעת פּרק בהלכות אִיסור והיתר. ואַף־על־פּי־כן מוצאִים אַתּם באַמריקה מיני רבּנים הקרואִים רֶברֶנדים, שבּעיר־מולדתּם, מעֵבר לים, היו קצבים. אָחי אֵליהו פּגש פּה אָדם אֶחד מבּני עירנו, שפּרנסתו פּרנסַת מוהל ורברנד, ואָדם זה היה בכתריאֵליבקה חַייט, ולא חַייט סתם, אֶלָא חַייט של שׂמלות־נשים.

שאָלו אָחי אֵליהו: „היִתּכן?"

אָמַר לו: „אַמריקה!"...

ג

כיצד לָמַד אָחי אֵליהו אֶת מלאכת התּפירה במכונה? אַל תשאָלו. שהרי כיצד לָמַד החַייט של שׂמלות־הנשים אֶת מלאכת המוהלים באַמריקה? אָמנם הרבּה גילגולים נתגלגל אָחי אֵליהו עד שזכה והגיע למַדרגת חַייט. מתּחילה נתנו לו יִתּור של בגדים, אֵלו שיורי אָריג שאֵין בּהם צורךְ, להעבירם תּחת מַחַט המכונה. העבירם אַחַת ושתים — ויצא בשלום. למחר כּבר נתנו לו לתיפּור בגדים מַמש, כּלומַר, מכנסַיִם. ישב אֶל המכונה והתחיל מתפּר. אָמנם אוי לו לאותו תּיפּור! ואַף־על־פּי־כן, בּואו ונַחזיק לו טובה גם על זאת. כּי הנה חברנו פּיני לא עמד גם בּנסיונו הראשון. ולא משום שהתעצל במלאכתו — חַס וחלילה! חברנו פּיני מוכן ומזומן לעבוד באַמריקה כּל עבודה קשה, גם בּחומר ובלבינים, ובלבד שיעשׂה חַיִים כּאַחַד האָדם. ואולָם זו רעה חולה, שראִיתו קצרה וטבעו טבע מבוהל: עושׂה הוא אֶת מלאכתּו בּחפּזון ובזריזות יתירה. גם אותו הושיבו אֶל המכונה, כּמו

שהושיבו אֶת אָחִי אֱליהו. גם לידו נתנו שיורי אריג להעבירם אֵילך ואֵילך תחת המַחט. אֶלָא שבא השטן והכשילו וקילקל אֶת כל השורה: מרוב בהילותו ושקידתו שירבב פיני אֶת מעילו אשר הוא לובש תחת המַחַט ותיפר אֶת שרוולו השמאלי והדביקו אֶל המכונה. נס נַעשה לו, שהמכונה לא פגעה בידו! הוי־הוי, מַה גָדול היה הצחוק בבית־המלָאכה! כל החַייטים הריעו לקראתו ושמוהו לעג וקלס. גרינהורן קראו לו. גרינהורן פירושו ירוק. וירוק מַשמעו פרא־אָדם. כלומַר, אָדם שזה מקרוב ירד מעל האניה ועדיין לא מצא באַמריקה אֶת ידיו ואֶת רגליו. ירוק שם־גנַאי הוא כאן, גָרוע מן השם גנב. ואַף־על־פי־כן לא היתה הרעה גדולָה כל־כך, אִילמלא קרה אֶת פיני מקרה לא־נעים, כאשר יסופר להלן.

ד

באותו בית־המלָאכה, שבו עבד אָחִי אֱליהו במכונה וחברנו פיני בא אַף הוא אַחריו ללמוד שם אֶת מלאכת התפירה, נמצא אֶחָד ממיודעֵינו הישנים, שונאו ובעל־דבבו של פיני מתמול שילשום, — הלא הוא החַייט ההייסיני. בוַדאי לא שכחתם עדיין אֶת החַייט ההייסיני, שהפליג עמנו באניה אֶחָת. ובוַדאי תזכרו גם אֶת הדבר הזה, כי החַייט ההייסיני וחברנו פיני לא יכלו לדבר שלום אִיש עם רעֵהו. והנה מן השמַיִם סייעו אותם, ששניהם יִזדמנו לבית־מלָאכה אֶחָד. ולא זו בלבד, אֶלָא שפיני לָקה כפלַיִם ותבוסתו היתה שלמה. כי הנה בבית־המלָאכה הזה גָדול כבודו של החַייט ההייסיני וידו על העֶליונה. לא חַייט פשוט הוא, התופר במכונה, אֶלָא גַזָר, כלומַר, גוזר אֶת האריג ומַתקינו לחַייטים לתפירה. ולא די לו גם בזה. אומר הוא, כי לא לאורך־ימים יעמוד במלאכתו זו. נושא הוא אֶת נַפשו להיעשות בקרב הימים רַשָם, כלומַר, רושם רישומים וצר צורות

לבגָדים. עטרה זו של רשם אֵין למַעלָה ממנה במלאכת החַייטים. הרשם מקבל שׂכרו חמשים דולָר לשבוע, וגם שבעים וחמשה דולָר, וגם מאָה דולָר תשׂיג ידו! ברצות אלוהים דרכי אִיש, כל הצינורות נפתחים לפניו. כמַאמרה של גיסתי ברכה: „הקדוש־ברוך־הוא נוהג עם בריותיו שלא כשורה: לזה נותן חָבית יין, ולזה מַים במשוּרה"...

ה

כשבא פיני לבית־המלָאכה, מיד יצא לקראתו החַייט ההייסיני. עמד כנגדו, נתן בו אֶת משקפיו המַבהיקים, תקע לו אֶת כפו ואָמַר לו בלעז: „האו דו יו דו?" כלומַר, מַה שלומךָ, רב קרוב? הסתכל בו חברנו פיני בעֵיניו קצרות־הראִיה, תוהה עליו ומתפלא: מַה טיבו של ברנש זה? — ולא הכירו. ורק לאַחַר שהלָז קרא לו בשם האניה „פרינץ־אַלברט", נזכר פיני וידע, מי הוא העומד לפניו. והיה לו הדבר הזה, הוא אומר, כסילון מַמאִיר וכמַחַט בבשׂר החַי. לכאורה, מה רעה עשׂה לו החַייט ההייסיני? ואַף־על־פי־כן, לוּא גם יָדע, הוא אומר, כי יִשתכר פה אֶלף דולָר לשבוע, לא יעמוד בבית־המלָאכה הזה אפילו רגע אֶחָד! כלכל לא יוכל אֶת החַייט ההייסיני, תוֹעֵבה הוא לו!...

ו

בקיצור, פיני אֵינו רוצה עוד להיות חַייט. הלך לבית־מלָאכה אַחר והשתכר שם בתור גהץ. כלומַר, לפי־שעה הריהו עדיִין שוליה של גהצים. וכאשר יִלמַד אֶת המלָאכה על־בוריה, יֵלך מחַיִל אֶל חָיִל, למַעלָה, למעלָה. עד היכן?

— דבר זה אֵין לָדעת, — אומר פיני. — אֵין אִיש יודע, מַה יֵלד לו יום מחר. גם קארנייגי, הוא אומַר, וגם

ראקינפיילר לא ידעו מעולם, כי יגיעו לַמדרגה גבוהה כל־כך בסולָם העושר.

ואולָם עד שיגיע פיני לַמדרגה גבוהה בסולָם העושר, הריהו מתגלגל בִיסורים ונכשל שבע פעמים ביום. והכל בשל טבעו המבוהל, שעושה הוא תמיד אֶת מלאכתו בחפזון ובלא זהירות כל־שהיא. וגם ראִיתו הקצרה עומדת לו למפגָע על דרכו. בכל יום ויום הוא חוזר הביתה צרוב ופצוע.

פעם אַחת חָזר בעֶרב וחוטמו פגוע. זה מנַיִן לו? מטפל היה במַגהץ, וצרב אֶת חוטמו. אֵיזו הדרך בא המַגהץ ונגע בחוטמו? אָמַר פיני, כי חוטמו לא המתין עד אשר יסריח המַגהץ אֶת עצמו ויגיע אֵליו. לא המַגהץ, הוא אומר, הלך אֵצל החוטם, אֶלָא החוטם הלך אֵצל המַגהץ. כיצד? עומד היה פיני לבקש חומר למלאכתו, ומפני קוצר־ראִיתו נָחַן אֶל השולחָן והתחיל ממַשש בידיו — ופגע קצה חוטמו במַגהץ המלובן.

— חדל־אִישים, גם כשהוא נופל על התֶבן, נוגף רגלו באֶבן...

אמירה זו של מי היא? כסבור אני, שמשערים אַתם בעצמכם, כי ברכה אָמרה זאת. יפה כוחָה של גיסתי ברכה במאמרות שנונים ובמשלי חכמים!

ז

דעתה של ברכה אֵינה נוחָה ממנו. וגם דעתה של אִמא כך. וגם טייביל אֵינה שׂבעה רצון. כלום ראִיתם מימיכם נשים שׂמחות בחלקן? מבכות הן עלינו, על הגברים, שמוכרחים אָנו לעבוד עבודת־פרך באַמריקה. וכי קלה בעֵיניכם עבודת בתי־המלָאכה, שמפרכת אֶת הגוף ואֶת הנשמה גם יחד?! מכיון שהאִיר הבוקר, אַתה מצווה לעמוד הכן על מלַאכתך. הנסיעה לבית־המלָאכה נמשכת שעה

ארוכה, ומתפילת שחרית בודאי שאי־אתה בן־חורין להיפטר. אמור מעתה, אימתי אנו חייבים להשכים בבוקר? ולאחר לבוא אל בית־המלאכה אפילו כדי רגע אחד אסור מטעם המשגיח. מי שאיחר לבוא חמשה רגעים לאחר הזמן הקבוע, פוחתים לו שכר חצי־יום. תאמר: כיצד יודעים בבית־המלאכה, אם איחרת לבוא כדי רגע אחד, או לא? באמריקה יודעים הכל. מנהג נהגו באמריקה, שכל בית־מלאכה יש לו שעון מיוחד לכך. כשאתה בא בבוקר לבית־מלאכתך, אתה מצווה לגשת תחילה אל השעון ולנקוב שם את כרטיסך במין מקב העשוי לדבר, ובזה ציינת את שעת בואך — את מספר השעה והרגע בדיוק. אחר־כך בא המשגיח ומעיין בכרטיסך ומדקדק עמך כחוט השערה.

ח

חוששני, שלא נאריך ימים בבתי־המלאכה. אחי אליהו אומר, כי הפועלים נפגעים כל הימים על־ידי המשגיח ונאנחים תחת עולו הקשה. כל בית־מלאכה באמריקה יש לו משגיח, זה רב־הפועלים, הצופה הליכותיהם של העושים במלאכה, ובלעדיו לא ירים איש את ידו ואת רגלו. ולא משגיח אחד יש, אלא משגיחים הרבה. כל קומה וקומה ומשגיחה המיוחד. בקומה זו, שבה עובד אחי אליהו, מינו משגיח איש צר ואויב, כהמן הרשע בשעתו. לשעבר היה אף הוא חייט, אלא שמצא חן בעיני בעל־הבית ונתעלה והגיע למדרגת משגיח. הפועלים אומרים, כי פגיעתו של זה קשה אף מפגיעתו של בעל־הבית בכבודו ובעצמו. וקול העבירו בבית־המלאכה, כי המשגיח מזיז את מחט השעון לפנים, כדי להקדים את השעה, ובזה הוא גורם רעה להפועלים, שהם מאחרים בכל שעה שהם באים. מה תאמרו לתעלולי נוכל שכמותו?... וחברנו פיני מספר על בית־

מלאכתו גדולות ונצורות גם מאלה. המַשגיח שלָהם, הוא אומר, אֵינו נותן רשות להפועלים להשיב רוחָם אֶל קרבם ולעיין אפילו בעיתון. המַפסיק מלאכתו וקורא עיתון בבית־המלָאכה הרי זה מתחַייב בנַפשו! ולעשן סיגַריות — על אַחַת כמה וכמה! וגם לדבר דבר ביניהם אָסור לָהם. הדממה בבית־המלָאכה, הוא אומר, רבה כל־כך, שנשמע קול הזבוב בעופפו. אַף הגה קל, הוא אומר, לא יִשָמַע, אַף רחש כל־שהוא, מלבד רעש המכונות ושיקשוק הגלגלים. עוד מַעלָה אַחַת אַתם מוצאִים בבית־מלאכתו של פיני. שם מחַממים את המַגהצים בגַז. אַל תקרא גַז בקמץ, אֶלָא גֶז בסגול. כך הוא נוסַח אַמריקה. אָמנם אֵין בין גַז שבמקומותינו לגֶז שבאַמריקה כלום: מַה זה מַסריחַ, אַף זה מַסריחַ. ואַף־על־פי־כן אָסור לאָדם באַמריקה לאמור גַז. חַייב אָדם לאמור גֶז. להכעיס אֶת כל העולָם כולו. וַדאי לי, אִילו אָמרו במקומותינו גֶז, היו באִים בני־אַמריקה ומעוותים אֶת הכתוב ואומרים גַז.

ט

אִם כה ואִם כה — והגֶז של המַגהצים מעמעם אֶת מוחם של הפועלים בבית־המלָאכה ומַחליש אֶת לבם כל־כך, שהם מתעלפים ומַפסיקים אֶת מלאכתם. וכשמַגיע יום הששי בשבת, פוחתים לָהם משׂכרם. בעלי־הבתים מבקשים מהם תואנות תמיד. פעם אַחַת אִיחַרת כדי חמשה רגָעים, מיד פוחתים לך חצי היום. פעם שנית הקדמת לָצאת — שוב חצי יום. פעם שלישית התעלפת מחום הגֶז — קיפחת שׂכר יום תמים.

לא, לא נוכל לָשׂאת עוד אֶת העוול הנורא, הנַעשה לָנו בבתי־המלָאכה לעֵיני השמש. חַייבים אנחנו לקרוא שביתה ממלאכתנו!

סיפור שלושים

אָנוּ שׁוֹבתים

א

כמדומה לי, שאֵין לךָ בעוֹלם דבר טוֹב ויפה ונוֹחַ לבריוֹת משביתה. משל למה הדבר דוֹמה? למלמד קפדן, שהיה מַכּה אֶת תּלמידיו ורוֹדה בהם באַכזריוּת יתירה. עד שבּאוּ ההוֹרים והוֹציאוּ אֶת בּניהם מרשוּתוֹ וּביקשוּ לָהם מלמד אַחר במקוֹמוֹ. נמצא, שבּין כּה וָכה הקטנים פּטוּרים מעוֹל תּוֹרה.

מַה שאֵירע לאוֹתם התּלמידים אֵירע גם לאָחי אֶליהוּ ולחברנוּ פּיני. שניהם פּטוּרים עתּה מעוֹל בּתּי־המלָאכה. מיוֹם שנקראה שביתה מטעם הפּוֹעלים הרי הם חָפשים לָשבת בּבית כּכל אשר תּאַוה נַפשם. עד עכשיו היִינוּ רוֹאִים אֶת פּניהם רק פּעם אַחַת בּשבוּע — בּיוֹם הראשוֹן. כּפי שסיפּרתּי לָכם למַעלָה, מצוּוים היוּ כּל ימיהם להשכּים עם שחר, כּדי שלא לאַחר מזמן פּתיחת בּתּי־המלָאכה. וּכשהיוּ שבים הבּיתה עם חצוֹת הלילה, היִיתי אני ישן כּבר. ולָמה היוּ מאַחרים לָשבת עד חצוֹת הלַילָה? מפּני שהיוּ עוֹבדים בּבתּי־המלָאכה „תּוֹספת זמן”. כּלוֹמַר, בּשעה שכּל הפּוֹעלים היוּ נפטרים מעבוֹדתם והוֹלכים אִיש לביתוֹ, היוּ אֶליהוּ וּפיני יוֹשבים עדיִין תּחתּיהם ועוֹשׂים בּמלָאכה. ולא מפּני שכּפוּ אוֹתם לכךְ מטעם הציבּוּר, אֶלָא מפּני שרצוֹנם היה בּכךְ: היוּ עוֹבדים תּוֹספת זמן, כּדי להגדיל אֶת מַשׂכּוּרתּם. ואִם תּאמַר: מה הוֹעילוּ בּתקנתם — הלא בּין כּךְ וּבין כּךְ בּאוּ בּעליהם וּפחתוּ לָהם מתּשלוּמיהם כּדי יוֹם אוֹ יוֹמַיִם? ויֵש לאמוֹר: כּלוּם אַשמתם היא זאת? „לוּא יהא הדבר

בְּעֵינֵיכֶם, כְּאִילוּ נָפְלוּ גַזְלָנִים עָלֵינוּ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה!״...
כָּךְ אוֹמֵר אָחִי אֵלִיָּהוּ.

— לוּא יְהֵא הַדָּבָר בְּעֵינֶיךָ, כְּאִילוּ טִיפֵּשׁ אַתָּה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה! — אוֹמֶרֶת לוֹ גִיסָּתִי בְּרָכָה. אִילוּ, הִיא אוֹמֶרֶת, עוֹבֶדֶת הִיא בְּבֵית־הַמְּלָאכָה, לֹא הָיְתָה נוֹתֶנֶת אֶת הַבְּעָלִים לִפְסוֹעַ עַל רֹאשָׁהּ. נִשְׁבַּעַת הִיא בְּאַפָּהּ, כִּי כָּל הַבְּעָלִים עִם כָּל מַשְׁגִּיחֵיהֶם וּמְשָׁרְתֵיהֶם הָיוּ כּוֹרְעִים בֶּרֶךְ לְפָנֶיהָ וּמְלַחֲכִים עֲפָרָהּ. וְעַל בְּרָכָה יֵשׁ לִסְמוֹךְ. נֶאֱמֶנֶת הִיא בִּשְׁבוּעָתָהּ וְקַיֶּמֶת בְּמַאֲמָרָהּ!

ב

כְּנֶגֶד זֶה נִתְקָרְרָה דַּעְתָּהּ שֶׁל בְּרָכָה אַחַר־כָּךְ, כְּשֶׁכָּל בָּתֵּי־הַמְּלָאכָה קָרְאוּ שְׁבִיתָה בָּעִיר. כְּלוֹמַר, כָּל הַחַיָּיטִים, הַנִּמְצָאִים בְּנְיוּ־יוֹרְק, מִסּוֹף הָעִיר וְעַד סוֹפָהּ, פֵּרְקוּ כְּלֵי־מְלַאכְתָּם מֵעֲלֵיהֶם וְהָלְכוּ אִישׁ לְבֵיתוֹ. הוֹי־הוֹי, מָה רַבָּה הָיְתָה הַתְּכוּנָה בַּיָּמִים הָהֵם! מַה גְּדוֹלָה הָיְתָה הַהִתְעוֹרְרוּת בַּבַּיִת וּבָרְחוֹב וּבָאוּלַמִּים! „אוּלָם״ — זֶה מִין תֵּיאַטְרוֹן, אוֹ בֵּית־וַעַד, מָקוֹם שֶׁמִּתְוַעֲדִים שָׁם כָּל הַחַיָּיטִים אֲשֶׁר בְּנְיוּ־יוֹרְק לַאֲסֵפָה רַבָּה וּמְדַבְּרִים וְהוֹמִים וְרוֹעֲשִׁים. שׁוֹמֵעַ אַתָּה שָׁם מִינֵי מִלִּים, שֶׁכְּמוֹתָן לֹא שָׁמְעָה אָזְנְךָ מֵעוֹלָם: „שְׁבִיתָה כְּלָלִית״... „אֲגוּדַת־הַפּוֹעֲלִים״... „הַסְתַּדְּר״... „אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה שָׁעָה״... „הַעֲלָאַת הַמַּשְׂכּוֹרֶת״... „הִתְנַהֲגוּת הֲגוּנָה״... „פּוֹרְצֵי־שְׁבִיתָה״... „אַנְשֵׁי מִשְׁמֶרֶת״... וְכַיּוֹצֵא בְּמִלִּים אֵלוּ, שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ פֵּירוּשָׁן הַנָּכוֹן. חֲבֵרִי מֶנְדֶּל אוֹמֵר, כִּי יוֹדֵעַ הוּא אֶת כַּוָּנַת הַמִּלִּים הַלָּלוּ, אֶלָּא לְבָאֲרָן לִי אֵינוֹ יָכוֹל. „לִכְשֶׁתִּגְדַּל, הוּא אוֹמֵר, יִתְבָּרְרוּ וְיִתְלַבְּנוּ לְךָ מֵאֲלֵיהֶן״. אֶפְשָׁר, שֶׁכֵּן הוּא. לְפִי־שָׁעָה אֲנִי מִתְבּוֹנֵן אֶל הַקָּהָל הָרוֹגֵשׁ כּוּלוֹ, וְיָדַי מִתְחַכְּכוֹת. מִתְאַוֶּה אֲנִי לָצוּר צוּרָתָם שֶׁל הַנֶּאֱסָפִים עַל־גַּבֵּי הַנְּיָר, לְצַיֵּר דְּמוּת־דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּקוֹמָתוֹ וּבְצִבְיוֹנוֹ, בַּעֲמִידָתוֹ וּבְמִדַּבְּרוֹ וּבְכָל תְּנוּעוֹתָיו.

ג

נקח־נא למשל את אחי אליהו. הוא עצמו אינו מדבר דבר. רק נגש אל כל חבורה וחבורה ונועץ חוטמו לתוכה, או מטה אזנו אליה. בשעת מעשה הוא נושך את קצות ציפרניו ומתרגש מאוד. מה נחמד מראהו של אחי, כשהוא מנענע ראשו לכל אחד ואחד מן המדברים! מסכים הוא לכולם, ודברי אלו ואלו מתקבלים על דעתו גם יחד. הנה קרב אליו אחד החייטים, שאבעבועה גדולה פרחה לו בראשו, מצדו השמאלי. החייט תפס לאחי אליהו בדש בגדו והוא עומד עליו ומנענעו ומשדלו בדברים, כי כל הסער הזה לשוא הוא. החייטים לא יועילו כלום בשביתתם. מפני שה„אסוסיאיישן" של ה„מאנופאקטשוררים" * תחזק ממנו! אחי אליהו מנענע לו את ראשו לאות רצון, ואני חושש מאוד, שהוא יודע פירושם של „אסוסיאיישן" ו„מאנופאקטשוררים" כמוני. כי הנה קרב אליו חייט אחר, שפניו פני ברנז. כשהוא מדבר, הריהו טופח שפתיו זו בזו. הלה תפס לאחי בכפתור בגדו ועמד אף הוא לדבר אליו, מדבר וטופח את שפתיו. מדי פעם בפעם קרא בקול: „לא! חייבים אנחנו להילחם, להילחם עד אשר ננצח!"... עמד אחי אליהו כנגדו ועשה אזנו כאפרכסת וניענע גם לו את ראשו. חבל, שאין גיסתי ברכה אתנו פה. מובטחני בה, שהיתה משמיעה אותו דבר...

ד

לא כן מראהו של חברנו פיני. מי שלא ראה ולא שמע את פיני בדברו לפני האספה לא ראה מחזה נאה

* חברת בעלי בתי־החרושת.

מימיו. דמות־דיוקנו של חברנו פיני הלא ידועה לכם מכבר. את עיניו קצרות־הראיה ואת חוטמו הארוך והמחודד, הצופה אל פיו, הלא תזכרו עוד. וגם את מכנסיו הארוכים והצרים, שאחד מהם מופשל למעלה והשני משולשל למטה, ואת עניבתו המשורבבת על צווארונו הפתוח, — בודאי לא שכחתם עדיין. ומדברו הנאוה, התרגשותו והתרגזותו, ולשונו הנמלצה, המדברת גבוהה על גוי ועל אדם יחד, — גם אלה לא נעלמו מכם. ציירו איפוא לפניכם את פיני זה, כשהוא מתלהב כולו כאש הכבשן ונושא מדברותיו לפני קהל גדול של אלפי אנשים, שאינם רוצים לשמוע אליו! פתח פיני בקולומבוס, אשר גילה לפנים את אמריקה, וכך היה הולך ומונה את שבחיו של זה עד שהגיע לימינו אלה, ימי הציוויליזאציה, ועמד וחשף את זרועו להראות נפלאות לעיני הקהל. ולא הניחוהו.

— מי הוא המדבר? — שאל חייט אחד את חברו.

— ירוק! — ענהו הלז.

— מה חפצו?

— למה הוא מלאה את העם?

— למה הוא טח טיח תפל?

— שאראפ! — קורא האחד, ורבים מן הקהל עונים אחריו בקול:

— שאראפ!...

ה

כשאומרים לאדם „שאראפ“, לגנותו אומרים לו זאת. „שאראפ“ פירושה: „כלך לך, רד מעל הבימה!“ ואולם חברנו פיני לא ישמע קול־פקודה ומגערה לא יחת. כיון שפתח פיו לדבר, שוב אין מעצור לשטף לשונו. משול כחבית מלאה מים, שהעבירו את המגופה מעל פיה וזרקוה

ממנה והלאה. יכול אַתה לעצור אֶת הזרם בידך, יכול אַתה לסתום אֶת פי החָבית במַטלית — כלום לא יועיל לָך. כל עוֹד לא יֵצאוּ המַיִם עד תוּמם, עד טיפתם האַחרונה, לשוא תהיֶה טרחָתך. חזקה על פיני, שלא ישתתק ולא יפסיק דרשתו עד אִם כילה לדבר אֶת דבריו. אֵין עֵצה ותחבוּלָה לנגדו, אֶלָא אִם כן יורידוהו מעל הבימה. ואָמנם כך עשׂו לו בפעם הזאת. שני פרחי חַייטים תפסו לו בזרועותיו מימינו ומשמאלו והורידוהו בכבוד גָדול מעל הבימה. ואוּלָם גם זו לא מנעה אֶת פיני מבצע אֶת זממו. אֶת יֶתר דרשתו השמיע באָזנינו, בלכתו אִתנו הביתה. וגם כשבאנו הביתה, הוסיף לדבר באריכות לפני אִמא ולפני גיסתי ברכה ולפני אִשתו טייביל. גם אני וחברי מנדל היינו בין השומעים. ונראֶה לי, כי לפי טענותיו של פיני הצדק עמו. ואוּלם צא ודבר אֶל הנשים! לאַחר שהוציא פיני אֶת כל רוחו, פתחה גיסתי ברכה והשמיעה אַף היא אֶת חלקה במשל ובמליצה, כדרכה תמיד:

— מַה לו לתרנגול־הודו, אִם יובל לשחיטה לסעודת ליל פורים או לסדר ליל פסח?...

אפשר שאַתם יודעים כוונת דבריה של ברכה?

ז

בינתים עוברים הימים בזה אַחר זה. השביתה בעֵינה עומדת. הפועלים עומדים בכל תקפם, כקיר־ברזל. אספות נערכות בכל יום, ובכל פעם — במקום אַחר. הבעלים, שומעים אנחנו, אַף הם אֵינם זזים ממקומם. אֶלָא שסופם לוַתר. בעל־כרחם יוַתרו. כך אומרים הכל. אֵין לך דבר תעומד בפני רצון הפועלים. זה כוחָה של אַמריקה! ואִם לא יאבו הבעלים ולא ישמעו — ובא האות האַחרון. מה הוא האות האַחרון? כולָנו, כל הפועלים השובתים בניו־יורק,

נקבָץ למקום אֶחָד, ומשם נצא בתהלוכה ונעבור בסך על־פני חוצות העיר. כלומַר, רבבות חַייטים יֵצאו לטייל ברחובה של עיר ודגלים בידיהם. בעֵינַי ובעֵיני חברי מנדל מוצא הדבר חן רב. אנחנו נהיֶה בין הראשונים. ואולָם שאלו־נא את פי גיסתי ברכה, ואָמרה לָכם, כי כל הענין הזה נראֶה לָה כמשׂחַק ילָדים, המתחַפשׂים כחַיילים. אומרת היא: „חוסו־נא על סוליות נַעליכם!"... כדאי היה לָכם לראות אותה שעה את חברנו פיני ולשמוע אֶת אשר השיב לָה על הדברים האֵלה!

ז

אני וחברי מנדל כבר היינו מוכנים ומזוּמנים לקיים מצוַת שביתה כהלכתה. הכינונו אֶת עצמנו לקראת התהלוכה, כמו שבּני אֲמריקה מכינים אֶת עצמם לקראת אַרבעה ביולי. אַרבעה ביולי יום טוב הוּא באַמריקה. יוֹם שבּוֹ יוֹרים בחוצות ובשנקים בזיקוקים של אֵש — זכר ליציאת אֲמריקה מעבדות לחירות.

עוֹד אָנו מכינים אֶת עצמנו לקראת היום הגָדול של תהלוכת הפועלים — והנה ערבה שׂמחָתנו. ברחוב קאנאַל הרגו אִיש. אֶת הבשׂורה הזאת הביא חברנו פיני אֶל ביתנו. הוּא עצמוֹ היה באותוֹ מקום ובעֵיניו ראה אֶת ההרוּג. פיני מַצדיק עליו אֶת הדין. אומר הוּא, כי בחטאוֹ הומת האִיש ודמוֹ בראשוֹ. מפני שהיה גאַנגסטר. מָה זה גאַנגסטר? גנב? אָמַר פיני: „רע מגנב". גזלן? אָמַר פיני: „רע מגזלן". שאלה אִמא: „כלום יֵש לךָ רע מגזלן?" אָמַר לָה פיני: „גאַנגסטר רע שבעתים מגזלן. שהגזלן גוזל על דעת עצמוֹ, ואִילו הגאַנגסטר משׂתכר לאחרים ללסטם אֶת הבריוֹת. אֶת האִיש הזה שׂכרו בכסף והעמידוּהו להכּוֹת אֶת השובתים. התנַפל על אַחַת הנערות השובתות ואָמַר להכּוֹתה. הרימה

קול־זנעות. נזעקו לקולה כמה בני־אָדם, והיתה מהומה ומבוכה וחרדת־אלוהים"... יותר לא יכולנו להציל מפי פיני דבר. מרוב רגשותיו פסע פסיעות גסות לאורך החדר ולרחבו, כולו רותח ומַהביל ומַתיז ניצוצות, תולש שער ראשו ופולט לָאַויר מיני מלים ושמות משונים:

— אִי לךָ, קולומבוס! אִי לךָ, וואשינגטון! אִי לךָ, לינקולן!...

וסופו של דבר היה, כי פיני פנה אֵלינו עורף וברח מן הבית.

ח

בין כה ובין כה, ואנחנו נפגענו תחילה. אני וחברי מנדל. אִמא נשבעה בחַיֶיה ובחַיֵי ראשה, כי לא תתן אותנו לָצאת החוצה בעד כל כופר! לא אותי ולא אֶת מנדל, לא אֶת אֵליהו וברכה ולא אֶת טייביל. כי מכֵּיוָן שהִגיע הדבר, היא אומרת, לידי רציחת נפשות, הלא יחזור העוֹלָם לתוהו וָבוהו! ובדברה הפילה עלינו פחד גָדול כל־כָּךְ, שטייביל גָעתה בבכי, כתינוקת. אלוהים יודע, מַה יעשו שֶן לפיני בעלה!... חָדלה אִמא ממנו ופנתה אֶל טייביל עלובת־הנפש לשדלה ולהפיס אֶת דעתה: כי יֶש לָנו אֵל חַנון ורחוּם ולו נתכנו עלילות, וכי לא תאונה אֶל פיני כל רעה, וכי שוב ישוב לביתו בשלום, וכי יִהיֶה בעל לאִשתו ואָב לבניו, אשר יִוָלדו לָהם, אִם ירצה השם, בימים הבאִים. כי לעֵת־עתה טייביל עודנה עקרה, אֵין לָה וָלָד. דורשת היא ברופאִים ונושאת תקוָה בלבה, כי עוד תלד בנים בקרב הימים.

— ובנים הרבה! — אומרת אִמא.

— אָמן, כן יהי רצון! — אומר אני וסופג מַכת־לחי מיד אָחי אֵליהו — לבל אֶהיֶה עז־פנים ולבל אֶנעוץ אֶת לשוני ללא שאֵלוה.

ט

ברוּך המקוֹם, בּרוּך הוּא — בּא פיני. חָזר מן העיר כּוּלוֹ צוֹהל ושׂמח וּבשׂוֹרה בּפיו: אוֹתוֹ האִיש, אשר רצחוּהוּ נפש, חַי הוּא וחָיה יחִיֶה. ורק בּעל־מוּם ישאֵר לכל ימי חַייו. הרוֹג לא הרגוּהוּ, אֶלָא הכּוּהוּ מַכּוֹת־רצח, סימאוּ לוֹ עין אַחַת ושברוּ לוֹ יד אַחָת. „לְמַען יזכּוֹר וּלמַען יֵדע ולא ישוּב עוֹד להיוֹת גאֶנגסטר!” ואוּלָם אִמא מתעוֹררת עליו ברחמים. „אִם חָטא האִיש, הן לנַפשוֹ חָטא, וּמי אנחנוּ, כּי נבוֹא להרשיעוֹ? יֵש לָנוּ אֶל בּשמַיִם, דיין־אמת הוּא, הרוֹאֶה ויוֹדע הכּל, — יבוֹא לפניו משפּטוֹ ודינוֹ של זה! לָמה מיהרוּ לשבּוֹר לוֹ אֶת ידוֹ וּלסַמא אֶת עֵינוֹ? מה חָטאוּ אִשתּוֹ וּבניו עלוּבי־הנפש, כּי יהיֶה לָהם בּעל עיוּר ואָב בּעל־מוּם?”...

י

השביתה נמשכה בּיוֹתר, ואנחנוּ הוֹלכים בּטלים, בּאֶפס עבוֹדה וּמשלח־יד. אָחי אֵליהוּ מתהלך קוֹדר וּמַשמים. אִמא מדבּרת על לבּוֹ וּמתכּוּונת לנַחמוֹ. אוֹמרת היא, כּי האלוֹהים, אשר הנחָנוּ והביאָנוּ לאַמריקה, לא יעזבנוּ ולא יטשנוּ גם לימים הבּאִים. מחוּתננוּ יוֹנה האוֹפה וידידינוּ פּסי העבה וּבעלה משה הכּוֹרך בּאִים אַף הם בּכל יוֹם אֶל בּיתנוּ לנַחמנוּ וּלהפיג צערנוּ. אוֹמרים הם, כּי המאוֹרוֹת בּשמַיִם לא אָספוּ עדַיִן אֶת נגהם. היכָן, הם אוֹמרים, מצאנוּ כּתוּב, כּי חַייב אָדם בּאַמריקה לחיוֹת על מלאכת החַייטים בּלבד? אֶפשר להתפּרנס ממלָאכוֹת אחרוֹת. וסימן לדבר — הנני ואסַפּר לָכם, כּיצד אָנוּ מתפּרנסים בּאַמריקה ממלָאכוֹת אחרוֹת.

סיפור שלושים ואחד

כתריאליבקה בניו־יורק

א

עד שאבוא לספר לכם, כיצד אנו מתפרנסים בארץ החדשה, אני רואה חובה לעצמי לקרוא לפניכם בשמות כל מכירינו ומיודעינו פה באמריקה, למשפחותיהם ולבית־אבותם, להודיעכם, כי רק בעצתם ובסיועם כבשנו לנו דרך בחיים ומצאנו פת־לחם. נתגלה לנו, כי יש לנו פה מכירים וידידים הרבה לאין מספר — אל תשלט בהם עין־הרע! כל העיר כתריאליבקה עקרה מקומה מעבר לים ובאה לשבת פה, באמריקה. לאחר שיצאנו אנחנו מן העיר, הם אומרים, התחוללה שם מהומה ומבוכה ומרוצה וחרדת־אלוהים. פרעות, הם אומרים, פרצו שם ביהודים, ועם הפרעות נפלה דליקה בבתים, דם ואש ותימרות עשן — כל העיר כולה היתה למשיסה ולמאכולת־אש! מי הביא אלינו את הבשורה הזאת? אמא. כל צרה שלא תבוא, כל פגע רע וכל שמועה מבהילה — אמא קולטת אותם תחילה. מאין? מבית־המדרש. זה בית־הכנסת הכתריאלי. יש בית־כנסת כזה בניו־יורק.

ב

בשבוע הראשון לבואנו לאמריקה התחילה אמא, ראשית כל, לחקור ולדרוש לבית־כנסת, מקום שתלך להתפלל שם בשבתות וימים טובים. אמרו לה, כי בניו־יורק יש, ברוך

השם, בתי־כנסיות הרבה, בכל רחוב ורחוב. הגיעה השבת הראשונה, עמדה שכנתנו פסי והוליכה אותה לבית־הכנסת. אותו בית־הכנסת בית־כנסתנו הוא. כלוֹמַר, היהודים המתפללים בו כולָם בני עיר־מולדתנו הם. שם בית־הכנסת, אשר יִקָרא לו באַמריקה, הוא: כ ל י ש ר אֵ ל אַ נ ש י כ ת ר י אֶ ל י ב ק ה, או ב י ת ־ ה כ נ ס ת ה כ ת ר י אֶ ל י. כשבאנו לבית־הכנסת, פגשנו שם כמה וכמה מַכרים מאַנשי עירנו. מי נמי הם המַכרים, אשר פגשנו שם? גם אִם מאָה שנה תחיו, לא תוכלו לשַער אֶת זאת. ראשית, החַזן שלָנו. הרש־בר החַזן עם זקנו המגודל. הוא הרש־בר, אשר שימַשתי אֶצלו לפנים בכהוּנת משורר והייתי נושא על זרועותי אֶת דובצי בתו. דובצי ילדה גיבנת היתה. הילדה מתה בענין רע, בזמַן הפרעות, והרש־בר החַזן ואשתו החַזנת ובניהם הגדולים — כולָם באו לאַמריקה לבקש מחיה לנַפשם. הרש־בר מכהן פה בכהונה משולשת: כהוּנת חַזן, כהוּנת מוהל וכהוּנת מלמד. כהוּנת המלמדות קשה מכולָן. מפני שאָסור כאן להמלמדים להכות אֶת הילָדים בגָלוי. ולפיכך אֵין לָהם ברירה אֶלָא למרוט אֶת בשר תלמידיהם בסתר. אומרים עליו על הרש־בר, כי מוצא הוא באַמריקה אֶת פרנסתו בשפע. אֶלָא שנשתנה כולו. כלוֹמַר, הוא עצמו לא נשתנה ולא כלום, ורק אֶת בגָדיו שינה. אִילו חָבש לראשו בכתריאֶליבקה מגבעת זו שהוא חובש כאן, היו הכל רצים אַחריו. הקפוטה אשר עליו אַף היא מקוצרת, ופאותיו גזוזות. ורק בזקנו המגודל אֵינו פוגע עדיין. אבל אחרים פוגעים בו. כאן, באַמריקה, שונאִים אֶת הזקן תכלית שנאָה, כשנאַת היהודי אֶת בשר החזיר. פעם אַחת נפלו עליו שקצים ברחובה של עיר ואָמרו לָגוז אֶת שער זקנו לעֵיני השמש. נַעשה לו נס, ובאו יהודים והצילוהו מידי השקצים. מאותו יום ואֵילך, כשהוא יוצא לרחוב, הריהו מַסתיר אֶת פאַת זקנו בצווארון מעילו.

ג

ברי הסנדלר אף הוא פה. הוא ברי הסנדלר, אשר אחי אליהו קיבל על עצמו לפנים להבריח את העכברים מביתו. הלא תזכרו עוד את טיבו של ברי זה, שדרכו להגזים, לבדות מלבו דברים שלא היו ולא נבראו. כלומר, בדאי הוא. כאן אומרים לזה שכמותו בלופר. גם כאן אוחז ברי את מלאכת הסנדלרים בידו. מספר הוא על מלאכתו נסים ונפלאות הרבה כל־כך, שאילו נאמנו רק לשליש ולרביע, ומצא לו. אומר הוא, כי כאן, באמריקה, יצאו לו מוניטין כאחד הסנדלרים הגדולים אשר בארץ. מגפיו, הוא אומר, נתפרסמו מסוף אמריקה ועד סופה. מוצגים הם לראוה, הוא אומר, בראש כל חוצות, שיהיו הכל צופים ביפים. נשבע הוא בכל קודש, כי הפרזידנט בכבודו ובעצמו הזמין אצלו זוג מגפים. אמר אחי אליהו, כי במעשה זה של הפרזידנט ומגפיו יש אמת, כשם שיש אמת באותו המעשה, שסיפר לנו ברי הסנדלר לפנים, כי שני עכברים נפלו בביתו על החתול ואכלוהו. כאן, באמריקה, כשאדם מספר גוזמות כעין אלו וטח טיח תפל, אומרים עליו, כי „מקשקש הוא בקומקום". אמירה זו מצאה חן בעיני מאוד, ולא נתקררה דעתי עד שציירתיה על־גבי הנייר. כלומר, ציירתי את ברי הסנדלר בכל קומתו וצביונו, כשהוא עומד לפני השולחן, אוחז קורנס בידו ומקשקש בקומקום. כל מי שראה את הציור הזה געה בצחוק. ואפילו אחי אליהו העביר על מידותיו הפעם וגילה מעין בת־צחוק על שפתיו. אין אחי אליהו מכני עוד על שאני מצייר פרצופים. רק רוטן הוא לעצמו ואומר: „כשאין עבודה אחרת, גם זה ענין לענות בו"...

ד

אִם מעט מכּם אֵלה — הנה גם רב יוסי הנגיד, שכּל בני עירנוּ קינאוּ בּוֹ והתברכוּ בעשרוֹ כּל הימים, אַף הוּא כּאן. אֶלָא שכּאן אֵיננוּ עשיר עוֹד. לאָן נעלם עשרוֹ? פּוֹרעֵי הפּרעוֹת היוּ בעוֹכרי נַפשוֹ. כּלוֹמַר, בּנַפשוֹ לא שלחוּ הפּוֹרעים אֶת ידיהם. רק בּזזוּ רכוּשוֹ, שברוּ כּלֵי־ביתוֹ, קרעוּ אֶת כּריו וכסתוֹתיו, חָמסוּ סחוֹרת חנוּתוֹ והציגוּהוּ ערוֹם כּביוֹם הִוָלדוֹ. נס נַעשׂה לוֹ ולבני־ביתוֹ, שירדוּ כּוּלָם להיחָבא בּמַרתף ושכבוּ שם בּמַחבוֹאָם שלוֹשה ימים וּשלוֹשה לילוֹת רצוּפים, לא אָכלוּ לחם ולא שתוּ מַיִם וכמעט גָועוּ בּרעב. ולא היתה הצרה גדוֹלָה כּל־כּך, אִילמלא פּשטוּ לוֹ בּעלֵי־חוֹבוֹ אֶת הרגל. מכּיוָן שכּך, עמד אַף הוּא וקרא שמיטה לנוֹשיו. מי מילל לוֹ לרב יוסי, שהיה אָדם מהימן וּבטוּח מאֵין כּמוֹהוּ, כּי יִפשוֹט אֶת הרגל ויִברח מכּתריאֶליבקה בּהיחָבא? בּחצוֹת הלילה בּרח. לאָן? לאַמריקה. אֶת בּנוֹ הניך בּעל העין הפּוֹזלת הלא תזכּרוּ עוֹד, כּי הכּלימַני וקינתר אוֹתי, שאני נוֹסע לאַמריקה. עכשיו הוּא סוֹבב פּה בּחוּצוֹת בּאֶפס עבוֹדה. כּשהוּא רוֹאֵני, הריהוּ מתחַמק מעם פּנַי וּבוֹרח. גם היוֹם לא לכבוֹד הוּא לוֹ לדבּר עמי. מתגָאֶה הוּא עלי, כּהמן בּשעתוֹ! חברי מנדל אוֹמר, כּי כּלה ונחרצה היא מאִתוֹ להכהוֹת לוֹ אֶת עֵינוֹ השניה. מנדל כּלכּל לא יוּכל אֶת האנשים המתגָאִים והמתנַפּחים, כּתרנגוֹלֵי־הוֹדוּ!

ה

ואוּלָם נפלא בּיוֹתר הוּא זה, שמנַשה הרוֹפא ואִשתּוֹ מנַשאִית הרוֹפאָנית אַף הם כּאן. הלא תזכּרוּ עוֹד אֶת גנם ואֶת פּירוֹתיו הנחמדים למַאכל: האפרסקים, הדוּבדבנים,

התפּוּחים והאַגָסים? והנה כּל זה עלה על המוקד וכלה בעשן. הפּורעים שילחוּ אֵש בּביתם וּבגנם ועשׂוּ כּלה בּכל רכוּשם. אִילוּ ראִיתם אֶת מְנַשה הרוֹפא ואֶת אִשתּוֹ המְנַשאִית, לא הכּרתּם אוֹתם. זקנה קפצה על שניהם. הוּא מוֹשך בּעֲגלַת־יד, הטעוּנה תּפּוּחים ותפּוּחי־זהב, והיא רוֹכלת בּתה של ווִיסוֹצקי. „אוֹי ואבוֹי לָהם, — אוֹמרת אִמא בּדמעוֹת־עֵינַיִם — שכּך עלתה לָהם בּאַחרית ימיהם!"...

— כּן יאבדוּ! — אוֹמר אָחי אֵליהוּ, ואני מַסכּים לוֹ בּכל לבּי. כּך נאֶה לָה, למנַשאִית הרוֹפאָנית. כּגמוּלָה כּן נַעשׂה לָה. כּל ימיה היתה מרשעת. היתה חָסה על תּפּוּח רקב, שנשר מן העֵץ, לתתּוֹ לעני. כּסבוּרה היא, ששכחתּי כּבר אֶת התּקלה, אשר נתגלגלה לי על־ידיה פּעם אַחַת, כּשתּפסה אוֹתי בּגנה. לא, אֶת המַעשׂה ההוּא זכוֹר אֶזכּוֹר כּל ימי חַיי על האָרץ!

ו

במשך ימי נדוּדינוּ, עֵת סוֹבבנוּ בּארצוֹת רחוֹקוֹת וכיתּתנוּ רגלינוּ בּערים נכריוֹת, — בּעֶצם הימים ההם התחוֹלל האָסוֹן על עיר־מוֹלדתּנוּ. זדים קמוּ על כּתריאֶליבקה להחריבה, לָבוֹז אֶת חנוּיוֹתיה ולשׂרוֹף אֶת בּתּיה וּלהשמיד זכרה מקרב האָרץ. נתגלָה לָנוּ, כּי בּיתנוּ, אשר מכרנוּ לזילי החַייט, אַף הוּא עלה שם בּאֵש, וזילי החַייט בּא לכאן. זילי חַייט הוּא פּה כּמוֹ שהיה. אֶלָא מַה בּין כּתריאֶליבקה לאַמריקה? שבּכּתריאֶליבקה היה זילי חַייט בּפני עצמוֹ והיה עוֹבד כּל ימיו בּרשוּת עצמוֹ, וּפה, בּאַמריקה, עוֹבד הוּא בּרשוּת אחרים. פּעם הוּא משמש שוּליה של גהצים בּמלאכת המכנסַיִם, וּפעם הוּא עוֹבד כּחַייט בּמכוֹנה. משתּכּר הוּא כּדי שבעה אוֹ שמוֹנה דוֹלָרים לשבוּע. מַשׂכּוֹרת זוֹ, הוּא אוֹמר, לא היתה מַספּיקה לפַרנס אֶת נַפשוֹ ונַפשוֹת בֵּיתוֹ, אִילְמָלא

עמדו ילדיו לעזרתו. שלושה ילדים חננו אלוהים, כולם נקבות, העובדות במלאכת הכותנות ומכניסות לביתו פי־שלושה ממשכורתו שלו.

בקיצור, אמריקה הולכת ונבנית מחורבנה של כתריאליבקה. כל כתריאליבקה עברה לכאן, חוץ ממשפחת חברנו פיני. אלא שיש רגלים לדבר, כי גם בני משפחתו של פיני יבואו אלינו במהרה בימינו. אביו של פיני, הרש־לייב האומן, ודודו, שניאור השען, כותבים אליו במכתביהם, כי מוכנים ומזומנים הם זה־כבר לנסוע לכאן, אלא שאין להם כדי הוצאות הדרך. מבקשים הם ממנו, כי נשלח להם כרטיסי־אניה. והרי אנו מצרפים עתה פרוטה לפרוטה. כשנקבוץ על ידנו את הדולרים הראשונים, הדרושים לתשלום דמי־קדימה, נקנה להם כרטיסים על־מנת לפרוע מחירם לשיעורים. ובטוחים אנו בבני משפחת פיני, כי יפרעו את חובם בעזרת השם עד פרוטה אחרונה. כי לא בידים ריקות הם באים לכאן. הרש־לייב האומן כותב במכתביו, כי המציא תנור חדש. מין תנור, שלהסקתו אינו טעון אלא מעט עצים. כמעט שאינו טעון עצים כלל. הכיצד? סוד כמוס הוא עמו. ושניאור השען ישב וחשב ותיקן מין שעון נפלא, שכל אמריקה כולה תהום לקראתו. מה טיבו של שעון זה? הטו אוזן ותשמעו את הנפלאות, אשר שניאור השען כותב אל חברנו פיני מכתריאליבקה.

ז

השעון עצמו הוא שעון־קיר פשוט בתכלית הפשטות, ואף טבלת־מספריו פשוטה ורגילה. אלא כשתסתכלו יפה בטבלה זו, תראו את השמש והירח ושנים עשר הכוכבים מצוירים עליה. השמש תתגלה לעיניכם ותתבלט ביותר ביום, והירח והכוכבים — בלילה. כסבורים אתם, כי בזה כבר

יצא השעון ידי חובתו? חַכּו כמעט רגע! מדי פעם בפעם, כשהשעון פּוֹעֵם שתים עשׂרה, נפתח לעֵיניכם פישפש קטן, וממנו יוצא ומתגלה תחילה שׂר־צבא וחַרבּוֹ שלוּפה בידו, ואחריו — שנים עשׂר אַנשי־צבא מנַגנים בכלי־שיר. שׂר־הצבא נותן אות בחַרבּו, ושנים עשׂר אַנשי־הצבא תּוקעים בחצוצרות ומנַגנים שיר־מלחמה. אַחַר־כּךְ הם שבים כּוּלָם על עקבותיהם והולכים לָהם, והפישפש חוזר ונסגר אַחריהם. ובזה תמה כל התכונה. אמור מעתה, כמה כסף אֶפשר לוֹ לאָדם להרויח באַמריקה בכלי יקר אשר כזה? שנים רבות ישב דודו של פיני על מדוכה זו, אִיזן וחיקר ותיקן וחָשב מַחשבות, עד שהוציא מתחת ידו דבר מתוקן. וכמעט היה השעון מוכן כולו. ובאו הפורעים ופגעו בו ופוצצוהו לרסיסים. ואולָם אֵין בכך כלום. לא השעון עיקר, אֶלָא סוד עשׂייתו. והסוד צפון למשמרת במקום הסמוי מן העין — במוחו של שניאור השען. יבוֹא־נא לאַמריקה, אוֹ־אָז יִראה ברכה במַעשׂה ידיו ויאכל פרי עמלו.

ח

וכיצד אָנו מתפרנסים באַמריקה ממלָאכות אחרות — לא סיפּרתי לָכם גם בפעם הזאת. והרי אני מַנית אֶת הדבר לפרק הבא.

סיפור שלושים ושנַיִם

כיצד אָנו מתפרנסים

א

הראשון, אשר פילס דרך לפנינו ומצא פרנסה באַמריקה, היה אָחי אֶליהו. ומי גָרם לו לכך? הוה אומר: אִמא. אִמא הולכת מדי שבת בשבתו להתפלל בבית־הכנסת הכתריאֶלי ומתערבת עם כמה וכמה בני־אָדם. נזדמנה לָה שם אֵשת הפרזידנט, כלומַר, אִשתו של גבאי בית־הכנסת. שכן באַמריקה קוראִים לגבאי בית־הכנסת: „פרזידנט". אֵשת הפרזידנט אִשה טובה ויקרה היא ומכבדת אֶת אִמא כבוד גָדול. על שום מה? על שום שאִמא יודעת תמיד לכוון אֶל תפילת החַזן בשעתה. ושאָר הנשים שבכאן אֵינן יודעות זאת. הלָלו אֵינן יודעות בין ימינן לשמאלָן. כך אומֶרת גיסתי ברכה. ושוב אומרת גיסתי ברכה, כי נשי אַמריקה אֵינן באות לבית־הכנסת אֶלָא להראות לָעולָם כולו אֶת יקר תפארת גדולָתן, אֶת האבנים הטובות והמַרגָליות אשר לגרגרותיהן ואֶת הצמידים אשר לידיהן. כמוהן, היא אומרת, כבהמות מַמש. אֵינן יודעות בחַיֵיהן מאומה, בלתי־אִם הלחם, אשר הן אוכלות לָשובע בבית בעליהן, והלעז, אשר הן מוציאות אִשה על רעותה. הפסיקתה אִמא ואָמרה לָה: „ואַת, בתי, במחילָה מכבודך, כלום לא לעז אַת מוציאָה הפעם?"... התנַצלה ברכה ואָמרה, כי אֵין הנדון דומה לראָיה. מַה שאָסור לָהן מותר לָה. לפי שהיא מדברת דבריה באָזני קרוביה ובני־משפחתה ואֵינה מוציאָה אֶת הלעז החוצה. ואולָם חוזרים אנחנו לענינֵנו — אֶל אֵשת

הפרזידנט ואל בעלה הפרזידנט, הוא הגבאי של בית־הכנסת הכתריאלי.

ב

השמַעתם מימיכם את שמע „החברה היהודית הלאומית לנַקניקים כשרים״? שם מוכרים ליהודים נַקניקים מצומקים, לשונות צלויות וכל מיני בשׂר מעושן. חברה זו הקימה לָה חנויות בכל פינות העיר, ובכולָן אַתה מוצא נַקניקים כשרים וכל מַאכל אשר יֵאכל. אִם רעֵב אַתה ושעתך פנויה, אַתה מצווה להגיש לך נַקניקים שלוקים, בעוֹדם בעֶצם רתיחָתם, ואַתה אוכלם על חזרת, אוֹ על חַרדל, כחפץ לבך. ואִם לא תקצר ידך, יכול אַתה להזמין לך מנה אַחַת נוספת על הראשונה. אני וחברי מנדל בלענו פעם בנעימה אַחת שלוש מנות בזוֹ אַחר זוֹ, ולא נודע כי באו אֶל קרבנו. ואולם לא אֶת זה אָמַרתי לסַפּר לָכם.

ג

המַעשׂה אשר אָמַרתי לסַפּר לָכם כּך הוּא. הגבאי של בית־הכנסת הכתריאֵלי הוא אֶחָד מבעלי „החברה היהודית הלאומית לנַקניקים כשרים״. ועלה בידי אִמא לשדל אֶת הגבאי על־ידי אִשתוֹ הגבאִית, כי יִספּח אֶת אָחי אֵליהו אֶל אַחַת הכהונות ב„חברה היהודית הלאומית לנַקניקים כשרים״. כהונה זוֹ שני פנים לָה: כהונַת מוכר וכהונַת משרת. כאן קוראִים לָזה „מלצר״. כלומַר, כשאָדם נכנס לחָנות ומצווה אותך להגיש לוֹ נַקניקים שלוקים, עליך להסיר בושה מעל פניך ולהגיש לוֹ אֶת חפצו. אָמנם בעֵת הראשונה היה אָחי אֵליהו חוכך בדבר: הכיצד? אַברך כמותו, בעל צורה ובעל זקָן, בנוֹ של פייסי החַזן וחתנוֹ של יונה האופה, כלום

יהיֶה משרת?... עמד פיני והוכיחו על פניו. „מַה זה עלה על דעתךָ? — התמַרמר אֵליו פיני בחום רגשותיו. — וכי סבור אַתָּה, שבכתריאֵליבקה הנידחת אַתה יושב? לאַט לךָ, ידידי, טעות היא בידךָ, חַי אַתה באַמריקה! באַמריקה כבר ראִינו בני־אָדם מהוגָנים כמוךָ, כמו קארנייגי, ראקינפיילר, וואנדירבילט ודומיהם, שרכלו בשעתם בעיתונים, מכרו גפרורים וציחצחו נעלים בראש כל חוצות, ולא התבוששו! צא ולמַד אֶת תולדות חַיֵיהם של גיאורג וואשינגטון, של אַברהם לינקולן ושל שאָר הגדולים אַנשי־השם, וראִית ונוכחת, אִם לא לכבוד יֵחָשב לבנו של פייסי החַזן להיות מוכר נקניקים שלוקים!...

ד

ואולם כאן נכנַה פיני ברותחים על־ידי אִמא. כי הנה כל זמַן שתלה פיני אֶת עצמו באִילָנות הגדולים, כקארנייגי, ראקינפיילר, וואנדירבילט ודומיהם, החרישה אִמא ולא אָמרה דבר. אַךְ כיוָן שהזכיר שמותיהם של גיאורג וואשינגטון ואַברהם לינקולן בנשימה אַחַת עם שמו של אָבי, פייסי החַזן, שוב לא יכלה סלוח לו. עמדה ודיברה אֶל פיני קשות ואָמרה, כי אֶת וואשינגטון אֵיננה יודעת, ואֶת שמו של אַברהם לינקולן לא שמעה בלתי־אִם היום הזה. אֶפשר, היא אומרת, ששניהם היו אנשים הגונים ויהודים כשרים, יראִים ושלמים. אֶלָא שאֵינה רוצה, היא אומרת, כי ירגיזו אֶת בעלָה מקברו ויעלו אֶת שמו לכאן, לאַמריקה. ינוּחַ לו, היא אומרת, בשלום על משכבו ויעמוד שם להיות מליץ־יושר בעדה ובעדנו ובעד כל יִשׂראֵל.

— אָמן! — אני עונה אַחריה ומקבל מַכּת־לחי מידי אָחי אֵליהו, למַען אֶשמור לשוני ולא אָעֵז פנַי בפני גדולים.

ח

בקיצור, אָחי אֱליהו מצא לו עבודה ומתפרנס ממנה בכבוד. מוכר הוא נַקניקים כשרים ומשרת אֶת הקונים, ומקבל בשׂכרו חמשה דולָרים לשבוע, מלבד אכילָתו שהוא אוכל בחָנות פעמַים בכל יום — גם זו מצטרפת לחשבון. ואולָם לא זה העיקר. מַעלָה יתירה יֶש לָה לעבודתו של אָחי, שעל־ידיה הוא נַעשׂה מעורב עם הבריות, רואֶה בכל יום פנים חדשות ומתוַדע אֶל טובי ניו־יורק ונכבדיה. ויֵש תקוָה, כי בקרב הימים יעלה למעלה־למעלה. לפי שחָביב הוא על בעליו ומכובד על לָקוחותיו במאוד מאוד. מדרכו של קונה, שהוא נהנה הנאה יתירה, כשבן־טובים עומד לפניו לשמשו, ולא משרת מלידה ומבטן. ורק חסרון אֶחָד אַתּה מוצא באָחי אֱליהו, שזקנו הולך הלוך וגדל, לא עליכם, מיום ליום. אִילמלא זקנו, היה גורלו יפה שבעתים. ואולָם, על אַפּו ועל חמתו, גָדל זקנו באַמריקה ונשׂתגשׂג לאָרכּו ולרחבּו. כלומַר, יותר שגָדל לאורך, גָדל לרוחב. השיאו חברנו פיני עֵצָה, כי יֵלך אֵצל הגלָב וישפר אֶת זקנו, כמו שעשׂה הוא, פיני, בשעתו. ומה עשׂה פיני? נכנַס לבית־הגלָבים, עלה וישב על מין כיסא העשׂוי לדבר, זקף ראשו למַעלָה ולא הוציא הגה מפיו. משום שלא ידע אָז עדיין לדבר אַנגלית. קרב אֵליו הגלָב ותפס לו, הוא אומר, בחוטמו — כך מסַפר פיני — ולא עשׂה לו קטנה או גדולה, בלתי־אִם מרח לו אֶת פניו בסַבון מרוחַ היטב, העביר תער על לחָייו אַחַת ושתים וצינָהו לָקום. וכאשר קם מן הכיסא — כך מסַפר פיני — והציץ במַראָה, לא הכיר אֶת עצמו. שום סימן זקן או שפם לא נשאַר בפניו. פרצוף חָלָק, כחלקת הקערה. ונדמה לו אותה שעה, כאִילו פניו שוחקות... הוי־הוי, מָה נִרעשה טייביל למַראֶהו! עלובַת־נפש זו התעלפה

שתי פעמים וכמעט חָלתה מעוֹצר צרה וחרפה. ואוּלם כל זה היה רק בעת הראשוֹנה. עכשיו כבר התרגלה אֶל פני בעלָה. פיני מגלח אֶת כל פניו למשעי מדי שבוע בשבוּע, וּמַראֵהוּ כאַמריקאִי מַמש. ולא עוֹד, אֶלָא שמדבר הוּא אַנגלית ולוֹעֵס טשוּאִינגוּם. אַךְ אֶל קרבּוֹ לא יִבלָעֵהוּ עוֹד. אִילוּ שם פיני אֶת לבּוֹ להשגיח השגָחָה מַספיקה גם על צוארוֹנוֹ, לבל יפוּתח, ועל עניבתוֹ, לבל תצנַח ממקוֹמה, ועל מכנסיו, לבל יִתפשל האחָד למַעלָה והשני למַטה, — כי־עתה היה תארוֹ כתוֹאַר פני גנטלמן.

ו

אִילמלא היה חברנוּ פיני הפכפךְ בדרכיו ואִילמלא התהלךְ בּגדוֹלוֹת וּנצוּרוֹת וּמוֹחוֹ לא נשׂאוֹ אֶל על, היה מוֹצא פה אֶת לחמוֹ בכבוֹד. אָמנם גם עתה יֵש לוֹ פרנסה. ורק זוֹ רעה חוֹלָה, כי מדי פעם בפעם הוּא מֵניח מלאכתוֹ וּמבקש לוֹ אַחרת תחתיה. אבל במקוֹם שאַתה מוֹצא גנוּתוֹ של פיני, שם אַתה מוֹצא גם שבחוֹ: אֵין מלָאכה בעוֹלָם אשר יבוּז לָה. נכוֹן הוּא לעבוֹד כל עבוֹדת־פרךְ שבּעוֹלָם, וּבלבד שיִהיֶה מַתן־שׂכרה בצדה. רצוֹנךְ שיִנַקה ביבים — יְנַקה ביבים, שיִגרוֹף פחָם — יִגרוֹף פחָם, שיִהיֶה רוֹכל בעיתוֹנים — מַה טוֹב וּמַה נעים. אַמריקה, הוּא אוֹמר, אֶרץ החירוּת היא, ורק הגנבה תיחָשב כאן לחרפה. וּלפיכךְ, הוּא אוֹמר, הכל עוֹבדים פה ואֵין אִיש שוֹלח ידוֹ בגנבה. רק האִיטלקים, הוּא אוֹמר, זוֹכים לפעמים מן ההפקר. ואִילוּ האַמריקאִי, שהוֹרתוֹ ולידתוֹ היוּ במדינַת קוֹלוֹמבּוּס, גם אִם תשׂים זהב לנגד עֵיניו, לא יִשלח ידוֹ ולא יִגע בוֹ. האַמריקאִי לא יוֹנה אוֹתךְ ולא יוֹציא דבר־שקר מפיו לעוֹלָם. כךְ מעיד פיני על אַמריקה וּממַלא פיו תהילָתה. ולא עוֹד, אֶלָא שכבר חיבּר שיר לכבוֹדה. אֶת כל השיר לא אֶזכּוֹר

בעל־פה. רק מקצתו אמסור לכם. וזה אשר יאמַר פיני בראשית שירו:

אָז יָשִׁיר פִּינִי
לַאֲמֶרִיקָה הַמְּדִינָה
וּלְקוֹלוּמְבּוּס רַב־עֲלִילָה
שִׁיר כָּבוֹד וּתְהִלָּה:
עִיר־עֹז לָנוּ נְיוּ־יָרוֹק,
בָּהּ גֵּר וְכָל יָרוֹק,
אִיטַלְקִי וִיוָנִי,
כּוּשִׁי וְיַפָּנִי,
הוּנְגָרִי וְגָלִיצָאִי,
יְהוּדִי וְלִיטָאִי,
בֶּן־בְּרִית וְשֶׁאֵינוֹ,
חַיָּט עִם כְּלֵי־זֵינוֹ,
סַנְדְּלָר וְרוֹכֵל,
צַדִּיק וְנוֹכֵל,
עִוֵּר וּנְכֵה־רַגְלַיִם,
דַּרְשָׁן עֲרַל־שְׂפָתַיִם,
וַאֲפִילוּ אִישׁ אִטֵּר יַד יְמִינוֹ,
הַמְשַׁמֵּשׁ מוֹהֵל בְּסַכִּינוֹ —
מַה־טּוֹב חֶלְקָם, מַה־יָּפֶה גוֹרָלָם,
כֻּלָּם עוֹשִׂים חַיִּים בַּעֲמָלָם...

וכך הולך פיני ומשורר עד שהוא מסַיים בחרוז זה:

אַשְׁרַיִךְ, אֶרֶץ, שֶׁמַּלְכֵּךְ אַחַד הָעָם,
כָּמוֹנִי וְכָמוֹךְ — מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם!...

כשקרא פיני את השיר באזנינו, צחק אחי אליהו ואמר, כי זיווגם של החרוזים פיני ומדינה אינו עולה יפה. ענהו פיני במשל ובמליצה: „אומרים לו לאדם: ,שמך טוביה — בוא ונשחק בקוביה; שמך יצחק — תפח רוחך אביך. ואם תמצא לאמור: הלא אין כאן חרוז? ויש לאמור: תפח רוח אביך בלא חרוז"...

ז

כסבורים אתם, שהנשים בביתנו יושבות בחיבוק־ידים? כוונתי לברכה אשת אחי אליהו ולטייביל אשת חברנו פיני. אף הן עושות במלאכה. תופרות הן עניבות של גברים. ומי הספיק להן מלאכה זו? שוב אמא, ואף בפעם הזאת נתגלגלה לה זכות על־ידי עזרת־הנשים אשר בבית־הכנסת הכתריאלי. שם התודעה אל נגידה אחת, והיא מן הנשים האלראיטניקאיות, כלומר, אשה עשירה (לנגיד יאמר באמריקה אלראיטניק). הנגידה הזאת היתה לפנים, אל תיחשב לה זאת לחרפה, נערה משרתת בכתריאליבקה, בבית רב׳ יוסי׳ הנגיד. שמה קריינדיל. את קריינדיל זו קרה לפנים בעירנו מקרה לא־טהור, שאפשר לספרו בקיצור נמרץ. ואלה תולדות קריינדיל.

ח

קצב היה בכתריאליבקה ושמו מלך. והיה לו למלך הקצב נער משרת ושמו נחמיה. ראה נחמיה את קריינדיל הבתולה, כי יפה היא, ודבק בה ואמר לקחתה לאשה. ולא היה לו כסף להוצאות החתונה. מה עשה? נמלך פעם אחת, כשמלך הקצב שלח אותו אל היריד לקנות פרה ונתן צרור כסף בידו, וגנב את הכסף וברח לאמריקה, הוא

והבּתוּלה עמו. בּאמריקה פּנה נחמיה על ימין ועל שׂמאל והצליח ועשׂה עושר, וקריינדיל עלתה לגדוּלה ונעשׂתה נגידה. עכשיו יֵש לָהם פּה בּית־מלָאכה לעשׂיית עניבות של גברים. והנה היה מַעשׂה וקריינדיל נזדמנה לבית־הכּנסת ביוֹם פּטירת אִמה, הוּא יוֹם הזכּרת נשמתה. פּגשה שם אֶת אמא והתוַדעה אֵליה. כּששמעה קריינדיל מפּי אִמא, כּי בּעלה היה פּייסי החַזן, מיד דבקה אַחריה וקירבה אוֹתה והבטיחַתה לתמוֹך בּה עד כּמה שידה מַגעת. אָמרה לָה אִמא, כּי תמיכה לא תבקש ממנה. שאֲלָתה וּבקשתה, כּי תינתן רק עבוֹדה לילָדיה להחיוֹת אֶת נַפשם. וסוֹף דבר היה, כּי קריינדיל שידלה אֶת בּעלה האֶלראַיטניק לפנוֹת מקוֹם בּבית־מלאכתו לגיסתי בּרכה ולטייביל אֶשת פּיני. שני שבוּעוֹת רצוּפים היו שתיהן הוֹלכוֹת בּכל יוֹם לעבוֹד בּבית־המלָאכה אשר בּרחוֹב בּרוֹדוויי. אַחַר־כּךְ השתדלה אִמא, כּי המלָאכה תינתן לָהן לביתן, כּדי שלא תהיֶינה יוֹשבוֹת כּל היוֹם בּבית־המלָאכה כּפוּפוֹת למלאכתן. והשתדלוּתה נעשׂתה.

ט

ואוּלָם פּרנסת הנשים לא האריכה ימים. כּי הנה כּלתה עוֹנַת העבוֹדה והתחילה עוֹנַת הבּטלה, כּלוֹמַר, ימים שבּתי־החרוֹשת שוֹבתים מאֶפס מלָאכה. שבתו גם הנשים בּביתנו. ואַף־על־פּי־כן לא דאֲגנו לָהן ולא התעצבּבו אֶל לבּנו, „כּי אָב לָנו בּשמַים, אשר בּידו האַחַת ימַחֵץ וּבידו השניה יחבּוֹש". כּךְ אוֹמרת אִמא. אני — קצר כּוֹחַ־שׂכלי מהבין זאת: לָמה לו לאלוֹהים למחוֹץ תחילה, כּדי לחבּוֹש אַחַר־כּךְ? לפי עניוּת דעתי — אַל ימַחֲצנו ואַל יחבּשנו!...
ושוּב אוֹמרת אִמא, כּי „הקדוֹש־בּרוּךְ־הוּא מַקדים רפוּאה למַכּה"...

י

כנגד מה אָמרה אִמא זאת? הטו אוזן ותשמעו.
ואולָם רוצה אני לָנוחַ מעט ולהחליף כוח, ואָז אוסיף ואסַפר
לָכם סיפורי, כפעם בפעם.

סיפור שלושים ושלושה

הרפואָה הקודמת למכּה

א

הבטחתי לסַפר לפניכם, מה היתה כּוונת אִמא בּמַאמרה, כּי הקדוש־ברוּך־הוּא מַקדים רפוּאָה למַכּה? וּמַעשׂה שהיה כּךְ היה:

אָחי אֵליהוּ מאַס בּמלאכתּו ולא אָבה עוד לשרת בּ„חברה היהודית הלאומית לנַקניקים כּשרים". מפּני מה? מפּני שהמלָאכה אֵינה לפי עֶרכּו. אַל תּשכּחו, כּי אָחי אֵליהוּ בּנו של פּייסי החַזן הוּא. אַברךְ עדין ויפה־נפש. גם קול־נגינה לו בּירוּשה מאָביו, והוּא יודע לעבור לפני התּיבה. כּלום לכבוד הוּא לאַברךְ כּמוהוּ לשרת אֶת האחרים ולהגיש לָהם נַקניקים שלוקים אל השוּלחָן? ולא היתה מלאכת השירוּת שפלה בּעֵיניו כּל־כּךְ, אִילמלא השפּילוּה בּני־אָדם גסי־רוּחַ. משוּם שיֵש בּעולָם כּמה מיני בּני־אָדם. יֵש בּני־אָדם בּעלי־נימוּס, ענוּתנים וּצנוּעים. אָדם צנוּע, בּן־טובים, נכנס לחָנוּת בּחשאי, מבקש בּקול רךְ, כּי יגישוּ לו מנה של נַקניקים, פּורש ויושב בּקרן־זוית, אוכל לאִטו ארוּחָתו, קם וּמשלם וּפונה והולךְ לדרכּו.

ב

אבל כּנגד זה אַתּה מוצא בּני־אָדם, שאֵינם בּעלי־נימוּס. פּעמים מזדמן לךְ אֶחָד מגסי־הרוּחַ, טרחן וסַרבן, הבּא עמךְ בּטרוּניה על כּל פּסיעה וּפסיעה וּמציק לךְ

בתביעותיו עד מות. כל כוונתו של זה אינה אֶלָא לקנתרך ולבקש ממך תואנות: פעם הנקניקים אינם שלוקים כל־צרכם, ופעם החרדל אֵינוֹ נעים לחכו. וכשהוא מדבר, אֵינוֹ מדבר אֵלֶיךָ בלשון בני־אָדם, לאמור: „אָנָא, במחילה מכבודך, תן לי עוד מנה אַחַת של נַקניקים”. אֶלָא מצפצף הוא אֵלֶיךָ בשפתיו, או מְנַקש באֶצבעותיו וּמַתריע מרחוק: „הוי, שמַע־נא, אַתה המלצר! תן לי עוד מנה אַחַת!” ואָחי אֵליהו לא הסכין מעודו, כי ידברו אֵליו בלשון כזאת. והריהו נסער כולו ואֵינוֹ משיב לגס־הרוּחַ דבר. אז יִכעס הגס וירים אֶת קולו ויצַוֵּחַ: „הוי, פרופיסור! בוא לכאן!” אָז יענהו אֵליהו קשות: „מַה לי נָלָךְ, כי תכנני בשם פרופיסור?” אָז יִכעס הגס עוד יותר וחמתו תבער בו. וכך מתגלגל הדבר וּמַגיע לאָזני בעל־הבית. שמע בעל־הבית קול צוָחה בחנותו, מיד קרב אֶל אָחי אֵליהו ואָמַר לו: „וּוהאַט איז דהי מאַטאַר ווית יו?” כלומַר: מַה זה היה לך כי נזעקת פתאום? החריש אֵליהו ולא ענה דבר. אָמַר לו בעל־הבית שנית: „לָמה אֵינך עונה, כששואלים אותך?” אָמַר לו אֵליהו: „שאַל אותי, כדרך ששואלים בני־אָדם, ואענך”. אָמַר לו בעל־הבית: „וכיצד שואלים בני־אָדם?” אָמַר לו אֵליהו: „בני־אָדם מדברים יהודית”. אָמַר לו בעל־הבית: „וכי בשביל שאני מדבר אַנגלית, כקוף אני בעֵיניך?” אָמַר לו אֵליהו: „אֶפשר, שכדבריך כן הוא”...

— מכיון שכך, — אומר לו בעל־הבית — הריני פוטרך מכאן. כלומַר, לעֵת מחר תיכבד ותשב בביתך.

ג

„יהיו־נא מזונותי אַחַת לשלושה ימים, ובלבד שלא אמכור עוד נַקניקים!” — כך אומר אָחי אֵליהו. ואולָם חברנו פיני לא כן יחשוב. פיני הולך לשיטתו, כי אַמריקה

אֶרץ החירות היא. באמריקה כל מלָאכה מכבדת אֶת בעליה. שמא תאֹמַר להתוַכח עמו ולנַצחו בדברים, מיד יביא לך ראָיה מבעלי־מיליוניו: מקארנייגי, מוואנדירבילט, מראקינפיילר... שאָלו אָחי אֵליהו, אָמַר לו:

— תמהני עליך, מנַיִן אַתה יודע אֶת האנשים האֵלה, שבאת בסודם?

אָמַר לו פיני:

— אֶלָא מעתה, מנַיִן יודע אני אֶת כל הנַעשׂה בחצר המַלכות הרוסית?

אָמַר לו אָחי אֵליהו:

— אָמנם כּן, זו מנַיִן לך?

אָמַר לו פיני:

— אילו כמוני קראת סיפּורי־אהבים הרבה כל־כּך, אפשר שגם אַתה הָיית יודע אֶת כל הסודות האֵלה.

ד

רמַז פיני על הספרים, שהוּא קוֹרא יום־יום אֵצל מיודעֵנוּ משה הכּורך. הספרים הלָלו כתובים בלָשון יהודית פשוטה, וכל קוֹרא ירוּץ בּהם. ספרים עבי־הכּרס הם, גדולים וכבדים. עולים הם במשקלם גם על ספר „צאֶינה וראֶינה" של אִמא. משה הכּורך מַשאִיל אֶת הספרים לקריאָה. ומזה הוּא מתפרנס. להודיעך, שספר אֶחָד נקרא על־ידי מאָה אִיש ויותר. הקוֹראִים רוּבּם נשים. מדרך הנשים, שהן מחַבבוֹת סיפּוּרי־אהבים. גיסתי ברכה קוֹראת בּהם מדי שבּת בּשבּתו, לעֵת הצהרים, וקריאָתה שגוּרה וּמהירה, כּמי הנהר ההולכים במרוצה. אִמא וטייביל אֵשת פיני יושבות כּנגדה ושומעוֹת. אִמא נרדמת מיד. ורק טייביל יושבת וּמַטה אוזן, מַקשיבה ונאנחת. וּפעמים היא בּוֹכָה. רכּת־לב היא. לולא קדושת השבּת, הָייתי מצייר בּעפּרון על־גבי הנייר אֶת כּל התמונה

הזאת: את ברכה בקריאתה, את אמא בנימנומה ואת טייביל בבכותה.

ואולם בין כה נכה הסחנו דעת מענינינו, ועדיין אין אנו יודעים, כיצד מקדים הקדוש־ברוך־הוא רפואה למכה.

ה

פותח אני במכה. אכן מכה גדולה היא, מכה כפולה ומכופלת, שאברך חרוץ וישר־דרך, כמו אחי אליהו, הולך בטל כל הימים מאפס עבודה ומשלח־יד. אליהו אסטניס הוא מטבע בריאתו. לבו לא יתנהו ללמוד אל דרכי חברנו פיני ולעשות כמעשהו. חברנו פיני, למשל, חושב לו לכבוד לקחת מגרף בידו ולגרוף שלג חוצות בימות החורף. ואליהו אומר, כי גם הוא מוכן ומזומן לגרוף שלג בימות החורף, אך לא בחוץ. אמר לו פיני: „אלא אם כן, מה רצונך? כי יביאו לך את חלק השלג שלך אל ביתך?” כעס אליהו על פיני, שדעתו זחוחה עליו.

— אין זאת כי־אם לבך טוב עליך, שאתה חומד לצון להנאתך? — אומר לו אחי אליהו, ומקבל מיד תשובה ממנו:

— בודאי לבי טוב עלי, בזכרי, כי באמריקה אני, ולא בארץ־הפרעות.

— תשמח אמך ותגיל זקנתך! — אומר לו אליהו, ומרוב צערו הוא קם והולך לבית־הכנסת, הוא בית־הכנסת הכתריאלי. וכאן, בבית־הכנסת הכתריאלי, נזדמנה לו רפואה למכתו. כיצד? הטו אוזן ותשמעו.

ו

דומה, כבר סיפרתי לכם פעם אחת, כי באותו הקיץ, שהיינו מכתתים רגלינו על־פני חוצות ווהייטשפל בלונדון, התחוללו פרעות בעיר־מולדתנו, בכתריאליבקה הטובה, ואחרי

הפרעות נפלה דליקה בבתי העיר ועשתה שַמות על ימין ועל שמֹאל. השודד שדד והפורע שיבר וניפץ והשחית אֶת כל הבא בידו, ואֶת אשר הותירו השודדים והפורעים אָכלה האֵש. וסוף דבר היה — תאניה וַאניה. אָמנם העניִים והאֶביונים לא אִיבדו טובה הרבה: חוץ מן הכרים והכסתות הדלים אשר למראשותיהם, לא היה לָהם כלום להפסיד. עמדו ובירכו אֶת האלוהים, כי יצאו, לכל הפחות, שלמים בגופם. לפי שנמצאו ביניהם כמה וכמה אנשים, שהוכו מַכות נמרצות. ויֵש מהם אשר לא חָיו עוד אַחרי המַכות האֵלה. וילדי העניִים, הפעוטות עלובי־הנפש, מקצתם רוטשו בידי הפורעים והרוצחים ומקצתם גָועו ברעב. ואולָם לא בעניִים הכתוב מדבר. מדברים אָנו כאן ביקירי כתריאֶליבקה, באֵלה מאַנשי העיר, שקודם לָכן היו עשירים מופלָגים והתענגו על רוב טוב, ועכשיו יצאו נקִיים מנכסיהם ונידלדלו ונַעשו אֶביוני־אָדם, ערומים וחשופים וחַסרי־כל, באֵין פת־לחם לפיהם ובאֵין כותונת לבשׂרם. כשזכר היורדים העלובים הלָלו יעלה לפניך, — כך אומרים אַנשי ביתנו, — יסמַר בשׂרך לשמעם! מַדוע לא יסמַר בשׂרנו לשמע העניִים והאֶביונים ולזכר ילדיהם הקטנים, אֵלה הצאן שלא חָטאו, שנהרגו ורוטשו בשעת הפרעות, או גָועו ברעב לאַחַר הפרעות? דבר זה לא אוכל להבין. גם חברי מנדל לא יבין זאת. אומר הוא, כי כך דרכם של היהודים הכתריאֶלים: עני כי יִגוַע ברעב לעֵיניהם, אִיש לא ינוד לו ולא יחמול עליו. ורק עשיר כי ימוּך ומָטה ידו — ועלתָה זעקתם השמַימה!...

ז

בקיצור, בין העשירים המופלָגים האֵלה אשר בכתריאֶליבקה נמנה בכבר־הימים אָדם אֶחד ומשה־נח שמו. מֹשֶה־נֹח זה, מלבד שהיו לו בית וחָצר וגן בכתריאֶליבקה,

התנַכר בהליכותיו ובסימניו המובהקים, כי איש עשיר הוא ובעל בעמיו. למשל: בימות החַמה היה יוצא ברחובה של עיר בתחתוניו. כלומַר, היה מטייל בראש כל חוצות, כשהוא לָבוש רק תחתוניו לבשרו וגלימה ממַעל לָהם. בנוהג שבעולָם, אָדם מישׂראֵל שעני הוא לא ירהיב עוז בנַפשו להיראות לעֵיני הבריות בלבוש תחתון. מַשמע, שיהודי עשיר הוא, גביר ותקיף לאֶחָיו — ממי יירא וממי יפחַד?...

מלבד זאת, ידעו כל אַנשי כתריאֵליבקה מן הקצה ועד הקצה, כי שלוש חנויות נפלו לו למשה־נח בירושה מאֵת אִמו בטבור העיר, באֶמצע השוק, וכי פרה חולבת עומדת לו תמיד ברפתו. שלוש החנויות הכניסו לו די צורך פרנסתו, די והותר. ואִם מעט לו זה, הנה אִשתו נחָמה־מרים (שנקראה בפי הכתריאֵלים דחָבה־בּריָב, על שום חוטמה הסתום) היתה מוציאָה מן הפרה החולבת בלבד כמעט אֶת כל מחית ביתה. וכדי שלא תשלט עֵין־הרע בפרתה, היתה דחָבה־בריב מתאוננת כל ימיה, כי „הבהבה שלָה עבדה בחלוב ואֵידה דותדת חָלָב". ואולָם אֶת אַנשי כתריאֵליבקה לא יוליכו שולָל ואֶת עֵיניהם לא ינַקרו. הכל ידעו, כי שקר בפיה — הבהמה לא עמדה מחלוב והיא נותנת חָלָב למַכביר. שווּ־נא אֵיפוא לעצמכם, כי יהודי עשיר כמשה־נח צריך היה להימלט לאַמריקה בעוֹר שיניו, ערום ויחף כביום־הִולדו — כלום אֵינו ראוי לרחמים? אבל מַה יעשׂה משה־נח באַמריקה? הן לעבוד בבתי־החרושת לא ילֵך. ובניו גם הם לא יצלחו למלָאכה. נמנו וגמרו באספת „כל ישׂראֵל אַנשי כתריאֵליבקה" והעמידוהו להיות שַמָש בבית־הכנסת הכתריאֵלי.

ח

ואַל תהא כהונַת שַמָש באַמריקה קלה בעֵיניכם! יפה פרנסתו של שמש באַמריקה מפרנסתם של בעלי־בתים

חשובים בכתריאַליבקה. עשׂוי שמש להתעשר כאן מימי הזכּרת־נשמות בלבד. להודיעך, שגדולה מצוַת הזכּרת־נשמות באַמריקה מכּל תרי״ג המצוות. בכל ימות השנה אֵין היהודים מדקדקים פה בתפילתם. אֵין שעתם פנויה לכך. „טיים איז מוני״, כלומַר, שעה בדינר — פתגָם זה שגור בפיהם כּל הימים. ואולָם מכּינָן שהגיע יום פטירת אבותיהם, הוא יום הזכּרת נשמתם, מיד הם מַניחים אֶת כּל עסקיהם ורצים לבית־הכּנסת. ובחזירתם מבית־הכּנסת הם ממַהרים למסעדה יהודית ומצווים לָתת לפניהם סעודה כשרה, כּי קדוש היום הזה לאבותיהם. ואָז יבוא גם שמש בית־הכּנסת על שׂכרו. ואִם בהזכּרת־נשמות כּך, בבר־מצוָה על אַחַת כּמה וכמה. בשׂמחַת בר־מצוָה מַעלה השמש בחלקו חתיכה הראויה להתכּבד. אֶצלנו בכתריאֵליבקה, כּשנַער נַעשׂה בר־מצוָה, מלמדים אותו להניח תפילין, גוזרים עליו להתפלל בכל יום — ומברכים עליו „ברוך שפטרני״. לא כן באַמריקה. כּאן אֵין מדקדקים בתפילה ובהנחת תפילין. אבל כּנגד זה עושׂים יום טוב, יום משתה ושׂמחה, לבר־המצוָה. נוטלים אֶת הבּחור ומעטפים אותו בטלית שכּוּלה משי, קוראִים אותו לעלות לתורה, כּדרך שנוהגים עם החָתן ביום חתונתו, והלָה עומד על הבימה וקורא אֶת ההפטרה בקול דק ומסולסל, כּקול התרנגול הרך בראשית קריאָתו. אַחַר־כּך נושׂא הנַער אֶת כּפּיו למַעלָה וממַלמל מין דרשה, השגורה על פּיו זה שבועות וחדשים, ודווקא בלָשון אַנגלית — חָלילָה לו לדרוש דרשתו ביהודית! אַחַר־כּך נגָש אֵלָיו הרב (כּאן „רבאי״ יתקרא ופניו מגולָחים כּולָם, כּפני כּומר פּולָני במקומותינו), פּורשׂ אֶת שרווליו הרחָבים על ראש בר־המצוָה ועומד עליו כּכוהן בדוכנו, מברכו ואומר לו: „יברכך״...

ט

סוף דבר: משה־נח זכה והגיע באַחרית הימים לפרנסה טובה. ורק זו צרה, שצריך הוא בכבודו ובעצמו להחזיר על פתחי בעלי־הבתים ולגבות מהם אֶת כסף הצדקה, כלומַר, אֶת דמי נדריהם, אשר נדרו בבית־הכנסת, ואֶת המַס לגולגולת של חברת „כל יִשׂראֵל אֲנשי כתריאֵליבקה״. הגע אֵיפוא בעצמך: כלום לכבוד הוא הדבר הזה לאָדם מִיִשׂראֵל, שהיה לפנים אֶחָד מעשירי כתריאֵליבקה ותקיפיה? אִשתּוֹ דחַבּה־בּריב בכתה לפני אִמא בדמעות שליש ושפכה אֶת כל לבה המַר לפניה. וכך אָמרה דחַבּה־בּריב לאִמא: „האבידי לי, בי דשבעתי, כי בדי פעב בפעב, כשבּושה־דוחַ שלי בכיד עצבו להחזיר על פתחי בעלי־הבתיב לגבות בהב אֶת הבס, הריהו כבכיד עצבו לקראת בלאך־הבות״... ואוּלָם חושש אני, כי אִיש מכם לא יבין אֶת הלָשון המשונה הזאת, הנשמַעת כלשון סורסית. ולפיכך אני מַעתיקה כאן לטובת הרבים בלשון בני־אָדם: „האמיני לי, בי נשבעתי, כי מדי פעם בפעם, כשמשה־נח שלי מכין עצמו להחזיר על פתחי בעלי־הבתים לגבות מהם אֶת המַס, הריהו כמכין עצמו לקראת מַלאַך־המות״. לאַחַר ששמעה אִמא מפי נחָמה־מרים אֶת כל מרי־שִׂיחָה, השִׂיאָה לָה עֵצה טובה, כי בעלָה משה־נח יִקח לו אֶת אָחי אֵליהו להיות לו גובה המַס, ואָז תצמח טובה לשניהם: משה־נח יפיק עֵזר וסיוע מאָחי אֵליהו, ואָחי אֵליהו יִמצא אֶת פרנסתו בכבוד. דבר המובן מאֵליו, כי משה־נח קיבל אֶת העֵצה היעוצה הזאת בשתי ידים. ואוּלָם אָחי אֵליהו היה כמפקפק ונַפשו היתה סולדת מכל הענין המוזר הזה. עד שבא חברנו פיני והתערב בדבר. הלָה פתח אֶת פיו, כחָכמַת הדיבור הטובה עליו, וחָלק לאָחי אֵליהו מנה אַחַת אַפּים:

— תם אני ולא אֵדע, לָמה רמוּ כה עֵיניך פתאום? במה גָדול כבודך מכּבודם של קארנייגי, ראקינפיילר, וואנדירבילט, וגומר, וגומר?

זה כּוחו של פיני!

י

מי נביא ויחוּש עתידות, כּי מעבודה קלה וּפחוּתה, כּזו של גובה־מסים על־יד שמש בית־הכּנסת, תּצמח בקרב הימים משׂרה גדולה ונכבדה? ולא משׂרה אַחַת, אֶלָא שתּי משׂרוֹת. אַחַת של גוֹבה־כּספים לבית־מסחָר של רהיטים, בשביל אָחי אֵליהוּ, ואַחַת של גובה־כּספים לחברת־אַחריוּת, בשביל חברנוּ פיני. ואוּלָם מריסי עֵיניכם ניכּר, שאֵין אַתּם יודעים פירוּשם של דברים אֵלוּ. חַכּוּ לי כּמעט רגע — הדברים יִתבּררוּ וִיִתלבּנוּ להלן, דבר דבוּר על אָפניו.

סיפור שלושים וארבעה

אָנוּ מְאַסְפִים מָמוֹן

א

מַעלה יתירה אַתה מוצא בּאַמריקה, שאֶת כל חפצך ואֶת כל צרכי־נַפשך מביאִים לך הביתה. וכל דבר שאַתה קונה אֵין אַתה צריך לשלם מחירו לאַלתר, אֶלָא מסַלקוֹ קימעה־קימעה, לשיעורים. בתשלום דולָר אֶחָד לשבוע אַתה יכול לפאֵר דירתך בכלי־בית נאִים, כיד אַחַד הרוזנים. מנהג המדינה הוּא בּאַמריקה, שאֵין אָדם קונה לוֹ כלי־בית בכסף מזומן, אֶלָא אִם כן עשיר הוּא ואוצרות יעקב שיף אוצרותיו. אָמרוּ עליו, על יעקב שיף, שהוּא הגָדול מכל עשירי אַמריקה. כך מעיד עליו אָחי אֶליהוּ. וחברנוּ פיני מוכיח לוֹ, כי טעות בידוֹ. אומר הוּא, כי קארנייגי עשיר ממנוּ שבעתים. וואנדירבּילט — שבעים ושבעה. וראקינפיילר — על אַחַת כמה וכמה! אָמַר לוֹ אָחי אֶליהוּ: „שיננא! במה דברים אמורים — בקרקע, באחוזות, בנַחלת שׂדה וגן; ואִילוּ בכסף מזומן — לאַט לךָ! — כוּלָם אֵינם מַגיעים עד קרסוּלָיו של שיף!" התקצף פיני וגָער באָחי אֶליהוּ, שאֵינוֹ מַשמיע לאָזניו מַה שפיו מדבר. הגע בעצמך: הלא הכסף, שראקינפיילר מבזבז במשך שנה אַחַת לצדקה בלבד, שקוּל כנגד כל הוֹנוֹ של שיף! כעס גם אָחי אֶליהוּ ואָמַר על פיני, ששונא יִשׂראֵל הוּא, אַנטיסמיט לכל דבר. כי אפילוּ נַניחַ, שיֵש מקצת אמת בדבר ויד ראקינפיילר על העֶליונה, כי־עתה גם עתה חַייב היה פיני לעמוד לימינוֹ של שיף, לפי ששיף יהודי הוּא, אָחינוּ ובשׂרנוּ,

וראקינפיילר אֵינוֹ יהודי. השתער עליו פיני בחמתו ואָמַר לוֹ:

— ולוּא גם אֶלף פעמים יהיֶה שיף יהודי, כלום אוציא דבר שקר מפי? זכור, אֵליהו, ואַל תשכח, כי יושבים אָנוּ באַמריקה, וכי לאַמריקה השקר תוֹעֵבה הוא!

— כה יתן אלוהים וכה יוסיף להפליא מַכּותיהם של שׂוֹנאֵינו ודורשי־רעתנו, ככל השקרים והכזבים, הנשמעים ביום ולילה אֶחָד בניו־יורק בלבד, מלבד ברוקלין ומלבד ברונזוויל ומלבד ברונכּס!

כּךְ אומרת גיסתי ברכה, ובזה שקעה המַחלוקת.

ב

מכיון שנהגו באַמריקה למכּור כלי־בית בתשלום דולָר לשבוּע, הרי יֶש צורךְ בבני־אָדם מיוּחָדים, שיִהיו מהלכים מבית לבית לגבּוֹת אֶת הדולָרים מדי שבוּע בשבוּע. עמדו וּמינו מיני גובים, שעסקם בכךְ. הגובים רבּים. כּל גובה ושכונתו, אֵלו בתיו שהוא מַחזיר עליהם לאסוף את הדולָרים. וזה משפט הגובים עם לָקוחותיהם, קוני כלי בעליהם: כּינָן שתם השבוּע והגיע זמַן תשלומים, מיד בא הגובה ודופק על הדלת. אַחַר־כּךְ הוא נכנס לבית ואומר: „גוּד מורנינג". כּלומַר, בוקר טוב. אַחַר־כּךְ הוא מוסיף ואומר: „ווֹארי נַייס דיי". כּלומַר, היום יום צח ובהיר בשחקים!... אַחַר־כּךְ הוא נותן לךְ שטר־קבלה, מקבל מידךְ אֶת הדולָר ואומר: „גוּד באַי". כּלומַר, היֵה שלום. זוהי כּל התּורה כּוּלה. לדבּר יותר מזה אֵינוֹ צריךְ. וגם להסיר אֶת כּוֹבעוֹ מעל ראשוֹ אֵין כּופים אותו. כּאן אֵין מַחזיקים במנהג זה. כּאן יֶש לךָ הרשות להיכּנס לבית המפוֹאָר בּיוֹתר וכוֹבעךָ בראשךָ וערדליךָ ברגליךָ, ואַתּה בן־חורין לפעפּע בשעת מַעשה סיגָרה להנאָתךָ, אוֹ לצפצף בשׂפתיךָ, אוֹ ללעוֹס

טשואִינגוּם בפיךָ. אִיש לא יכַהה ולא יִגער בךָ. זוֹ אַמריקה וזה נימוּסהּ!

ג

דעתּוֹ של אָחי אֱליהוּ נוֹחָה מפּרנסתוֹ החדשה. הכּל מוֹדים, שיפה מלָאכה זוֹ ממכירת נַקניקים שלוּקים באִיטליז. וגם שׂכרוֹ, שׂכר שבוּע, רב עתּה משהיה. אָמנם לא כּל השבוּעוֹת שוים. פּעם הוּא מַעלה בחלקוֹ שמוֹנה דוֹלָרים לשבוּע. פּעם — עשׂרה. וּפעם — גם שנים עשׂר. הכּל לפי מזג־האַויר. כּשהאַויר צח ושחוּן, אֶפשר לָלכת בּרגל. וכשהאַויר קר וגָשוּם, אֵין לךָ תקנה אֶלָא לנסוֹע בּרכּבת. ונסיעה בּרכּבת מחירה אגוֹרת־ניקל. ואוּלָם אָחי אֱליהוּ אֵינוֹ מפזר אגוֹרוֹת הרבּה ליוֹם. לפי שאֱליהוּ חַסכן הוּא מטבעוֹ. אֵינוֹ דוֹמה כּלל לפיני. חברנוּ פּיני ידוֹ פּתוּחה יוֹתר. ממַעט הוּא בּהליכה וּמַרבּה בּנסיעה. הנסיעה, הוּא אוֹמר, היא דבר הצריךְ לגוּפוֹ, לפי שראִיתוֹ קצרה. עשוּי הוּא בּכל רגע להיוֹת מרמס לעגָלוֹת וּלסוּסים. ולא משוּם קוֹצר־ראִיתוֹ בּלבד, אֶלָא משוּם פּיזוּר־נַפשוֹ, ששקוּע הוּא כּל ימיו בּמַחשבוֹת ודמיוֹנוֹת וּמוֹחוֹ יִשאֶהוּ אֶל על. ולא די לוֹ בּזה, אֶלָא שאִי־אֶפשר לוֹ לעמוֹד אפילוּ רגע אֶחָד בּלי שיעיין בּספר אוֹ בּעיתּוֹן. וּפעמים הוּא מַניחַ אֶת כּל המלָאכוֹת ויוֹשב לכתּוֹב. כּלוֹמַר, מתחילה הוּא מתהלךְ אָנה ואָנה וחוֹשב וחוֹזר וחוֹשב — אֵינוֹ רוֹאֶה אִיש לפניו ואֵינוֹ שוֹמע דבר מכּל מַה שמדבּרים אֵלָיו. אַחַר־כּךְ הוּא חוֹטף עפרוֹן אוֹ עֵט וּדיוֹ ויוֹשב לכתּוֹב, ואָז יֵש בּכוֹחוֹ להוֹציא מתּחת ידוֹ מגילה בּת עשׂרה גליוֹנוֹת, כּתוּבה פּנים ואָחוֹר. מה הוּא כּוֹתב בּאוֹתה המגילה וּמַה יעשׂה בּה אַחַר־כּךְ — דבר זה לא ניתּן להיגָלוֹת לשוּם אָדם. ואפילוּ אִשתּוֹ טייבּיל אֵינה יוֹדעת כּלוּם. כּשאָחי אֱליהוּ שוֹאלוֹ לטיב כּתביו, הרי זה עוֹנהוּ:

— כשנחיֶה ונאריך ימים, יתברר לָנו הכל...

כבר חָיינו וכבר הארכנו ימים רבים, ועדיין לא נתברר לָנו כלום.

ד

ואַף־על־פי־כן אֵין הדבר הזה מעכב אֶת חברנו פיני מעשׂות אֶת מלאכתו יום־יום וממצוא פרנסתו בריוַח. חברנו פיני אַף הוא גובה. לא גובה לכלי־בית, אֶלָא גובה לאַחריות. כלומַר, מבטח הוא בני־אָדם באַחריות ליום מיתתם. כאן הכל מבטחים אֶת עצמם ליום המיתה: זקנים ונערים, נשים וטף, אָבות ואִמהות, אַחים ואחָיות, סבים וסבות. ואַף זו — לא בכסף מזומן, אֶלָא בתשלומים לשיעורים. משלמים מאגורת־ניקל עד שקל־כסף לשבוע. כל שסכום ביטוחו באַחריות גָדול יותר, תשלומו גָדול. מוצא אַתה בתים באַמריקה, שכל יושביהם, למן האָב הזקן ועד נינו ונכדו, כולָם מבוטחים ליום המיתה. ואִם יִמָצא אִיש ביניהם שלא בוטח עדיין, חובה היא על הגובה לבטחו. מַה פירושו של ביטוחַ זה וכיצד מבטחים בני־אָדם ליום המיתה — אֵיני יודע בבירור. יודע אני רק אַחַת: כי אָחי אֶליהו משך אֶת ידו מפרנסה זו. אֶליהו ברר לעצמו אֶת פרנסת כלי־הבית. מַה טעם? טעמו ונימוקו עמו: משום שמלָאכה זו, כאָמור למַעלָה, אֵינה זקוקה לדיבור־פה. יכול אַתה לָצאת ידי חובת הדיבור בברכת הכניסה ובברכת היציאה בלבד. ואִילו במלאכת האַחריות כל כוחך אֵינו אֶלָא בפה. אַתה מצווה ועומד להשפיע רוֹב דברים ולהרבות אמרים עד היכן שלשונך מַגעת: חַייב אַתה לדבר ולשדל ולפתות אֶת חברך בכל מיני לָשון של דיבור, עד שזה בעל־כרחו יעבה אָמן. למלָאכה זו אֵין מומחה כפיני. חברנו פיני — לשון־לימודים חננו אלוהים. יכול הוא

לשדל בדברים גם אֶבן מקיר. יכול הוא לדובב אפילו שׂפתי רפאִים.

ה

חברנו פיני, כשהוּא יוֹצא לעבוֹדתוֹ, אֵינוֹ מַבחין בין בני־אָדם. אֵינוֹ מבכּר אֶת האֶחָד על־פּני השׁני. אֵינוֹ שׁוֹאֵל אוֹתךָ, מי אַתה וּמָה מַעשׂיךָ. כּל אשר תהיֶה וּבכל אשר תתחיל לדבר — סוֹפוֹ שׁישׂיאךָ לענינוֹ. אִם מבוּטח אַתה באַחריוּת מכּבר, הלא מצוָה עליךָ לדבר בענין האַחריוּת. ואִם אֵינךָ מבוּטח עדיִין, על אַחַת כּמה וכמה שׁחוֹבה מוּטלת עליךָ לדבר בענין זה! וכיוָן שׁנתת לפיני פּתחוֹן־פּה לדבר, שׁוּב לא תתחַמק מפּניו וּמידיו לא תימלט. חזקה על פּיני, שׁיבטח אוֹתךָ. ואִם לא אוֹתךָ, יבטח אֶת אִשתךָ. אֶת בנךָ. אֶת אָביךָ־זקנךָ. אֶת חוֹתנתךָ. אֶת שׁאָר־בּשׂרךָ. אֶת שׁכנךָ. כּלוֹמַר, מבטח הוּא אוֹתךָ, כּי אִם ימוּת על פּניךָ שׁכנךָ היוֹשׁב ממוּלךָ, תקבל מאֶת חברת האַחריוּת מנה יפה. וּשׁכנךָ היוֹשׁב ממוּלךָ אַף הוּא מבטח אֶת עצמוֹ, כּי אִם תמוּת אַתה, חַס ושׁלוֹם, על פּניו, יקבל הוּא מאֶת חברת האַחריוּת חתיכה הראוּיה להתכּבד. בּין כּה וָכה — שׁניכם משׁלמים לחברה רבע דוֹלַר לשׁבוּע. אֵין אַתם מצוּוים חָלילה לָשׂאת אֶת הכּסף אֶל בּית החברה. החברה בּאה אֶל ביתכם לגבּוֹת אֶת ממוֹנה. לא בּעצמה, אֶלָא על־ידי שׁליחה. על־ידי הגוֹבה. פּיני בּא אליכם וגוֹבה מיֶדכם אֶת רבעי הדוֹלָר. וּמזה הוּא מקבּל שׂכר טרחה חמשׁה עשׂר אחוּזים.

ו

חמשׁה עשׂר האחוּזים נזקפים על חשׁבּוֹן גביית הכּסף. ואִם יזדמן לפיני פּנים חדשׁוֹת לבטחן, כּלוֹמַר, אִם יכתוֹב

לך תעודת־ביטוח חדשה, יקבל את שכרו מידי החברה פי חמשה עשר מדמי התשלום הראשון. זאת אומרת: אם אתה משלם את רבע הדולר הראשון, מעלה פיני בחלקו חמשה עשר רבעי דולר בבת אחת! אמור מעתה: מרבע־דולר אחד מוציא פיני חמשה עשר — כמה הוא מוציא משלושה או מארבעה רבעי־דולר? אוצרות קורח!...

— הוי־הוי! הלא סופך שתמלא חוריך זהב! — כך אומרת אליו גיסתי ברכה, וטייביל מסמיקה כולה מרוב נחת, כשהיא רואה את פיני בעלה מריק את כיסיו ומוציא מהם בזה אחר זה רבעי־דולר ואגורות לאין מספר.

— אלא מה סבורים הייתם? — עונה פיני, מסדר ומצרף על השולחן את רבעי־הדולר לבדם ואת האגורות לבדן. — כסבורים הייתם, שקארנייגי, וואנדירבילט וראקינפיילר נולדו במיליוניהם?...

ז

מי יתן לי גליון לבן של נייר, וציירתי עליו בפחם שחור תמונה כזאת: שולחן. בראש השולחן יושבת אמא וידיה חבוקות על לבה. על־ידה, מימינה, עומדת ברכה. בעלת קומה, בעלת צורה ובעלת רגלים. משמאלה — טייביל. קטנה וצנומה, ושיעור קומתה כזית. ידי שתיהן עושות במלאכה. האחת תופרת, והשניה סורגת. בקצה השולחן האחד עומד אחי אליהו. כולו שעיר וזקנו מגודל פרע. אוחז צרור כרטיסים בידו האחת וקומץ שטרות־כסף בידו השניה. אלו הדולרים, אשר קבץ במשך היום. ובקצה השולחן השני עומד כפוף חברנו פיני. פניו מגולחים ותארו כתואר פני אמריקאי. עומד הוא ומוציא משני כיסיו את רבעי־הדולר ואת אגורות־הניקל. ומפני שראיתו קצרה, הריהו מגיש כל רבע־דולר וכל אגורה אל קצה חוטמו. על

השולחָן נצבים, כשני עמודים גבוהים, שני תלים. התל האֶחָד כולו של רבעֵי־דולָר, והתל השני כולו של אגורות־ניקל. ופיני עדיין לא גָמַר מלאכתו. עוד ידו נטויה. יֶש לו רב. דבר זה ניכר מכיסי מכנסיו המלאִים. נראִים הם כאִילו תפחו. עוד מעט ויתפקעו.

ח

ואולָם אֵין לךָ דבר נצחי וקיים בעולָם. ואֵין לךָ אָדם בעולָם, שיהיֶה שׂמח תמיד בחלקו ומסתפק במַה שיֶש לו. גם אנחנו כבר קצה נַפשנו בלחם הקלוקל הזה — להחזיר על הפתחים ולאסוף הון זרים. טוב לאָדם פת־קיבר משלו מחַלת־סולת משל אחרים. כך אומרת גיסתי ברכה. מתחילה העלה אָחי אֵליהו טינה בלבו על פרנסתו. נַפשו קצה בעֵסק זה. ולא בעֵסק עצמו קצה נַפשו, אלָא בלָקוחותיו, קוני רהיטי בעליו. מקצתם חָדלו לסַלק תשלומיהם. הלָלו אָמרו: „קח לך אֶת רהיטיך, קחם ולך — מַה חפץ לָנו באֵלה?"... ומקצתם באו עמו בטרוניה וטענו: לָמה תחרוק המיטה? לָמה תֵראֶה האַספקלריה שני פנים — פנים לכאן ופנים לכאן? ומַה זה היה לארון־המגירות, כי בשגָעון ינהג: כשפותחים אותו, הריהו מסרב להיסגר, וכשסוגרים אותו, שוב אֵינו רוצה להיפתח!... ולָמה כבד כל־כך משקלו של הכיסא, שאֵין להזיזו ממקומו?... ומַה סוד צפון בו, שקשה ישיבתו, כישיבה על הברזל ועל מַסמרות תקועים?... ושוב נמצאו בני־אָדם, שנמלכו יום אֶחָד ועקרו דירתם לרחוב אַחר ונעלמו ואֵינם! ואולָם צרה כפולָה ומכופלת היא זאת: יש לָקוחות, ודווקא מן התמימים והישרים, שקיבלו על עצמם לסַלק אֶת חובם מדי שבוע בשבוע. והנה כל־זמַן שהיתה ידם מַשגת, היו משלמים אֶת כסף־חוקם בזמנו וכהלכתו. אבל עכשיו מָטָה ידם ואֵינם יכולים עוד לשלם. משום מה?

משום שמפרנסם ונותן־לחמם חָלָה ונפל למשכב. או שנבטלו מעבודתם. או שנקראה שביתה בבית־מלאכתם. מַה יעשה אֵיפוא אֵליהו? להוציאָם מכלל לָקוחותיו לא יִתנהו לבו. משום הרחמנות. להניחָם בלא תשלומים כלל — מַה יֹאמַר בעל־הבית? לפיכך אֵין לו תקנה אֶלָּא לשלם אֶת חובם מכיסו. נמצא, שהוא קירח מכאן ומכאן.

ט

שמא סבורים אַתם, כי חברנו פיני שׂמח בחלקו? אַף הוא לא יִשׂבע נַחַת. קשה ביטוחו של אָדם באַחריות, הוא אומר, כקריעת ים־סוף. עומד אַתה, הוא אומר, ומדבר על לב פלוני שלושה ימים ושלושה לילות רצופים. מַעביד אַתה את לשונך בפרך, מַסביר ומבאֵר לעם־האָרץ כמותו אֶת טיב הענין ומלמדו פרק בהלכות אַחריות. דומה, שכבר נַענה לך וחָתם אֶת שמו על כתב־הבקשה. לבסוף, כשבאת אֵלָיו ביום השני, והנה הירהר חרטה על כל הענין וחָזר בו. או יֵש שהרופא בדק ומצא מום בגופו וכתב עליו שׂטנה אֶל הממונה. ואולָם הגדולה מכל הצרות, המוצאות אֶת סוכני חברת האַחריות וגוביה, היא צרת המַפסיקים תשלומיהם. כשאַחַד הלָקוחות חוזר בו ואֵינו רוצה לשלם אֶת כסף־חוקו, פוחתים לו להסוכן פי חמשה־עשׂר משיעור התשלום הקבוע. כלומַר, מַפקיעים מידו אֶת חמשה־עשׂר רבעֵי־הדולָר, שהעלה תחילה בחלקו. פיני אומר: אִילמלא הלָקוחות הלָלו, המַפסיקים תשלומיהם, היה ממַלא מלוא הבית כסף וזהב! ואולָם לשברו ולהנָתו הפסיקו לשלם כמה וכמה לָקוחות בבת אַחַת, כאִילו נוסדו כולָם יחד ונדברו ביניהם לכך.

— תצא אֵש מן השמַיִם ותאכל אֶת כל הלָקוחות, ואֶת כל עֵסק האַחריות, ואֶת הסוכנים, ואֶת המַפסיקים תשלומיהם,

ואֶת כל החברות גם יחד! — כך אומר פיני. מוטב לו, הוא אומר, שיעשׂה עֵסק ברשות עצמו, הוא עם אָחי אֵליהו. שניהם קבצו על יד, בעֶזרת השם יתברך, דולָרים אחָדים, ויֵש לָהם אֵיפוֹא היכולת לנַסות ידיהם בעֵסק משלָהם.

נמנינו וגמַרנו לעשׂות עֵסק ברשות עצמנו.

סיפור שלושים וחמשה

אָנוּ שולחים ידינו בעֵסק

א

כל מַה שלבך חָפֵץ אַתה מוצא כאן בעיתונים. כל אשר תשאַלנה עֵיניך יסַפקו לָך. מדגן שמַיִם ועד חלב ציפרים. מבקש אַתה עבודה — עַיֵין בעיתון ותמצא. מבקש אַתה ידים לעבודה, כלומַר, פועלים — עַיֵין שם ותמצא. שמא רוצה אַתה בחָתן או בכלה — בקשם בעיתון ותמצאֵם. או שמא אַתה רוצה בעֵסק — אַף זה מקומו שם. אנחנו ביקשנו לָנו עֵסק לעסוק בו, ולפיכך החילונו לעַיֵין בעיתון מדי יום ביומו, ולא נתקררה דעתנו עד שמצאנו אֶת מבוקשנו במודעה כתובה בלָשון זו: „תריס־של־סיגָרות־מַכשירי־כתיבה־מיני־מתיקה־מי־סודה עומד למכירה. ממול אַסכּולָה. הסיבה צרות משפחה. עסקים טובים מובטחים. כל הקודם זכה!"

רצונכם לָדעת פירושה של מודעה זו? פירושה כך הוא: תריס — זה מין אִיצטבה או שולחָן בקרן הרחוב, מקום שמוכרים שם לעוברים ושבים סיגָריות, כלי־כתיבה, סוכריות, וגם עיתונים. תריס זה נמצא ממול בית־ספר — מקום שתינוקות מצויים שם, ויש תקנה להרבות במכירת מַכשירי־כתיבה ומיני מתיקה. ומָכור יִמָכר התריס הזה משום עניני משפחה — משום שהבעל אומר לגָרש אֶת אִשתו, או משום קלקלה אַחרת שבינו לבינה.

ב

עמדה ברכה אֵשת אָחי אֵליהו לערעֵר על הדבר וטענה טענות נמרצות: ראשית, מי לידנו יתקע, כי אמת בפי העיתון? ושנית, לָמה לָנו להכניס ראשנו בעבי הקורה הרקבה הזאת? אִם הבעל רוצה לגָרש אֶת אִשתו — מַה לָנו ולו, כי נבוא לסַייע אותו ולהיות לו שושבינין?... כסבורים אַתם, כי רק עֵסק זה לא הפיק ממנה רצון? גיסתי ברכה בדקה ומצאה מומים גם בשאָר מאַת העסקים, שהציעו לפנינו. והגיע הדבר לידי כך, שאָחי אֵליהו קם מעם השולחָן בחרי־אַף והניע בידו אַחריה. אֶלָא מיד קיבל אֶת גמולו כפלַים וחרפתו הושבה לו אֶל חיקו. ברכה מסרה לו מודעה, כי לא תהיֶה תפאַרתו על הדרך הזאת. אַל יתברך בלבו, כי מכֵּיוָן שעבר עבירה וקיפח שלושה חלָקים מזקנו ביום אֶחָד, שוב הותרה הרצועה ויֶש לו הרשות להשתרר גם עליה! שאַל אותה אָחי אֵליהו, אָמַר לָה: אֶלָא אִם כֵּן, אֲביה יונה האופה, שעבר עבירה גדולה משלו וגָזז אֶת כ ל זקנו, כלום הותרה לו?... בא חברנו פיני והכריע בין שניהם: „שמעו לי, ואַגיד לָכם. נותן אני לָכם אֶת ערובתי, כי אִם תבקשו ותמצאו בין מאַת מיליון האנשים אשר באַמריקה ששה מגדלי־זקן — והיִיתי בעֵיניכם כמתעתע!”... „משול כחרש הנשבר! — ענתה אִמא והשמיעה אַף היא חלקה. — טענו בחיטים, והודה לו בעצי־שיטים!... אִם אַתה לוא שמעֵני, מוטב שתדבר בענינים אחרים”...

אִמא — אֵין דעתה נוחָה, כשמַזכירים לפניה אֶת דבר זקנו של אָחי אֵליהו. די לָה, היא אומרת, במה שיֶש לָה, שזכתה לעֵת זקנתה לראות אֶת בנו של פייסי החַזן בקלקלתו, כשהוא מַטיל מום בקדשים, אוי ואבוי לשונאֶיה!...

ג

עֵסק זה, שאָנו שולחים בו ידינו, כמה מַעלות טובות לו. המַעלָה הראשונה היא זו, שאָחי אֵליהו, אִם יעמוד לָכם זכרונכם מסיפורי הראשונים, הוא מומחה רב לעשיית כל מיני מַשקאות. ולפיכך תמצא לָנו ידנו לעשות מי־סודה משלָנו ולמכור כוס גדולָה בפרוטה. במַים טהורים הכתוב מדבר. ואִילו מַים מהולים בעסיס — מחיר הכוס שתי כּ־רוטות. גם אֶת העסיס אָנו עושים בידינו. ועוד מַעלָה טובה אַחַת אַתה מוצא בעֵסק זה, שמוכרים אָנו כל מיני מתיקה בזול גָמור. מלוא הקומץ סוכריות בפרוטה אֶחָת. ולא עוד, אֶלָא שגם אנחנו בעצמנו מצאנו לָנו מקום להתגדר בו. מוצצים אָנו סוכריות כל היום. אָמַרתי אנחנו ונתכוונתי לי, לחברי מנדל ולפיני. שלָשתנו עוזרים במלאכת התריס ומהנים אֶת עצמנו בלקיקה בסתר ובגָלוי. בסתר — כשעֵיני ברכה צופיות הליכות העֵסק. ואולָם, להכעיסנו, צופיות עֵיניה של ברכה אֶת הליכות העֵסק כל היום כולו. עומדת היא למן הבוקר ועד הערב להיות לָנו לעֵזר במלאכת התריס. כולָנו עוזרים במלאכת התריס. ואפילו טייביל. ואפילו אִמא. קונה כי יגש אֶל תריסנו ויראֶה אֶת כל בני המשפחה, אֶת כל אַנשי־העֵסק הלָלו, הנדחָקים כולָם במקום אֶחָד ועושים במלָאכה, — ירָתע לאחוריו ויבעַת מפנינו. ואולָם אַף זו מַעלָה טובה היא. מדרך הקונה, שהוא שואֵף דווקא למקום זה, שהדחַק גָדול בו ביותר.

ד

אֵין לךָ זמַן יפה לעֵסק זה של התריס כעונַת הקיץ, אֵלו ימי החום הגָדול. בחומו של קיץ ניו־יורק לוהטת כולָה

באִשה של גיהינום. בני־אָדם שואלים אֶת נַפשם לָמות ומשיבים אֶת נשמתם כל היום בגלידה, המכונה כאן אַייזקרים. גלידה זו נמכרת על תריסנו בתבנית „כורך״. כלומַר, כורכים מעט גלידה בשני צנימים מתוקים ומוכרים אותה במחיר פרוטה. פרוטה זו — חציה ריוַח. ואולָם לא על הריוַח הזה בלבד יעמוד התריס. עיקר הברכה שרוי במקום הסמוי מן העין. צפון הוא במין מַשקה קר, שקוראִים לו סַיידר. זה מין שיקוי חָמיץ־מתוק, או מתוק־חָמיץ, שעֵינו כעֵין הקבס וקצף לו מלמַעלָה, והוא תוסס ומפעפע וצורב לשון שותיו. אֵלה שטעמו בימיהם יין־שאמפאניה מעידים על מַשקה זה, כי טעמו כטעם היין הטוב משאמפאניה. ואַף־על־פי שסַיידר זה מַשקה אַמריקאִי הוא, בכל זאת מי עושהו? אחי אֵליהו. וכי יֶש לךָ דבר בעולָם, אשר אָחי אֵליהו לא יֵדע לעשותו? אַל תראוהו, שחברנו פיני מתאַמץ למַעֵט אֶת עֶרכו ולבטל אֶת פעלו. חברנו פיני כבר ניסה כמה פעמים להוכיח אֶת אחי אֵליהו על פניו, כי ייִן־שאמפאניה זה שהוא עושֶׂה רק מַעלָה אַחַת יֶש לו, שהוא קר. „אִילמלא קרירות זו, שעומדת לו בימות החַמה הלָלו, הוא אומר, חַיֶיךָ, אִם היית מוצא עליו קופצים הרבה!״ שאל אותו אחי אֵליהו, אָמַר לו: „אֶלָא אִם כן, מאַחַר שיין זה של שאמפאניה לא יִצלח כלל לשתיה — לָמה אֵיפוא אַתָה גומע ממנו כל היום לרניה?״ אָמַר לו פיני: „מה אִיכפת לךָ, שאני גומע ממנו? וכמה יכול אָדם לגמוע? לוא גם אָמַרתי לגמוע ממנו למן הבוקר ועד הָערב, חַיֶיךָ, אִם אֶגמַע כדי שיעורה של אגורת־ניקל!״... התערבה ברכה ואָמרה, כי גם אגורת־ניקל אגורה היא ומצטרפת לחשבון. שמעה טייביל ויצאה להגן על בעלה ואָמרה, כי פיני שותף הוא לעֵסק כמו אֵליהו, וכמדומה לָה, שיֶש לו לשותף רשות ליהנות מעסקו כדי אגורה אַחַת ליום!... לאָשרם של בעלֵי־הריב, נִמצאָה אִמא באותו מַעמד. עָנתה אִמאִ ואָמרה, כִּי

כשהיא לעצמה — יסלח לָה אלוהים לחַטאת שׂפתיה — לא תֹאבה ולא תגע בעד כל הון במַשקה אַמריקאִי זה, שעֵינו כעֵין נסיוב של חָלָב וטעמו כטעם המַיִם המאָררים... פרץ צחוק מפי כל השותפים, ובעלי־הריב שכחו אֶת ריבם והסיחו דעתם ממנו.

ה

אַחַר־כּךְ, בשלהי קיץ, כשזמַן ביכורי האבטיחים מַגיע, מוסיפים עסקינו והולכים. חותכים אָנו אֶת האבטיח חתיכות חתיכות ומוֹכרים כל חתיכה בפרוטה. וכאשר יצווה אלוהים אֶת הברכה באבטיח, אֶפשר להוציא ממנו הון עתק. ולא עוד, אֶלא לאַחַר מכירתו משתיירים ממנו שיורים על התריס, ואָנו מלפתים בהם פת ערבית. לפי שאֵין להותיר מאבטיח בצוע עד בוקר — שמא יצטמק ויִיבש והיה כעֵץ. והרי אָנו, אני וחברי מנדל, מתפללים לאלוהים, כי ישתיירו לָנו חתיכות הרבה, כהנה וכהנה, עד ערב.

ו

ואוּלָם כל אֵלה הם דברים היפים לשעתם ולעונתם. כלה קיץ — שוב אֵין דורש ליין־שאמפאניה ואֵין מבקש לאבטיחים. לא כן סיגריות. סחורה זו של סיגריות אֵינה תלויה בזמן. כל השנה זמַנה. ואָמנם עושים אָנו בסיגריות עסקים יפים. כמה מיני סיגריות אַתה מוצא בתריסנו. יֵש סיגריה שמחירה פרוטה. ויֵש שנמכּרות שתים בפרוטה. גם הסיגריות נחשבות בכלל סחורה, שאֶפשר ליהנות ממנה באֵין־רואִים. אֶפשר להעלים מן העין סיגריה אַחַת ולעשן אותה בקרן־זוית אפלה. והנה היה מַעשׂה ונכשלתי. משכתי ולקחתי סיגריה, ושנינו עמַדנו לעשן אותה להנאָתנו. אני וחברי

מנדל. שנינו יונקים ממנה חליפות. אני יניקה אַחַת, והוא יניקה אַחַת. והיה הכל על מקומו בא בשלום, אִילמלא הקים אלוהים שטן לָנוּ אֶת גיסתי ברכה. הריחה ברכה ריח עשן ובאה ומצאה אותנו במקום קלקלתנו. הלכה וסיפרה אֶת הדבר לפני אָחִי אֵליהוּ. בא אֵליהוּ ולימדני פרק בהלכות עישון סיגָריות, אשר אֶזכּרהוּ ימים רבים! ולא על הסיגָריה חָרה אַפּוֹ, אֶלָא על זה, שהדבר היה ביום השבת. בנו של פייסי החַזן מעשן בשבת — אַחַת דתו ליהרג! על מַעשה נוֹרא כזה אַף אִמא הודתה ואָמרה, כי ראוּי אני לספוֹג אֶת האַרבעים. מאוֹתוֹ יום ואֵילך חָדלנוּ לעשן סיגָריות. גם אֶת ריח עשנן לא אוכל נשוא עוד. פיגול הוא לי.

ז

מלבד סיגָריות, יֵש לָנוּ בתריסנו עיתּוֹנים למכירה. עיתּוֹנים וזורנַאלים יהודים. הלָלוּ אֵין בהם משום ריוַח גָדוֹל. אבל כנגד זה מפיק מהם חברנו פיני תּוֹעֶלת לעצמו. משמשים הם לו חומר לקריאָה. פיני אֵינוֹ מַניח אפילו עיתּוֹן אֶחָד מכל העיתּוֹנים, בלי אשר יִקראֶהוּ עד תּוּמוֹ. כיוָן שנעץ חוטמו באַחַד העיתּוֹנים, שוב לא תזיזהו ממנו. העיתּוֹנים, הוא אומר, כּוֹחַ־המוֹשך יֵש בהם, שמושך אותו כּאֶבן השוֹאֶבת. ולא עוד, אֶלָא שנכסף גם הוא לכתּוֹב אֶת דבריו בעיתּוֹנים. וכבר היה כמה פעמים באִיסט־ברודווי, מקום שהעיתּוֹנים נדפּסים שם. מה עשׂה שם — אֵין אִיש יודע. חוֹששני, שמסַר שם לדפוס אחָדים משיריו אשר אִתּוֹ בחרוזים. וסימן לדבר יֵש: מדי פעם בפעם, כשמביאִים אֵלינוּ אֶת צרור העיתּוֹנים, הרי פיני הראשון הקופץ עליהם. עוֹמד לחַפּשׂ ולבקש בכל פינוֹתיהם, וידיו רוֹעדות מרוב רגשוֹתיו. אַחַר־כּך הוא ניעוֹר פתאום, קופץ ממקוֹמוֹ כנשוּך נחש וּפוֹנה לָרוּץ אֶל עֵבר איסט־ברודווי. שאל אותו אַחִי אֵליהוּ: מַה

מַעשהו באִיסט־בּרוֹדוויי? אָמַר לוֹ פיני, כי מבקש הוא שם עֵסק לעסוק בּוֹ. אָמַר לוֹ אָחי אֵליהוּ: וכי כאן אֵין לָנוּ עֵסק לעסוק בּוֹ? אָמַר לוֹ פיני: כלום גם זה עֵסק הוּא? שבעה שאוכלים מתריס אֶחָד — גם לָזה עֵסק יִקרא!...

אָמַר לוֹ אָחי אֵלינוּ: מִנַּיִן לְךָ שבעה אוכלים? עמד פיני ומנה לוֹ בּאֶצבּעוֹתיו: הוּא ואִשתּוֹ טייביל — הרי שנַיִם. אֵליהוּ ואִשתּוֹ בּרכה — הרי אַרבּעה. אִמא — הרי חמשה. ושני הקטוֹנתּים — הרי שבעה. הקטוֹנתּים — אֵלוּ אני וחברי מנדל.

ח

חָרה לָה לאִמא. עמדה להגן עלי ועל חברי מנדל. אומרת היא, כּי שנינוּ אוכלים אֶת לחמנוּ בּזיעת אַפּינוּ. עם אור הבּוקר, בּטרם יִפתח התּריס, אָנוּ עומדים כּבר לָשֹאת אֶת עיתּוֹן־הבּוקר לכל לָקוחותינוּ. אַחַר־כָּךְ אָנוּ הולכים אֶל האַסכּוֹלָה (כּן, הולכים אנחנוּ אֶל האַסכּוֹלָה). וּכשאָנוּ חוזרים מן האַסכּוֹלָה, שוב אָנוּ עומדים לעזור בּמלאכת הבּיזנס. כּדברים האֵלה וּבלָשוֹן הזאת אָמרה אִמא. אַף היא כּבר לָמדה לדבּר חציה בּלשוֹן אַמריקה. אֵינה אומרת שוב מטבּח ותרנגוֹלת. אומרת היא: קיטשן וּטשיקן. אֶלָּא מַה בּינה לאחרים? שהיא מהפּכת עדַיִן אֶת הסדר: ה מ ט ב ח — טשיקן הוּא לָה, ו ה ת ר נ ג ו ל ת — קיטשן. „הולכת אני, היא אומרת, אֶל הטשיקן למלוח אֶת הקיטשן״... והרי הכּל צוחקים עליה בּכל פּה. אַף היא צוחקת, צוחקת ואומרת: „אֵין בּכָךְ כּלוּם. אֶחָד המגמגם ואֶחָד הממַלל — וּבלבד שיברךְ ולא יקלל״...

וּבכן, גם אִמא בּחוֹרזי חרוּזים!

סיפור שלושים וששה

מעשה־כשפים

א

פעם אַחַת, עם דימדומי בוקר, היינו רצים אני וחברי מנדל ברחובה של עיר, ובידינו חבילות עיתונים חדשים, שאָנו מצווים להביאָם מדי יום ביומו אֶל בתי לָקוחותינו. פתאום הרגשתי מאחורי יד טופחת לי על שכמי טפיחה עצומה, ואני שומע קול קורא לי:

— האָלו, בן־אַרצי!

אני הופך ראשי וּמַביט מאַחרי — והנה מוטיל הוא זה! מוטיל הגָדול. הוּא מוטיל, אשר היה נודד אִתנו לפנים במדינות חוץ־לָאָרץ, תוֹעֶה על־פני אֶרץ רבה, הולך וסובב אֶת קראקוב ואֶת לבוב, אֶת ווינה ואֶת אַנטוורפן. אִם זוכרים אַתם, היה מומחה רב לכל מיני להטים וידע גם לעשות מַעשה־אוב, כלוֹמַר, היה מתחַפש לעֵיני רוֹאָיו ומדבר לפניהם בקול משונה היוצא מן הבטן. מוטיל זה קידמנו ויצא לאַמריקה עם חבוּרת הנודדים ימים רבים לפנינו. כשאָנו היינו מכתתים עדיין רגלינו על־פני חוצות ווהייטשפל של לונדון, כבר התענג הוא באַמריקה על כל טוּב. מלָאכה מצא לו כאן, שהוּא עושה בה עד היום הזה. שאַלתי אותו: „מַה טיבה של מלָאכת זו?" עמד והסביר לי בדרך הילוכו, כי עובד הוּא בבית־מלָאכה לניקוּי בגָדים וגיהוּצם. כיצד נַעשית מלָאכה זו? נוטלים, הוּא אומר, זוג מכנסַיִם ישנים ומעוכים ונותנים אותם לתוך מין מכונה, העֲשוּיה שני מַכבשים, מַכבש מלמעלָה וּמַכבש מלמטה. מכונה זו תנור

יֵש לָה, שמסַפק חום והבל רב לשני המַכבשים. אָדם עומד על־גבי המכונה ומניעה, והמכנסַים יוצאִים נקִיים ומגוהצים!

ב

— ואַתם מַה טיב מלאַכתכם? — שואֵל מוטיל הגָדול אותי ואֶת חברי מנדל.

— אנחנוּ, אני אומר, עוסקים בהספקת עיתונים. נושׂאִים אנחנוּ, אני אומר, עיתונים לבתי לָקוחותינוּ, לפני לכתנו לָאַסכּולָה. וכשאָנוּ חוזרים, אני אומר, מן האַסכּולָה, אָנוּ עוזרים במלאכת הביזנס. מַחזיקים אנחנוּ, אני אומר, תּריס בקרן הרחוב, ואָנוּ עושׂים חַיִים.

— ראֵה־נא גם ראֵה! — אומר לי מוטיל הגָדול. — הלא מדבר אַתה צחות בלָשון האַנגלית! מכֵּיוָן שכָּך, הוּא אומר, הלא תגיד לי, כּמה אֵיפוא מַרויחים שני אַנשי־ביזנס כּמוכם?

— בְּערכָּך, אני אומר, הרי אָנוּ מַעלים שנינוּ דולָר אֶחָד לשבוּע, וּפעמים גם דולָר ורבע.

— כּל־כּך? — אומר מוֹטיל הגָדול בגודל־לבב. — ואני לבדי משתכר שלושה דולָרים לשבוּע!... מַה שמוֹ של הגנטלמַן הזה כּאן? — שואֵל מוטיל וּמַראֶה בידוֹ על חברי. אָמַרתי לוֹ: „הלא שמוֹ מנדל!" צחק מוטיל ואָמַר, כּי מנדל אֵיננוּ שם נאֶה בּאַמריקה. אֵיךְ אֶפשר לוֹ לאָדם, היושב בּאַמריקה, להיקרא בשם מנדל? „אֶלָא אִם כּן, אני שואֵל אותוֹ, מַה שמוֹ אשר נקרא לוֹ בּאַמריקה?" עמד מוטיל וחָשב רגע ואָמַר, כּי מוטב לוֹ להיקרא פּה מַייק, ולא מנדל. מַייק נאֶה ממנדל. אָמַרתי לוֹ: „ואַתה מַה שמךָ, אשר נקרא לךָ פּה?" אָמַר לי: „מאֶכּס". אָמַרתי לוֹ: „אִם כֵּן, הלא גם לי יִקָרא מאכּס, שהרי גם שמי מוטיל". אָמַר לי: „בְּוַדאי שמךָ מאֶכּס!" והוּא נפרד ממנוּ ואומר:

— שלום, מאכס! שלום, מייק!

ואנו קובעים בינינו, כי ביום הראשון בשבת נתראה שלשתנו בראינוע. אנו נותנים זה לזה את אדריסותינו ופונים והולכים איש לדרכו.

ג

ביום הראשון אחר סעודת־הצהרים אנו הולכים שנינו, אני וחברי מייק, אשר זה לא־כבר נקרא שמו מנדל, אל הראינוע לראות במחזה את המוקיון הגדול טשארלי טשאפלין. אחי אליהו וחברבו פיני אף הם הולכים אתנו. כל הדרך כולו הם מדברים על טשארלי טשאפלין ומספרים בשבחו: כי אדם גדול הוא, וכי שכרו הרבה מאוד, וכי מוצאו מזרע היהודים. ומפני שדרכם של שני אלה, של אליהו ופיני, שהם מקפחים תמיד זה את זה בדברים ולעולם אין דעותיהם שוות, הרי אף כאן מצאו מקום להתגדר בו. כל מה שאומר האחד, השני סותרו והופכו על פניו. שאל אחי אליהו את חברו פיני: „מנין, שטשארלי טשאפלין אדם גדול הוא?" אמר לו פיני: „חזקה, אין נותנים אלף דולר מדי שבוע בשבוע לאדם מן השוק". אמר לו אליהו: „זו מנין לך? וכי מנית את כספו?" אמר לו פיני: „קראתי בעיתונים". אמר לו אליהו: „ומנין, שטשארלי טשאפלין יהודי הוא?" אמר לו פיני: „אף זה כתוב בעיתונים". אמר לו שוב אליהו: „והעיתונים מאין יודעים זאת? כלום היו עמו בברית־המילה שלו?" אמר לו פיני: „העיתונים יודעים הכל. שאם לא כן — מנין להם זו, שטשארלי טשאפלין הוא אילם מלידה ומבטן? ושאינו יודע קרוא וכתוב? ושאביו היה שיכור כל ימיו? ושהוא עצמו היה לוליון בבתי־קרקסאות?" שמע אליהו את כל הדברים האלה, ענה ואמר לו בקרירות־רוח רבה: „ואפשר, שכל זה אינו אלא

שקר מתחילָתו ועד סופו?״ קצף עליו חברנו פיני ואָמַר לו, כי יהודי קבסתן הוא. אַף אני דעתי כדעת פיני. אָמנם אֱליהו אָחי הוא, עצמי ובשׂרי, ואַף־על־פי־כן יהודי קבסתן הוא במאוד מאוד. האמת ניתנה להיאָמר.

ד

אַךְ נגשנו אֶל קופּת הגזבר לקנות כּרטיסים, והנה שומעים אנחנו קול קורא מאַחרינו:

— האו־דו־יו־דו, מאַכּס? האו־אַר־יו, מַייק? כּלוֹמַר, מַה מַעשׂיךָ, מוטיל? וּמַה שלומךָ, מנדל?

הקול קול מוטיל הגָדוֹל, אשר שמו נקרא עתה לא מוטיל, אֶלָא מאַכּס.

— אַל תקנו כּרטיסים, — אומר לָנו מאַכּס — אני אכבדכם היום בכרטיסים! כּלוֹמַר, רוצה הוא להכניסנו לתיאַטרון על חשבונו. והוא עומד ומוציא מכּיסוֹ חצי הדוֹלָר, זורקוֹ לפני הריבה, היוֹשבת ליד האָשנב, ומצווה אוֹתה לָתת לוֹ שלושה כּרטיסים למדור העֶליון, כּלוֹמַר, ליציע של התיאַטרון.

— מַה טיבו של עובר זה? — שוֹאלנו אָחי אֱליהו. סיפּרנו לוֹ, מי הוּא. עמד אֱליהו ובחָנו בעֵיניו מלמַעלָה למַטה ושאָלוֹ: מַדוע לא יִגש אֵלָיו לָתת לוֹ שלוֹם?

— אוֹ אֶפשר כּבר נתעלית באַמריקה כּל־כּךְ, שלא לכבודךָ הוּא כּיוֹם הזה לדבר יהודית?

החריש מוטיל הגָדוֹל, הוּא מאַכּס, ולא הוֹציא אַף הגה מפּיו. ורק מעֵבר הפּתח של התֵיאַטרוֹן נשמַע פּתאוֹם כּעֵין קוֹל דק מצפצף, והקוֹל קוֹל אָדם, הצווח מן הרחוֹב:

— אִידיוֹט!

כּוּלָנוּ הפכנוּ ראשינוּ לעֵבר הרחוֹב, ואוּלָם דמוּת אָדם לא ראִינוּ שם, זוּלתי קוֹל. והרי אָנוּ עוֹמדים וּמתבּוֹננים אִיש

אל רעֵהוּ, מַחרישים וּמשתאִים. נבהל אֵליהוּ תחילה אֶל הפתח, ואַחריו פיבי — אֵין אִיש ליד הפתח. עמדוּ שניהם להביט אל התקרה, מבקשים בעֵיניהם בכל הפינוֹת — אֵין נפש חַיה נראֵית שם. מי הוּא זה אֵיפוֹא, אשר קרא אֶת הקריאָה המשוּנה? חברנוּ מוֹטיל הגָדוֹל, אשר יִקָרא לוֹ היוֹם מאַכּס, אוֹחזבוּ בזרוֹעוֹתינוּ, וּשלָשתּנוּ מטפסים ועוֹלים למדוֹר העֶליוֹן. שם הוּא מגלה לָנוּ סוֹד, כּי הוּא אשר קרא את הקריאָה „אִידיוֹט". מתּוֹךְ בטנוֹ הוֹציא אֶת הקוֹל הזה. וכדי לקיים וּלאַשר אֶת הדבר, הריהוּ חוֹזר ושוֹנה אֶת הקריאָה ההיא בּאָזנינוּ בדרךְ הילוּכוֹ. תּקף אוֹתנוּ צחוֹק גָדוֹל כּל־כּךְ, עד כּי בעמל רב ישבנוּ אִיש על מקוֹמוֹ לראוֹת במַחזה אֶת טשארלי טשאפלין, כּשהוּא עוֹשׂה בּלהטיו.

ה

מימַי לא ראִיתי לץ שנוּן, שכּוֹחוֹ יפה כּל־כּךְ לבדח אֶת הדעת, כּמוֹ מוֹטיל הגָדוֹל, המכוּנה מאַכּס. דוֹמה, מי לָנוּ מוּקיוֹן גָדוֹל מטשארלי טשאפלין, העוֹשׂה נפלָאוֹת גדוֹלוֹת בּמַקלוֹ וּבמכנסיו הרחבים, — והרי גם אוֹתוֹ מחַקה מאַכּס לכל תּנוּעוֹתיו ועניוֹתיו! כּשיצאנוּ מן התיאַטרוֹן, נמלךְ מאַכּס והדביק לשפתוֹ שׂפם שחוֹר, גָזוּז וקצר, כּזה של טשארלי טשאפלין, אֶת מגבּעתּוֹ שׂם על קדקדוֹ, כּמנהג טשארלי טשאפלין, אֶת רגליו פּישׂק ועיקם, כּרגלי טשארלי טשאפלין, וכל עמידתוֹ והילוּכוֹ עם הטית ירכוֹ ונענוּעֵי מַקלוֹ — הכּל היה דוֹמה לתעלוּלָיו של טשארלי טשאפלין, דבר לא נעדר! חברי מנדל, המכוּנה מַייק, לא יכוֹל להתאַפּק. עמד לחַבּקוֹ וּלנַשקוֹ מרוֹב התפעלוּת. וכל האנשים, אשר עמדוּ בּחוּץ מסביב לתיאַטרוֹן, הראוּ עלינוּ בּאֶצבּע וקראוּ פּה אֶחָד: „הנה טשארלי טשאפלין השני הוֹלךְ!"... והגיע הדבר לידי כּךְ, שאפילוּ אִיש סַר וזעֵף, כּאָחי אֵליהוּ,

אַף הוּא תמך בטנוֹ בידיו וצחק בכל פה. ואוּלָם צחוֹקוֹ של אָחי אֵליהוּ לא אָרך הרבה. מיד ערבה שִׂמְחָתוֹ. משום מה? משום שבּעצם השמחה נשמַע פתאום קול כּאוֹב העולה מן הארץ, כּאילו ממַעמַקי בּוֹר:

— אִידיוֹט!

ו

הכל הרכּינו ראשיהם לארץ והציצו לתוך המַרתף, אשר עברנו לפניו. כּולָנו הטינו אוזן להקשיב ולשמוע. אַף מאַכּס עשׂה אָזנוֹ כּאפרכּסת ועמד להקשיב עמנו, כּתם וכשאֵינו יודע לשאול. ופתאום נשמַע שוב קול ציפצוף, והקול עולה הפעם לא מלמַטה, מתחת לארץ, אֶלָא מלמַעלָה, כּמתגלגל ויורד מעל הגג:

— אִידיוֹט!

הכל זקפו ראשיהם למַעלָה, מתחילה אֵליהוּ ואַחַר־כּך שאָר ההולכים. וגם מאַכּס הרים ראשו והביט לפי תוּמוֹ אֶל השמים. בּעמידתוֹ זוֹ היה יפה עד להלל. אני וחברי מַייק, אשר ידענו למי הם הקולות האֵלה, לא יכולנו להתאַפּק ונָתַנו פתאום אֶת קולנו בצחוק גָדול.

ז

חָרה אַפּוֹ של אָחי אֵליהוּ עד להשחית. אִילמלא היה המַעשׂה בּרחוֹבה של ניו־יורק, לעֵיני עוֹברים ושבים, וַדאי שהָייתי סוֹפג מידוֹ מַכּוֹת־לחי יפות. ואַף אָזנַי היוּ בּאוֹת על שׂכרן. אבל מאַחַר שהדבר אֵירע בּראש חוּצוֹת, יצא אֵליהוּ ידי חוֹבתוֹ בּזה, שגָער בּי וּבחברי מַייק בּנזיפה והטיף מוּסר לשנינו. עמד והראָה לָנו על מוֹטיל הגָדוֹל, המכוּנה מאַכּס, ואָמַר לָנו בּלָשון זוֹ:

— ראוּ־נא אֶת הבּחוּר הזה וּקחוּ מוּסר ממנוּ. דוֹמה, חברכם הוּא, בּן־גילכם, כּמוֹהוּ כּמוֹכם — וְלָמה לא יִצחַק הוּא צחוֹק־כּסילים עמכם?...

— אִי־דִי־יוֹט! — נשמַע עוֹד הפּעם קוֹל דק צוֹרח מאחוֹרי ערפּוֹ של אָחי אֱליהוּ. הפך אֱליהוּ את פּניו לאחוֹריו, ואַחריו הפך פּניר חברנוּ פּיני, וּכמוֹהם עשׂינוּ גם אנחנוּ. אַף מאָכּס הטה ראשוֹ להבּיט מאַחריו. אני וּמַייק כּמעט התפּקענוּ מגוֹדל הצחוֹק.

ח

— אֵין זאת כּי־אִם בּאַמריקה ניתן פּה לאַבני חוּצוֹת!... — כּך הבּיע אֶת דעתוֹ חברנוּ פּיני. מאוֹד חָשקה נַפשוֹ לָדעת, מי הוּא האִיש, אשר יִקראוּ אַחריו „אִידיוֹט”?

אָמַר לוֹ אָחי אֱליהוּ:

— מוּם שבּך אַל תבקש הרחק ממך...

אבל מַה נבהל אָחי אֱליהוּ, בּשמעוֹ פּתאוֹם קוֹל נחנק קוֹרא אֵלָיו מן האָרץ:

— טעוּת היא בּידך, רב אֱליהוּ! מפּני שאַתה הוּא האִידיוֹט, אַתּה וּלא אַחר!...

ט

מאוֹתוֹ יוֹם ואֵילך חָדל אָחי אֱליהוּ לָלכת לתיאַטרוֹן לראוֹת בּתמוּנוֹת המתנוֹעעוֹת. וּלא עוֹד, אֶלָא ששם טשארלי טשאפּלין היה לוֹ לתוֹעֵבה — שמוֹע לא יוּכל אוֹתוֹ.

סיפור שלושים ושבעה

אָנוּ הולכים מחיל אֶל חיל

א

מדרכם של בני אֲמריקה, שאֵינם עומדים במקום אֶחָד. אֵינם מַחזיקים בנושנות. באֲמריקה מוציאִים ישן מפני חָדש, הולכים מחַיִל אֶל חָיִל, הלוֹךְ וגדול מיום ליום. וכךְ אֵירע גם לָנוּ. העֵסק, שהָיינו עוסקים בוֹ על התּריס, לא סיפק די מחיה למשפחה של שבע נפשות, בלא עֵין־הרע. מה עשׂינו? התחַלנו לבקש לָנוּ עֵסק גדול ממנוּ. לא עֵסק של תּריס, אֶלָא עֵסק של חָנוּת, חָנוּת כּהלכתה. ובאֲמריקה אֵין אַתּה צריךְ לבקש הרבה. אֵין לךָ, כּפי שכּבר סיפּרתּי למַעלָה, אֶלָא לעיין בעיתּונים. שם אַתּה מוצא כּל מַה שלבּךָ חומד. מטל השמַיִם ומשמַני האָרץ. ורק זוֹ צרה, כּי חָנוּת מתוּקנת לא בּחינם תּימָכר. מחירה הרבה מאוֹד. ולא החָנוּת עיקר, אֶלָא שמה הטוֹב. טוֹב שם מחָנוּת טובה, מכּל סחוֹרתה ומַרכּוּלתה. וראָיה לדבר: אפילו תּריסנו זה, שלא הכניס לָנוּ אֶלָא לחם צר ומַיִם לחץ, אַף אותוֹ מכרנו בּדמים מרוּבּים, והכּל משום שמוֹ הטוֹב והמוֹניטין שיצאו לוֹ בּעולָם. אַחַד הירוּקים קנהו מידינוּ. ירוֹק זה גם לא הרבה לשאוֹל ולחקוֹר לגוֹדל ההכנסה, שהתּריס מַכניס לָנוּ. די היה לוֹ בּמה שעֵיניו רוֹאוֹת: כּי שבע נפשות חוֹזרוֹת מסביב לתריס אֶחָד ומתפרנסוֹת ממנוּ. סימן, שעֵסק הגוּן הוּא זה.

כ

אֶת התריס מכרנוּ עם כּל סחורתוֹ, עם כּליו וּמטלטליו, ואפילוּ עם תיבת־הראַנה שלוֹ. ואוּלם אֶת סוד עשיית מי־סוֹדה וכל מיני עסיסים של פירות, וּבפרט אֶת סוד עשיית המַשקה הנקרא סַיידר, — דבר זה לא אָבה אֵליהוּ לגלות בעד כּל כּופר. אֵליהוּ — לטעמו. אומר הוּא, כּי אֵלוּ הם דברים שאֵין לָהם שיעוּר, ולא בכסף יִמָּכרו. כּל אֶחָד, הוּא אומר, עושׂה אֶת סחורתוֹ לפי מידת יכלתּוֹ וכשרונוֹ. ולא תהא עשיית מי־סוֹדה כּעשיית היין, שהוּא מוּמחה גם לָה? להודיעךָ, שעֵינוֹ של אחי אֵליהוּ יצאוּ לוֹ מוֹניטין באַמריקה. אַל תראוּהוּ, שהוּא מטפל בּוֹ ועוסק בעשׂייתוֹ רק זאת השנה הראשונה. כּל מוֹדעֵינוּ ואַנשי שלוֹמנוּ, המתפללים אִתּנוּ בבית־הכּנסת הכּתריאֶלי, הבטיחוּ לָנוּ, כּי יין לאַרבע כּוסות של פסח לא יִקנוּ במקום אַחר, אֶלָּא מידינוּ. חברנוּ פיני הוֹציא קוֹל בניוּ־יוֹרק וּפירסם ברבים, כּי אָחי אֵליהוּ מוֹציא מתּחת ידוֹ לפסח יין משוּבח כּל־כּךְ, שאֶפשר לוֹ לעלות גם על שוּלחַן הפרזידנט! פיני — אֵין כּמוֹהוּ מסוּגל לפרסם דבר בּין הבּריוֹת. אומר הוּא, כּי כּל אַמריקה כּוּלָּה עוֹמדת על הפּירסוּם ועל המוֹדעה. כּל סוֹחר רשאי להלל אֶת סחוֹרתוֹ. כּל בּעל־מלָאכה רשאי לקלס אֶת מלאכתּוֹ. כּל נַחתּוֹם מעיד על עיסתוֹ. אָמנם גָּלוּי וידוּע לכל העוֹלָם, כּי היין, אשר אַתּה עוֹשׂה, טעמוֹ כּטעם חוֹמץ, ואַף־על־פּי־כן הרשוּת נתוּנה לךָ להוֹדיע בּרבּים, כּי מתוֹק הוּא מדבש וְנוֹפת־צוּפים. אָמנם הכּל יוֹדעים, כּי מלאכתּךָ מלָאכה נמבזה היא ואֵינה שוה פּרוּטה, וּאַף־על־פּי־כן לא יִבּצר ממךָ להעריכה בּאֶלף אַלפי אלפים דינרי־זהב. אַמריקה היא זוֹ. כּאן כּוּלָּנוּ בּני־חוֹרין. אִיש הישר בּעֵיניו יעשׂה.

לאַחַר שפירסם חברנו פיני את יֵינוֹ של אָחי אֶליהוּ בין כל מודעֵינוּ וּמַכּרינוּ והודיע טבעו בבית־הכנסת „כל ישׂרָאֵל אַנשי כּתריאֶליבקה״, בא והטה את אָחי הצדה להמתיק עמו סוד, וכך אָמַר לו:

— שמעֵני, אֶליהו. הנה פירסַמתּי לך את יֵינך בכל רחבי העיר, עד היכן שידי מַגַעַת. הישָמֶר־נא אֵיפוא והיזָהֵר מאוד, שלא תביאֵני חָלילה לידי בזיון. כי הלא ידעתי את דרכּךָ, שיכול אַתּה להוציא מתחת ידך מין יין המשומר, שטעמו יהיה כטעם המַשקה, אשר עשׂית לפנים בכתריאֶליבקה הישנה. ולָכן זכור ואַל תשכח, כי חַיים אנחנו באַמריקה, וכי פה שותים יין, ולא קבס...

כאן ראָה אָחי אֶליהו פגיעה בכבודו ולא אָבה להשיב את פיני אפילו דבר וחצי דבר. במקומו השיבה ברכה. גיסתי שפכה על ראש חברנו פיני עביט של שופכים. פתחה פיה לרנָחָה ואמרה לו:

— אילו עמד כאן אָדם זר, שאֵינו מַכּיר בטיב המקום, ושמע כדברים האֵלה, וַדאי יכול היה להעלות על דעתו, כי אַמריקה היא עיר שכּולה מיוּחָסים וסטיקראטים, ששום מַשקה לא יבוא אֶל פיהם, חוץ מיין, וידיהם רוחצות כל הימים בדבש ושומן ובכל טוב הארץ! כּה יִתן לי אלוהים וכה יוסיף לי ברכות מַאליפות, כּמספר לוגי הנסיוב וציר־הקישואים, אשר יִשתו פה מדי יום ביומו!... אֶראֶה בנחָמה, אִם לא בעֵינַי ראיתי מַטרונית אַחַת בגראַנד סטריט מַזמינה לעצמה היןִ ציר־תפוחים ומאָה תפוחים כבושים שהחמיצו. יערבו יָמַי ושנותי, אִם לא ערב לי אכול תפוחים נחמצים בכתריאֶליבקה מכּל תפוחי־הזהב והאֶשכוליות פה, אשר אִיש גם לא יֵדע, כּיצד חותכים אותם ובמה אוכלים אותם!...

אֵין אני מוסר כאן אֶת דברי־מוסרה של ברכה ותוכחת־לשונה עד תומם. דבר זה מן הנמנע הוא. כך דרכה של ברכה: כיון שפתחה פיה לדבר, שוב אֵין מַעצור לשטף לשונה. פיני יודע זאת כמוני. והרי הוא משלשל כובעו על פניו, מתחַמק מן הבית ופונה והולך לדרכו. אֵין לך עֵצה טובה מזו. גם אני עושה כך.

ד

„חֲנות של מיני מתיקה, סיגָרות ומַכשירי־כתיבה, עם חמשה חדרים. מציאה בהיסַח הדעת. עסקים טובים. שכונה משובחה. הסיבה — רווק. נמסרת לאַלתר״.

שמא אֵין אַתם עומדים על מַשמעה של לָשון קצרה זו, הנני ואבאֵר לָכם באֵר היטב. וזה פירושו של דבר: עומדת להימסר חֲנות, שמוכרים בה מַמתקים, סיגָריות, תשמישי כתיבה, עיתונים וכיוצא בדברים אֵלו. החֲנות נמכרת בחצי חינם. החנוָני רואֶה ברכה בעסקיו. השכנים, אֵלו הלָקוחות, כולָם טובים ויפים. ומפני שהחנוָני עצמו שרוי בלא אִשה, לפיכך מוכרח הוא למסור אֶת חנותו לאַחר.

אֶת המודעה הזאת קראנו מעל עמודי העיתון, וכולָנו ראִינו עין בעין, כי העֵסק הזה נוצר בשבילנו מששת ימי בראשית. אֵין לָנו טוב ויפה ממנו. והחילונו לָלכת אֶל החנוָני לבחון אֶת חנותו. מתחילה הלכו הגברים. כלומַר, אָחי אֵליהו, חברנו פיני ואנחנו שנינו — אני וחברי מנדל, המכונה עתה מַייק. בעֵינינו מצא העֵסק חן רב. אַחַר־כך הלכו הנשים: אִמא, גיסתי ברכה וטייבּיל אֵשת פיני. ולא הפיק מהן רצון. כל אַחַת בדקה ומצאה בו פסול. אִמא אָמרה, כי החֲנות רחוקה מרחָק רב מבית־הכנסת. אָמנם גם ברחוב ההוא אַתה מוצא בית־כנסת, אֶלָא שבית־כנסת זר הוא. אֵינו דומה בית־כנסת זה לבית־כנסתנו הכתריאֵלי.

שאֲלָה אָחִי אֱליהוּ, אָמַר לָהּ: וכי המתפלל בבית־הכּנסת הכּתריאֵלי נַענה תחילה? אָמרה לוֹ אִמא: אָמנם כּל המתפללים בכל בתי־הכנסיות נַענים בּעֵת וּבעוֹנה אַחַת. אֶלָּא שלא כל התפילות שוות. אֵינה דומה תּפילתם של הכּתריאֵלים לתפילתם של אחרים. בתפילה זו של הכּתריאֵלים נתרגלה מעוֹדה ועד היום הזה. קשה לָהּ לשער, אֵיךְ תּוּכל לשמוֹע אֶל הרינה של בעל־תּפילה אַחר, לא של הרש־בר החַזן שלָנוּ?

ה

עד כּאן טענותיה של אִמא. גיסתי ברכה פישפשה ומצאה חסרון אַחר בּעֵסק. חסרון זה מהו? מַה נַּעשה, היא אומרת, בחדרים הרבה כּל־כּךְ? לָמה לָנוּ חמשה חדרים? השיאָה לָנוּ שכנתנו פסי העבה עֵצה: כּי נַשׂכּיר את החדרים המיוּתּרים לאחרים. כּלוֹמַר, כּי נַכניס לביתנוּ דיירים אחֵדים מן החוץ, שיֵּשבו אִתּנוּ ויאכלוּ לחם על שוּלחָננוּ. אָמרה לָהּ ברכה: „כּלום אָנוּ חסרים אֶלָא להאכיל על שוּלחָננוּ חניכים מן החוּץ!” וטייביל אֵשת פיני חוזרת ושונה אַחריה כּל מלה וּמלה, כּמַעשׂה התּוּכּי: „כּלום אָנוּ חסרים אֶלָא להאכיל על שוּלחָננוּ חניכים מן החוּץ!”... אָמַר פיני לאִשתּוֹ: „שמא תשמיעינוּ פעם אַחַת דבר משלָךְ, לא שתּעלי גרה משל ברכה?”... יצאה ברכה כּנגדו בצוֹננים: „עד שאַתּה פולה כּתנות אחרים, תּתליע כּוּתנתּךָ על בשׂרךָ!” וטייביל חוזרת ושונה אַחריה: „עד שאַתּה פולה כּתנות אחרים, תּתליע כּוּתנתּךָ על בשׂרךָ!”... שאֲלָה פיני, אָמַר לָהּ: „תּמהני עליךְ, מה היית עוֹשׂה, אִילמלא פני ברכה הולכים לפנַיִךְ?” אָמרה לוֹ ברכה: „אִילמלא היית מלא, היית ריק!” וטייביל חוזרת אַחריה: „אִילמלא היית מלא, היית ריק!”... רק פיני בכעס והלךְ לוֹ.

ו

כסבורים אַתם, כי רק אנחנו לבדנו הלכנו לראות אֶת החָנוּת? גם מחותנינו וכל מודעֵינו ומַכּרינו הטריחו אֶת עצמם לכך. הראשון הלך מחותננו יונה האופה. אַחַר־כּך — אִשתּו, היא מחותנתנו ריבלה האופה. שניהם יחד אֵינם יכולים לָלכת, משום הלביבות: הרי לא יניחו אֶת הלביבות כּהפקר בעצם ימות החול! אַחַר־כּך הלך משה הכּורך. ואַחריו — אִשתּו פסי העבה... ואוּלָם סלחוּ־נא לי: בפעם הזאת טעיתי. פסי הולכת תמיד בראש, ובעלָה משה הכּורך הולך אַחַר אִשתּו. אַחריהם הלכו אחָדים מידידינו ואַנשי־שלומנו, המתפללים אִתּנו בבית־הכּנסת הכּתריאֶלי, כּולָם יהודים כּתריאֶלים, המבינים בטיב העסקים הללוּ. קיבלָם החנוני לא בסבר פנים יפות. כּלומַר, עמד וגירש אותם. אָמַר לָהם, כּי מעולָם לא שיעֵר לעצמו משפּחה מרובה כּל־כּך! חָרה הדבר לאִמא. קמה והלכה אֶל החנוני עם גיסתי בּרכה. עמדה ברכה וחָלקה לו מנה אַחַת אַפּיִם, אשר יִזכּרנה ימים רבּים! וסוף דבר היה, כּי החנוני נשבע באלוהים, כּי מתחילה היתה דעתּו למכּור אֶת החָנוּת לאַחר על־מנת לישׂא אִשה. עכשיו הוּא חוזר בו. מאַחַר, הוּא אומר, שאֶפשר לָה לאִשה להרחיב פּיה כּל־כּך, כּמו גיסתי ברכה, שוּב אֵינוֹ רוֹצה להתקשר בברית הנישׂוּאִין כּלל. מוּטב לו, הוּא אומר, שיֵשב רווק עד יום מותו.

ז

ואוּלָם הדברים האֵלה לא נאמרוּ אֶלָא לתפאֶרת המליצה בּלבד. אותו החנוני נַפשו כּלתה למכּור אֶת החָנוּת, וגם אנחנוּ נכסָפנו לקנותה. וּביותר היִינוּ אנחנוּ זקוּקים לחָנוּת

זו, מאַחר שאֶת תריסנו כבר מכרנו כמעט. נאמר כאן כ מ ע ט, להודיעך, שאותו הירוק, שאָמר לקבל אֶת התריס מידינו, תקע לָנו בעל־כרחנו עשׂרה דוֹלָרים בתורת דמי־קדימה. וכבר הירהרנו חרטה על כל המַעשׂה. לפי שירוק זה, מכיוָן שסילק לָנו אֶת דמי־הקדימה, שוב לא נתן לָנו מנוחָה אַף רגע. כל היום לא זז מתריסנו. יהודי טרחן. טרחן גָדול מאָחי אֶליהו. אָחי אֵינו מַגיע עד קרסוליו. היהודי הלָזה הציק לָנו כל־כָּך, עד כי השלכנו לו אֶל פניו אֶת דמי־הקדימה שלו. ולא אָבה לקבלם. נַפשו דבקה בתריסנו. בטוּחַ היה, כי מתעשרים אנחנו עושר גָדול. „הירוק לעולָם ירוק הוא!״ כך אומר חברנו פיני.

ח

„ירוק״ מהו? לא ידעתי פירושו. חברי מַייק אַף הוא אֵינו יודע, מַה טיבו של זה. שומעים אנחנו בני־אָדם אומרים תמיד „ירוק״, ואָנו חוזרים על דבריהם. מתאַוה הייתי לצייר אֶת קלסתר־פניו של אותו היהודי, שקנה מידינו אֶת התריס. פישפשתי ומצאתי לי קירטון ירוק וציירתי אֶת תמונתו על אַבני המדרכה בכל קומתו וצביונו. וכדאי היה לָכם לשמוע אותה שעה אֶת קולות הצחוק, אשר הרימו אַנשי הרחוב למַראֵה התמונה הירוקה. הכל הכירו בה אֶת דמות־דיוקנו של היהודי הירוק והכל מילאו צחוק פיהם. הכל — חוץ מאָחי אֶליהו. אָמנם הכה לא הכני אֶליהו הפעם. אֶלא שעמד וכפה אותי למחות אֶת הציור הירוק מעל אַבני הרחוב במַטלית לחָה. שאִם לא כן, יתנו עלינו עונש־כסף. על כל דבר קל שבקלים מטילים כאן עונש־כסף. נַסה־נא פעם אַחַת לירוק בחוץ — מיד מתגלה שוטר לפניך, תופס לך באָזניך ומוליך אותך אֶל המשטרה. ושם נותנים עליך עונש של חמשה דולָרים. אַמריקה נוהגת עם יושביה בכל חומר הדין!

ט

שמא סבורים אַתם, שמַקפידים כאן על הנקיון, כמו באַנטוורפן, ואֵין אִיש יורק בחוצות? אִם כך אַתם סבורים, אֵינכם יודעים טיבה של אַמריקה. באַמריקה כָּחים ורָקים על ימין ועל שמאל. אַמריקה מדינַת־החופש היא. אֶפשר שבאֶוואֶניו החמישית, מקום שם יושבים העשירים בעלי המיליונים, נזהרים יותר בענין זה של יריקה. בעלי המיליונים אֵינם יורקים. חזקה, אֵין אָדם יורק אֶלא מתוך מרירות. ואולָם העשיר הרי לא יחוש מרירות לעולָם. הלא חַייו טובים ומתוקים תמיד — ולָמה יירק?...

סיפור שלושים ושמונה

אָנוּ משנים מקום

א

מנהג נהגו באַמריקה: משנים מקום. כלוֹמַר, בני־אָדם עוקרים דירתם ממקום למקום. עוברים מעֵסק אֶחָד למשנהוּ. כל אֶחָד חַייב לשנות מקומו. ואִם אֵינו עושׂה זאת ברצון, סופו לעשׂות זאת באונס — בעל־כרחו מַעתיקים אותו ממקומו. כלוֹמַר, כיוָן שעמדת משלם שׂכר־דירה, מיד תּובעים אותךָ לבית־דין וּמַשליכים אותךָ החוצה. ולפיכךְ אַל תתפלא, אִם יִשאָלךָ אָדם לאמור: „אֵימתי אַתה משנה מקום?" וכששואלים אותךָ, אַתה חַייב לענות. אָחי אֵליהוּ סירב לענות, וקיבל אֶת ענשו מידי אֶחָד מלָקוחותינו, הלוקח גפרורים ממנו. כלוֹמַר, מדי שבוע בשבוע הוא בא אֶל תריסנו וּמקבל תיבת גפרורים חינם. כאן נותנים גפרורים לכל דורש חינם אֵין כסף. ולא עוד, אֶלָא שאֵין המקבל צריךְ להמתין עד אשר יִתנו. בא ונוטל בעצמו.

ב

אותו הלָקוחַ, שבו הכתוב מדבר, אָדם משונה הוּא. כדאי הוּא והגון לכךְ, שאצייר לָכם דמות־דיוקנו. מי הוּא זה וּמַה־זה הוּא — אֵין אנחנו יודעים. אַיֵה מקום דירתו וּמַה מַעשׂהוּ וּמשלח־ידו — אַף זה נעלם ממנו. כפי הנראֶה, עשיר אֵיננו. דבר זה ניכר מאַדרתו הבלה, שאֵינו מַחליפה לעוֹלָם באַחרת, ממגבעתו המדולדלה וּמנעליו המטולָאות.

אבל כנגד זה דייקן הוא. בא הוא אֶצלנו מדי יום ביומו בשעה קבועה וברגע קבוע. בא ונוטל אֶת עיתון־הבוקר, פורשו ומעַיין בו בעמודו הראשון ובעמודו האַחרון וחוזר ומַניחו במקומו. קנה לא קנה עדיין מידינו שום דבר אפילו פעם אַחַת. פרט לזה שהוא לוקח ממנו מדי שבוע בשבוע תיבת גפרורים חינם אֵין כסף. ופרט לזה שהוא קורא בכל יום אֶת עיתון־הבוקר. ממילא מובן, שחָרה הדבר לאָחי אֵליהו. הן לא בכל יום יחשוב לו זאת לחָכמה! נמלך אֵליהו פעם אַחַת ואָמַר לו:

— מחירו פרוטה.

הקונה אֵינו מַשגיח בו ומוסיף לעשות מַעשׂהו. כלומַר, קורא אֶת העמוד הראשון והאַחרון של עיתון־הבוקר. הגביה אָחי אֶת קולו:

— מחירו סנט!...

הקונה מעיין באֶמצע העיתון, מקפלו ומַניחו במקומו, כמו שהיה מונח תחילה.

ג

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

[כאן נפסקו סיפוריו של מוטיל בן פייסי החַזן באַמריקה.

„אָנו משנים מקום" היה הדבר האַחרון, השורות האַחרונות, אשר כתב שלום־עליכם לפני מותו, בשכבו על המיטה אשר לא ירד ממנה. הוא הוסיף עוד בכתב־ידו אות „ג" אַשורית, אֶלא

שאַחרי הגימל מתגלים והולכים במַחברת־הנייר רק גליונות לבנים חלקים, וה„לָקוח" הפלאי, בלא שם ודמות, נשאַר פלאי כמו שהיה, וכל יֶתר התמונות והנפשות החדשות מחַיי רחוב־היהודים באַמריקה, שגירו אֶת דמיונו של הצייר הגָדול בימיו האַחרונים, נשארו כמוסות וחתומות בפני הספרות היהודית.

על הפרק האַחרון הזה של יצירת שלום־עליכם (ואֶפשר — גם על הפרק הקודם לָזה מ„סיפורי מוטיל בן פייסי החַזן באַמריקה") נזדמן לָנו, לבני־ביתו, לשמוע מפיו גופו. הדבר היה ביום השלישי, בששה באִייר לשנת תרע"ו, כלומַר, אַרבעה ימים לפני פטירתו, ואני נקראתי פתאום בעֶרב על־פי הטיליפון ממקום עבודתי. אָמרו לי, כי שלום־עליכם קורא לי לָבוא תיכף ומיד. מדברי הרופאים ידעתי והייתי בטוח, כי מַחלָתו אֵינה אנושה וכי רק ימים אחָדים יעברו עד אשר יֵרפא ויקום ממשכבו. ואַף־על־פי־כן הייתי מיצר ודואֵג כל אותה השעה שעשיתי דרכי ממזרח העיר ניו־יורק ועד ברונכּס, והרגָשה כבדה היתה מעיקה על לבי. ולא נחה דעתי עד אשר קרבתי וראִיתי אֶת חַלון חֲדרו של שלום־עליכם ואֶת האור הרך והשאנן, המסתנן ושופע בעדו.

מצאתי אֶת שלום־עליכם על משכבו, כשדעתו זחוחה עליו, שלא כדרכו בימים האַחרונים, ורוחו כאִילו שבה וחָיתה. הרופאִים נתנו לו זה־עתה מזון באופן מלאכותי, לפי שסבורים היו, כי חולה הוא אֶת מַחלת הקיבה. שעות מועטות קודם לָכן הייתי אֶצלו בחדר־משכבו, אַך עתה אָמַר לי, כי נדמה לו, שלא ראַני זה ימים אחָדים. מתוך בת־צחוק רפויה בפניו המעונים סיפר לפנינו על פעולָתו הנפלָאה של המזון המלאכותי, שהחלימו והשיב רוחו אֶל קרבו. בתוך יֶתר דבריו שאָלני, אִם יודעים בבית־מַערכת ה„וואַרהייט" (במקום שכּתב בחדשים האַחרונים), כי חולה הוא, וסיפר לָנו, כי בלילה הקודם (כלומַר, אור ליום השלישי) כתב אֶת דבריו, בלי שים לב ליִסוריו הגדולים, שלא הרפו ממנו אַף רגע. „שוכב הייתי כל אותו הלילה, — סיפר לפנינו, בנשמו בכבדות נשימות קטועות — שוכב ומהרהר ואֵיני יכול לישון —

המַחשבות מזעזעות. מַה תכליתי איפוא כי אֶשכב? אָמַרתי אֶל אִמא: ‚על מה אני שוכב פה? הלא היום רחוק עדיין... אִם אַת לוא שמעיני, תני לי אֶת עֵטי ואֶת תיק הנייר, ואֶכתוב למצער. בכתיבתי יֵקל לי, שהרי בין כה וָכה תבואנה המַחשבות לענות אֶת רוחי ולא תרפינה ממני‘... וכך התחַלתי לכתוב וכתבתי לאִטי פרקים אחָדים מ‚מוטיל‘...״

והעֵינַיִם הלאות קצת, שבימים האַחרונים נשקפה מתוכן תכלת נפלאה, זכה ורחוקה, כעֵין תכלת הרקיע, האִירו בדברן מתוך התפעלות ילדותית, התפעלותה של נפש האָמן.

אֵלה היו השורות האַחרונות ליצירת שלום־עליכם, ואֵלה היו גם דבריו האַחרונים, אשר השמיע על־דבר כתיבתו. למחר הורע מצבו פתאום, מהרופאִים אָבדה עֵצה, והאָסון הלך והתקרב, כחַשרת־עבים כבדה.

הפרק האַחרון „אָנו משנים מקום״, אַף־על־פי שכתוב הוא בכתב־ידו המצוין, היפה והבהיר, של שלום־עליכם, מכל מקום יֵש להכיר בו, שלא יצא מתחת יד בריאה ומהירה. האותיות מקצתן חטופות ומעוקלות, ולא כולָן שוות, אֶלָא הלָלו גדולות והלָלו קטנות, ובכלל אֵינן מהוקצעות וחטובות כל־כך, כמַראֶה כתב־ידו הקבוע. כיוצא בזה אֵין למצוא כמעט בכתב־היד האַחרון הזה שורות מחוקות ושורות כתובות ממַעל לָהן, כמו שמצינו בשאָר כתבי־ידו של שלום־עליכם, שהיה נוהג ללטוש אֶת יצירותיו לטישה יפה, עד שהיה מוציאָן מתוקנות מתחת ידו. הפרקים הקטנים הלָלו יצאו מתוך כתיבה ראשונה והיו מונחים ומחַכים ליד האָמן, כי ישוב לטפל בהם, לשפרם וליפותם לפי דרכו, — ולא הגיעו לכך.

הערת י. ד. ברקוביץ.]

התוכן

ספר ראשון: מכתריאֵליבקה עד לונדון

ספר שני: באַמריקה

שלום עליכם ✶ מוטיל בן פייסי החזן

„מוטיל בן פייסי" שאת פרקיו האחרונים כתב שלום עליכם בסמוך למותו, הוא סיפור על גילגוליו וטילטוליו של נער יהודי ברחבי העולם. ההומור הבריא, שמחת החיים וחכמת הראייה שבספר זה מעמידים אותו בשורה אחת עם מיטב הספרות ההומוריסטית בעולם.

בתרגומו הקלאסי של י. ד. ברקוביץ הוכנס ספר זה לאוצר ספרותנו.

כ״א

סידרה ראשונה